SIEVR
DE. D. N
CONST

AVGVSTINI STEVCHI EVGVBINI BIBLIOTHECARII CONTRA LAVRENTIVM VALLAM,

De falsa Donatione Constantini.

LIBRI DVO.

EIVSDEM

De restituenda nauigatione Tiberis,

Girard. 1669

VIRTVTE DVCE,

COMITE FORTVNA.

LVGDVNI APVD SEB.
GRYPHIVM,
M. D. XLVII.

Laurentius Vallenſis contra donationem Conſtantini libellum conſcribens, eum blaſphemiis & impiis irriſionibus referſit. Viſum igitur eſt præſtare, eum ex hoc opere ſubducere, ſenſibus duntaxat in redarguendo prolatis.

DEDICATIO LIBRI AD SANCTVM PETRVM.

Accipe, quæſo, radiantiſsimũ cœli ſidus, quo tenebræ terris incumbentes diſiectæ ſunt, lucémq; noſtra corda haurire cœperunt, quos tibi ſacro, quos uni tibi Eccleſiǽue tuæ exantlaui labores. Nec aſperneris, maiora ac lectiora tibi ſacrare cupientem. Qua benignitate, uiam cœleſtẽ ignaros, largiſsimè in terris abditæ ſapientiæ theſauris effuſis, docuiſti: nec ulla res ingentem largitatem repreſsit, eadem nos miſeratus aſpice. Adſis, ac tuæ ditiſsimis aulę donis ſolare inopes: ex humo iacentes attolle.

INDEX EORVM QVAE DVOBVS HISCE ADVERSVS LAVRENTIVM VALLENSEM LIBRIS CONTINENTVR.

LIBRO PRIMO.

Numerus primus paginam: alter eum qui margini adſcriptus eſt numerum ſignificat.

(non ſic

SECVNDI LIBRI CAPITA.

utpote

Argum

clesiæ:

AVGVSTINI STEVCHI EVGVBINI BIBLIOTHECARII CONTRA LAVRENTIVM VALLAM,

*

De falſa Donatione Conſtantini.

LIBRI DVO.

QVAE Laurentius Valla de falſa donatione Cõſtantini diſſeruit, propoſiturus, eaq́ꝫ falſa, & inania, quibuſcunq́ꝫ potero uiribus oſtẽſurus, in primis commemorandum mihi exiſtimaui, pleroſque ad ſtyli acerbitatẽ, hiſtoriasq́ꝫ atroces ſcribendas, ſeipſos perpuliſſe non tam rationibus, ac ueritate, cui dandam operam omnibus modis cenſuiſſent, quàm ſępius odio, atq́ꝫ ut illatas à principibus referrent ingratitudinis iniurias. Idq́ꝫ maxima interdum mala, magnũ dedecus attulit principibus: quibus multo quidem auro cicatrices illas, notasq́ꝫ in ſempiternum tempus à ſcriptoribus inuſtas, redimere profuiſſet. Hoc ſce- 1
lus à Laurentio Valla imprimis peccatum eſſe memoriæ proditum eſt: quẽ cùm Rom. Pontifex, qui tunc rerum potiebatur, beneficiis, quibus forſan non eſſet in-

dignus, minime affeciſſet, ignominia, & dolore permo-tus, & ad Regem Alphonſum Pontificis hoſtem profe-ctus, non tam aduerſus priuatam perſonã, quàm ipſam dignitatem inuectus eſt: atq; de Falſa donatione librũ conſcribens, omnes hic odii, & iracundiæ ſuæ uires effu dit, aduerſus eccleſiæ dignitatem irritatus, atq; doloris, quo quidem arderet, impetum, contra inſontem uer-tens, ſimile quid perpeſſus, ut ſi quis ab aliquo igni læ-ſus aut læſus à Sole, totum ignem, & Solem tollendũ è mundo perſuadere niteretur. Aut qui inſano impetu, fu rẽtiq; ſimilis, patrem, matremq;, aut amicos in conſpe-ctu uerberibus appeteret. Seu qui non malos oratores, ſed orationem maledictis inceſſat. At irato (ut ſcriptor
2 grauiſsimus ait) nihil eſt credendum. Ipſa quinetiam ſcriptoris natura facilè probare poterit, quæ ſcripſit, ab inimico animo profecta eſſe, qui fuerit alioqui ma-ledicus; ac petulans, qui ſe continere non potuerit, quin ſagittas ſe habere paratas iactauerit quibus configeret Chriſtum. Quod Pontanus retulit in eo quem ſcripſit de Sermone. Facile igitur effectum eſt, ut nihil non acerbum in Eccleſiam ſtatueret. De Laurentio quoque id eruditorum conſenſus reor iudicabit: eum quidem, ut ferebant tempora, eruditum fuiſſe, multumq; in ob-ſeruatione Latinæ linguæ ſtudioſis profuiſſe: ſed ei co-piam defuiſſe, qua depelleret, ſi qua in literis, & in Theologia ei ſuborta eſſet dubitatio. Quale de Sole Martii menſis ferunt Medici habere eum uim humores diſſoluendi, ac commouendi, ſed non exiccandi: ob
3 eamq; cauſam exitialem eſſe. In animos ſæpe non tam imperitorum, quàm eruditorum, dubitationes inci-dunt, quas propter reconditarũ rerum inſcitiã, intima-

rumq;

rumq́; cauſarum ignorationem, ad quas paucis aditus
datur, deturbare nequeant. Multa ſuper Donatione, ac
Baptiſmo Conſtantini occurret dubitatio, ſcriptoribus
inter ſe contraria referentibus: ſed pauci poterunt diſ-
ſoluere, quòd pleraq́; Græcè, & Latinè noſſe oportet,
quæ copia Laurentio defuit, ut cui ſecretiores literas,
uetuſtiſsimas hiſtorias Græcas, & Latinas adire non li-
cuerit. Multa de Conciliis Græcè ſcriptis ſcire eum
oportuerat, multas cæteris incognitas hiſtorias Lati-
nas perſpicere, uniuerſam luſtrare bibliothecam, ſeries
temporum, regnorum ſucceſsiones, ſacra, & profana
conferre neceſſe erat. Quid item de Laurentio Roma-
no homine ſentire fas eſt, qui aduerſus eccleſiam per-
motus, eam ſcriptis ſuis non modò non adiuuare, ſed
perniciem etiam ei quærere auſus eſt. Quod ſcelus, fu- 4
rorq́; cùm neminem quocunq́; ex genere procreatum
inuaſiſſe decuit, propterea quòd ab eccleſia Romana,
maxima in omnes gentes, ſi quis uetuſtiſsimis moni-
mentis inſiſtat, profecta ſunt beneficia, tum longe ma-
gis à Romanis hanc indignitatem ſubmotam eſſe opor
tet: quos cogitare neceſſe ſit, Romano Imperio euer-
ſo, quod propter Imperatorum ſuorum turpitudinem
uitæ accidit, niſi Deus Pontificatum reſtituiſſet, in quo
Romana maieſtas renaſceretur, futurum fuerit, ut Ro-
ma nullo tempore excitata, ac reſtituta, inhabitabilis
poſt hac, fœdiſsima boum, porcorumq́; futura eſſet ha-
bitatio. At in Pontificatu, & ſi nō illa ueteris Imperii
magnitudo, ſpecies certè nō longè diſsimilis renata eſt,
qua gentes omnes ab ortu, & occaſu, haud ſecus Roma
num Pontificē uenerantur, quàm omnes nationes olim
Imperatoribus obtēperabant. Eorumq́; iudiciū ueriſsi-

mum eſt, qui cenſeant, niſi ſuprema ſacerdotii dignitas
Romæ diuinitus excitaretur, tam etſi ex ueteribus reli-
quiis aliqua urbs ædificata fuiſſet, futuram tamen uelut
unam è uicinis urbibus ut Vetulonia, Tuder, Intera-
mna, Narnia, nunquã autem in hodiernã amplitudinẽ
fuiſſe uenturã. Si quis igitur Romanus aduerſus ec-
cleſiæ maieſtatem, Regiamq́; Pontificatus dignitatẽ in-
uehitur, perinde facit, ut ſi contra patriã ſuſceptis armis
non modò ciuium ſuorum, ſed ſuam quoq; domum, fa
miliamq́; eodem interitu euertere, aut deformare nite-
retur: ipſam autẽ patriam ex Imperatrice, Regiaq́; urbe
ſeruam, ſubiectamq́; alterius Imperiis reddere conare-
tur. Is furor inceſsit Laurentio qui non perſpexerit
nihil urbem ſuam futuram, tametſi Romanum nomen
ſæpius iactet, niſi regia Pontificatus maieſtas eam re-
ſtituiſſet, auxiſſet, decoraſſet. Hæc regia dignitas facit
ut in dies melior, ædificiisq́; auguſtior urbs appareat.
Id quoq; cõmemorandum exiſtimaui, quò tam depra-
5 uati moris in Laurentio cauſa innoteſcat, repertos eſſe
neſcio quos Romanos, quibus uetus Romanorum ido-
latria non diſpliceret, profanitatem, paganiſmumq́;
priſcorum Romanorum adamantes, Chriſtum ob fa-
ſtum, famamq́; maiorum, non magni æſtimãtes, in hæc
terreſtria penitus deflexi, de cœleſtibus minus labo-
rantes, deificationem quãdam corpoream, poſthabita
cœleſti, ſuſpicientes, antiquatas, exoletasq́; ceremo-
nias, & ſuperſtitiones ſæpe ſomniãtes. Hi conferũt cau
ſam (quod Cypriani, Auguſtiniq́; tẽporibus obiicieba-
tur item Chriſtianis) euerſi Romani Imperii in religio-
nem Chriſtianam, ac magno mercentur, Romanũ Im-
perium potius ſtetiſſe, quàm Chriſtianam religionem

Romæ

Romæ apparuiſſe. Maledictis Cõſtantinum appetunt,
quem putãt diſceſſu ſuo ex urbe Romanum Imperium
euertiſſe. Facere igitur optimè mihi uidetur, qui ratio-
nibus, quas potiores exiſtimet, eccleſiæ Romanæ maie-
ſtatem, cœlitusq́; in terris inſtitutam dignitatẽ, ab hoc
genere hoſtis defendat, Donationemq́; Conſtantini ue
ram eſſe comprobet. Nam eccleſiæ maieſtate defenſa,
cùm Roma mater, & magiſtra omnium gentium, tum
uerò totum Chriſtianorum genus, quod religionis, ac
ſanctitatis, ſapientiæq́; cœleſtis ab hac Vrbe accepit
exemplum defenditur. Reſpice enim ueteres Pontifi-
ces, contemplare flumen Sapientiæ, pietatis, religionis,
quæ in omnem terrarum orbem ab hac urbe inundauit.

Cùm ſit igitur perſpectiſsimum, uniuerſum terrarum
orbem ab hac cœleſti ſede, lucem, qua tenebræ per o-
mnes ſparſæ, diſcuſſæ ſunt, accepiſſe: certè impietatis,
& imprudentiæ plenum conſilium eorum fuit, qui uel
cæcitate animi, atque ingratitudine, uel ob iniurias ac-
ceptas irritati, contra eam, nempe communem cuncta-
rum gentium parentem, atq; alumnam, ſumptis armis,
eam bello profligare non dubitauerunt: pro cuius qui-
dem ſanctiſsimæ patriæ dignitate potius unicuiq; ſan-
guis eſſet effundendus: quod nonnulli hac tempeſtate 6
ſanctiſsimi uiri in conſpectu impiorũ tyrannorum ſub-
ire non recuſauerunt. Quocirca perſpicua ſit impia ſi-
mulataq́; Laurentii pietas, qui ſe cauſa deffendendæ ue-
ritatis, etiam cõtempto mortis periculo, ad ſcribendum
contuliſſe prædicat: quod planè contrarium eſſe, inge-
nii, linguæq́; eius ferocia, tum ſcripta maledicentiæ, &
procaciæ ubique plena teſtantur. Quid autem ueri ab
his expectes, quorum omnis libido in derrahendo eſt,

quosq́ rapit uelut transuersos impetus arrogantiæ?
7 Sed illud in primis, cum eo pedem collaturus, proponendum sapientibus, ut diligenter expendant censeo: an uerũ sit, quod ab imperitis prædicari solet, Non prodesse Reipub. Christianæ hanc sedẽ habere potestatem dominandi, subiectas urbes, Imperiumq́ obtinere. Hæc prædicatio speciosa quidem est: quod omnibus ferè persuasum est, quos scilicet uel odium uel inscitia in has cogitationes induxit, Maiore integritate, & quiete, res sacras, ipsamq́ religionem ab hac sede administrandas, cum rerũ corporearum, terrestrisq́ imperii regendi cura dimissa, tota in rebus spiritualibus moderandis insisteret: habenas autẽ illas, quas hodie regni tanti obtinet, alteri traderet. Neq; in eo minuendam sedis huius dignitatem, ac diuitias, sed augendas potius, amplioresq́ opes futuras, quas ex prouẽtibus sacrarum rerum ad eã redigendas, & ex omni orbe conflandas asserunt.
Hæc igitur hominum opinio cùm prima fronte uera uideatur, sed falsissima sit: nihil earum rerum, quas futuras existimat, offerens: ac potius pro quiete, & pace, seditionum, maximarumq́ discordiarum causas exhibens, totumq́ terrarum orbem atrocissimis incommodis exponens: in quo maximè Laurentius Valla deceptus, alios omnes decipere studuit, omnibus rebus expelli, atq; odio haberi debet. Quietem scilicet, & pacem, tranquillitatem, & otium necnon maiorem Christianorum sanctitatem, feruentiorem religionem fore pollicentur, si sedes hæc nullum habeat imperium, nullum regnum, nullas urbes regendas, quas ei Constantinus tradidit, nullos deniq; prouentus ex uectigalibus prouintiisq́: sed tantùm prouentus spirituales, quos fo

re lon

re longè copiosissimos asserunt. At ex præteritarum, præsentiumque rerum exemplis, quibus prudentia futurarum colligitur, luce clarius percipies, miserrimum rerum statum consecuturum, si religioni uires detraxeris, ablatoque Imperio eneruaueris, fræna quibus populorum, principumque uiolentorum furor coërcetur, eripueris, quibus hominum improborum nouas sectas, atque hæreses inducere meditantium, conatus sceleratus compescitur, impetus ipsi sedi, ipsi religioni, ipsi capiti nocere parantium tardatur: has, inquam, uires si ademeris, liquidò cernes, nihil illo rerum statu fore miserabilius, redituras ueteres hæreticorum tragœdias, sceleratas illas malorum hominum cõtra religionis caput iniurias, denuoque totam religionem fœdè prostituendam ac conculcandam: nec solùm ad summam inopiam, sordesque, quod tolerabilius foret, ipsam religionem redigẽdam: uerùm etiam pessimarũ opinionum autoribus omnem uiam aperiendam. Ac primùm perpendas eorum errores, ac detegas, qui prouentus ecclesiæ uberiores fore, dimissa cura Imperii, ex rebus spiritualibus contendunt. Si quis enim consideret ea, quæ ubique terrarum apud principes & regulos hac tempestate geruntur, qua summus Pontifex uiribus non est inferior, uidebit quis status consecuturus sit, si cum uiribus, & potestate dimissa, corporalis autoritas tota ad profanos principes transierit. Nemo enim ferè nunc principum est, quin rerum sacrarum, beneficiorumque ipse dominus, ac dispensator, aut uerius occupator esse uelit: nusquam ferè, nisi per uim, debitæ pecuniæ persoluuntur. Quid nullo cogente terrore? In ipsa autem urbe si milites, prętorque alteri principi, quàm ipsi Pontifici paruerint, quæ stra-

ges

ges erit sacrorum? quis religionis contemptus? quis non audebit principi, si quid imperauerit, obsistere, & contrà, quàm imperatum sit, facere? Quis eum exterrebit? alienus prætor scilicet, qui in alium quàm ipsum Pontificem respiciat? Quæ ludibria, quis religionis contemptus ab omnibus magistratibus, quæcunque imperauerint fieri cogentibus, multaque fœdissima cernentur. Cuiusmodi priscis tẽporibus uidere erat, cùm mulierculæ Pontificibus imperabãt, insultabant, minabãtur, nisi earum libidini paruissent, in eos potestatem babebant. Inde tot hæreses, tot humanæ uitæ incommoda, nondum capitis autoritate stabilita, omnia magnis ludibriis iactari, pessundari tota religio, tempestates, iactationes, opinionum agmina, examina sectarum obambulare? Quãta porrò circa ipsam urbem, ut olim uastitas erit? quæ latrocinia, priuatorumque ædificiorum, atque urbium cõflagrationes, inter se Romanis ut quondam armis contendentibus, quæ cædes uexationesque ubique? Quanta in ipsis uiis, quibus ad urbẽ itur, prædonum impunitas? Nã Imperatores facilè in Hispaniam, aut Germaniam, aliasque longinquas regiones, ut quondam, discedẽtes, urbem, Italiamque uastitati relinquent.

In primis igitur nulli prouentus erunt, in sordibus res sacrę iacebunt, quas non tam paupertate diuitiarũque contemptu, quàm diuitiis regere necesse est. Nulla religioni reuerẽtia, nullus metus. Nec sese priuatim suosque rex sacrorum, nec ipsam etiam religionem tueri poterit. Quod si is qui religiõis caput est, ipsam religionem non tueatur: an principes, quibus alia mens est, aliæ curæ, tuebuntur? Quorũ animus potius ad res terrestres, libidinesque corporeas inclinet? Consideremus autem,

quis

quis regat, tueatur ſalutarius aliquam prouinciam: an is. qui legitimè imperat, cuius eſt peculium ipſa prouincia, qui mores populi noſcat, qui ritus ipſos intelligat: an alius? Quòd ſi religioni opus eſt defenſione, opus eſt prӕſide, qui ſalutariter eam regat: ſi quid autem aduerſatur, à calamitate prohibeat. Si item tueri non poteſt, qui non habeat poteſtatem, tum non eſt ueriſimile melius quenquam aliquam prouinciam defenſurum, quàm prouinciæ principem, non ſcilicet alienum principem: certè neceſſe eſt principem, cui religionis credita cuſtodia ſit, armis, & opibus potentem eſſe, tum ut religionem opibus illuſtret, adiuuet, ſuſtentet, uelut mens, ratioq́ corpore, corporeisq́ adiumentis ſuſtinetur: tum ut eam ab inimicis tueatur. Inimicitiæ religioni conflantur, uel à priuatis hominibus, uel à principibus. À priuatis, quoties nouas hæreſes, noua dogmata exuſcitant, quibus ueteris religionis ineſt pernicies. À principibus, quoties hos improbos alunt, fouent: quoties item decretis religionis ſeſe opponunt, quotiens parere recuſant, cùm ea quæ ſunt religionis eripiunt. Non eſt igitur defenſio ſine poteſtate, itemq́ non eſt magis ſalutaris, magisq́ legitima defenſio, quàm à principe ipſius prouinciæ, qui magis ipſam amet. At prouinciam regnumq́ religionis cui magis earum eſſe credendum eſt, an ipſi principi, præſidiq́ religionis, an alieno, cuius ſcilicet regnum non ſit ipſa religio, ſed alterius generis regnum? Non perſpicis igitur, religionis, ſacrorumq́ præſes, ad quem rerum ſacrarum: rituumq́ diuinorum ſumma redigitur, quòd multiplices ſunt hominum improbitates: nec erit tempus unquam, quin homines ſint in uitia, quàm uirtu-

tes: malum, quàm bonum, ut ſunt humana ingenia, propenſiores: niſi fuerit his opibus, atque ea poteſtate præditus, qua ſcelera retundat, ſeſe impiis conatibus opponat, compeſcat impia dogmata proſeminantes, fore ut maximi tumultus, uariæq; corruptelæ per omnes terras exoriantur, quibus diſciſsi inter ſe populi ob dogmatum diſsidia, armis decertent. Cuius quidem rei tot ſunt tradita memoriæ poſteris exempla. Vidit & experta eſt noſtra ætas. Perpendamus autem, niſi religio diuitiis adiuuaretur, quid tandem eſſet? Verè enim quidam rerum non ignarus dixit: Vbi eſt abundantia, eſt obſeruantia rerum ſacrarum, cùm pietas, religio, ritusq; ſacri, cum pompa ſacra peraguntur,
8 quæ populus cernens ueneretur, admiretur. Sordida religio contemnitur. Niſi habeas quibus ſacerdotes alas, niſi loca ſacrorum locupletaueris, nulli erunt ſacerdotes, nulla ſacra loca: deſerentur, ſolitudini erunt. Homines cùm ſimus corpore conſtantes, uitam corpoream degentes, quibus corporea ſint neceſſaria, quibus neceſſe ſit populo ſatiſfacere non ſapienti ſed ignaro, cæcitatis pleno: niſi, inquam, ſit his opibus inſtructus, ipſe ſacrorum Rex, ut ſummum, maximeq; uenerabile caput ſit conſpicuum, cuius maieſtas exteriorem aſpectum præ ſe ferat, qualis ſummo regum conueniat, non'ne facile deſpicietur, totusq; ipſius contemptus ad religionem, ad ipſum Deum perueniet? Contemptis ſacerdotibus, contemnitur Deus. Non'ne cùm Deus daret ſe in conſpectum, uenerabilis, terribilis occurrebat: præcedebant tempeſtates, fulgura, tonitrua, caligo, clangor tubarum. Talis in monte Sinai, talis ad Eliam uenit, talis uiſus eſt apoſtolis in monte. Facilè igitur

quicunq;

quicunq; alicuius iudicii sit perspiciet, sine corporeis opibus, corporeisq́; adiumētis, neq; uenerabilem esse, neq; sustineri posse religionem: propterea quòd homines nō Dii, non angeli sumus, in corporibus habitantes, rebus ad uitam degendam necessariis indigentes. Rationibus igitur ostēdentibus eos manifesto insanire, qui sibi meliorem rerum statum pollicentur, si Pontifices imperare desierint, solosq́; spirituales prouentus habuerint, illa prior, potiorq́; errores eorum maximè coarguit, atq; unde maiores uberioresq́; prouentus ostendunt, inde longe deteriores futuros probat, uidelicet si metus armorū, atq; potestas abfuerit, neminem futurū, qui pecunias illas persoluat, easq́; in usum suū principes conuersuros. Quæcūq; ad summum sacerdotem ad urbem aduehere ius iuberet, princeps securè sibi, prętexēs aliquid honesti, præripiet. Cuius est hodie exemplorum copia maxima, cùm in tanta Pontificis potentia uel minimus quisq; regulorum audet prouentus hos, aut conatur, si posśit, intercipere. Aliud malum si religió potestate, regno'ue caruerit, latisśimū est: quòd impia dogmata, nouasq́; hæreses omni tēpore subnascentes, excindi, coërceri qui eas disseminant, non poterunt: quibus per omnes urbes inuulgatis, à uera pietate, cultuq́; singularis Dei populi auertentur, ubiq; erunt maximæ, exitialesq́; dissensiones. Scimus enim ad quos religio potestatē suā non extenderet, quòd terrore, & potētia frenare eos nō posset, nihil non ausos hac tempestate contra cœlū, cœlicolasq́;, atrocisśimisq́; incommodis terras repleuisse. Tantūdem ubiq; malorum erit, imperio, gladioq́;, quo sese tueatur, ecclesiæ, quę pietas, religioq́; est, adempto. Verè enim prędicari solet, cōtra hæreticos opus esse fu-

ſtibus, non anathematis, quæ contemnunt: aſinos
eſſe fuſtibus cædendos, nouorum dogmatum auto-
10 res. Quoties igitur, ut tertium malum ſub oculos
ponas Romani ciues intra ſuum palatium Pontifices
obſederunt? cedes ſacras diripuerunt? quot ipſi cru-
deliter necauerunt? quot in mole Adriani compre-
henſos ſtrangulauerunt? Quot ſtrages in urbe, forisꝗ
edebantur, inter ſe armis Romanis decertantibus?
Quanta circa urbem uaſtitas, quemadmodum ſupe-
rius demonſtratum eſt? propterea quòd Pontifex ſce-
leratos ciues coërcere, & in eos animaduertere non
poſſet? Non'ne id fuit in cauſa cur urbs crudeliter,
ſceleratéꝗ diriperetur? Non'ne Romani ciues ho-
ſtes Pontifici eius calamitatis autores fuerunt? Non'ne
ipſi iidem palatium paucis ante menſibus diripue-
runt, militibusꝗ introductis omnia ſacra prædæ fue-
runt? Hæc ſcilicet ſunt pulchra illa, præclarus ille re-
rum ſtatus, quem nobis promittunt, qui ſanctæ ſedi
regnum auferri oportere contendunt. Inuitant a-
liæ rationes ut hoſtes totius Chriſtianæ gentis, o-
mniumꝗ priuatim & publicè inimicos fatearis, qui
11 hæc cupiunt. Eſt enim hoc regnum ut omnium ſanctiſ-
ſimum, ſic omnium nobiliſsimum: plenum charitatis,
commune totius Chriſtianæ gentis patrimonium, in
quo cùm omnes gentes, prouinciæꝗ omnes, & urbes,
omnesꝗ familiæ, ut ſecula tulerunt præfuerint, ac præ-
eſſe poſsint, iure dici poteſt regnum cunctarũ gentium,
ad quod nemo ferè non aſpirare poſsit, placidiſsimum
ſinum cunctis aperiens, humiles in altiſsimum gradum
extollens, ob quod nemo deſperet quin dari poſsit fa-
cultas ei fore, ut aliquando ſit Rex, Nam in reliquis re-

gnis

gnis quis aliquando ſe regem futurum, niſi ſit è ſtirpe regia, ſperauerit? Hoc regnum modò Hiſpani, modò Germani, nunc Galli, nunc Itali tenuerũt, ipſe Senatus ex omnibus gentibus conſtat. Tota deniq; ipſa ciuitas ex omni natione quæ ſub cœlo eſt, conflata eſt, ut meritò poſsit appellari patria omnium gentium, urbs omnium Chriſtianorum, in qua ſint domicilia cunctarum nationum, omnesq́; ad ipſas ſupremas ciuitatis dignitates admittantur, omnibus prẹmia ſint propoſita, nec minus prouehantur humiles, abiectioresq́;, quàm proceres, ac principes. Cùm ſit igitur patrimonium omnium gẽtium, cùm neminem à ſummis dignitatibus excludat, cùm opes hæ non ſint ullius priuatæ familiæ, ſed omnium familiarum, quid aliud dicendum de his eſt, qui hoc regnũ ſcriptis euertunt, quàm eos eſſe publicos hoſtes, proditores patriæ, ſuimet homicidas? Hoc imperii genus cùm ſacroſanctum eſt propterea quòd Deo deſeruit, conſtatq́; eius religione, & cultu, tum uerò optimum eſt, charitatem ſuam, ueluti lucem ubique diffundens, omnes complectens. Meliora autem eſſe publica quàm priuata, excellẽtius eſſe bonũ quod plures, quàm quod paucos amplectitur, nemo eſt qui non fateatur. Quemadmodum lux Solis, omnium facum, lampadarumq́; luce maior, præſtantiorq́; eſt. Quid de ipſa pietate, ac religione, qua nihil in terris melius homines habent, dices? Eſt enim religio dux in cœlum, cùm in terris autem fons iuſtitiæ, qua benè, beatæq́; res humanæ gubernantur, eſtq́; minus iniuſtitiæ, iniquitatis, quibus malis turbantur res humanæ, ubi plus eſt pietatis, ac religionis, plus felicitatis, ac beatitudinis. Omnis autem minor pars religionis à maiore regatur 12

necesse est, esse uidelicet caput oportet, ad quod totius religionis summa redigatur, qui regnum hoc oppugnat nempe caput ecclesiarum, cor totius regni sacri, turbant totam ubique religionem, omnibus urbibus pietatem detrahunt, id uidelicet detrahunt quo uiuitur beatè, & cum iustitia in cunctis urbibus. Omnia miscent, urbibus, ac locis omnibus tumultus, discordias, seditiones cient, propterea quòd priuatis religionibus non esset caput, à quo dependet totius corporis ordo. Ac cùm per consensum religionis, homines socientur, consentiant, ut ex multis gentibus una quasi gens efficiatur, omnia dissociat, diripit, dissoluit, hostis huius maiestatis, in dissensione aut sunt omnia mala. Quod facile hodie uidere est inter Christianos, & Turcas usquequaq; dissociatos, ac dissidẽtes, quippe quos nulla communis coniungat, societq́; religio. Omnibus ergo rationibus constat, apertissimè falli, quibus uisum est, ecclesia nullũ habere regnum oportere: quos cùm ratio non modo imprudentes, ac malè sanos, prorsusq́; futurarum rerum imperitos, sed etiã hostes priuatim, & publicè: atq; etiã patriæ proditores probet: è contra plenos æquitatis, ac bonitatis existimare necesse est, qui statuerunt hoc regnum, cuius fundandi rationem cùm à piissima prudentia, prudentissimaq́; pietate, tum uerò à sanctis oraculis auspicati sunt. Quæ quidem pietas cœlestisq́; prudentia cùm à Constantino ubiq; magno cœperit: confirmata
13 ta deinceps est ab omnibus imperatoribus. Quo fit, ut hoc regnum quantopere sanctitate, ac claritate præstat omnibus regnis, quæ toto nunc orbe terrarum noscuntur: tantopere uetustate, quo nec Hispaniæ, nec Galliæ, nec reliquarum nationum regnum sit antiquius, si quis

altius

altius ab hiſtoriis rem dignoſcat, ſingula tempora, ex-
ordiáq; regnorum diligenter perpendens. Itaq; eccleſię
regnum antiquiſsimum eſt, poſt quod exortum ſit re-
gnum Hiſpaniæ, & Galliæ, Panoniæ, etiamq́; ipſum
occidentale Imperium natum, ac partum à regno ſan-
cto. Nam & ſi fuit quando in Italia ante regnum eccle-
ſiæ Romani Imperatores Chriſtiani regnauerint, fuit
tamen eorum præcipua ſedes Conſtantinopoli, cuius
rei teſtimonium eſt, quod in ſecutis temporibus, tan-
dem nullus erat Imperator in Italia, nullum Imperiũ,
totaq́; res in orientem recidit. Nata ſunt igitur occiden-
talia regna tum poſt eccleſiæ regnum, tum ab ipſa eccle
ſia, quòd uetuſtiſsima monimenta quæ Laurentio Val-
læ magis Grammatico, quàm reconditarum ſcientia-
rum perito, obſcura fuerunt, facilè teſtantur. Qui-
bus argumentis colliget prudentiſsimus quiſq;, uerum
eſſe quod circumfertur, hoc regnum à Conſtantino ue-
niſſe. Antiqua ſcilicet monumenta prodiderunt, quæ
ego in omnium oculis explicabo regna occidentalia ue-
lut genitorem autoremq́; ſuum recognouiſſe regnum
eccleſiæ, atq; ab eo conſueuiſſe confirmationem accipe-
re, propterea quòd ab eccleſia, regibus illis à principio
fuiſſet donata, conſtitutaq́;. Cuius regni maieſtas, eo 14
quoq; uetuſtior probatur, quòd non à ſeipſo Conſtan-
tinus eam ſtatuit, decretiſq́; ſtabiliuit: ſed quòd à Deo
prius uidit conditam. Quod cùm apertè in ſuo decreto
ipſe princeps fateatur, facilè nouimus, ipſum Romanũ
Imperium, quod poſt aduentum Chriſti in terras exor-
tum eſt, Cùm uidelicet Romana res ad unius arbitrium
recidit, uetuſtate præcellere ſedis apoſtolicæ regnũ cla-
rius paulò poſt oſtendendum. Atq; decretũ illud (ut 15

huc

huc demum deſcendam, ac ſuper his ad dicendũ aggre-
diar) ſiue ut Græcis uocari ſolet quaſi oraculũ, θέσπισμα,
Conſtantini, per uniuerſam Græciam circũferetur, eius
uniuerſas Græcorum Bibliothecas plenas reperies, non
una in bibliotheca palatina, quod quidam calumniatus
eſt, deliteſcit. Ipſos Græcos uoca teſtes, luſtra quot ſunt
in Italia Græcæ bibliothecæ. Omnis Græcia piè, reue-
renterq́ꝫ aſſurgit huic edicto, ipſum adorat. Nec fuit tẽ-
pus unquam, poſtquã ea ſanxit Conſtantinus, quin fue-
rint ſemper ea pro uerìſsimis habita, ſi rem altius perſpi
cere cupiens ab ipſis Imperatoribus aggrediaris, qui o-
mnes unanimiter uenerati ſunt uti uerìſsimum, ac ſan-
ctiſsimum decretum illud. Ipſæ ſynodi confirmauerũt,
iidem ipſi Græci, qui ſcriptis aliquid memoriæ prodide
runt, id abundè teſtantur. Sæpe ego percunctatus ſum
ex Græcis, propter ſparſam in homines à Laurentio du
bitationẽ, quam fidem haberẽt huic decreto, nunquam
non reperi eos conſtanter affirmare, nullam eſſe ſuper
eo apud eos dubitationem: imò uenerari, adorare.
Atqꝫ eo uſque uenerationi fuit decretum illud uetuſtis
Imperatoribus, ut eum libros ſacrorum canonum con-
fici imperaſſent, quemadmodum apud Latinos Gra-
tianus, primum ferè locum tribuerint inter alios cano-
nes huic decreto. Lege enim librum, qui Græcis inſcri-
bitur νομοκάνων, lege titulos, uigeſimo tertio titulo, repe-
ries uniuerſam eccleſiam ab eccleſia Romana, modera-
men, ordinemq́ꝫ accipere, quemadmodum ſcripſerit
decreto ſuo Conſtantinus. Repertum etiam hoc decre-
tum multis in Italiæ locis, ut uetuſtatem agnoſcas lite-
ris Longobardicis ſcriptum. Tempus autem quo lite-
ris Longobardorum ueteres utebantur, octingẽtorum
annorum

annorum eſt, ac ſuprà. In primis autem ſcire conuenit
non donaſſe nominatim Conſtantinum paucas illas
urbes, paucaq́; oppida, quæ dicuntur patrimonium
eccleſiæ, neq; enim id in decreto eius reperies: ſed do-
naſſe uniuerſum occidentē, & quaſi maiori principi ab
urbe decedentem ceſsiſſe, ipſamq́; Romam caput, do-
miciliumq́; pietatis eſſe decreuiſſe, in qua nefas eſſet
præter quàm præſidem religionis imperare: propter-
ea quòd ſi duo præſides in ea præfuiſſent, unius autem
intereſſet gubernaculum tenere, magiſtratus adhibe-
re, præſidem ſacrum quod ei turpe uidebatur, ſubia-
cere magiſtratibus terrenis neceſſe fuiſſet. Duos in una
urbe, ad quam Petrum apoſtolorum principem, reli-
gionis caput ueniſſe nouerat imperare, nefarium iudi-
cabat, præcipuè ſi princeps terreſtris habenas Vrbis 16
teneret. Senſit ſapientiſsimus Imperator, Chriſtum ca-
put, fontem, domicilium religionis ibi poſuiſſe, cùm
ad eam miſit principem, ac petram religionis. At duos
in eadē urbe principes regnare, ea maximè ratione fieri
non poterat, quòd res terreſtres rebus ſacris dominatæ
fuiſſent: accidiſſet uidelicet, quod in prouerbio eſt, ἄνω
τῶν ποταμῶν, ire retro flumina. A' neceſsitate certè profe
ctum ſi quis huic neceſsitati parēdum exiſtimet, ut quæ
Chriſtus decreuit neceſſario retineātur. Non eſt bonū,
doctiſsimus uates ait, Imperium, principatusq́; multo-
rum. Malè autem habente religione, & ſuccumbente,
ipſa etiam res terreſtris periiſſet. Dignum, inquit ma-
gnus Imperator, ac neceſſarium duximus, ubi caput to-
tius religionis, ubi legatum ſuum Deus ſtatuiſſet, ibi
imperium principatumq́; eius unius eſſe. Hæc ratio in 17
toto decreto clarius apparebit. Sed primum noſſe

oportet, quod non dubito quin Laurentio ignotum fuerit, antea quàm piiſsimus Imperator ad ſanctionẽ, decretumq́; deſcendiſſet, ſcripſiſſe primum de ſua illa prodigioſa ſanitate, quam ſua illa clara prædicatione cunctis gentibus perſpectam eſſe cuperet, beneficii tanti nunquam immemor, ob quod omnibus ſatanæ pompis, idolatriæq́; ſcelere ſeſe penitus abdicauerit, atque ad ſalutarem Chriſtianorũ religionem trãſierit, quemadmodum docuerit eum diuinus præceptor Sylueſter. Hic ſuam confeſsionem explicat, qua ſancta Trinitate, omniaq́; myſteria quæ prædicantur de ea in religione Chriſtiana ſuppliciter ueneratur, adorat. Tum ſalutem humani generis per Ieſum Chriſtum allatam, cùm in perditionem decipiente ſerpente prius abiiſſet. Qui nõ ceſſet omnibus ſeculis ut plurimos trahat in exitium, inſidiari, cupiensq́; eos à ueritate deducere, cultum idolorum per orbem induxerit. Qua re commotus Deus, hominesq́; miſeratus, miſerit primùm prophetas, exin filium ſuum natum ex Maria uirgine, reliquaq́; myſteria confitetur, quæ habentur in ſymbolo quod in ſy-
18 nodo Nicena fuerat confectum. Vt hinc liceat coniectare, totam hanc confeſsionem, eandem eſſe, quam eodem tempore Synodus Nicena expreſsit. Hanc fidem ait ſe cunctas gentes hortari ut retineant, ut baptizentur, quam uniuerſalis, Summusq́; antiſtes ἱεράρχης Syluester oſtenderit. Miſeratus ait Deus me peccantem, miſit apoſtolos ſuos. Ad poſtremum ait quòd uenientibus ſanctis clericis, & ei unoquoque imponente manum, Tunc eum confitente ſanctam Trinitatem, tertioq́; in piſcinam eum Syluestro mergente, quod in primis obſeruandum eſt, χεῖρα ἁψαμένην ἐμοῦ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ

τοῖς

τοῖς ἰδίοις εἶδον ὀφθαλμοῖς, ὑφ' ἧς καθαρὸς ἀναστὰς, παντὸς τοῦ ἀπὸ τῆς λέπρας αἴσχους, ἐμαυτὸν ἔγνων κεκαθαρμένον. Propriis oculis uidiſſe contingentem ſe de cœlo manum, qua nitidus purusq́ à turpi illa lepræ contagione conſurgens uiderit ſe penitus expiatum. Tunc omni religione, quam Syluester docuiſſet, cognita, intellectoq́ ſanctum Petrum poſitum uti fundamentum, ac baſem totius pietatis, datasq́ ei claues regni cœlorum, quibus ſolueret, ac ligaret. Hæc, inquit, cùm cognouiſſem ſanctiq́ Petri beneficio ad perfectam ſanitatem me reſtitutum uidiſſem, δέον ἐκρίναμεν σὺν πᾶσι τοῖς σατράπαις ἡμῶν ob eam cauſam inquit oportere cum omnibus proceribus noſtris duximus. Hoc inquam eſt initium decreti quod circumfertur. Vides igitur decretum coniunctum eſſe cum confeſsione, eundem eſſe utriuſque contextum, ut ſi uera eſt confeſsio, nempe Conſtantinum ediſſe ſua uoce eam confeſsionem, reliqua quoque neceſſariò ſint uera. Eſt enim, quemadmodum dictum eſt unus, idemq́ contextus, unusq́ loquitur ubique. Hoc itaque prudentibus erit perſpicuum ſuper illo decreto, magniq́ momenti argumentum. Nam confeſsio illa ſacroſancta, quemadmodum ſuperius demonſtratum eſt, eadem eſt, quam in concilio Niceno latius Conſtantinus expreſsit, ueriſsimumq́ eſt, ea confeſſum eſſe exerta uoce Conſtantinum ob quam cauſam uocatur à Græcis ἁγιώτατος ἰσαπόστολος, Sanctiſsimus, æqualis apoſtolis. Conſule Gregorium contra Iulianum Imperatorem, eiuſdem temporis theologum. Hæc confeſsio per omnem Græciam circumferatur, omnia ſacraria plena ſunt eius etiam inimicis Græcis qui ſemper Romanę maieſtati inuidiſſent aſſentien-

 tibus.

tibus. Hæc igitur primum falſas illas, ipſius è pectore
19 natas, non è natura petitas Laurentii rationes coar-
guunt, quibus uniuerſum libellum ſuum ſuperſtru-
xit. Proponens principio quatuor rationes, quibus
funditus donationem Conſtantini euerteret. Non eſſe
ueriſimile Conſtantinum donaſſe: minus Syluestrum
acceptaſſe. Si detur Conſtantinum donaſſe, non po-
tuiſſe donare, quæ iuris ſui non eſſent. Ad postre-
mum cum anteceſſore Syluestri Melkiade geſta eſſe,
quæ cum Syluestro geſta dicuntur à Conſtantino.
Quæ ſingula diligentius per totum librum commemo-
rata ac repetita diluentur. Hæc, ut à principio docui-
mus, eo maximè refelluntur, quòd donatio coniuncta
eſt cum confeſsione, quod Laurentio nunquam per-
ſpectum fuiſſe, liber eius facit ut credam. Hæc erit pri-
ma ratio cum piiſsima confeſsione Conſtantini con-
iectum eſt decretum, ſiue donatio eiuſdem certè eſſe ut-
cunque ueritatis. Quam excipit alia ratio; qua pro-
caces aduerſarii exclamationes ineptiſsimaq́; rhetorica
diluitur. Neque enim temerè, inconſiderateq́; donauit
urbem, ceſsitq́; Cõſtantinus: ſed audi tam multas eum
tibi rationes reddẽtem. Ductus eſt ad hæc ſingulari illo
diuinitus accepto beneficio, quòd ad eũ Petrus ueniſſet,
quòd ad priſtinam ſanitatem reſtituiſſet, quòd intelle-
xiſſet eum, præſidem, caput, fundamentum totius reli-
gionis, quòd Rex ſacrorum, pietatis Imperator fuiſſet
à Deo declaratus. Maior eſt autem Imperator ſacro-
rum, quàm terrenorum. Quòd Petri in ſe potentiam
expertus eſſet, ad quam, ſua potentia non attingeret,
quòd uideret urbem eſſe ſedem, thronum, regnum
ipſius ſummi capitis, cœleſtis Imperatoris, Regis æthe-
rii,

rii,ſacri principis. Cum urbe uerò conſequitur Italia, reliquæ'ue prouinciæ adnexæ capiti. Neq; donare caput, membra relinquere fas erat. Nec dubitabit an compos mẽtis fuerit, qui tot prouincias donauit, niſi qui ipſe deſipit. Nam qui ea quæ à pietate, magnoq́; erga Deum amore, atq; ab ea prudentia, cuius eſt pietas initiũ, proficiſcuntur, à dementia proficiſci contendit, ipſe dementiſsimus eſt. Eſt eorum è numero, quibus, ut ait diuinus Paulus, Chriſtum ſponte ſe ſupplicio obtuliſſe, ſtultitia uidebatur. Prædicamus ait Chriſtũ crucifixum, Iudæis ſcandalum, gẽtibus ſtultitiam. Vtroq; è genere uidetur Laurentius fuiſſe, cui ſcandalum & ſtultitia fuerit, optimum Imperatorem ardentiſsimo pietatis affectu, Imperium ſuum, Chriſto donaſſe, ac quaſi ſacraſſe. An dementes ſunt, qui ſe, ſuaq́; Deo deuouent, qui ſe pro patria in diſcrimen obtulerunt? Stultus uiſus eſt Rex Dauid, Nicol filię Saul, quòd ante arcam inſpectante populo exiliret, caneret. At quid ei Rex reſpondit, quia Deus magis eum quàm patrem eius elegiſſet, omnibus modis, gratias pro eo ſe habiturum. Stulti ſcilicet clariſsimi illi uiri, nam uitam deuouere, ac quaſi donare, multò maius eſt quàm Imperium donare quoties ſe pro cæteris ſeruandis donauerunt. Oſtendit igitur ratio Laurentium, cui maximus ardor pietatis uiſus eſt dementia, uel ethnici, uel Iudæi mentem habuiſſe, quibus ſcandalum, ſtultitiaq́; fuit ardentiſsima Dei charitas, flagrantiſsima pietas, cuius æmulus noſcitur fuiſſe Conſtantinus, propterea dictus Græcis, æqualis apoſtolis, ſanctiſsimus. Cuius ardentiſsimã pietatem, alia facta eius comprobant ſi legeris ea quæ de uita eius ſcripſit Euſebius.

Nec ea Sylueſtro, à Conſtantino, ſed Petro, & Chri- 20

ſto donabantur. Non tibi, inquit alius Imperator, cùm ſe ante pedes Pontificis proſterneret, ſed Petro. Qui autem Chriſto donat, donat non ſua, ſed quæ Chriſti ſunt. Meus eſt enim, ait in Pſalmis, orbis terrarũ, & plenitudo eius. Quocirca donatio Conſtantini, fuit reſtitutio, nec magnæ fuit admirationi Imperatorem non ſua reddidiſſe, qui fateretur omnes Romanorum uictorias in Deum autorem referendas: quo reliqua dementia Laurentii coarguitur, non potuiſſe Conſtantinum, ſi detur id eum feciſſe, donare non ſua. Oblata enim ſunt omnia ipſi Chriſto, & quaſi ſuper altari eius poſita, uelut cum Abraham filium, omni regno cariorem ſuper altari obtulit Deo. Diadema purpuramq́ꝫ ſibi Conſtantinus detraxit, Chriſto deuouit. Exue, qui uelis iſta dignoſcere, recto iudicio perpendere, mentẽ humanam, indue mentem Conſtantini. Non te, rerum iniuſtus æſtimator, humanus affectus impediat, qua ratione, quo miraculo id factum ſit. Terrenum quendam Imperatorem exhibere non decet, non proferre terreſtria, cupiditatumq́ꝫ corporearum inducere teſtimonia. Nam quod Cõſtãtinus geſsit, prodigioſum, inſolitumq́ꝫ fuit, miraculũ, ardor
21 pietatis fuit. Quæ quidem demẽtia ſtuporq́ꝫ ſit hominibus huius mundi, non animis diuinis. Eiuſmodi ſtupor erat, cùm apoſtoli Spirituſancto prouecti, uariis linguis loquerẽtur, inſani, ebriiq́ꝫ ab inſana plebe iudicabãtur. Laurentius Conſtantinum induxit quaſi ebrium, inſanientẽ: uocat omnes, ut admirentur, conſiderent, an fieri potuerit, eò ſobrium Imperatorem uecordiæ proceſſiſſe: aſciſcit Imperatorum profanorum affectus acqui-
22 rendi, retinendiq́ꝫ Imperii. At cur eſt, quòd in Conſtantino talia miretur, quando ſepoſito afflatu diuino, ſimi-

lia

lia quædã Imperatores profani facere non erubuerunt. Cur nõ admiraris, inſanumq́ uocas Diocletianum, qui ſe ſpõte Imperio abdicauit. Vtrum maioris inſaniæ, totum Regnum ſibimet, an regni partem eripere, ſibi tantas opes, pro quibus, ait Laurentius, Reges in arma ruere, abſtuliſſe: aut uolentem reipublicæ cõſulere, partem Imperii melius diſpoſuiſſe, commutato rerum ordine, nihil Imperii uiribus imminutis? Quo quidem Diocletiani exemplo facilè cohibentur illę Laurentii exclamationes, uanaq́ rhetorica, qua coram Regibus, & populis rhetoricatur, qui fieri poſsit, ut Conſtantinus abſtulerit ſibi partẽ Imperii, cùm regnandi cauſa ſoleant Reges ius uiolare, nihil non miſcere. Quid dices de his Regibus, qui ſpretis honoribus, ob quos itur in arma, ſe in ſolitudines, in monaſteria penitus abdiderũt? Quis eos Spiritus induxit, ut tãtas, tot laboribus partas opes relinquerẽt, diuinos honores, populorum acclamationes ſpernerent? Conſtantinum miremur, quem diuinus ardor agebat, quem ſalus inſperata ad magnas cogitationes excitabat. Quid alii Imperatores, amore muliercularum? Nonne Marcus Antonius Cleopatrę, quam miſerè deperibat, cùm in Parthos proficiſceretur, Arabiã, Iudæam, Palęſtinã, multasq́ alias prouincias, & quaſi maximam Romani Imperii partem in oriente donauit? Cur hic non inducis ſenatum, populumq́ accurrentem, lamentantem, fletibusq́ donationem illam prohibentem? Cur hic exaggerationes, exclamationes non profundis, totumq́ orientẽ miſces, quemadmodum in donatione Cõſtantini totam urbem reples tumultu, facis lamentari populum, ſenatum, filios Conſtantini, lamẽtari ſcilicet quòd fieret Chriſtianus, quòd mentẽ diuiniorem

uiniorem concepiſſet, quod agitante Deo totum ſeſe, & quidquid poſsideret, Deo ſacraret? Cur illã Marci Antonii donationem non putas fabuloſam, quia non fuit ſcripta, in æs inciſa, non legitur acceptaſſe Cleopatra?

23 Quid quod ſi donauit, non alienis donauit, quemadmodum ſuperius dictum eſt, non quaſi Turcis, aut Perſis, aut Ægyptiis, ſed cùm donauerit Petro, & Chriſto, res ipſa donata, in toto Regni corpore remanſit. Neque ea Imperii parte orbata eſt reſpub. Sed amplificata, incredibiliter illuſtrata. Quod enim Chriſto, & religioni donatur, nõ eripitur reipub. Sed in eo reſpub. augetur, fit nobilis. Donare Chriſto aliquam Regni partem, nõ eſt quaſi abſcindere, ac regni corpus dilacerare, ſed potius augere Regnum, aucta, & illuſtrata regni parte, qua ſalus toti regno cõtingit. Aucta in regno amplificatáq; religione, totum regnum amplificatur: atq; ea pars quæ religioni donata fuit, nõ quaſi longius abiit, ipſa repub. magna ſui parte, membróq; orbata, ſed in ea nobilior, auctióq; remanſit. Nec fuit ea donatio quaſi alienatio, quæ tũ in ipſo Romano Imperio remanſit, tum ob eam Imperium nobilitatum, illuſtratũ, amplificatúmq; fuit. Magnus quidem error diuidere Romanum Imperium in regna terreſtria, atq; ipſam religionem, quaſi duo inter ſe diſiuncta. Romanum Imperiũ conſtat religione, tum regnis, opibúsq; corporeis. Cùm dicitur regnum ſanctum, religionisq; regnũ, dicitur præclariſsima pars Imperii Romani. Quare cùm hęc pars religioni fuit cõſecrata, non fuit à reliquo Imperio abſciſſa. Nec in eo quiſquàm eſt offenſus, in quo, reſpub. maxime profecit. Tunc enim religio magnum accepit incrementum, aucta autem religione, regnũ augetur, omnium bono-

rum

rum copia prorumpit. Quid de Laurentio dicã, eum'ne christianum fuisse, qui Christianæ religionis aduentum in urbem, ad Imperium Romanum, mœrorem populi, infelicitatẽ, lacrymas interpretatur? At Lactantius Firmianus prædicat, felicissimum orbi terrarum illuxisse diem, cùm Cõstantinus iniit principatum, in principio suarum Institutionum. Qui primus, inquit ad Constantinum, Romanorum principum repudiatis erroribus, maiestatem Dei singularis, ac ueri, & cognouisti, & honorasti. Nam cùm ille dies felicissimus orbi terrarũ illuxisset, quo te Deus summus ad beatũ Imperii culmen euexit, salutarem uniuersis, & optabilem principatum, præclaro initio auspicatus es, cùm euersam, sublatam'q́ iustitiam reducens, teterrimum aliorum facinus expiasti. Hæc ille. Laurentius mœrentes, lachrymantes inducit populos, totam'q́ rempub. & filios Cõstantini, cùm 24
sese totum religioni Christianæ deuouere pararet. Iam enim à principio claruit iactantia eius cõtra Christum, quẽ sumptis spiculis uulnerare pararet. Fecit quod promisit, tota enim hæc eius scriptio cõtra donationẽ Constantini, effusa est tendit'q́ clam contra Christum. Reddita igitur est respub. longè felicior, ac beatior Constantini sanctissimo illo facto, publicam'q́ lætitiã fuisse par est. In primis'q́ familiã ipsius Cõstantini, propinquos, cõsanguineos, tum proceres omnes, omnem'q́ curiã gauisam esse, quorum in oculis res prodigiosa edita esset. Imperatorem suũ fœdissima contagione liberatum, nitidũ è salutari lauacro surrexisse. Nec tam ob principis insperatam salutem fuisse stuporem, ac gaudium, quàm super ipso facto prodigioso. Res diuinę, ac sanctę, bonitatis, ac iustitiæ plenæ nõ inducũt homines ad mœrorẽ,

ſed lætitiam , gratulationē. Sic quoq; diluitur quicquid inducit ſenatū obiicientem Cōſtantino, urbem, prouinciasq; donantē. Proponēs incōmoda reipub. ex eo prouētura. Maiora enim cogitabat Cōſtantinus, quàm illa terreſtria, ſuoq; illo facto, rēpub. uidebat futuram bea-
25 tiorem. Eadem ratione nō ſunt cōſentanea rationi, quæ Syluestrum inducit loquentem ſuper oblatis, repudiantemq; oblata. Vnus enim idēq; ſpiritus erat Conſtantino, & Syluestro, quasq; Conſtantinus rationes propoſuit Imperii ſacrandi, easdē & Sylueſter agnouerat, nec ſolùm non reiicere cogebatur oblata, ut potius ampliſſimas haberet gratias Deo ob Imperatoris inauditā pietatem. Eratq; cōſenſus, mensq; una, dantis, & accipiētis. Quidquid de principatu Petri in illo ſuo decreto ſcripſit Cōſtantinus, didicit à Sylueſtro, à quo de Petro, & Paulo, de Ieſu Chriſto, de tota religione cognouit. Quare probabile eſt, unū ambobus animum conſiliūq; fuiſſe. Nec poterat, aut debuerat ſpernere Sylueſter, quę non ſibi, ſed Petro, & Chriſto donabantur. Nō hic ego loquacis hominis ſequar ueſtigia, ut totidē uerba in contrarium proponam, quot Sylueſtrum, Cōſtantinumq; inducit loquētes, ſuper quibus mirè rhetoricatur, more uidelicet eorum, quorū omnis fiducia in uerbis eſt. Quę enim munera ſpreuit Heliſeus ſanato à lepra principe Syriæ, iure potuit ſpernere, q; ſibi dabantur: at de Sylue-
26 ſtro longè alia ratio. Succeſſor erat Chriſti & Petri Sylueſter, eaq; quæ ſibi dabātur, Chriſto & Petro dabātur, à quo fuerat Imperator ſanatus, ad Regnum Chriſti adiungebantur. Inſtituebatur regnum ſanctū, regale ſacerdotium: id agi à Deo per Sylueſtrum uidebat Conſtantinus, ut religio ſtabiliretur, amplificaretur, magnū autē

incrementum accepturam, si Romanum Imperium ei subiiceretur. Hoc factum ferre secum omnẽ felicitatem, ornamentumq́ꝫ reipub. plusquam humanum factũ appellandũ. Quod si Fabii, & Scipiones, ac Cæsares ob auctam rempub. diuinos honores meruissent, longe certè diuiniores debentur Constantino. Non poterat, aut debebat hæc spernere Syluester, animumq́ꝫ feruentis Imperatoris impedire. Adiunctum est illo præclaro facto Imperium Romanũ religioni Christianæ, Imperio autem Romano adiuncta est religio Christiana, quę fuit diuinissima, maximeq́ꝫ salutaris cõiunctio. Hoc tantum commodum, oblatam cœlitus per uniuersum terrarum orbem diffundendæ religionis occasionẽ potuit'ne Syluester repudiare? Si Rex regum dicitur Summus sacerdos, si regibus imperat, tota hæc gloria Christi est. Præstabat tempore illo nascentis Ecclesiæ inferre in fidem Christi, Imperii partem: futurum erat eo, ut plures crederẽt. Hoc'ne debuit contemnere Syluester? Hæc ratio quoqꝫ est, quòd hodierni piissimi Imperatores arbitrati ab Imperio non aliena, quę religio possidet, sed Constantini imitati pietatem, auidè, animoq́ꝫ promptissimo parent huic sancto regno, quæ ab eo possidentur, nõ ab externis teneri, sed in corpore reipub. existere, sibi persuadentes. Atqꝫ hęc sua, & Christi, Christianęq́ꝫ reipub. existimantes ea gladio districto deffendentibus similes aspiciuntur. Neqꝫ pie, sed planè impiè, & quasi una domo inter se, aut membro cum membro pugnãte factum est, cùm inter hoc regnum, & Imperatores dissensio coorta est. Quid enim aliud id fuit, quàm cũ rabie quis correptus, ipse sua mẽbra morsibus discerperet? Est una respub, unũ Imperiũ, quod ab Imperatoribus, quod à re-

gno sancto possidet. De utroq; uelut duobus disiunctis disserere, est eorũ qui cuiuspiã interitum cupientes, eiq; persuadere conati duos in eodẽ corpore inesse, eum ad ipsiusmet exitiũ adigerent. Prima igitur ratio Laurẽtii, ut sæpius hęc exagitẽ, fuit, Cùm populũ Romanũ, senatũq; in mediũ protrahit clamãtes, accurrẽtesq; ad Imperatorẽ, q rẽpub. quasi perdere decerneret, eripiẽs Imperio, filiisq; suis tam pręclarã Imperii partẽ. Secũdo loco Syluester multis cũ uerbis, multis rationibus auersatur oblata. Suo facit eũ ore loq Laurẽtius, qui si uiueret nec ore illo scelerato locutus esset, nec illa mẽs ei placuisset, omnia superius diluta sunt. Ea fuit facti Cõstantini diuinitas, ut nullã calũniã, nullã cõtrouersiã patiãtur. Lõge em̃ maiora cõmoda erãt prouẽtura ex illa piissima liberalitate, Imperiiq; consecratione, quã mala in religionẽ ex tãtarũ opũ possessione. Nã cõiũcta religione, ac pietate, cũ rerũ terrestriũ moderatione, fit ipsa res administrata melior, solidior. Rectius, iustiusq; reddit Imperiũ religio, dirigit, moderatur, erigit, efficit iustitiã clariorẽ, reddit quos cõplectitur seruantissimos æqui. Quare nõ debuit Syluester repudiare, quo minus religio cũ Imperio sociaretur, acciperet sociũ Imperiũ religio. Nã mala quę quis rhetoricando enumerare ualeat, ex opulẽtia illata in religionẽ, sunt longe minora, quàm utilitas cõsequens ex illa societate. In omni autẽ re cõsideratur num cõmodũ prę stet incõmodo: ut si quis hortũ, aut uineam cõsiturus, multũ ea ex colenda sudoris profusurus, multum pecunię agricolis impẽsurus. Cõsiderabit uidelicet cõmodũ, fructumq; lõge locupletiorẽ præstare laborẽ, pecuniarumq; iacturam. Ita accedente ad religionẽ Imperio, opibus associatis, & Christo socratis, præsertim

religio

religione nascente, longe maximum fuit commodum, longè autem minor iactura ex possessione diuitiarum. Nam populi intelligẽtes Imperatorem se & imperium Christo sacrasse, tam pręclaro, tam prodigioso facto cogitare cogebantur, religionem illam esse uerissimã, sanctissimam, cui tantæ opes, tanto sanguine partæ sacrarentur, donarẽtur, Imperator propter Christũ eas contemneret. Fiebatq; quod Christus pręceperat, ut renunciares pro nomine eius omnibus quę possides, centuplũ accepturus. Si sapiens à Christo iudicatur, qui fratrem, patrem, matremq; relinquat, qui uendat, quæ habet, & pauperibus eroget: cur tãta pietate Cõstantinus id imitatus à syluestro non debuit cõprobari, non debuit syluester suspicere mentem diuinitus actam, incensam ardore cœlesti? Si syluester has opes affectasset, si uoluptatibus satiandis accepisset, ratio de repudiandis opibus audiri posset. Nunc cùm donantur ecclesiis diuitię, cùm donantur altari, cùm sacrantur Deo, sacerdotes reiicere nec possunt, nec debent, nec aspernari donantes, non sibi dari, & sacrari, sed Deo perspectum habentes, fieri sacra, fieri thesaurum ecclesiæ, ut cùm calices, cùm uestes offeruntur. An si seruo quid tradideris, quod domino deferat, recusabit, quasi potestatis suæ sit reiiciẽdi, quasi sua respuat? Atqui uapulabit multis, rem domino oblatam, & donatam, aut ferre recusans, aut abiiciẽs, uel recusando tardans impetũ donantis. Quare rationes illæ Laurentii de non acceptandis oblatis, cùm ad scopum uerum non tendant, rem uti est, minimè proponẽtes potius cauillationes, quàm rationes sunt. Contẽnere enim diuitias, nostras libidines adiuuantes iubemur: non diuitias quæ Christo sacrantur, non opes Christi, non sa-

crificia quæ ei offeruntur. Data eſt ſacerdoti pecunia ut eccleſiam ædificet, ut dotes uirginibus diſtribuat, ut domicilia peregrinis, pauperibus inſtituat: tantam iuuandi homines occaſionem non admittat, quia Laurentius monſtrat pecunias in religionem non eſſe inferendas? Quod autem ex ore Laurẽtii repudians Syluester prouincias quas Conſtantinus offerret, oſtendit, ſi ſacerdotes regnare cœperint, neceſſariò eis euenturum ut inter cædes, & ſanguinem uerſentur, gubernãdo, retinẽdóque Imperio, eadem poterant opponi antea quàm Conſtantinus donaſſet, ſi quid eccleſiæ tempore Sylueſtri poſsideret, ſi quod ius, ſi quid ditionis, ac poteſtatis. Eadem obiicientur, cùm Abbatiæ ſacrarentur, cùm Benedicto, cæteriſq́ue ſanctis oppida, caſtra donabãtur, cùm in Germania, Hiſpania, ampliſsimi Epiſcopatus ſtatuerentur. Omnibus enim his locis ius dicitur, ſunt magiſtratus, delinquentes puniuntur, laboratur gubernando, hos labores Benedictus Auguſtinus totóque orbe Chriſtiano ſanctiſsimi quique, qui Epiſcopatus, dignitates eccleſiaſticas erigebant, non recuſauerunt propter commoda à principio enumerata. Detrimenta autem fore longe inferiora, poteſtatem, ditionemq́ue eccleſia accipiente, intellexerũt, poſtea quàm primus ardor refrixerat, cœleſtes gratiæ ceſſauerant, miracula non amplius uiſebantur. Expellenda erat illa Conſtantini donatione, omnis idolatria, confirmandum regnum Chriſti, tollendi ex urbibus ſuperſtitioſi cultus, omnis impietas abolenda. Cui autem dubium, facilius idolatriam excidendam, ſi Imperium religioni ſubiiceretur, aut utrũque ſociaretur, alterumq́ue alterius ope adiuuaretur, quàm ſi Imperium religioni dominaretur? Adiuuat religio Imperiũ, effi-

ciens

ciens id iustius, sanctius, rectius. Imperiū autem, nempe opes corporeæ religionem defensant. Hæc cùm sint maxima bona, eos insanire facile coarguunt, qui leuiora mala proponentes, ingentia illa bona nituntur euertere. Velut si quis orationem contenderet esse perniciosam, maximorumq́; hominibus causam malorum, clades urbibus illatas à malis oratoribus enumeraret. Et in omni genere rerū si quis uitia recenseret, prętermissis magnis bonis. Aut si quis quempiam calūniari cupiēs, referret quædam in eo leuiora uitia, magnas uirtutes silentio prætergressus. Coniunctio igitur Imperii & religionis cùm diuina fuerit, nōdum ecclesia stabilita, dum uexationibus iactaretur, dum in eam plurimum possent mali, certè indigna sunt quæ opponantur, si qua uitia comitata sunt hanc coniunctionem.

Quis item est, qui nesciat, diuinos scriptores, theologosq́; nostros, quos Romanis Imperatoribus edidit ætas, sæpe res illorum temporum describentes, solitos appellare felicitatem illorum temporum, solitos prædicare, Ecclesiam floruisse, lætissimam fuisse, quoties aliquid gratię, ac benignitatis ab Imperatoribus manaret, quoties eos aut persequi desisterent, aut omnino rem Christianam adiuuarent, si quam pietatem in religionem præ se ferrēt, si quibus opibus sustentarent, si quid ecclesiis largirentur, quod miseris donaretur, quo necessitates ecclesiæ subleuarentur. Hanc inquam Imperatorum in se propensam uoluntatem, felicitatem suorum temporum uocāt sancti Theologi, religionis incrementum. Econtra sæuas hyemes proponūt, procellas, & tenebras, cùm cardine uerso, tempestatibus irruentibus conflictarentur. Si felicitas igitur fuit aliqua in reli- 27

gionem

gionem animi propenſio, ſi patres ſancti exoſculaban-
tur hanc occaſionē, gratias immortales habebant Deo,
Nonne maxima felicitas fuit, maximus mœror infide-
libus inceſsit, magna ſuę ſuperſtitionis fuit cōſternatio,
cùm Imperator aduenit, qui nō aliquid gratiæ, beneuo-
lentiæ'ue religioni impenderet, ſed fulmen gratiarum
effunderet, quantum uix optare liceret. Quoad cogita-
re poſſet, qui eum ardorem cōcepiſſet, ut ſe totum, Im-
periumq́ cum filiis pietati, ac religioni conſecraret. Ob
hanc cauſam exultant ſancti Theologi, prædicant ma-
ximam ad eccleſiam tunc factam bonorum acceſsionē,
felicitatem illorum temporum oratione proſequuntur,
indefeſſe concelebrant. At id Laurētio non eſt gratum
acceptumq́, affert ei mœrorem, luctum, ueluti pagano
indignanti eccleſiã creuiſſe, id ab Imperatoribus gratiæ
in eam exundaſſe ut Imperium ei traderent. Quod pa-
tribus ſummæ lætitiæ fuit, in eo triumphabant, gloria-
bantur, Laurētius ut id tollat, opprimat, ne tantum læ-
titiæ, doniq́ cœleſtis ad eccleſiã ueniſſe comprobet (ſo-
lent enim qui inuident, dolorem ex alterius felicitate ca
pere) artificioſe proponit Syluestrum ea repudiantem,
afferentemq́ rationes in eccleſiam opes inferendas non
28 eſſe. Cur non potius inducat Syluestrum neſcio quã co-
gitationem concipientem quæ mihi interdum occurrit:
Si quis apud remotiſsimos Indos degens eò noſtris ex
locis profectus prædicaret, eſſe ſacroſanctã in orbe ter-
rarum religionem: cuius caput, ac moderator ab omni-
bus Regibus, principibusq́ adoretur, isq́ tantæ pote-
ſtatis apud eos habeatur, ut omnia Regna nutibus eius
regantur, propter religionis, ac pietatis altiſsimū prin-
cipatum, quem Reges adorēt, quibus perſpectiſsimum

ſit,

ſit, ſummum hunc ſacrorum principem, ſucceſſorē eſſe Chriſti, totamq́ʒ illam potentiam ac maieſtatem, ſi quis per ætates aſcendat redigi reſoluiq́ʒ ad ipſum Dei filiū, qui quendam ſuum in terris legatū reliquerit, quem homines uti interpretem, magiſtratumq́ʒ eius reſpiciāt, ab eo de pietate, ac religione diſcentes. Ob hanc cauſam ſolitum eſſe apud eos, ut non tam mortalem illum hominem, quàm in eo, Deū ipſum, qui eum ſibi in terris ſuffeciſſet ſuſpiciētes, omnes actiones, muneraq́ʒ pietatis exprimāt, ſumma ueneratione tolerātes abſtinētesq́ʒ maledictis, ſi quid is ut homo peccet, propterea quòd in eo uenerentur filium Dei. Non'ne cogitabunt hæc audientes eam religionem eſſe uerisſimam, à Deo profectam, quā inde ab initio Reges piisſimè coluerint, cui Regna, opesq́ʒ ſuas ſacrauerint, cui ſubiecerint Romani Imperatores Imperium ſuum, quo non fuit toto orbe terrarum maius? Non'ne percipient ingentem cauſam fuiſſe cur ſeſe deuouerint, ſacrauerintq́ʒ. Cur ante principis eius pedes procumbant, eos exoſculantes?

Quid etiā hoc loco de Laurentio, & his, quibus eius maledicētia non diſplicuit, dicam, ſed maximè de ipſo? quàm ſolet ſeipſum mēdaciū, ac malitia prodere! quippe quæ contra naturā tendit: quæ autē naturæ aduerſantur, nō diu ſubſiſtūt, citius euaneſcunt. Si quis tuetur falſa, quantūuis congeſtis argumentationibus rhetoricando: ueritas tamen cogit eum quippiam efferre, quo tota eius oratio refellitur, conatus malus coarguitur. Ait Laurentius in aliis ſuis ſcriptis efferens linguam Latinam, non penitus eam cōcidiſſe, remāſiſſe uelut in Imperio Romano, in Italia, Hiſpania, Germania, quot nationes Latinè loquantur, totidem dicendas eſſe Roma- 29

num Imperium. Cur igitur non perſpicit huius rei cau-ſam Romanæ eccleſiæ fuiſſe maieſtatem, quæ uelut filius Romano Imperio ſucceſsit. Hæc enim hæc fecit, ut Romanum Imperium, quod iam ſeneſcebat, in occa-ſum præcipitabat, tanquam propago ex ipſa renaſceretur, Latina lingua retineretur, Latinè loqui nationes perſeuerarent. Ex arido ſtipite ſurgens formoſa arbos inſitis oculis à Conſtantino ramis felicibus uniuerſum terrarum orbē occupauit. Filius adoleſcens, patri ſenectute confecto, propediemq́ʒ morituro ſucceſsit, continuata patris in omne æuum dominatione per filium. Ac uerè profertur à nonnullis de eccleſia carmen Virgilianum oraculum ſummi Iouis,

Imperium ſine fine dedi.

Hoc inquā de eccleſia, de Romanæ ſedis maieſtate uerè profertur, quæ fecit ut Imperium Romanorum eſſet ſine fine renatum in ipſa eccleſia. Hinc fit, ut in palatio ſummi Pontificis in cunctis ferè negotiis Latinè loquantur. Eſt enim quaſi populus Romanus, Senatus, plebsq́ʒ Romana. Fuit igitur Dei beneficium, ut Conſtantinus hunc filium adoptaret, qui heres eſſet occidentalis Imperii, quod maxime Romanum Imperiū fuit. Hoc domiciliū, hi natales Romani Imperii. Agnoſcāt omnes Laurētianā cæcitatem. Indignatur, fremit, admiratur Imperiū ad eccleſiā acceſsiſſe, & in Imperii gratiā, non patitur eccleſiæ donaſſe Conſtantinū: dum ſcilicet Romanū Imperium tuetur, non uidet ſeſe illud potius euertere. Quod putat Imperii defenſionem, Non donaſſe Conſtantinū: id non cernit eſſe Imperii euerſionē. Perinde ſi quis quempiam his argumentis defenderet, quibus ei mortē apud iudices cōflaret? Excepit eccleſia

imper

imperium ſeneſcens, Conſtantinus diuinitus inſpiratus hanc ſucceſsionē prouidit: inclinatumq́ Imperiū, eccleſiæ ueluti fortiſsimo parieti admouit, alioqui magno interitu ruiturū, in primis ipſa Imperii ſede labēte Roma. Nō igitur mens ea fuit Syluestro, quā Laurētius ei tribuit, nō ea oratio. Syluester, & ipſe Romanus, incōparabiliter melior, ac ſapientior Laurētio, patriæq́ ſuę amātior ſummis laudibus extulit Cōſtantinū donantē, ſacrantemq́ Imperiū Chriſto, acceptauit, approbauit, gratias Deo egit immortales, tātæ felicitatis autori, qui tam prodigioſam pietatē magno Imperatori aſpiraſſet, quo patriā ſuam uidebat non ruiturā, ſed lōgè nobilius renatā, cum Imperio terreſtri, etiam cœleſtis religionis principatum habituram. Hanc non inuidit patriæ felicitatem, non falſa pietate, falſaq́ diuitiarum deteſtatione prætenta, quod fingit Laurentius, reprobauit. Mirificè gauiſus eſt, proſpiciens patriæ & religionis mirabile augmentū. Non aſpernatus eſt gratiā cœlitus uenientē, ſpiritū illū ſanctiſsimū, quo magnus Imperator agebatur nō reſtinxit, impetū non tardauit, potius animū incēſum inflāmauit amore. Perſpexit, ſatius eſſe Imperiū à religione poſsideri, atq; adminiſtrari, quàm à profanis, ab inimicis Chriſti qualis poſtea fuit Iulianus. Si qua apud Antipodes natio antea profana, idolatra, ad Chriſtianā religionē tranſire cupiens, totā ſeſe, & quidquid publicè poſsidetur eccleſiæ cōſecraret, an ſacerdos qui quaſi Rex apud eos inſtitueretur, pietatē hominum cōtempſerit, repudiarit, perſuaſerit eis id factū eſſe perniciosum? Quid etiam mirum profana facta eſſe ſacra, uelut templa deorum facta ſunt eccleſiæ ſanctorū? Pantheon tunc omnium deorum fanū, nunc eſt eccleſia uir-

 ginis

ginis. Caſtoris, & Pollucis in foro Romano, nunc Coſ-
mæ & Damiani. Omnes ueſtes, ac ritus profani, nunc
ſacri ſunt. Sic imperium antea profanum, factum eſt eo
tempore ſacrum, ad religionem tralatum. Claret igi-
tur Syluestrum nulla excuſatione reſpuere debuiſſe
Imperii donationem, ac conſecrationem, nec eum lo-
cutum eſſe, aut loqui potuiſſe, quæ fingit Laurentius.
Nec rationibus, & argumentis ex Theologia productis
impedire tantum bonum decuiſſe. Repudium diuitiarū
alio tempore utile eſſe poſſe, ſed repudium Imperii ac-
cedentis ad religionem, non ſine iniquitate, & ſcelere fu
turum fuiſſe. Imperii donationem fuiſſe religionis au-
ctionem. Plus detrimenti paſſuram fuiſſe religionem
non adiuncto imperio quàm diuitiis in eam illatis. Nā
Imperio non adiuncto, periculum erat idolatriam re-
manſuram, ac regnaturam. Adiuncto autem Imperio
periculū erat ne ſacerdotes inſoleſcerent. Collato utro-
que malo, res ipſæ contrariæ quod apud philoſophos
fit, intelligantur. Vt ſi quis ſcire cupiēs quæ clarior uir-
tus, Pietas, an Liberalitas, aſſumat contraria utriuſque
uirtutis. Pietati aduerſatur Impietas, Liberalitatē, ac
opes ſequitur Inſolentia. Maius autem malum Impie-
tas, quàm Inſolentia aut ſuperbia: præſtantius ergo bo
num Pietas. Sic maius bonum Imperium ueniſſe ad re-
ligionem, quàm Imperium cōtempſiſſe, ne religio in in-
ſolentiam, aut ſuperbiam incideret. Maius malum inci-
dere in idolatriam, quàm iactantiam ex diuitiis.

30 His omiſsis quoniam Laurentius deſcendit ad aliam
Romæ oppugnationem, Italiæ omniq́; occidenti bellū
indicens, & donationē non fuiſſe conatur oſtēdere, etiā
ſi ſuperiora argumenta nihil roboris haberēt, ea ratione
quod

quòd nihil conſtet de acceptatione, non conſtet Sylue-
ſtrũ poſſediſſe, de eo diſquiratur. Hoc ſcilicet agunt qui
quempiam circumuenire nituntur, qui quippiam poſsi-
deret, unde eum deturbare contendunt. Non deſunt in-
quam qui ſi quid prætendere poſſent, falſosq́ꝫ teſtes ad-
ducere, ueſtem quã poſsides non eſſe ueſtem tuam, quò
minus id facerent. Aut qui patrimonio tuo, muneri-
busq́ꝫ inſidiantes aliquam cauillationem excogitarent,
qua tibi patrimonium eriperent, aut munera auferrent,
quæ dicerent te rapuiſſe, nõ te à donante accepiſſe. Eiuſ-
modi nunc quoq́ꝫ eſt Laurentiana cauillatio. Non habe
tur ſcriptio acceptationis, nullis tabulis eſt inciſa, non
aſcendit Syluеſter in Capitolium, nec per Imperium eſt
à Conſtãtino circumuectus: nõ promouit magiſtratus,
Prætores, quod faciunt, quibus regna traduntur. Non
igitur donatio fuit. At non iſta leuiora, ſed longe maio- 31
ra geſta ſunt: Inſpectante toto populo, cunctis proceri-
bus, omni ſenatu, omnibus propinquis, Romanũ Impe
rium eſt conſecratum Chriſto & Petro, in manibus Syl
ueſtri donatũ. Hoc maximum fuit argumentum ad con
firmationem donationis. Hæc maxima fœdera, hi ma-
ximi teſtes. Vulgaribus & plebeis dabis currus uecta-
tionẽq́ꝫ, ſummo, & ſacroſancto ſacerdoti ſatis erat, imò
maximum erat, Imperatorem procubuiſſe ante altare,
ſuper ipſo coram tot teſtibus Imperium ſacraſſe, deuo-
uiſſe. Vt nouum erat, & inuſitatum hoc Conſtantini fa-
ctum, diuinum potius quàm humanum, ſic nouo gene-
re celebrationis tranſactum eſt. Quæ Laurẽtius profert
profana ſunt, plebeia, uulgaria. Hæc ſumma pietate,
ſummo cultu exercebantur, non aura popularis, non
ſtrepitus, clamorq́ꝫ plebis aderat. Coram Deo & ange-

lis eius, coram ſenatu, & proceribus gerebãtur. Abſuit ambitio tumultus, uanitas, oſtentatio. Nouus ſpiritus inſinuauerat mentes illas præſentes, in lachrymas prorumpẽtes: aſtabant reuerenter, corde eorum alia, quàm terreſtria, quàm uana cogitante. Fuerunt grauiſsimę ceremoniæ, nõ ante id temporis celebratę, quia nunquam accidiſſet in Imperio Romano eiuſmodi prodigium.

32 Sed grauius urgens percunctatur Laurentius, quid egerit Syluester abeunte Conſtantino, quæ bella geſſerit, quas ad arma nationes ſpectantes oppreſſerit. Nunquam eũ fuiſſe in poſſeſsione, ſi detur poſſediſſe, omnes Cæſares, etiam ipſum Conſtantinum uſq; ad ultimum diem poſſediſſe, profert teſtimoniũ Eutropii de Iuliano filio fratris Cõſtantini, qui totum Orientale & occidentale Imperium tenuerit. Reperta fuiſſent aliqua numiſmata, ſi Pontifices imperaſſent, quemadmodũ aliorum Imperatorum reperiuntur. In ſecunda ratione ponitur teſtimonium Melchiadis Papæ, Cõſtantinum donaſſe palatium Lateranenſe, & quædam prædia: de Imperio nullum uerbum. Agit poſtea de priuilegio. Principio dicam, Nõ defuit quid ageret Sylueſter poſt diſceſsum Conſtantini, pręerat religioni, erudiebat Romanos, eorum quæ Conſtantinus egiſſet teſtimonio probabat religionẽ eſſe ueram generis humani ſalutem, per uniuerſum terrarum orbem ad eccleſias de facto Conſtantini ſcribebat, magiſtratibus, Prætoribusq; prouinciarum, quæ gubernarent Chriſtianæ religionis eſſe probabat, ſi quos eueſtigio ad pietatem commouere poſſet ſin minus, ſinebat eos præeſſe, gubernare. Non potuit fieri ſubita mutatio à profanis ad ſacra, quemadmodũ non itur repente à morbo ad ſanitatem. Bonus medicus in-

ſequitur naturam, tempusq́ optimus pietatis prǽſul, nõ ſubito cuncta turbabat, rapiebat, prouinciis idolatras deturbabat. Satis erat Imperium fuiſſe Chriſto, & Petro conſecratum. Tempus autem, opitulante Deo, paulatim animos mutabat, ſenſim ab idolatria tranſiebatur ad religionem, ſenſim Imperium iam ſemel ſacratũ, ad eos redigebatur quibus fuiſſet ſacratum. Paulatim imperare incipiebat religio, habenas Imperii capere, Ius ſuum acquirere. Nihil hic ſubitum, tumultuarium, nihil ſolitum quòd non fuit ſolita, ſed inuſitata Imperii mutatio. Non fuit uelut ſi mortuo patre filius ſtatim regnare cœpiſſet. Alia mutatio Imperii, alia ſucceſsio. Quemadmodum mortuo, ac reſurgente Chriſto, non protinus omnis mundus factus eſt Chriſtianus, licet tantum initium præceſsiſſet, tantum miraculum in mundo conſpicuum fuiſſet, omnia priſtinæ conſuetudini inſtiterunt, tam etſi Chriſtus declaratus eſſet à Deo patre ſuo Imperator mundi. Remanſerunt iidem Reges, magiſtratus, nec ſubito regnare Chriſtus cœpit. Sic totum occidentale Imperium, & ſi erat religioni ſacratũ, in manus Sylueſtri traditum, nec ſtatim cœpit Syluester Imperare, ac tumultuare, magiſtratus commutare nec alios eorũ loco ſufficere, omnia miſcere. Nihil horum egit, quòd inſolita eſſet, nouaq́, & inaudita Imperii ſacratio, mutatio. Religio cuncta moderatè, patienter agit, interuallo temporis iniecto. Multa cõtemnit. Ius ſuum non agnoſcit, execratur iactantiam, tumultũ, inſolentiam, ſuperbiam. Nihil ei cum ſtrepitu, & perturbatione, ac contentione agere conſuetum eſt. Patienter tempora expectat, ſi quis etiam res illius rapiat, haud properè conſurgit ad arma, regnare patitur quos ad regnũ cupiditas rapuiſſet.

ſet. Omnia ſuffert, benigna eſt, patiens eſt. Itaq; non oportebat, tum primum Sylueſtrum, rerum habenas capere. Quiete, & tranquille ad religionem reginam, uerumq; Imperatorem omnia tranſibant. Interim ea Pontifices, ut ſua agnoſcebãt, ac fatebantur, publicis edictis, epiſtolisq; ad Reges, & principes ea pro ſuis habebant, ut poſtea probabo. Itaq; non oportuit Sylueſtrum bella gerere contra nationes, reipub. tuendæ cauſa, quemadmodum non oportuit eum confeſtim Imperium conceſſum inuadere, auidum regnandi. Nõ hęc agit religio: principes terreſtres agunt, quibus cupiditas ineſt dominandi. Quocirca non mirum ſi permittente, & cõniuente Sylueſtro, multisq; Pontificibus poſt Conſtantinum in Italia Imperatores qui res occidentales moderarentur, præfuerunt. Eos habuit Syluester uti regni Chriſto ſacrati miniſtros, habuit, & habere ſe eis probauit. Volens & prudens paſſus eſt eos imperare, reiecta in eos cura gubernandi: oſtendebat tamen & fatebatur ea Chriſti eſſe, Imperiumq; illud religioni deberi donatũ Chriſto, & Petro à Conſtantino. An totus orbis miſceri debuit à Sylueſtro, Imperii poſſeſsione capiẽda, nouis magiſtratibus deſcribendis, omnibus nouãdis? Quæ ſi etiã facile, & ſine ſtrepitu fieri potuiſſent, nunquã Syluester feciſſet. Clarum tamẽ erat, Imperium Chriſto, & Petro eſſe ſacratum, clarum perſpectumq; ſummis Pontificibus, & eccleſię, idq; omni tempore, ſeculorumq; decurſu fatebantur, literarum monimẽtis mandantes. Quod probari multis exemplis poterit. Itaq; quid prohibet fuiſſe donatum Imperium, ſi Syluester nunquam fuit in poſſeſsione, quaſi non eſſet Chriſtus Imperator mundi, tametſi per cultum nominis ſui apud nationes nondum

esset in possesione. Terrestria sunt quæ proponit Laurentius, & ex terrestribus conatur conuincere, ac deiicere cœlestia. Non eodem ordine sancta, pia, cœlestia tendunt, ac terrestria, corporea. Assumit exempla corporea, mortalia exhibet Syluestrum quasi quendam satrapam. Commodum, aut Heliogabalum, aut duos filios Seueri, qui simul defuncto patre, pro Imperio inter se armis decertarunt.

Eadem responsio est de Numismatis non repertis. 33
Scilicet is labor erat Syluestro, ut profanos principes gloriam huius mundi affectantes, imitaretur, quasi studuerit uanitatem Romanorum Principũ æmulari? Deerant uidelicet meliora, quibus gloriam Imperatoris Christi propagaret. Vanissima proponit Laurentius, nec pudet hominem ex rebus, & exemplis profanorum Imperatorum disceptare contra Imperium cœleste, contra religionem. Velut si quis animum oppugnaturus, aut mortalem ostensurus exclamaret, pes, manus, oculi sauciantur, corrũpuntur, ergo sauciatur corrumpiturq́ animus. Cùm fuerit factum illud Constantini cœleste, diuinum, prodigiosum, cùm Donatio sit tota cœlestis: cùm is qui donabat, & is cui donabatur, & is qui acceptabat fuerint alterius rationis, alterius mentis, ingeniiq́, quàm principes terrestres, ipsæq́ res fuerint omnino diuersæ. Cur misces tam discrepantia, & ex uno probas alterum?

De his igitur qui post Cõstantinum in occidente Im- 34
perauerunt, etiam filii Constantini, ea est responsio, non prohibere, quo minus Imperium Christo, & Petro fuisset sacratũ, quòd illi rebus præessent, tum quòd religio nihil miscet, nec fremit cum strepitu, iactantia, tumultu:

f tum

tum quòd simul esse religionis illa regna poterant, simul à Regibus & principibus, Imperatoribusq́; teneri. Quemadmodum insecutis temporibus, tametsi multa regna Pontifices ecclesiæ esse fatebantur, idq́; ipsi reges agnoscebant, uenerantes ecclesiam, uti quæ eis regna donasset, id tamen non prohibebat, quo minus ecclesiæ essent. Velut cùm Romanis finẽtibus, Reges in Ægypto, Armenia, Pergami regnabant. Christus uenit, ut in eodem exemplo persistam, cum medium silentium agerẽt omnia, adueniente Imperatore cœlesti in terras, nullus fuit in orbe terrarum tumultus, nulla perturbatio. Vix agnitus est aduentus ille. Mirum erat tanto ad homines Rege ueniente silentium. Quid igitur mirum, si donato Imperio nulla fuit in ecclesia iactantia, tumultus, strepitus, ostentatio? Facta ac declarata ecclesia Imperii Romani regina, Christum Regem suum imitata, super ea donatione non adeo gloriata est, ut ubiq; se ostentauerit, omnia miscuerit, euerterit: Reges possessione deiecerit, contra Cæsares qui post Cõstantinum in occidente imperare, ac iura antiqua retinere uoluerunt, arma sumpserit. Eadem modestia silebat, & conniuebat illis donata occupantibus, qua donata accepisset. Accepit autem sine uanitate, ostentatione terrestri, accepit quasi non accipiens, tantum ob gloriam nominis Christi, & Petri. Quare exempla de Iuliano apostata à Laurentio producta ex Eutropio, & de reliquis Cæsaribus, qui in occidente post Constantinum imperauerunt, nullum habent locum: nec tollunt donationem. Multa autem eius mendacia post coarguentur, uelut quod ait ex Eusebio Constantinum à pueris cum patre Cõstantio fuisse Christianum; cùm Eusebius in uita, siue Encomio

Constan

Conſtantini, quod nunquam Laurentius uidit, apertè fateatur eum tunc religionem Chriſti penitus agnouiſſe, cùm contra Maxentium pugnaturus ſignum crucis uidit in cœlo. De Melchiade quoque qui tantum prædia quædam ſcripſerit donaſſe Conſtantinum, poſtea diſquiretur, eoq́ꝫ apertè contra eum probabitur, qui dicat Conſtantinum prædia donaſſe, non ex alio potuiſſe dicere, quàm quod ſcripſit Syluester, qui ei ſucceſsit. At Syluester ſcribit Conſtantinum Imperium donaſſe. Sed controuerſia de Melchiade poſtea diſſoluetur, quandoquidem Melchiade martyrio coronato, non fuerit Chriſtianus Conſtantinus, quo imperante, uel ſuperiore ſeculo interfectus eſt Melchiades. Omnes autem hiſtoriæ fatentur à Syluestro fuiſſe Conſtantinum baptizatum. Tum hiſtoria quæ ſcribat Conſtantinum donaſſe palatium Lateranēſe, & ob reuerentiam ceſsiſſe, eadem ſcribit donaſſe occidentem, licet id Melchiades non expreſſerit. Et apud Græcos quæ de Melchiade ſcribuntur, pro falſis habentur, ab Arrianis conficta, ut oſtendam. Sed his omiſsis, ad Priuilegium 35
cum Laurentio ueniendum eſt, diſſoluendæq́ꝫ illius calumniæ. Nam quod de pagina ſcribit, & de eo qui Gratianus uideri uoluit, qui ad iura Pontificia quædam adiecerit, mihi de eo nulla cura erit, cuius ante oculos ſunt longe potiora, neque de donatione mihi dicendum eſt ex Gratiano, ſed uetuſtiſsimis autoribus. Neque nomen Paleæ mihi curæ eſt, cùm id ſit nomen barbarum, & apud bonos autores Græcos, & Latinos appelletur Decretum, ſiue Oraculum Conſtantini: Græcæ διάταξις, ſiue θέσπισμα, à Latinis Donatio, ab indoctis canoniſtis, Palea, ab antiquis pagina donationis.

tionis. Neque de his, quæ locutus est Constantinus, dicendum mihi erit, ut apud Gratianum habentur, ac leguntur: sed ut in antiquioribus exemplaribus Latinis ac Græcis, unde forte desumpsit Gratianus. Quare nunc Gratianum missum facio. De testimonio quoque Gelasii super historia Syluestri postea locus erit differendi. Nam Gelasius, qui fateatur gesta beati Syluestri à plerisque legi, & approbari, idem hoc suo testimonio etiam quæ de donatione in ea historia scribuntur, comprobat. Est enim eadem historia, quæ si uera est in uno, in altero quoque uera sit necesse est. Omnia sunt inter se connexa atque apta. Quod Gelasius scripsit de gestis Syluestri, scripsit de tota historia Syluestri, in qua est donatio Constantini à reliqua historia indissociabilis, si quis omnia perspexerit ut postea docebo. Testimonium quoque Iacobi Voraginensis, cùm oppositum fuerit antiquorum, longeque illo doctiorum testimonium contra donationem nullum erit. Quod igitur ait primum Laurentius, inter gesta Syluestri priuilegium non haberi, prorsus in contrarium est. Omnes historiæ quæ Græcæ & Latinæ de Syluestro meminerunt, simul cum gestis eius habent donationem. Nec alia ferè sunt gesta Syluestri, quàm ea, qua inter ipsum, & Constantinum acciderunt de baptismo, de donatione, de discessu ab urbe propter donationem. Quare mirabilis hominis impudentia, qui neget in historia, siue gestis Syluestri, quorum meminit Gelasius, haberi donationem, seu priuilegium. At ego testes omnes bibliothecas proferam, quæ habent historiam Syluestri cum baptismo & donatione Cõstantini, siue priuilegio.

Quod

Quod poſterius clarè probabitur: Oſtendeturq́; in caſ-
ſum tot uerba ſuper eo Laurentiũ profudiſſe inſultan-
tem, & triumphantem ubi non eſſet opus. Quod au- 36
tem cupit in auro uel argento, aut æreis, ſiue lapideis ta
bulis inciſam fuiſſe hanc donationem: ridiculum eſt,
quàm leuiſsima quæq; captauerit, ut ſuę opinioni faue-
ret. Quaſi hæc tollant donationem, quæ in memoria
hominum per ſuccedentes ætates inciſa remanſit omni-
bus teſtimoniis confirmata, ac corroborata. Quas qui-
dem ſolidas, ac ueras tabulas, uel neſciuit, uel noluit in
medium afferre Laurentius. Sed delectatur inſultare
contra eos, qui hanc donationem, aut Paginam, aut Pri
uilegium uocauerunt. Quaſi hæc nomina à recentiori-
bus inducta debuerunt tollere uetuſtiſsimam donatio-
nem. Iam docui non uocari Paginam, uel Priuilegium
priſcis ſcriptoribus, ſed Edictum, ſiue Oraculum, ſiue
Ordinationem, aut Conceſsionem Cõſtantini. Omnis
labor Laurentii toties ut impius eſt, ſic uaniſsimus eſt
captans ex leuiſsimis cauſas calumniãdi. Totumq́; hoc
calumniarum genus contra donationem cognoſcetur
eſſe inane, propterea quòd profert uerba ex donatione,
ut apud Canoniſtas haberentur: nec curauit, auiditate
calumniandi prouectus, proferre ex Græcis, aut uetu-
ſtis Latinis codicibus uerba iſta donationis.

Quod primum exclamat contra principium dona-
tionis. Vtile iudicauimus unà cum omnibus ſatrapis
noſtris. Ecce fons totius inſcitiæ, totius iniquitatis, o-
mnium calumniarum, non profert antecedentia, unde
uentum fuerat ad iſtam conceſsionem. Vnde Conſtan-
tinus ardore prouectus exclamauit, dignum, ſiue utile
iudicauimus. Antecedentia ſunt commemoratio totius

miraculi, ut è lauacro purus emerſerit, ut primum ei principes apoſtolorũ apparuerint, quibus docentibus, atque uirtutem ſuam inſpirantibus, priſtinæ incolumitati ſit reſtitutus: ut manum è cœlo tangentem mundãtemq́; lepra corpus aſpexerit. Hæc omnia antecedũt, ob quæ ſubiecit: Neceſſarium ſiue utile duximus, Græcè δέον ἐκρίναμεν. Vetuſtiſsima enim hiſtoria à Græcis in ſuam dialecton fuit tralata. Hæc, ait, cauſa nos impulit, ut Imperium Deo, & Petro dicaremus. Antecedit etiam confeſsio totius Trinitatis, & totius myſterii, quo genus humanum fuit redemptũ. Quibus commemoratis diuino furore commotus Imperator exclamauit: Hoc uiſum eſt nobis, & uniuerſo ſenatui, proceribus, belliq́; magiſtris. Quorum in conſpectu cùm ſanguis innoxius puerorum fundendus eſſet, facinus exhorreſcens perorauerat. Audite inquit me, ò proceres. Horum in conſpectu fœdiſsima contagione liberatus, Imperium ſacrauit ipſis approbantibus, inauditamq́; ſalutẽ admirantibus. Si conſideraſſet hæc Laurentius, atq; ea quæ antecedebant perſpexiſſet, fortaſſe cõtra reliqua ſcribere, aut ueritus eſſet, cũ quibus priora oportuiſſet euertere, aut eũ omnino ſceleris puduiſſet. Nam qui tollit donationem ac conſecrationem Imperii: Confeſsionem, totamq́; hiſtoriam euertat neceſſe eſt. Euentus enim confeſsionis eſt Imperii conſecratio. Continuiſſet etiam ſeſe contra donationẽ, & clarius totum ipſum ſermonem cognouiſſet, nullamq́; cauſam contra ſacra dimicandi habuiſſet, ſi uidiſſet antecedentia, cùm in conſpectu procerum, magiſtrorumq́; belli execratus facinus ſanguinis effundendi oraſſet. Eos ibi appellat Proceres, Optimates eoſdem adhibet, cùm

Imper

Imperium adiungit religioni. Quare super his minime admirari debuit Laurentius, nec fuisset admiratus, si priora uidisset. Vociferatur autem contra principium 37
illius edicti, quod in conspectu Senatus, & illis approbantibus Imperium fuerit sacratum. Cùm nemo senatorum, nisi multo post, fuerit Christianus. At tu Laurenti, prædicas quæ ignoras. Cur non potius suspicaris, Imperatore cum matre, & filiis cum uniuersa familia ad religionem Christianam transeuntibus, multos ex senatoribus hoc exemplum imitatos? Nam Helena mater Christiana tunc fuit, & Cōstantia filia. Si potiores Christiani erant exemplum principis secuti, cur inferiores multi esse non debuerunt, præsertim tanti miraculi testes, ac spectatores? Huc adde, quod omnes historię demonstrant, & Eusebius perscripsit, in exercitu Constantini, multos duces, ac prætores Christianos fuisse. In exercitu quoq; Constantii patris. Quin etiam in exercitu Maxētii, superius etiam in exercitu Diocletiani Christianis inimicissimi. Hos ergo testes adhibet Constantinus, ac primū nominat Senatū, tum Optimates, ac Satrapas. Quòd autem indignatur, furit contra nomen Satrapæ Laurentius, ipsumq́; sermonem donationis ostendit minime Romanū. Cui dubium tempore Con- 38
stantini non fuisse purum Romanum Sermonem, nec principes illius temporis loqui solitos ut priores Romani Cæsar, Pompeius, senatusq́;. Cuius rei testimonia sunt tam multa, cùm in arcu Constantini, qui uisitur Romæ habeatur, Diuinitatis instinctu sumpsisse Constantinum arma contra Maxentium. At nunquam apud priscos Romanos leges Diuinitatem pro Deo, instinctu Dei, siue deorum dixissent, non more Græco τὸ θεῖον. Lege

ge epiſtolas Imperatorum in conciliis Niceno, Epheſi-no, Chalcedonēſi, aliiſq́, quàm abhorreant à priſca Romanorum phraſi. Non mirum igitur, ſermonem donationis non eſſe purè Romanum. Eſt ſermo illius ſeculi potius id indicio ſit eo tempore ſcriptum edictū quod redoleat ſermonem ſeculi iam in barbariem degenerantis. Lege ſcriptores illius æui, præter unum Lactantiū. Deſine mirari nomen Satrapæ illatum fuiſſe in ſermonem Latinum, quo tempore non purè Romanè loquerentur. Quanquam id nomen apud Euripidem, apud Terentium inuenies. Eſt nomen Perſicum in ſermone Græco, à Græcis enim uenit ad Romanos, ut Machęra, Sariſſa, primum Germanicum, alterum Macedonicū, pluraq́ alia. Sermo igitur ſi legeris illius temporis ſcriptores, non uidebatur ab illo ſeculo alienus. Adeas Ammianum, Arnobium, Boëtium Seuerinum. Nō eſt ſermo, quo ſenatus tēpore Cæſaris, ac Pompeii loquebantur, edictaq́ ſcribebant. Non in lingua ſolùm, ſed omnibus penè ritibus, Romanis priſcus candor abierat. Nulla itaq; prudentia deſiderat illic puritatem Romani ſermonis Laurentius, deſiderat edictum more priſcorum, aut cùm Reſpub. floreret, perſcriptum fuiſſe. Somniat antiquitatem Romanam, ad eam reuocat ſeculum Conſtantini, de optimatibus, ſatrapis. Et cur de cæteris magiſtratibus ſit ſilentium, admiratur. Inuehitur etiam contra uerbum quod dixerit populos ſubia-
39 centes Romanæ eccleſiæ. Sed ſuus liber falſo habebat, Romanæ eccleſiæ: cùm dicendum ſit iuxta uetera exemplaria, Romanæ gloriæ. Lege Græca. τῷ τῆς ῥωμαϊκῆς βασιλείας μεγαλότητι ὑποκειμένῳ λαῷ. Populo qui Romani Imperii maieſtati ſubiacet. Aliud itē exemplar καὶ τῷ δήμῳ

τῷ

τῷ τῆ δόξῃ ῥωμαϊκῆς βασιλείας ὑπέκοντι. Et populo qui gloriæ Romani Imperii ſubiacet. Quēadmodū igitur dixit in confeſsione ſubiectos omnes Epiſcopos, Archiepiſcopos eccleſię Romanę: ſic decuerat intelligere Laurentiū ſcriptū eſſe populum, ſiue plebem Romanam ſubiacere Romanæ gloriæ. Ex ea quoqꝫ confeſsione perſpicuum argumentum eſt, quemadmodū apud Reges ac principes fit, ut loquantur ore eorum, quos habent à ſecretis, per quos edicta conſcribāt, ſtylusqꝫ eorū eſt, non Imperatorū: ſic Conſtantinum, illud ſuum edictum donationis, & illam confeſsionē dictaſſe ore alicuius Chriſtiani forſan Epiſcopi, qui magis Chriſtianè, & iuxta ſacras literas, quàm Romanè loqueretur. Ac forſan quiſpiam Græcus fuit, qui poſtea iubēte Imperatore ſcripſerit edictum quantum ei Latinè loqui dabatur. Edita enim eſt confeſsio, & Imperii conſecratio, literisqꝫ conſcripta poſt aliquod tempus. Eueſtigio quidem cōfeſſus eſt, & donauit Conſtantinus, ſed hæc literis mādata ſunt, annis iniectis. De ſtylo igitur donationis nō erat cur miraretur Laurētius, potuit excuſare ſtylū eſſe alicuius Chriſtiani, qui non omnino Romanè loqueretur. Qualis ut dixi Arnobius, Ammianus. Sed maximè potuit eſſe aliquis peregrini ſermonis homo, poſtea quàm Conſtantinus Byzātium tenuiſſet. 40

Scire quoqꝫ operæpretium eſt uerba donationis à Laurētio proferri non adhibitis uariis exemplaribus, ſed quo calumniis ſuis eſſet locus dumtaxat, ut legerat apud Gratianū. Nam quod proſequens profert ex edicto. Eligētes nobis ipſum principē apoſtolorum, uel eius uicarios firmos apud Deum eſſe patronos, & quæ ſequūtur. In codice Græco poterat uarietatē ſubnotare. Et uolumus, inquit, ipſum principē,

aut coryphæum apoſtolorū καὶ τοὺς διαδόχους αὐτοῦ. Succeſſoresq́ eius ex perſona eius πρώτους πρὸς τὸν θεὸν πατέρας εἶναι primos apud Deum eſſe patres. Vides ut non habeat, Firmos apud Deum eſſe patronos: ſed, primos apud Deum eſſe patres. Apud Deū quoq; ſentit rogando, intercedendo, precando. In religione quoq;, & his quæ ad pietatem ſpectant, Primos patres, principem locum inter omnes patres, habentes. Nec dixit Vicarios, ſed Succeſſores. Sed demus Vicarios eſſe in codice Latino uetuſto, uti eſt, uox uſitata in antiqua eccleſia uſq; ad hæc tempora. In ſermone quæ barbaries. Eligentes eſſe patronos, cum etiam Græci eo modo tranſtulerint προκρίνοντες τὸν μακάριον Πέτρον καὶ τοὺς τὸν τόπον ἐκείνου ἐπέχοντας. Eligentes proponentes beatum Petrum, locumq́ eius tenentes apud Deum noſtros eſſe patronos. Non'ne bonus ſermo? Nec excludit aut iſtum, aut illos, ut tu maligne interpretaris, ſed copulat, coniungit, tam illum, quàm iſtos, tam iſtos quàm illum, quia ſucceſſores eius. Nobis, & noſtro Imperio. Non barbaries, ſed & ſe, & totum Imperium adducit donatorē, ſe ſuamq́ coronam, ſuum Imperium proſternit Chriſto, & Petro. Terrena Imperialis potentia, Rectè duo adiectiua, imperialis potentia quæ terreſtris eſt contra quam iſta Petri cœleſtis tota, Græcum quoque καὶ ὥσπερ ἡ βασιλικὴ ἐξουσία ἡμῶν εἰς τὴν γὴν σέβεται καὶ τιμᾶται οὕτω θεσπίζομεν σέβεσθαι καὶ τιμᾶσθαι τὴν ἁγίαν τῶν Ῥωμαίων ἐκκλησίαν. Et quemadmodum, inquit, Imperialis noſtra maieſtas in terris adoratur, & colitur, haud aliter decernimus coli, atque adorari eccleſiam Romanam. Vides ut Laurentius quo facilius proſcinderet, ac debaccharetur, non inſpexit exemplar emendatius, adhibere etiam Græca

ſimo

ſi modo notum ei eſſet hæc apud Græcos haberi potuiſſet. Is dicendi modus bonus eſt. Non erat cur aſciſceret Lactantium. Sunt codices qui habent firmos, quid hoc abſurdi eſt, ſtabiles, ueros, ſolidos, ſynceros patronos. Vigor & honorificētia. In antiquis emendatis exemplaribus Græcis διδόντες αὐτῇ δύναμιν καὶ δόξαν καὶ ἀξίωμα. Dantes ei poteſtatem honorem, dignitatem, ſiue amplitudinem. Nec tumor eſt in oratione glorioſè exaltari: ſed oratio ſacris literis uſitata, qua utebantur, qui ex ore Conſtantini edictum ſcripſerunt, utentes ſacrorum librorum uocabulis, quæ reliqui Imperatores, & Theologi ubique uſurpare conſueuerunt, ſed de ſtylo in ſecundo libro Arrogare ſibi titulos Dei frequenter Conſtantinum. iniquiſsimus eſt hæc prædicans impudens grammaticus. Proſequitur proferens ex edicto, ubi præfertur eccleſia Romana quatuor eccleſiis, Alexandrinæ, Antiochenæ, Hieroſolymitanæ, Conſtantinopolitanæ: primumq́ ait, Omitto ſermonis barbariem: iam de hoc dictum. Miſereri nos potius oporteret tantam hominis barbariem, mentisq́ caliginem, quæ omnem ei lucem, benignitatemq́ dicendi, & ſentiendi denegauit. Non eſt in exemplari uero eiuſmodi barbaries. Ac primum non eſt, ut tu legiſti, Celſior: &, Princeps cunctis ſacerdotibus: ſed Græcum exemplar uetuſtum habet, Atque eum qui per ætates ſuccedentes futurus eſt Romanus Epiſcopus ὀφείλει εἶναι ἔνδοξος καὶ ὑψηλότερος παρὰ πάντας τοὺς ἱερεῖς τοῦ κόσμου. Decet eſſe inſignem, omnibusq́ mundi ſacerdotibus ſuperiorem. Princeps, ut uides, hoc loco nuſquam eſt, nullaq́ in ſermone barbaries, neque pro caſu gignendi, poſitus eſt caſus dandi, Sed demus in

exemplaribus Latinis haberi eam lectionem, non eſt barbaries ſi quis ſtylum illius temporis reſpiciat, ut poſtea probabitur. Sic quoque Extiterit, pro exiſtat: &, Totius mundi, in toto orbe terrarum. Fides au-tem, & ſtabilitas habent rectè, & uenuſtè πρὸς διόρθωσιν καὶ στερέωσιν τῆς πίστεως. Ad correctionem, ſtabilimen-tumq; fidei. Hæc loquendi ratio non'ne bona eſt? Re-liqua ut leuiora prætereo. Quod autem grauiter re-prehendit, nec ferendum putat, quò totum edictum euertat, quod cùm à Chriſto primatum acceperit Ro-mana ſedes, & id Gratianus, & octaua ſynodus aſſe-rat, dicatur in edicto accepiſſe à Conſtantino uix dum Chriſtiano. At non perſpexiſti Laurenti Conſtanti-num apertè fatentem, principatum hunc à Chriſto profectum. Ipſum autem Imperatorem, qui Chriſtum imitari decreuiſſet edicto confirmaſſe, ac comprobaſ-ſe. Hoc clarè profatus eſt Conſtantinus, ut ſupe-rius demonſtratum eſt. Quare non primus hunc prin-cipatum Conſtantinus conſtituit, ſed à Chriſto conſti-tutũ confirmauit edicto. Hoc non uidiſſe animi fuit ſtra bi. Secunda calumnia eſt de ſede Cõſtantinopolita-na, quod de ea fiat mentio in edicto, cùm nondum eſſet Conſtantinopolis: nondum Conſtantinus ad eam pro-
41 fectus ei nomen indidiſſet. Reſponſum ſuperius eſt, Conſtantinum quidem ea, quæ ſanctione, aut conſti-tutione illa continentur, cùm primum baptizatus eſt, edidiſſe: inſecutis autem non multis annis edictum conſcriptum fuiſſe. Cuius rei clara ratio eſt, quod in confeſsione, quàm lepra expiatus ſcribitur protuliſſe, multa loquitur præclara de Trinitate, de myſteriis Chri ſtianę religionis. At hęc qui noſſe potuiſſet in ipſo limi-

ne fid

ne fidei, & uix dum Christianus? Ergo perscripsit cõfes-
sionẽ sanctæ trinitatis, mysteriorumq́ religionis Chri-
stianæ multos post annos, iam doctior, & instructior,
plenusq́ pectore sacra philosophia, haud aliter dona-
tio, siue edictum donationis cum cõfessione cõiunctum
perscriptum est eodem tempore, nonnullis annis inter-
positis, digestumq́ inter Imperatoria decreta. Quemad
modum Dauid plerosq; edidit psalmos in senium æta-
te uergente super his quæ pertulisset multis retro annis,
decantans uictorias olim auxilio Dei partas, easq́ car-
mine digerens, pronuntiansq́, uelut si tunc res accidis-
set. Videat igitur, qui uelit, Confessionem Constantini,
quam tractet mysteria Trinitatis, creationem hominis,
ac totius mundi, deceptionem serpentis, legem ac pro-
phetas, qui de Christo uaticinarentur. De uerbo Dei ad
nos è regnis cœlestibus delapso, utq́ ex uirgine nasci
uoluerit, tuleritq́ humanas passiones: multaq́ præter-
ea, quæ nisi à doctissimo, & in sacra philosophia eruditis
simo proferri non potuissent. Hæc certe à Constantino
tertio die postea quàm baptizatus esset: neq; sciri, neq;
recenseri potuissent. Est igitur uera ratio, hæc post ali-
quot annos, & forsan sub tempora cõcilii Niceni fuisse
digesta. In quo cõcilio est dispositio cathedrarum Con- 42
stantinopolitanæ, Alexandrinę. Daturq́ primatus Ro-
manæ sedi. Ad eum canonem concilii Niceni directa est
confessio, & donatio, siue ante concilium, siue aliquan-
to post, cum diuinus Imperator religionis Christianæ
feruore penitus arderet, ut demonstrat Eusebius in eius
uita, siue Encomio. Imperator Byzantium profectus,
tactus ardore diuino, nihil non pro Christianæ religio-
nis augmento animo agitabat. Cui dubium igitur quin

cùm de principatu Romanę ſedis locuturus eſſet, neceſſarium ei fuerit inſerere de reliquis patriarchalibus ſedibus, ſi contendas hęc ab eo fuiſſe à principio perſcripta. Totam hiſtoriam, ſeriemq́; multorum annorũ, neceſſe fuit complecti, ut eſſet edictum perfectũ, atq; abſolutũ. Pronunciatumq́; eſt edictum, ut à principio res accidiſſet, adiunctis his, quæ tempus attulit de ſedibus patriarchalibus. Commemorauit autem Byzantium, reſpiciẽs tempus illud, cùm primũ baptizatus eſt: de ſedibus autem patriarchalibus additum eſt ex his, quę poſtea conſtituta, atq; ordinata fuerunt. Hunc ritum omnes hiſtoriæ ſequuntur. In ſacris literis ſæpe eſt hyſteron proteron. ut cum Sara dicitur fuiſſe uetula, ut ſibi uideretur filium parere nõ poſſe, non procul inde rapitur à Palæſtinis ob pulchritudinem. In libro Geneſis cum agitur de creatione mundi, ſæpe eſt ὕστερον πρότερον, ἀνακεφαλαίωσις recapitulatio, repetitio eorũ quæ dicta ſunt. Et ſæpe referuntur prius, quæ poſterius facta ſunt, ob cõtinuationem hiſtoriæ. Hæc ratio mihi clara uidetur. Omnia igitur quæ locutus eſt Conſtantinus de transferendo, aut tralato Imperio, & quæ de Byzantio declarant potius contra Laurentium edictum hoc, & hanc confeſsionem perſcriptã fuiſſe temporis intercapedine iniecta. Cùm autem tota donationis hiſtoria principiũ habeat (quod toties relatum eſt) à confeſsione ſummæ trinitatis, religionisq́; Chriſtianæ in ipſo principio non retulit Imperator uſquam, hæc ſe protuliſſe, ac ſanxiſſe tertia die, ſed eſt ſimplex rei narratio ſublata temporis definitione. Confitetur autem Imperator ſe è tenebris ad lucem beneficio cœleſti euocatum, traductumq́; ad cognitionem ueritatis, lumine diuinæ claritatis circumfuſum. Lepræ

turpiſsi

turpiſsima cõtagione emaculatum : totamq́ hiſtoriam recenſet. Quare uidetur apertè hæc miraculi commemoratio, hiſtoriæq́ totius repetitio multo poſt tempore perſcripta. Recenſetur quod prius accidiſſet quẽadmodum Dauid commemorauit iam ſenex bellum Goliat, & coniurationem Abſalon, commemorauit auxilium Dei ſibi allatum. Itaq́ referri potuit à Conſtantino, de baptiſmo, de Syluestro, de urbe condenda ſui nominis Byzantio, poſteris annis, cùm eſſet Byzãtii, quòd narratio reſpicit hiſtoriam præteriti temporis, referens miraculum quod Romæ accidiſſet, & quid ob pietatem oblatamq́ cœlitus ſalutem, de relinquẽda urbe, Byzantioq́ tenẽda decreuiſſet. Hic igitur neq́ mendatium eſt, neq́ obliuio. Quòd autem ordinem illum ſedium patriar 43
chalium, præſertim Romæ, & Conſtantinopolis, inſtituerit Conſtantinus, quemadmodum ipſe in ſuo decreto memorat, in quo Vallenſis imperitia cognoſcitur, præter alios declarat Zonaras hiſtoricus his uerbis ἄλλοις τε οὖν ὡς εἴρηται πολλοῖς τὴν πόλιν ὁ μέγας Κονσταντῖνος ἐκόσμησεν, καὶ πρότερον ἐπισκοπὴ ὂν τὸ Βυζάντιον τῆς Θρακικῆς Ἡρακλείας ὡς ὑπὸ Σεβήρου τοῖς Περινθείοις ὑποτεθὲν μετὰ τὴν ἅλωσιν ὡς ἐν τοῖς περὶ Σεβήρου ἱστόρηται, εἰς τιμὴν ἀνήγαγε πατριαρχικὴν τῇ πρεσβυτέρᾳ Ῥώμῃ, τὰ πρεσβεῖα τηρήσας διὰ τὴν πρεσβυγένειαν καὶ τὸ ἐκεῖθεν τὴν βασιλείαν ἐνταῦθα μετενεχθῆναι. Nempe.

Multis igitur aliis ornamẽtis urbem decorauit magnus Cõſtantinus, & cùm prius epiſcopatus eſſet Byzantium Heracleæ Thraciæ quippè à Seuero ſubiectũ Perinthiis poſtea quàm ab eo captum eſſet quemadmodum in hiſtoria Seueri ſcriptũ eſt, ad patriarchatus honorem eam extulit, ſeruato uetuſtæ Romæ primatu, tum propter antiquitatẽ, tum ob eam cauſam, quòd illinc Imperium huc

huc esset tralatum. His inscitia Laurentii coarguitur: decretum autẽ donationis uerum esse probatur, in quo Constantinus sedes patriarchales quò inter se gradu differrent, instituit, & declarat, in primisq́ Romam decernit omnium ecclesiarum habere primatum, quod nunc scribit Zonaras. Hęc nota perspectaq́ habentes antiqui patres, qui sub Theodosio iuniore concilium Constan-
32 tinopoli ex diuersis prouinciis coëgerunt: inter alia diffinierunt, τὸν μέντοι τῆς Κονσταντίνου πόλεως ἐπίσκοπον ἔχειν τὰ πρεσβεῖα τῆς τιμῆς μετὰ τὸν τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπον διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν νέαν Ῥώμην Episcopum Constantinopolis principalem honorem habere debere post Episcopum Romę, propterea quòd ipsa est noua Roma. Quòd uerò reprendit quòd Byzantium prouinciam appellet, & quòd Thraciam uelit esse in Oriente, quæ potius uergat ad Aquilonem. Exẽplaria Græca quæ ad coarguendam Laurentianam cæcitatem, plurimum suffragantur, non habent, In Byzantiæ prouincia optimo loco, sed rectius, & sine barbarie καὶ ἐν τῇ χώρᾳ τοῦ Βυζαντίου ἀρίστῳ τόπῳ. Et in regione Byzantii qui locus optimus est, siue fertilissimus, & amœnissimus. Cernis ut non dicat Byzantiam prouinciam, sed prouinciam, siue regionem seu situm Byzantii: ut si dixeris, Situm, aut regionem Romanę urbis, Regionem ubi sita Roma est. Sed demus in codice Latino haberi in Byzantia prouincia. Hoc loco adiectiuũ est Byzantius Byzantia Byzantium. Orientales autem locos respectu Vrbis, & Italiæ appellare regionẽ Byzantii, adeo nihil habet absurdi, ut nõ alia ratione etiam hodie loquantur in Italia, præsertim Venetiis, cùm profecturi Constantinopolim, aut ad Helespontum in orientem ferant se proficisci. Quin ipsam Asiam minorem, quæ opposita

est

eſt Thraciȩ, interiacente freto, hodie uocant Græco nomine Anatoliam nempe ἀνατολὴν oriẽtem. Hæ regiones in oriente ſunt Italiæ, quemadmodũ Græci uocauerunt Italiam, Heſperiam à ſtella quæ uiſitur eis in occaſu, Imperiumq́ Romanum incipiens ab Italia, uocatur occidentale, ut orientale cum Conſtantinopoli reliquæ omnes prouinciȩ. Quod autem reprehenſurus ſubiicit ex edicto: Eccleſiæ beatorum apoſtolorum Petri, & Pauli pro cõtinuatione luminariorum, poſſeſsionum, prædia contulimus, & rebus diuerſis eas ditauimus, & per noſtram Imperialem iuſsionem ſacrã tam in oriẽte, quàm occidente, quàm etiã à ſeptentrione, & meridionali plaga, uidelicet in Iudȩa, & Græcia, Aſia, Thracia, Aphrica, & Italia, uel diuerſis inſulis, noſtra largitate eis conceſsimus ea prorſus ratione, ut per manus beatiſsimi patris noſtri Syluestri ſummi Põtificis ſucceſſorũq́ eius, omnia diſponantur. Hæc protulit Laurẽtius ex edicto, primumq́ coarguit, quòd uideatur aſſerere, fuiſſe tunc Romæ templa Apoſtolorum Petri, & Pauli, multaq́ alia de luminibus. Primum ſcire operæpretium in antiquis exemplaribus Græcis (quatuor autem ante oculos palatina bibliotheca ſuggeſſerat cùm hæc ſcriberentur) nõ haberi totam ſuperius propoſitam periodon: ac ſuſpicari cogimur, multis in locis corruptum fuiſſe hoc edictum propter crebras tranſcriptiones, Librorũ communis fere calamitas. Igitur in uetuſtioribus exemplaribus ea particula non extat, forſan interiecta ex aliis libris. In duobus uetuſtis codicibus Grȩcis nihil habetur, de luminibus, de Aphrica, & Aſia, ſeptentrione, de prȩdiis poſſeſsionum. In aliis autem duobus exemplaribus ubi hæc habentur, nullus patet locus Laurentianæ ca-

lumnię. Nam summus Imperator primum memorat ut ipse apostolorum templa exædificauerit, eaq́ ditauerit. Nullas autē ecclesias apostolorum ante id tēpus fuisse, sed à se ædificatas, dotatasq́ memorat. Sic enim scribit

ᾠκοδομήσαμεν δὲ ἐκκλησίας καὶ τοῖς μακαρίοις Πέτρῳ καὶ Παύλῳ τοῖς πρώτοις ἀποστόλοις ἃς ἀργύρῳ καὶ χρυσῷ διαπρεπεῖς καὶ ἁβρὰς ἀπεφήναμεν ἔνθα καὶ τὰ γερώτατα αὐτῶν σώματα κηδεύσαντες μεγάλῃ τιμῇ θήκας αὐτοῖς ἐξ ἐλέκτρου οὗπερ οὐδεμία στοιχείου δύναμίς ἐστιν ἰσχυροτέρα κατεσκευάσαμεν σταυρόν τε χρυσίου καθαροτάτου καὶ μαργαριτῶν τίμιον πεποιημένον καθ' ἑκατέραν θήκην ἀνέθημεν χρυσοῖς προσηλώσαντες ἥλοις, αἷς ἐκκλησίαις ὑπὲρ συνεχείας φωτῶν κτήματα καὶ ἀγροὺς συνηνέγκαμεν.

Ædificauimus autem beatis Petro & Paulo primis apostolis ecclesias, easq́ argento, & auro illustres, & pręclaras reddidimus, ubi sacratissima eorū corpora magno cum honore condentes, eis loculos fecimus ex electro, quo nullius elementi uis est robustior: crucemq́ ex auro purissima, pretiosisq́ margaritis ad utrūq; loculum adhibuimus, aureis clauis affigētes. Quibus ecclesiis, ut habeant lumina semper accensa, possessiones & agros adiecimus. Cernis ut expresse fateatur, se templa apostolorum ædificasse, ut mirabilis sit impudentia Laurentii, qui paginam carpat, quòd afferat fuisse templa apostolorū Romæ ante Constantinum, pro quorum luminibus Imperator possessiones adiudicauerit. Quòd beatissimum dicat Syluestrum, ac apostolos beatos respice rectis oculis modò beatos modò beatissimos apostolos appellantem. Quanquam ea periodus in emendatis exemplaribus non habetur.

Cætera quæ persequitur, cùm sint nullius ponderis, nullum responsum merentur. Mihi quidem maximè probatur ut periodus de prædiis, & luminibus sit interiecta. Quæ si etiam esset ex contextu, facile posset defendi: cùm

di: cùm apertè de ędificatis ecclesiis, de arcis quibus apostolorum corpora condidit, easque auro, & argento, & cruce aurea decorauit, meminerit, quæ fabulosa esse non possunt. Eiusdem insipientiæ est, carpere, quòd dixerit Luminariorum, pro Luminarium. Quasi id uitium scriptoris esse non potuerit. De plagis quoque nominatis in edicto indignum est, ut respondeatur: quòd tum in edicto non habentur, tum si cui recta mens sit, facile posit percipere uerum locutionis sensum. Neque uerò sese prouincias has tribuisse fatetur pro luminibus duntaxat, sed eas in potestatem arbitriúmque spirituale permittit Syluestro. Hæc se ait donasse, aut arbitrio ecclesiæ subiecisse, ex liberalitate nempe assecutum se cœleste beneficium, liberaliter remunerari.

Sed uisum mihi est subiicere primi Nicolai testimonium, ut inde certa coniectura colligatur super luminaribus ac prædiis concesis: Nicolaus seruus seruorum Dei. Dilecto filio Michaëli glorioso Imperatori Græcorum. Oportet uestrum Imperiale decus, quod omnibus ecclesiasticis utilitatibus uigere audiuimus, ut antiquum morem, quem uestra Ecclesia habuit, uestris temporibus restaurare dignemini: quatenus uicem quam nostra sedes per episcopos, uestris in partibus cōstitutos habuit, uidelicet Thessalonicensem, qui Romanæ sedis uicem per Epirū ueterē, Epirúmque nouam, atque Illyricū, Macedoniam, Thessaliam, Achaiam, Daciam ripensem, Daciam mediterraneam, Nisiam, Dardaniam, & Trebalim, beato Petro apostolorum principi cōtradicere nullus pręsumat. Quæ antecessorum nostrorū tēporibus scilicet Damasi, Siricii, Innocētii, Bonifacii, Cœlestini, Xisti, Leonis, Hylarii, Simplicii, Fe-

licis, atq; Hormis de sanctorum Pontificum dispositionibus agebatur. Quorum deniq; institutionibus abeis, illis in partibus destinatas per uestros missos, ut rei ueritatem cognoscere queatis uestræ Augustali potentiæ dirigere curamus. Præterea Calabritanum patrimonium, Siculumq;, quæ nostrę ecclesiæ concessa fuerunt, & ea quæ ad posſidendum obtinuit, & disponendum per suos familiares regere studuit, nostris concesſionibus reddantur. Quoniam irrationabile est, ut ecclesiastica posseſsio unde luminaria, & concinnationes ecclesiæ Dei, fieri debent, terrena quauis potestate subtrahantur, sed domus Dei restituta, meritum redditoris multiplicet, & suscipientes uotum spiritualis desiderii lucris exerceatur. Inter ista, & superius dicta, uolumus ut cõsecratio Syracusano Archiepiscopo à nostra sede impendatur, ut traditio ab apostolis instituta, nullatenus uestris temporibur uioletur. His antiqui Pontificis dictis hæc ratio ac coniectura colligitur, sunt octingenti paulominus anni cùm floruit Nicolaus, tempore scilicet Michaëlis Imperatoris. À Constantino magno, qui trecentesimo paulò superius anno ab aduentu Christi floruit, ad Nicolaum sunt ferè anni quingenti. Reuocat autem tẽpus ipse Nicolaus ad Damasum, qui paulopost Constantini tempora floruit, imperante scilicet Valentiniano. Eius Pontificatum, asserit omnes prope prouincias orientis ac septentrionis solitas à sede Romana per episcopos gubernari in his, quę ad religionem attinent. Erat igitur ab usq; Cõstantini tẽpore latiſsimum ecclesiæ Romanę in oriente Imperium, id scilicet quod ipse Cõstãtinus suo priuilegio edictó ue statuerat, omnes ecclesias huic principi subiectas esse oportere.

Is igitur talis ac tantus dominatus qui usq; à tempore Damasi uiguit in Ecclesia Petri, declarat ueram esse Constantini constitutionem de maiestate Petri, ut toto orbe terrarum religionis princeps, ac pater, & caput haberetur. Alterũ, quod maximè in uerbis Nicolai obseruandum est, de patrimonio Calabritano & Siculo diui Petri, idq; pro luminibus & concinnationibus ecclesiarum. Quo quidem clarissimo testimonio, cùm hæc à prisco Pontifice scribantur, probatur ueritas priuilegii Constantini, in quo ipse magnus Imperator agit de his patrimoniis pro luminariis & pro concinnationibus. Dementia uerò grãmatici detegitur, qui irrisit hanc partem in priuilegio ueluti fictitiam, barbaram, minimeq; intelligibilem? Nihil enim legerat ueterũ historiarum, Sed audacia tantùm, ac temeritate, ueluti uento pulsus, uenit ad scribendum, in fauorem Alfonsi, apud quem exulabat, propterea quòd in antiquis Imperatorũ concessionibus habebatur, Calabriam, Siciliamq; esse sedis sancti Petri, concessas primùm quidem à Constantino, idq; pro luminaribus, ecclesiarumq; concinnationibus, tum à cæteris Imperatoribus ipsi ecclesiæ confirmatas. Audi igitur Constantinũ, & confer cum his quæ scripsit uetustus Pontifex Nicolaus: Quibus, inquit, ecclesiis apostolorum pro concinnatione luminariũ, possessionum prædia contulimus, & rebus diuersis eas ditauimus, & per nostram Imperialem iussionem sacram tam in oriente, quàm in occidẽte, uel etiam septemtrionali & meridionali plaga uidelicet in Iudæa, Græcia, Asia, Thracia, Aphrica, Italia, uel diuersis locis, & insulis nostra largitate concessimus, ea prorsus ratione, ut per manus beatissimi patris nostri Syluestri Pontificis,

ſucceſſorumq́ eius omnia diſponantur. Hæc Conſtantinus. Vides in his, Calabritanum, Siculumq́ patrimonium, pro luminaribus eccleſiarum apoſtolorum, pro concinnatione. Verum igitur eſſe priuilegium ex omni parte probatur.

Inſequitur reliquam edicti partẽ noſter Zoilus, ubi Conſtantinus transfert inſignia Imperatoria ad ſummum Pontificem, primum ipſum Lateranẽſe palatium elargitus. Vbi partem hanc edicti propoſuiſſet, maledicentiæ ſuæ crudeliſsimus barbarus laxat habenas, Chriſti, & omnium bonorum apertè inimicus, hoſtis ſacroſanctæ religionis, primùm coarguit quod profana ueſtimenta ſumpſerit Sylueſter. At non omnia ferè, quæ Romę quondam profana eſſent, ſacra effecta ſunt? Quemadmodũ omnia templa Deorũ, facta ſunt eccleſiæ ſanctorum: Ritus item profani, cœperunt eſſe ritus ſacri. Non'ne Pantheon templum omnium idolorum, effectum eſt templum ſanctæ uirginis? Non'ne in Vaticano templum Apollinis, ubi condita erant corpora apoſtolorum, cõuerſum eſt in eccleſiã ipſorum apoſtolorum, ut ſuperius demonſtratum eſt, totq́ alia? Quibus exemplis inauditam Laurentii improbitatem cognoſcimus. Sed ad ſingula ueniendum. De donato Lateranenſi palatio, quòd bis hoc dicat, quid habet abſurdi, quaſi non omnis hiſtoria eadẽ ſæpe repetat. De diademate offenditur Laurentius, quod dixerit Diadema aureum, cùm ſoleret eſſe ex panno. Quis contineat animo, & pectore erumpentem indignationem? Non potuit eſſe diadema, auro, gemmisq́ inſigne, atq́ ita ex ſerico, aut panno? Quod autem ait, non auſurum fuiſſe Conſtantinum appellare ſe Regẽ, regioq́ ſe adornare indumẽto.

Non

Non uidet tempeſtate Conſtantini ad eos ritus Remp. receſſiſſe, ut ueterum Romanorum ritibus abolitis, alii ex ritibus regum exterorum inferrentur, adorationes, conſecrationes, cùm referrentur in Deos, quod priſcis minime fieret. Inſignia igitur erant Imperatorum qualia cæterorum Regum, additis plerisq; ab ipſis Imperatoribus. Prætereo de nomine Imperatoris, cùm à Græcis Imperator appelletur βασιλεύς. Rex, intelligentibus idem ualere nomen Regis atq; Imperatoris, præſertim eo tempore apud Romanos Imperatores. Itaq; Romani inſecutis temporibus, cùm ad unius arbitrium omnia eſſent deuoluta, erant, quales cæteris nationibus Reges.

Quod autem inuehitur in id quod in edicto eſt. Simulq; Phrygium, nec non Superhumerale, uidelicet 44
Lorum quod imperiale circundare ſolet collum. Phrygium, ait, nũquam auditum apud Latinos. At hoc idẽ, atq; de Satrapa, Quid ſi tunc uſui eſſet id nomẽ ut poſtea ſemper fuit ſumptum ex Sermone Græcorum, quibus Phrygium opus eſt inſertũ imaginibus aureis, contextumq; gemmis ſericum, quod Phryges exercere ſolebant, quemadmodum uocatur in Italia Ricamo nomine Hebraico, quod Hebræorum ea ſit ars. Erat igitur uſui nomen eo tempore. Græcus codex, declarans quid eſſet Phrygium, Tradimus, inquit, etiam diadema, nempe coronam capitis noſtri ὁμοίως δὲ καὶ τὸ φρύγιον τοῦτ' ἐστι τὴν καλύπτραν ἢ τὴν μίτραν ἡμῶν ἀλλὰ καὶ τὸ ἐπώμιον, ἤγουν τὸ λῶρον ὅπερ εἴωθε τὸν βασίλειον περικυκλοῦν αὐχένα. Similiter inquit & phrygium, nempe tegmen capitis, ſiue mitram, Atq; ſuperhumerale, nempe Lorum quod Imperatoris collum ſolet obnubere. Fortaſſe mitra dicta phrygium,

quòd

quod mitra propria esset Phrygum, ut poëta:

Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitræ.

Codex quidam Latinus satis uetustus habet, Pileum, uel mitrã, phrygium: nec non & superhumerale, uidelicet lorum. Quam ob rem cùm apud Græcos, & Latinos receptum esset id nomen, cùm Greci suis exemplaribus eo uti non recusarint: cur super eo, more grammaticulorum destomachatur Laurentius, & Romanitatem in his quæ ad religionem pertinent somniat, ac tam leuibus argumẽtis nititur euertere donationem? Exposuerunt ergo Græci quid esset Phrygium, uidelicet pileus, uel mitra, aut capitis tegumẽtum. De loro quoque clarum est ex Græcis, ignoratum à Laurentio. Mos erat humerale uocari lorum, Latino & Græco nomine. Nam alius quoque codex habet καὶ τὸ λῶρον τὸ ὠμοφόριον. Lorum superhumerale. Cum sint igitur hæc in antiquis Græcis, ac Latinis exemplaribus cur irridentur à Laurentio? De Chlamyde, & tunica, eadem ratio. Nam exemplar Græcum habet ἐπίτε τὴν πορφυρᾶν χλαμύδα καὶ τὸ κόκκινον ἱμάτιον. Insuper, & purpuream chlamydem, & indumentum, aut tunicam coccineam. In antiquo codice Latino, deerat, Tunica coccinea. Alius Græcus codex καὶ χιτῶνα κόκκινον. Et tunicam coccineam. Nec, ut leuissimus irrisor putat, hæc ex Euangelio sumpta sunt: sed erant ornamenta Imperatoria. Cui obscurum est de purpura? Nec uoluit, ut improbus calũniatur, utrumque connectere, potius si recti iudicii, si mentis æquæ fuisset, diuersa exemplaria contulisset, uicium codicum cõsiderasset, si quid additum, si quid detractum, aut uariatũ quod in ipsis exemplaribus cernitur. Nam Latinus antiquus codex ut dixi ex Bibliotheca palatina, non

na, non habet Tunicam coccineã. Clarum eſt igitur hoc loco purpuram cãdidam, ſcriptorem ſenſiſſe, Coccineã uerò dixiſſe, quid uitii habet, cùm Græci etiam eo modo tranſtulerint, quod Laurentium palam eſt ignoraſſe? Quòd ad poſtremũ irridet in edicto concedi Syluestro omnia Imperialia indumenta, num uidelicet uenatoria, num bellica? Hæc euomat planè maledicus, cui ſtudium ſit omnia carpere? Quòd irridet edictum ubi dicitur, Seu etiam dignitatem Imperialiũ præſidentium equorum. Obſcurum erat, nec potuit à Laurentio intelligi, conſulamus Græca. Concedentes inquit, ἀλλὰ ἔτι τὴν τῶν βασιλικῶν προκειθημένων ἀξίαν, καὶ τὴν τῶν ἱππέων. Inſuper, & Imperialium præcedentium, ſiue ante alios ſedentium dignitatem, equites inquit Imperatorii qui ante alios ſedent, dignitatem equitum qui apud Imperatorem cæteris præſident, præſtant. Quanquam alius codex peruetuſtus Græcus clarius habet ἔτι πάντα τὰ βασιλικὰ ἐνδύματα καὶ ἀξιώματα τῶν βασιλικῶν ἀλόγων. Et omnia Imperialia indumenta, & honores imperatoriorum equorum. Nempe inſignia equorum qui Imperatorem antecedunt. Hoc intelligere non potuit Laurentius. De ſceptris imperialibus, dein loquitur impurus, quæ in edicto etiam concedi dicantur. Sceptrum unum eſt inquit, ſi modo ſceptrum Imperator gerebat. Equidem arbitror, hæc omnia haud dubie Imperatores habuiſſe. Sceptra quoque numero multo dixit quemadmodum reliqua omnia. De ſignis loquitur Laurentius quæ nominatur in edicto, nec uoluit intelligere quid ſcriptor ſentire potuerit. Senſit inſignia Imperialia facilè quidem intellectu, non tabulas, aut aquilas, ſi modò reſpicere ad hec blaterator uoluiſſet. Com-

memorat edictum etiam Banda, quod nomen fingit ille ſe ignorare. Omnes Græci codices habent Banda, ſiue Banta: nec barbaries in ſermone eſt. Nam quemadmodum in omnibus Gręcis ac Latinis exemplaribus habetur, nomen erat illo ſeculo receptum. Banda ſunt inſignia Imperatoris procedentis, ſunt uelut uexilla, cæteraq́ꝫ inſignia. Vnde nuunc quoque Banderæ Italico ſermone uocātur, propterea ſubiecit, proceſsionem Imperialis culminis. Qua uidelicet pompa procedere Imperatores ſolebant. Propterea Græcus codex habet καὶ πᾶσαν τὴν ἐν ταῖς προόδοις τῆς βασιλικῆς κορυφῆς δόξαν καὶ δύναμιν. Et omnem maieſtatem, potentiamq́ꝫ quæ cernitur progrediente imperiali magnificentia. Is ſermo mihi ſine buccis, & tumore uidetur, ſi Laurentius mentem calumniandi exuiſſet. Cuius inſcitia maximè irridenda, qui non exiſtimet inſecutos Imperatores poſt aliquot ſecula, neglecta priſca fragilitate, ac modeſtia, procedere ſolitos magna eum pompa, cuius rei plenæ ſunt omnes hiſtoriæ, ut Herodiani, & aliorum, qui de moribus Imperatorum ſcripſerunt. Multa enim illata ſunt in illam Romanorum ſanctam frugalitatem, ut cùm Diui appellari cœperunt poſt Cæſarem. Eos in numerum referente multitudine, eisq́ꝫ aras erigente, & ſacrificante: quod apud priſcos minime licuiſſet. Quòd potius dixerit Gloriam, quàm Splendorem: Iam oſtenſum, non oportere ab illo ſeculo expectare nitorem Romani ſermonis. Nec Græci dedignati ſunt uſurpaſſe δόξαν, gloriā. Fit deinde mentio in edicto de clericis, quos Imperator hoc ſuo edicto adornauerit. Quaſi non fuerit eadem conſecutio, ut qui ad Summū Pontificem ad Chriſtū, & Petrū omnia inſignia

ſignia Imperialia transferre decreuiſſet, non oportuerit etiam officiorũ, ac munerum, & eorum qui ea gerunt, meminiſſe. Quod proſequitur Laurentius quia dicatur in edicto effici patricios cõſules. Vera lectio eſt, Vt quemadmodum ſenatus conſtat patriciis, & cõſulibus, (ſunt uidelicet eiuſmodi dignitates in ſenatu) ſic quoꝗ eſſent in ſenatu ſacro clericorum, ut clerici efficiantur patricii, & conſules gerentes eaſdem, aut ſimiles dignitates. Sic enim habent etiam Græca *τουτέστι πατρικίους αὐτοὺς γίγνεσθαι καὶ ὑπάτους*. Declarat quid ſibi uelit patricios eos fieri, & conſules, cæteriſꝗ dignitatibus adornari. Quid eſt quod hic reprehendas? duo dixit diſtincta, quæ te apertè ignorare fateris. Quæ de Patriciis, & Senatoribus diſſerit Laurentius, quoniam huic negotio non ſeruiunt, prætereo. Tota enim res eò reuertitur, ut omnia fateatur ſe uel ignorare, uel quid dicatur in edicto non percipere. At ſi quis lector ad hæc melioris mentis, quàm grammaticus acceſſerit, omnia clarius percipiet. Nam Græci qui ſæpe ac multis tralationibus hæc in ſuam dialecton conuerterunt, clarè omnia transferentes cuncta ſe intelligere oſtenderunt. Nec clericos dicit fieri milites. Nec Imperatoria dignitate uult inſigniri miniſtros, qui eccleſię deſeruiant Romanæ, ſed eas dignitates, & quaſi ſacrum quendam ſenatum commemorat, tralatis omnibus ad eccleſiam. Improbitas Laurentiana, quæ nullis ſcriptis eius non occurrit, inuehitur in clericos, cùm poſsint omnia ſi cui candor inſit rectè interpretari, nullamꝗ aut in uerbis, aut ſententiis ſtoliditatem agnouiſſet. Sed quid his facias qui mentem ſecum improbam, attulerunt, uelut febricitantes omnia uina iudicant amara. Certum

erat Laurentio ueritatẽ, æquitatemq́; quo ad eius posset, effugere, claudere oculos ad omnia quibus illa donatio probari, ac rectè explicari posset. Sed Gręcorum, ut dixi, testimoniũ clamat contra eũ, qui donationẽ suis literis toties rescripserũt, nec in uerbis aut sentẽtiis iudicauerunt esse stoliditatem, ut potius ego hominis huius coarguẽdi, & ad singula immorandi laborem inanem, stolidum, nulliusq́; prope fructus iudicem: cùm omnia potius sint cauillantis quàm recto iudicio decernentis.

Concubitores nominat improbus irrisor ex edicto, qui nusquã sunt, sed excubitores palatii, etiamq́; Græci excubitores posuerunt utentes uoce Latina καὶ ὥσπερ ἡ βασιλικὴ ἐξουσία διαφόροις ὀφφικίοις κουβικουλαρίων καὶ ὀστιαρίων καὶ ἐξκουβιτόρων κοσμεῖται. Quemadmodum Imperialis magnificentia uariis officiis exornatur, cubiculariis, ostiariis, & excubitoribus. Vbi sunt ò caput maledicum Concubitores? Indignumńe est etiam nominata esse in edicto omnia palatina munera, nominatim cunctis appellatis, ut totus ordo tralatus ad sacrosanctam religionem noscatur non dedignante Imperatore, qui palatium donasset, etiam munera palatii exhibere nominatim, quemadmodum se stratorem fuisse commemorat, equumq́; aliquot passus duxisse?

45 Descendit deinde noster Zoilus ad uestimenta, ad mapulas, & linteamina: quòd Mappæ sint mensarum, Linteamina ad lectos pertinent. At Græcos adire oportebat, consulere uetustatem, non in maledicendo dumtaxat defixam habere mentem, huncq́; scopum sibi proposuisse. Transtulerunt hæc Græci: Clericorum, inquit, equos sanctæ ecclesiæ Romanæ μανιπούλοις καὶ ὀθόναις λευκοτάτου χρώματος καλλωπίζεσθαι. Manipulis, & lin-

teami

teaminibus candidiſsimi coloris ornari. Alius autem textus habet σκεπάσμασιν ἐκ σινδόνων. Inſtrati erunt equi eorum ſindone. Vides quid Græci ſenſerunt appellari manipulos, & linteamina, nempe ornamenta equorum candidiſsima, etiam ſi non purè Latinè ſcriptor edicti ſit locutus. Senſus erat clarus Græcis, ac Latinis priſcis: non finxerunt ſe neſcire, candidè ſunt interpretati. Vt autem eius inſcitia melius innoteſcat, de Mapulis, quod fuit ornamentum pontificalium equorum, quemadmodum dixit in edicto Conſtantinus: audi antiquam hiſtoriam: Conſtantinus, natione Syrus, Pontifex, cùm ueniſſet Conſtantinopoli, obuiam proceſsit ei Imperator Iuſtinianus, Pontifex & eius clerus, & primates cum ſellaribus Imperialibus, & frænis inauratis ſimul, & mappulis ingreſsi ſunt ciuitatem. Audis mappulas ornamentum ſummi Pontificis & aliorum. Eſt item præclarum, ad coarguendam Laurentianam inſcitiam ſuper mappulis, teſtimonium quod ſcripſit Gregorius Ioanni Epiſcopo Rauennati, quem coarguit, quòd multa fierent in eius eccleſia præter conſuetudinem, & quòd ſibi ornamenta non conuenientia uſurparet: de mappulis autem ſic ſubiicit: Illud autẽ quod pro utendis à clero ueſtro mappulis ſcripſiſtis, à noſtris eſt clericis fortiter obuiatum, dicentibus, nulli hoc unquam alii cuilibet fuiſſe conceſſum eccleſiæ, nec Rauennates clericos uel illic, uel in Romana ciuitate tale aliquid cum ſua conſcientia pręſumpſiſſe. Nec ſi tentatum fuiſſet, ex furtiua uſurpatione ſibi præiudicium generari, ſed etiã ſi in qualibet eccleſia, hoc præſumptum fuerit, aſſerũt emendandum, quod non cõceſsio eſt Romani Pontificis, ſed ſola ſurreptione præſumitur. Hæc ille. His intelligi po-

teſt, Mappulas fuiſſe ornatum clericorũ Romanorum quemadmodũ in ſuo priuilegio edidit & inſtituit Conſtantinus. Intelligi etiam datur quot alię inſcitię poſsint occurrere in illo arrogantiſsimi, ac temerarii grammatici libello. Nam de Conone etiam Põtifice in rebus geſtis Pontificum ſcribitur: Is, inquit, apud Siciliam edoctus, natione Thrax, ſedit mẽſes undecim. Hic ultra conſuetudinem abſq; cõſenſu cleri ex immiſicem malorum
* hominum in ſtaia eccleſiaſticorum Conſtantinum diaconem eccleſiæ Syracuſanæ rectorem in patrimonio Siciliæ conſtituit, hominem nequam, & uerſutum. Sed & mappulo ei ad cabalicandum uti, licentiam cõceſsit. Sic hiſtoria. Nec dixit equos equitent, ut mira ſit maledicentis cæcitas, ſed decorare his ornamentis equos, & ita equitare. Quod ait de udonibus ornatu pedũ, quod ſe ignorare prædicat, negatq́; eos eſſe ex lino, Græci ſic ſunt interpretati, ὀδόνοις τε τουτέστι λευκοτάτῃ ὀθόνῃ περὶ τὰ ὑποδήματα χρῆσθαι. Vdonibus nempe candidiſsimo linteo. ad pedes uti. Si igitur explicant illi nomen, cur obuoluit Laurentius? Quod autem in edicto ſubiicitur, ſicut cœleſtia, ita & terrena ad laudem Dei decorentur. Dubitat Laurentius quæ nunc appellentur cœleſtia. Vera lectio uerus ſenſus declaratur à Græcis. Vnus peruetuſtus codex habet ὅτι καὶ τὰ οὐράνια, καθῶς καὶ τὰ ἐπίγεια. Sic ſint, habeantq́; cœleſtia, quemadmodum terrena. Quemadmodum terreſtris, ac mortalis principatus inſtruitur, inſignitur: ſic ornetur, decoreturq́; principatus religionis, ac pietatis, tralatis terreſtribus ad cœleſtia. Alius quoq; codex habet οὕτω καὶ τὰ οὐράνια, ὡς καὶ τὰ γήϊνα. Sic habeant cœleſtia quemadmodum & terreſtria ad laudem Dei. Agnoſcis uerum, germanumq́; ſenſum, quẽ ſe fin-

git

git non percipere Vallenſis. Vera igitur lectio, quam is nec potuit, nec uoluit agnoſcere eſt, comparatio à terreſtribus ad cœleſtia, non è contra, tralatis terreſtribus ad cœleſtia. Quòd autem hæc non putat ſpectare ad laudem Dei, idem liuor, eadem improbæ mentis cæcitas. Quid prohibet, quo minus ad laudem Dei fecerit Conſtantinus, tametſi clerici licentioſius uiuant? Quid hoc cum pietate Conſtantini? Quod autē ſubiicit ex edicto (ſunt autem uerba obſcuriora), præ omnibus autem licentiam tribuimus beato Syluestro, & ſucceſſoribus eius ex noſtro indictu, ut quem placatus proprio conſilio clericare uoluerit, & in religioſo numero religioſorum clericorum connumerare, nullus ex omnibus præſumat ſuperbè agere. Hæc uerba cùm ſint obſcuriora, Gręcis illuſtrentur. Ante omnia, inquit, concedimus facultatem ipſi ſanctiſsimo patri noſtro Syluestro urbis Romæ Epiſcopo, & Papę, & omnibus qui poſt eum ſingulis ætatibus Pontificatum tenebunt, beatiſsimis ſummis ſacerdotibus pro honore, & gloria domini noſtri Ieſu Chriſti, in magna hac catholica & apoſtolica amplitudine εἴ τινα τῶν τῆς περιφανοῦς ἡμῶν συγκλήτου βουληθείη καὶ εὐλαβέσι κληρικοῖς συναριθμῆσαι, μηδένα τῶν εἰς τοῦτο καλουμένων δι' ὑπερηφανίαν παραιτεῖσθαι τὴν τάξιν. Siquem ex illuſtriſsimo ſenatu noſtro, uellet reuerēdis clericis adnumerare, neminem ex his, qui ad hoc uocantur, per ſuperbiam debere detrectare, aut excuſare ordinem. Vt nemo inquit impedimento ſit, aut nemo recuſet, ſi quem Syluester ex noſtro ſenatu ad religionē uertere uoluerit. Vt ſceptra, ut Imperium, ut palatium: ut omnia inſignia transfert ad religionem, ſic traducit homines ex ſenatu. Alius codex Græcus clarius. Vt ſi quis ex ſenatu uoluerit μετὰ

ἰδίου

ἰδίου θελήματος καὶ εὐαρέστου γενέσθαι κληρικός. καὶ ἐν τῷ ἀριθμῷ τῶν ἁγίων κληρικῶν συναριθμεῖσθαι μὴ τὶς τολμᾷ ἀπὸ πάντων ἐμποδίζειν.

Propria,& spõtanea uoluntate esse clericus, & in numero sanctorum clericorum aggregari ne quis impedimento sit. Is sermo non'ne bonus est, licet Latina sint mendosiora. Nec instituit,ò Laurenti, quasi sacerdotẽ Melchisedec Cõstantinus, sed edicto prohibet ne quis impediat, eos qui uolunt sacris initiari. Hoc non'ne optimum est? quibus'nam calumniis obnoxium est? Quod si uerba sunt paulo à candore Latino remotiora, uitium fortasse codicum sit, quod apparet ex Græcis exẽplaribus. Dixi quoque in desuetudinem eo tẽpore sermonem Latinum abiisse, cõscriptum etiam à Christianis episcopis edictũ fuit, Cõstantino iubente, ob eam causam sunt pleraque ex sacris literis admista. Arguit deinde, quòd iterũ reuertatur ad diadema, dubitat an Cæsares coronarentur. Dubitatio longe Imperitissimi, quo nihil apud historicos clarius si Cæsares ac Imperatores sentias qui multo post Romanos illos priscos floruerint. In historiis Græcorum, qui de Imperatoribus Constãtinopolis scripserunt, in omni Imperatoris uita describenda, cùm primum eos principatum suscepisse scribunt, ferunt eos coronatos diademate à Patriarcha. Non affero in medium testimoniũ, cùm sit res clarissima. Videte sapientiam Laurentii. Cætera quæ calumniatur, facilius prætereo, quoniam ab optimo interprete candide possunt accipi de sermone, quo cõscriptum est edictum. Quid? quòd homo maledicus accusat, quòd rasurã uocet coronam, quasi ea non sit totius ecclesiæ consuetudo Græcæ,& Latinæ,& Græci non sunt dedignati interpretari στεφάνην τῆς ἱερωσύνης, Coronam sacerdotalem? Considerate

rate cuiuſmodi, ſint reliqua, Quando ea, quæ ſunt tam
clara carpit, calumniatur. Quod reprehēdit in edicto 47
dici Phrygium deſignare dominicam reſurrectionem,
atque in id atrociſsimè more ſuo uidelicet inuehitur,
quòd Phrygium deſignet Imperium Cęſareum, atq; re-
ſurrectionem, duo uidelicet inter ſe pugnātia. Potuiſſet
niſi tenebras menti improbitas offudiſſet, noſſe uerum
ſenſum. Omnia enim imperialia tralata ſunt ad religio-
nem à Cōſtantino, totum Imperium ſacratum Chriſto,
tum ipſum palatiū, ipſa inſignia, omnis imperialis ma-
gnificentia, quæ cùm eſſent antea profana, facta ſunt ſa-
cra, ſic Phrygiū, quod mitra eſt, ut Græci ſuperius oſten
debant, erat quidem inſigne Imperii Romani: ſed cùm
eſſet radiantiſsimum, plenum clariſsimarum, illuſtriſsi-
marumq́; gēmarum, uoluit diuinus Imperator hoc inſi-
gne eſſe clariſsimæ reſurrectionis, quæ tenebras omnes
diſiecit, fuitq́; luminoſiſsima. Vnde feſtum luminū uo-
catur Græcis. Et Conſtantinus, Euſebio teſte, primus
inſtituit, ut nocte reſurrectionis tota urbe lumina accen-
derentur. Hæc lumina, is reſurrectionis ſplendor, ex-
preſſus eſt gemmis illis flagrantiſsimis, luminoſiſsimis:
propterea Græci locum tranſferentes ſcripſerunt. ὅθεν
τὸ φρύγιον ἐν λευκῇ λαμπρότητι εἰς δεῖγμα τῆς αἰθρίου κυριακῆς ἀνα-
στάσεως. Vnde Phrygium eximia claritate, in ſignum æ-
theriæ dominicæ reſurrectionis, ætheriæ nempe lumi-
noſiſsimæ, percipis ſingula. In reſurrectione omnia can
dida, nitentia, ſplendentia. Quid mali fuit, magnum
Imperatorem, unà cum Epiſcopis, illo eximio cando-
re, gemmisq́; lucentibus, & ipſo imperii Romani ful-
gore reſurrectionem deſignaſſe? Quæ grammaticus
noſſe non potuit, inſcitiæ tenebris latiſsime circum-

fuſus. Scripta ſunt hæc, ut ſuperius expoſitum à Conſtantino, longo poſt tempore, unà cum Epiſcopis.

Fuit autem, ut Euſebius oſtendit, eximiæ pietatis Conſtantinus, myſteriaq́ religionis Chriſtianæ adeo percepta habuit, ut ea quæ ſuper his ſcriberet, ab apoſtolis ſcripta uiderentur. Reliqua quæ ſunt apud Laurentium plena maledicentiæ, & improbitatis, nihil homine peſsimo aliud quærente, quàm omnia peruerſe interpretari, hucq́ toto pectore omniq́ animi impetu incumbente, nullam lucem ad cæcos oculos aſpirare ſinente ego prætergreſſus, eum cum ſuis tenebris, inauditaq́ illa barbarie dimittam. Quod denuo repetit conceſſam Italiam cum occidentalibus locis, quod in edicto proſequitur Conſtantinus, debuiſſe nominatim prouincias, urbesq́ appellare, cum id nullius momenti ſit, cur eo diluendo laborem? Querit, cur potiſsimum elegerit Byzantium, ubi Romanum Imperium conſtitueret, ſed cauſam ſcire noluit, in finibus Europæ, & Aſiæ delectam urbem, unde uniuerſum Romanum Imperium facilius gubernaretur. Inuehitur in Conſtantinum, peſsime de nomine Romano meritum. Is ſcilicet animus erat ſcribenti, hac ueſania, hoc odio in religionem Chriſtianam ad ſcribendum ſe contulit. Profert Dauid, & Salomonem, qui in eadem urbe habitauerint cum ſacerdotibus: & Conſtantinus ait, nefas eſſe terreſtrem principem dominari ubi fuerit, à Deo conſtitutus principatus cœleſtis. Quaſi non interſit inter illa Hebraica, atque magnitudinem Chriſtianæ religionis. Multa reprehendit, multa irridet, quibus nullum reſponſum debetur. Multa in ſuam ſententiam torquet,

quæ

quæ ego maiora animo uerſans , & ad ea properans libenter prætereo , pro explorato habens , nihil hæc animos bonos , ac uerè Chriſtianos motura . Nam quæ in extrema edicti parte ponuntur , quibus obteſtatur ſucceſſores Conſtantinus , ut ea quæ ſanxit , inuiolata cuſtodiant , quæ miris ſannis cyclops inſequitur, quis ad ſingula reſpondeat, tempus inſumens, quod alià honeſtius , utiliusq́ transigatur ? Hæc oratio , atque is ſermo Conſtantini eſt , ſed fieri poteſt ut adhibito aliquo ſacerdote Chriſtiano edictum fuerit multo poſt tempore conſcriptum . Illud quoque perſpicuum eſt , idq́ ſcripta Conſtantini & epiſtolæ , quæ ſunt apud Euſebium , teſtantur eum piiſsimum fuiſſe , Chriſtianæ religionis apprime gnarum. Potuit igitur fieri , ut uerbis eius edictum fuerit conſcriptum , quemadmodum tot epiſtolas , orationesq́ perſcripſit . De pagina igitur , & quòd propriis manibus ſuper corpus beati Petri eam repoſuerit , & cur reticuerit Paulum : iam dixi , leuiora mihi hæc uideri , quàm ut ulla uerba in eis defendendis profundantur. Quærit Laurentius , ubi tunc eſſet corpus beati Petri , Quaſi non eſſet Chriſtianis perſuaſum , atque per omnes ætates celebre apud ſummos ſacerdotes , ibi eſſe corpus beati Petri , ubi eccleſiam condidit Imperator in templo Apollinis aut iuxta , quod hiſtoriæ teſtantur ut poſsis doceri. Quòd miratur cur ſacerdotes , & Pontifices non conſeruauerint paginam , eamq́ à carie corrodi paſsi fuerint , Eadem de euangeliis , quæ propria euangeliſtarum manu conſcripta ſunt , poſſent requiri . Quaſi non potuerit tempus abſumpſiſſe , quemadmodum omnia mortalia exeduntur.

Reposuisse quoque super corpus beati Petri potest intelligi, corpus eius pagina fuisse tactum, ut esset edictum robustioris autoritatis. Neque uero est ad singulas calumniatoris blasphemias, irrisionesq́ respondendum, ex leuitate, maledicentiaq́ profectas, quasi nō multa subito exemplaria conscripta fuerint, idq́ ipse Constantinus palàm confessus est. Cùm hæc ad omnes nationes prouinciasq́ cōscripserit. Sed ego quid agã, possum'ne continere quin Turcæ, Saraceni, Mahometani ubique impiam stultitiam, impias irrisiones, stolidamq́ loquacitatẽ ueris rationibus refellam? Qui ueterum historiarum ignarus, tantum temeritate ac petulantia prouectus insultat sanctorum priscorumq́ patrum purissimæ sanctitati, purissimis eorum ceremoniis, quas cùm ueteres esse ignoraret, aut eas cuperet irridere, nouas esse petulanter asseruit: aut cùm magnorum Imperatorum, summorumq́ Pontificum fuissent, eadem pessima inscitia, tribuit eas alicui stolido clericulo. Multa loquitur scelestus de eo quod dicitur in priuilegio, Imperatorem propriis manibus reposuisse paginam donationis super corpus beatri Petri. At is nō antiquissimus mos fuit magnorum Imperatorum? De Carolo ueræ ferunt historiæ: Carolus Rex francorum Christianissimus filius Pipini, germanus Caroli magni, confirmans promissionem, quam genitor eius Pipinus, & ipse Carolus cum germano suo Carolo magno fecerat beato Petro & eius uicario sanctæ memoriæ Domino Stephano iuniori Papæ, quando perrexit in Franciam pro concessione, & restitutione multarum urbium ac prouinciarum in Italia ac tradendarum & restituendarũ beato Petro, omnibusq́ eius uicariis in perpetuum: Cum eam denuo

denuo perlegiſſet, atque ei omnibusq́ proceribus placuiſſet, iuſsit aſcribi per Eucherium religioſum, ac prudentiſsimũ capellanum, & notarium ſuum, factaq́ hac donatione, & propria ſua manu ipſe chriſtianiſsimus Francorum Rex eam corroborans, uniuerſos Epiſcopos, abbates, duces, etiam & graphiones in ea ſcribi fecit. Quam prius ſuper altari beati Petri, & poſtmodum intus in ſancta eius confeſsione ponentes, tam ipſe Francorum Rex, quàm eius iudices, beato Petro & eius uicario ſanctiſsimo Adriano Papæ ſacramento ſeſe omnia conſeruaturos, quæ in eadem donatione continentur promittentes tradiderunt. Apparem ipſius donationis eundem Eucherium aſcribi faciẽs, ipſe chriſtianiſsimus Francorum Rex, intus ſuper corpus beati Petri ſubtus euangelia, quæ ibidem oſculantur pro firmiſsima cautela, & æterna nominis ſui, ac regni Francorum memoria propriis manibus ſuis poſuit. Aliaq́ eiuſdem donationis exempla per Scrinium huius noſtræ ſanctæ Romanæ eccleſiæ aſcripta, eius excellentia ſecum portauit.

Vides omnia feciſſe chriſtianiſsimum Regem, quæ dicitur feciſſe Conſtantinus, quem quidem reor regem imitatum. Quem locum habent hic impii grammatici irriſiones, hoc tam uetuſto exemplo, eius nugamentis oppoſito? Cuius alia quoq; admiranda inſcitia coarguenda eſt, qui aſſerat corpus beati Petri nõ fuiſſe tunc, ubi nunc eſt. At non uetuſtæ ſacræq́ hiſtoriæ docent à Cornelio Pontifice, qui floruit ante tempora Conſtantini, corpus beati Petri leuatum ex Catacumbis repoſitum fuiſſe in Vaticano in templo Apollinis, palatii Neroniani? Vbi ſcilicet nunc templum eius eſt, ubi altare, ubi locus, qui uocatur cõfeſsio, propterea quod ibi Im-

peratores ac Reges & principes confitebantur nomen Chriſti, & Petro colla ſubdebant. Eſt autem ſacerrimus ſub altari beati Petri locus, ubi ſacrum erat euangelium quod Imperatores exoſculabantur, eoq́ tacto iurabant ſe beati Petri religioni ſubiectos fore. Hæc ignorans grammaticus impiè irriſit. Mira quoq; in eo hominis inſcitia, qui putet Elephantiaſin morbum dictum, quod inter omnes morbos excellat, quemadmodũ elephas, inter omnes beſtias: neſciẽs uidelicet, appellatum id genus morbi Elephantiaſin, quod carnem efficiat ſcabroſam, qualem autem habent elephantes. Conſiderentur reliqua, cuius autoritatis, ac ſapientiæ poſsint eſſe.

Quod ait, Leproſum Imperatorem non potuiſſe gerere conſulatum, ſed in priuatam uitam ſecedere ſolitos leproſos. Quaſi uerò Romani, ritus Hebræorum ſeruarent, præceptis Moſis tenerẽtur. Videant omnes quàm leues, quàm friuolas calumniandi cauſas quæſierit. Et his putat, ſi Diis placet, euerti, profligariq́ totum priuilegium. Eadem leuitas de menſe Martii conſulatus Conſtantini, & quod epiſtolæ dicantur dari, non decreta, & edicta. Ad poſtremum non eſt mihi diſſerendũ cum eo ſuper his, quæ ait Romæ eſſe fabuloſa, quæ pro ueris habeantur, ut eſt de Biblia Hieronymi, quæ ſua ipſius manu credatur ſcripta. Aliud longè eſt de edicto Conſtantini, aliis radicibus nititur. Sic de effigiæ apoſtolorum Petri & Pauli, & de epiſtola Lentuli, de effigie Chriſti. Non ſunt hoc loco diſcutienda. Quod ait ad poſtremam, hiſtoriam de Syluestro à quodam Græco perſcriptam, quæ natio ſit ad mentiendum propenſa. Poſt hæc de hiſtoria Syluestri, & de dracone. Interea non poſſumus non execrari improbam eorum audaciam,

ciam, qui iudicia ſuorum animorum effrænate ſecuti, præcipiti in denegandis his quæ ſibi uera non uidentur, temeritate tumeſcunt, quo in hominum genere Laurentius tenet principatum, tam magis audax, ac temerarius quàm imperitus, ac ſupra grammaticum non multum ſe attollens. Qui ne in ſua quidem profeſsione ſatis poſſet, duntaxat maledicus, omniaq́ue mordicus corripiens, ut qui calumnietur quod in eccleſia exiſtimetur Petrum eſſe dictum Cepha à Græco κεφαλή, quod ſit caput apoſtolorum: cùm nemo ſit adeo imperitus, qui neſciat, Cepha Hebraicum eſſe nomen petram, tametſi nonnulli Græcam uocem ſequantur. Multaq́ue præterea pro- 48
ponit ab opportunitate, ac neceſsitate longe remota, quibus uelut irrefragabilibus argumentis putat donationem poſſe conuelli, propterea quòd multa craſsa, ac rudia fabuloſaq́ue in eccleſia habeantur, quæ à Pontificibus credantur. At exempla hæc imperitiæ, non ſunt ex doctiſsima eccleſia, ſed potius ex ſcholis grammaticorum imperitorum. Itaq́ue nihil hæc cum donatione. Nihil nunc agam de his quæ ſcribit de Ludouico Imperatore longè alieniſsima ab ea inſtitutione, qua de donatione ſcribendum quis ſibi propoſuiſſet. Quod Romani Pontifices coronent Imperatores, quod Laurentio uidetur in contrarium tendere, ut coronent qui acceperint non uidet coronationem fieri uelut à Summo Pontifice quemadmodum Conſtantinopolitani Imperatores à Patriarchis coronabãtur, & olim Reges à prophetis inungebantur? Velut hoſtis eccleſiæ angitur, excruciatur, coronationem eſſe Pontificum, quæ debeat eſſe populi Romani. Vbiq́ue etiam præfert hoſtilis animi indicia, cùm uelit Romaniſtas Imperatores recuperare

49 Romam. Nihil agam contra eum de hiſtoria Syluestri.
de dracone, quæ cùm ſit uetuſtiſsima, à ſummis, ac ma-
gnis Pontificibus pro uera habita, leuiſsimi gramma-
tici contra tantorum, tamq́ priſcorum uirorum autori-
tatem impetus, quid poſsit? quem potius decuerat aliis
rationibus incommoda quæ in hiſtoria eum offende-
rent uitare. Quid refellere contendam quæ de uenenato
pectore profudit, in poſtrema ſuæ philippicę parte, qua
contra eccleſiam præliatur, quam ruere mirum in mo-
dum cupiebat, Regi Neapolitano, apud quem exula-
bat, gratificaturus, ingentem ſacrorum ſtragem ſperās
ſe editurū. Sed ego multis eius blaſphemiis propter ea-
rum indignitatem omiſsis, ad ſecundū librum pergam.
Illud quidem (atq́ hic demum finem dicēdi faciam)
admirādæ inſcitiæ in eo uideri poterit, hincq́ omnibus
palam fiet, quàm temerariè ſeſe contulerit ad ſcriben-
dum, hiſtoriarum ſcilicet ueterumq́ monumentorum
longè imperitiſsimus, aut qui neglexerit, hæc apud anti
50 quiores inſpicere. Profert primùm in euerſionem dona
tionis, eam apud Gratianum non haberi: neſcius uide-
licet unde Gratianus opus illud ſuum deflorauerit. At
ipſos autores adire oportuerat, quos Gratianus eſt ſe-
cutus, apud quos ubiq́ donationem reperies. Erant au-
tem in uetuſta Laterani bibliotheca omnia monumen-
ta, quibus Eccleſiæ Romanæ regna patrimoniaq́ con-
tinebantur. Ex his monumentis Anſelmus & Iuo Car-
notenſis uetuſti theologi, pluresq́ alii ueterum theolo-
gorum decerpentes, quædam ipſi quoq́ uolumina con
diderunt, de iuribus ac ritibus ueteris Eccleſiæ, quæ ex
parte collecta ſunt à Gratiano, qui & ex his, & ex regi-
ſtris priſcorum Pontificum, totum opus conflauit.

Hæc

Hæc perſcrutanda fuerant Laurentio, ex his fontibus, non riuulis bibendum. In pleriſque uetuſtiſsimis exemplaribus, quæ ex bibliotheca Lateranenſi allata ſunt in Vaticanum inuenies donationem. Quamobrē tota ea pars, qua de Gratiano loquitur Laurētius, quod apud eum donatio non inueniatur, maximum eſt inſcitiæ, ac temeritatis eius teſtimonium. Hi ſunt ergo marmorei tituli, quos expectare debueras: hæ tabulę æneæ.

Similis inſcitia de teſtimonio Gelaſii, qui ferat geſta Syluestri fidelia eſſe, & in his legi de Conſtantino, de baptiſmo. Nam ſi uetera monumenta ex uetuſta bibliotheca Lateranenſi perſcrutatus fuiſſet, omnibus illis locis reperiſſet eiuſmodi Gelaſii teſtimonium. Ibidemq́ uidiſſet ex illis Syluestri geſtis, de quibus loquitur Gelaſius, deſcriptam eſſe donationem. Quod etiam manifeſto teſtantur uetuſti, unaq́ docti, etiamq́ in numerū ſanctorum relati Theologi Anſelmus & Iuo Carnotenſis quemadmodum ſuperius demonſtratum eſt. Hi proferunt donationem ex geſtis Syluestri, quorum meminit Gelaſius. In Bibliotheca Vaticana ſunt uetuſti codices ex priſca Bibliotheca Lateranenſi. Irriſiones igitur & ſcommata Laurentii inſulſa ſunt, in ipſummet recidentia, ſingulare ſtoliditatis ſuę teſtimonium. Cùm clericulum quendam furciferum nebulonem ridendo quale ſolent Grammaticelli, prædicat autorem donationis. Nō erant nebulones Anſelmus & Iuo Carnotēſis illuſtres Theologi, eruditione ac ſanctitate magnis regibus ac populis olim admirabiles, qui donationem non ipſi quidem finxerunt, ſed in antiquiſsimis Eccleſię monumentis repertā in lucem ſcriptis ſuis protulerunt, fidemq́ ei conſtantiſsimè habuerunt. Profert Vora-

ginẽſem teſtem ignobilem, ignarus uidelicet ſanctæ ue-tuſtatis, ob quam cauſam negauit ullis in locis donationẽ haberi. Chartula igitur priuilegii, ut ſuper hoc quoq; tibi reſpondeam, perire non poterat, ut cuius exemplaria toto orbe circumferebantur. Paginam autem priuilegii uocat, quòd ad hunc modum eo ſeculo loquerentur. Nam & in donatione Pipini Caroli, Othonis, Henrici, inuenies appellari paginam, Priuilegium quoque adeo non eſt inſolens appellari iſtam orbis terrarũ donationẽ, ut potius imperitiſsimus conuincatur, qui hæc adeo perſpicua neſcierit. Non'ne Nicolaus ille primus quem toties hoc opere appello, qui iam octingentis annis floruit ſcribens ad Michaëlem Imperatorem, Priuilegia, inquit, iſtius ſedis uel Eccleſię perpetua ſunt, diuinitus radicata, atque plantata ſunt.
Inſolentem tumidum'q; grammaticum palam hæc latuerunt.

LIBER SECVNDVS CONTRA LAVRENTIVM VALLAM DE

Falſa Donatione Conſtantini.

PRIMVS liber propoſuit ea, quę 51
Laurẽtius contra donationẽ Conſtantini ſibi effundẽda exiſtimaſſet, quod negotium in duas partes partitum uidebatur, quod ille quaſdam primùm ualidas, ut ei uiſum eſt, rationes obiecit, quibus donationẽ euerteret, atq; omnibus perſuadere niteretur, neq; ueram fuiſſe, neque utilem, neq; concedi à Conſtantino, aut à Syluestro acceptari potuiſſe, ſi contendas fuiſſe donationem. Secunda pars fuit cùm ad ipſum priuilegiũ, uerbaq; ipſius ſanctionis uentum fuerat, quorũ ineptia argueret recentem eſſe, non ueterem, ficticiam non ueram donationem. Hic quantum ipſa res poſtulare uideretur, prolatis ſingulis calumniatoris uerbis, reſponſum eſt. Hoc autem libro ut negotium ſit confectum maiora complecti neceſſe eſt, quibus perſuadere ſibi homines poſsint, tametſi nunquam donatio fuiſſet, certè maiora, & clariora cogere argumenta, ut credatur fuiſſe, quàm ualere rationes Laurentii ad perſuadendum non fuiſſe. Nam cùm apud ueteres ſcriptores Græcos, & Latinos, atque in antiquis conciliis de hiis quę inter Syluestrum,

& Conſtantinum geſta ſunt, multa extent, cùm multa hinc inde ex uetuſtate de dominatione, & regnis eccleſiæ argumenta colligantur, certè hæc longe maioris ponderis erunt ad perſuadendum donationem fuiſſe, quàm meræ illæ, nudæq; Laurentii cauillationes ad hanc fidem euertendam. Etenim cui profliganda, euertendaq; aliqua opinio eſt, nemini dubiũ eſt quin ei propoſitum non poſsit ſuccedere, ſi contra rationes atque argumenta ex pectore ſuo prolata, occurrãt teſtimonia ex ueterum ſcriptis. Vt ſi quis aliqua ſui tantum capitis ratione perſuadere niteretur nunquam à Romanis, uictos, profligatosq; barbaros fuiſſe, opponerentur ei ex hiſtoriis, columnis, trophęisq; erectis argumenta, quæ deceptionem inſanientis hominis coarguerent. Huius generis argumenta ſunt contra calumnias Laurentii, quæ neque ille uidit, neque forſan uidiſſe potuit, quod longe paucisſimi ad hæc ſtudium adiecerunt. Quoniam autem magna perturbatio ex hiſtoriis accidit ſuper Conſtantino, ac Syluestro, illiusq; temporis rebus, omnia ſcriptoribus miſcentibus, magnaq; apud eos oſtenditur confuſio, forſan operępretium eſſet, hæc quo ad eius fieri poſſet prius euoluere. Quod quidem negotium longè difficillimum, impeditum, ac magnæ controuerſiæ plenum, pe-
52 neq; inextricabile arbitror. Cuiuſmodi eſt, quod Euſebius doctisſimus Epiſcopus, & familiaris Conſtantini refert cum cæteris multis, cur Conſtantinus Chriſtianus fieri uoluerit, cauſam fuiſſe, quod ſignum crucis contra Maxentium pugnaturus, uiderit in cœlo. Quòd ſi hęc cauſa fuit, nõ fuit quod lepra infectus à Syluestro curatus ſit. Horũ utrum tollas, magna hiſtoriarum
rum

rum ſequitur euerſio. De baptiſmo quoq; eadẽ contro-
uerſia, omnibus ferè ſcriptoribus, maximè uerò Euſe-
bio, Hieronymo, Ambroſio eum perhibentibus in ex-
trema ętate fuiſſe baptizatum. Quod ſi uerum eſſet, non
fuiſſet à Sylueſtro baptizatus. Et alii quidem baptiza-
tum, prędicant ab Arrianis, in quibus eſt Hieronymus.
Cui opponere poſsis teſtimonium Euſebii uetuſtioris
qui eius familiaris fuit, uitam'q; eius uſq; ad exitum ui-
tæ quodam Encomio complexus eſt, in quo ſcripſit ab
Epiſcopis Chriſtianis eum fuiſſe baptizatum. De ipſo
quoque Conſtantino quanta diſſenſio: aliis, præſertim
Hieronymo, cum quibuſdam Latinis, ſceleratum, im-
purum, ſanguinarium, qui in conſanguineos graſſatus
fuerit: aliis contrà, uel maximè Græcis ſanctiſsimum, a-
poſtolis ęqualẽ eum proponentibus. Similis contro- 53
uerſia de Sylueſtro, quem prædicant concilio Niceno
interfuiſſe, quod annis penè ultimis Imperii Conſtanti-
ni celebratum eſt. At probatur ex aduerſo, id fieri non
potuiſſe, quòd ineunte principatum Conſtantino, com-
plures annos eccleſiæ iam præfuerat Sylueſter, & prin-
cipatum iniit Cõſtantinus iuuenis, quod Lactantius te-
ſtatur. Cõcilium autem coëgit iam ſenior. Et in ipſo im-
perii ſui initio non erat Chriſtianus. Cæteri'q; ſcribunt
Iulium primum legatos ad concilium miſiſſe. De diſceſ-
ſu quoque eius ab urbe magna controuerſia: alii, quòd
propter imminentia Perſarum bella Byzantium dele-
gerit, unde uniuerſum Imperium reſpiceret: alii, quòd
Chriſto, & Petro cedendum exiſtimarit. Quid de Mel-
chiade dicam, qui ante Sylueſtrũ præfuit eccleſiæ, quem
perhibent à Conſtantino nõdum Chriſtiano, aut à Ma-
ximino martyrio coronatum. At eundem proferunt te-

ſtem ſuper his quæ Conſtantinus iam Chriſtianus do-
nauit eccleſiæ. Mitto de matre Conſtantini contro-
uerſiam apud Græcos fuiſſe eam ſtabulariam, non legi-
timã uxorem, ſed pellicem Conſtantii patris, ob eamq́;
cauſam nothum fuiſſe Conſtantinũ. Cæteri contendunt
ueris, ac germanis nuptiis cum Conſtantio fuiſſe copu-
latam. Hæc igitur, & id genus multa cum inter ſe tan
topere pugnent, monere Laurentium debuerant ſimile
quid ſuper donatione accidere potuiſſe, ne ſcriptis eam
ſubito conuellere niteretur, ſi quid in ea cõtrouerſiæ in-
ueniſſet. Potius eum circunſpicere decuerat, unde dubi-
tationes in ea occurrentes, contrariis teſtimoniis ſopi-
ret. Has igitur controuerſias forſitan loquẽdo, deq́; do-
natione differendo diſſoluam, primumq́; libri noſtri in-
ſtitutum eſt, ut ſuperius demonſtratum eſt, atq; hoc pri
mùm præfabor, Non me quidem uelle probare, atque
omni ratione contendere, donationem eſſe ueram: ſed
cõceſſo eam dubiam eſſe, clariores, ac plures extare ra-
tiones, quę ueram eſſe probent, quàm rationes Lauren-
tii ualere ad probandum non eſſe ueram, ſcilicet rem
ſuapte natura dubiã, ut hoc Laurentio ac nonnullis aliis
concedam, ualidioribus argumẽtis probari eſſe ueram.
Voco igitur ſapientes ut hæc diligentius conſiderent,
primò coniunctam eſſe donationem cum tota hiſtoria
Syluestri, & Conſtantini, quod ipſa narratio, atq; ordo
totius hiſtoriæ abunde teſtatur, ſi quis antecedentia, ac
conſequentia conferat, confeſsionem quoq; Conſtanti-
ni, atq; ipſum edictum donationis cum ipſa hiſtoria eſſe
connexum, ut quo loco habenda ſit hiſtoria Sylueſtri,
54 eodem edictum, ſiue priuilegiũ ſit futurum. Sed cùm
de hiſtoria Sylueſtri, ac baptiſmo Conſtantini fidelia

atq;

atq; peruetusta testimonia habeantur: eadem certè probabunt edictum Constantini esse antiquum, ac uerum, ut si in aliquo ueteri concilio prolata fuit historia Syluestri, atq; ab uniuerso concilio approbata, hoc tantæ autoritatis futurum sit, ut omnem dubitationem tollat, penitusq́; historiam ueram esse probet. Cui enim dubium est quin definitiones conciliorum super fide catholica summæ sint autoritatis? In cõcilio autem septimo quod contra imaginum oppugnatores Constantino, & Irene Imperantibus celebratum est, Adrianus Pontifex protulit coram uniuerso concilio testimonium super imaginibus ex historia Syluestri, qui imagines Petri, & Pauli Constantino ostendisset. Hoc autem cõcilium celebratum est ab hinc plus octingentis annis. Quis autem tantæ erit audaciæ qui autoritatem summi ac tam uetusti Pontificis in concilio prolatam aspernetur, eiq́; somnia ac delyramẽta sui capitis opponat? Tria firmant corroborantq́; eius historię ueritatem: quòd uetusta, quòd in cõcilio prolata, & gestis concilii inserta, quòd à summo ac sancto Pontifice producta. Locus igitur sic habet actione secunda literæ Adriani tralatę è Latino sermone in Græcum, ut sit clarius argumentum hæc non fuisse à Latinis iunioribus conficta. Ad Constantinũ, & Irenẽ, quos Adrianus asimulat magno Cõstantino, & Helenę matri. Multis omisis hęc pro re ex Gręco exemplari uetustisimo, quod erat in bibliotheca palatina:

τοῦτο δὲ ἐν πληροφορίᾳ καὶ πάσῃ βεβαιώσει ἴστω ἡ θεοπρόβλητος ἡμῶν βασιλεία, ὅτι τὸ μέγα ἔργον τοῦτο ἐπεχειρήσατε, εἰ τελειωθῇ διὰ τῆς μεσιτείας ὑμῶν καὶ ἀποκατασταθῇ, ἀρχαία ὀρθοδοξία ἐν τοῖς μέρεσιν αὐτῆς καὶ σταθῶσιν αἱ σεβάσμιαι εἰκόνες ἐν τῇ ἀρχαίᾳ αὐτῶν ἀποκαταστασίᾳ, μέτοχοι ἔχετε γενέσθαι τοῦ ἐν τῇ θείᾳ λήξει βασιλεύειν, κυρίου Κωνσταντίνου, καὶ κυρίας ἑλένης τῶν τὴν ὀρθόδοξον πίστιν βεβαιωσάντων, καὶ ἔτι πλέον τὴν ἁγίαν μητέρα ἡμῶν καὶ καθολικὴν ῥωμαϊκὴν ἐκκλησίαν ὑψωσάντων, καὶ

καὶ μετ' ἐκείνους τῶν ὀρθοδόξως ὑμῶν βεβασιλευκότων καὶ κρατησάντων οὕτως ἀναδειχθῆναι, καὶ τὸ ὑμέτερον εὐσεβέστατον θεοδώρητον ὄνομα νέου Κωνσταντίνου καὶ νέας Ἑλένης, ἐν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ ἐπαινετῶς διαφημιζόμενον δι' ὧν ἡ ἁγία καθολικὴ ἐκκλησία ἀνακαινίζεται, καὶ μάλιστα, ἐὰν ἡ παράδοσις τῆς ὀρθοδόξου πίστεως τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ ἁγίου Πέτρου καὶ Παύλου τῶν κορυφαίων τῶν ἀποστόλων, ἀπολαύσῃ, καὶ ἐναγκαλίσηται, καθὼς καὶ οἱ ἐξ ἀρχῆς προηγησάμενοι ὑμῶν βασιλεῖς, καὶ ἐτίμησαν τὸν βικάριον αὐτοῦ, καὶ ἠγάπησαν αὐτὸν ἐξ ὅλης τῆς καρδίας αὐτῶν, τὸ ὑμέτερον θεοδώρητον κράτος, καὶ τιμήσει τὴν ἁγιωτάτην ῥωμαϊκὴν ἐκκλησίαν τῶν κορυφαίων ἀποστόλων, οἷς ἐδόθη ἐξουσία παρ' αὐτοῦ τοῦ θεοῦ λόγου, λύειν τε καὶ δεσμεύειν ἁμαρτίας ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῇ, αὐτοὶ ὑπερασπισταὶ γενήσονται ὑμετέρου κράτους, καὶ πάντα τὰ βάρβαρα ἔθνη, τοῖς ἴχνεσιν ὑμῶν ὑποταγήσονται, καὶ ὅπου ἂν πορευθῆτε νικητὰς ὑμᾶς ἀναδείξουσιν, αὐτοὶ γὰρ οἱ κορυφαῖοι τῶν ἀποστόλων οἱ τὴν καθολικὴν καὶ ὀρθόδοξον πίστιν ἀρξάμενοι ἐγγράφως ἐθεσμοθέτησαν τὴν αὐτῶν πίστιν κρατεῖν πάντας τοὺς μετ' αὐτοὺς διαδόχους μέλλοντας γίνεσθαι τῶν θρόνων αὐτῶν, καὶ ἐν αὐτοῖς διαμένειν ἕως τῆς συντελείας καὶ οὕτως καὶ κρατεῖ ἡμετέρα ἐκκλησία καὶ τιμᾷ τοὺς ἁγίους χαρακτῆρας αὐτῶν. ὅθεν καὶ ἕως σήμερον εἰσὶ περικεκοσμημέναι καὶ κεκαλλωπισμέναι ἐκκλησίαι ἡμῶν ἐκ τῶν σεβασμίων εἰκόνων αὐτῶν, καθὼς καὶ ὁ μακαριώτατος πάπα Σύλβεστρος μαρτυρεῖ ἐν ἀρχῇ τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν τῶν χριστιανῶν ὅταν ὁ ἐν τῇ θείᾳ λήξει Κωνσταντῖνος ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν πίστιν ἐπέστρεψεν, ἡμέρας γὰρ παρελθούσης, καὶ νυκτὸς ἤδη γενομένης ἐπέστρεψε σιωπὴν γενέσθαι, καὶ κοιμωμένου αὐτοῦ, εἶδον παρέστησαν οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι ὅ τε Πέτρος καὶ Παῦλος λέγοντες, ἐπειδὴ ὦ βασιλεῦ νηπίων αἱματοθυσίαν γενέσθαι περὶ τοῦ νοσήματος οὗ ἔχεις ἐξεβδελύξω, ἀπεστάλημεν παρὰ τοῦ Χριστοῦ δοῦναι σοι σωτηρίαν ἄκουσον περὶ νουθεσίας ἡμῶν, καὶ ποίησον ὅσα ἐντελλόμεθα, καὶ πέμψας μετακάλεσαι Σύλβεστρον τὸν ἐπίσκοπον τὸν ἐκφυγόντα ἐκ σοῦ δι' ὃν ἔχεις διωγμόν, καὶ σήμερον ὄντα ἐν τῷ ὄρει, Σωρακτῇ κεκρυμμένον ἐν σπηλαίοις πετρῶν μετὰ τοῦ κλήρου αὐτοῦ αὐτός σοι παρασκευάσει κολυμβήθραν εὐσεβείας, ἐν ᾗ βαπτίσει σε, καὶ γενήσεται ἐν σοὶ ἴασις περὶ λέπρας, καὶ πάντων τῶν νοσημάτων σου καὶ τούτου τοῦ ἀγαθοῦ γενομένου εἰς σε, εὐθὺς ἐπίστρεψαι κατὰ παντὸς τόπου τῶν ῥωμαίων, ἐκκλησίας ἀνακαινίζεσθαι, σὺ δὲ αὐτὸς καθαρὸς πᾶσαν τὴν τῶν εἰδώλων λατρείαν ἀποθέμενος καὶ θεῷ μόνῳ τῷ ἀληθινῷ προσκύνησον καὶ κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ πορεύου διεγερθεὶς δὲ ἐκ τοῦ ὕπνου παραχρῆμα συνῆξε πάντας τοὺς τοῦ παλατίου αὐτοῦ, καὶ τὸν ὕπνον ἐξηγήσατο αὐτοῖς, καὶ ἀπέστειλεν ἐν τῷ ὄρει Σορακτῇ ἐν τῷ ὁ ἅγιος Σύλβεστρος ἦν κεκρυμμένος μετὰ τοῦ κλήρου αὐτοῦ σχολάζων ἐν ἀναγνώσει τῶν βιβλίων, καὶ ἰδὼν κυκλόθεν αὐτοῦ ἐπιστάντα στρατὸν καὶ ὑπολαβὼν ὅτι εἰς τὸ μαρτύριον ζητεῖται, εἶπε τῷ κλήρῳ αὐτοῦ, ἰδοὺ νῦν καιρὸς εὐπρόσδεκτος, ἰδοὺ νῦν ἡμέρα σωτηρίας, καὶ ἐξελθόντι ἐρρήθη αὐτῷ παρὰ τῶν στρατιω-

τῶν

τῶν περὶ οὗ ζητεῖται καὶ ἐλθὼν πρὸς τὸν Βασιλέα μετὰ τριῶν πρεσβυτέρων καὶ δύο διακόνων, καὶ ἰδὼν αὐτὸν, εἶπεν εἰρήνη σοι ὦ Βασιλεῦ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καὶ νίκη. ὁ οὖν Βασιλεὺς ἱλαρῷ ὄμματι καὶ ἁπλῇ τῇ καρδίᾳ δεξάμενος τοὺς λόγους αὐτοῦ πάντ' αὖ ὅσα, ἀπεκαλύφθησαν αὐτῷ ἐξηγήσατο τῷ ἁγίῳ Συλβέστρῳ. μετὰ οὖν τὴν ἐξήγησιν ἠρώτησεν αὐτὸν ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος, οὓς εἶδεν Πέτρον καὶ Παῦλον ποῖοι θεοὶ εἰσίν. ὁ δὲ ἅγιος Συλβέστρος ἀποκριθεὶς εἶπεν. οὗτοι μὲν θεοὶ οὐκ εἰσὶν, δοῦλοι δὲ καὶ μαθηταὶ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τυγχάνουσιν, οὓς ἐξελέξατο εἰς τὸ ἐπιστρέψαι πάντα τὰ ἔθνη πιστεύειν εἰς αὐτόν. ὁ δὲ ἀκούσας πάλιν ἠρώτησεν εἰ ἄρα εἰσὶν πώποτε αὐτῶν αἱ ἱστορίαι. τότε Συλβέστρος ἀποστείλας διάκονον ἐπέτρεψεν ἐνέγκαι τὰς τῶν ἁγίων ἀποστόλων εἰκόνας. ἃς ἰδὼν ὁ Βασιλεὺς ἐκραύγασεν οὗτοι εἰσὶν οὓς εἶδον ἐν ὁράματι, καὶ οὐκέτι δυσπιστῶ, γενέσθω κολυμβήθρα τῆς σωτηρίας μου, καὶ γενομένης ἐβαπτίσθη καὶ παραχρῆμα ἰάθη, καὶ ἀναμνησθεὶς οὗ ἔπαθεν ἀγαθοῦ ἀπήρξατο ποιεῖν ἐκκλησίας, ἀναστήσας ἐν αὐταῖς τὰς αὐτῶν σεβασμίας εἰκόνας εἰς σέβας καὶ ἀνάμνησιν τοῦ ἐνανθρωπήσαντος κυρίου ὑμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ πάντων τῶν ἁγίων. ὥστε ἐπιστρέψαι πάντα τὸν χριστιανισμὸν εἰς φῶς καὶ ἀλήθειαν καὶ πόθον τοῦ θείου σεβάσματος, καὶ ἀπαλλαγῆναι πάντας ἐκ τῆς τῶν ἐθνῶν εἰδωλολατρείας, καὶ δαιμόνων πλάνης καθὼς εἶπεν ὁ Γρηγόριος διάδοχος τῶν ἀποστόλων, τοῦ πάντας ἀνθρώπους ἀγραμματίστους, καὶ μὴ δυναμένους ἀναγνῶναι, θεωρεῖν τὰς εὐαγγελικὰς ἱστορίας, καὶ δι' αὐτῶν ἀνάγεσθαι πρὸς δόξαν καὶ ἀνάμνησιν τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας τοῦ κυρίου καὶ δεσπότου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Hæc habet exemplar peruetuſtum bibliothecæ palatinæ. Hic non modo de hiſtoria Syluestri certior fieri potes, peruetuſtam eam eſſe: ſed etiam cultum imaginum eſſe longe uetuſtiſsimum, quippe quę ante tēpora Conſtantini magni in eccleſiis haberentur, quibus homines pii ad memoriam earum rerum excitarentur, quas Chriſtus humana ſumpta figura uiſibiliter exercuiſſet. Sed noſtrum nunc eſt ſuper hiſtoriæ ueritate philoſophari quando tam uetuſta eſt. Græca quæ ſunt prolata ſic Latinè uertere licet. Hoc autem ad ſatiſfactionē & omnem corroborationem nouerit diuinum Imperiū ueſtrum, uos opus ingens aggreſſos eſſe, ſi uobis autoribus fuerit abſolutum reſtitutaq́ fuerit religio catholica, atque

antiqua in partibus ueſtris, reſtitutæq́ fuerint ſacræ imagines in priſtinum ſtatum, conſortes eritis felicitatis Conſtantini & Helenę, qui fidem orthodoxam ſtabilierunt, multo autem magis ſanctam matrem noſtram catholicam Romanam eccleſiam prouexerũt. Ac poſt eos uobis pie ſuccedentibus, atque Imperantibus ueſtrum piiſsimum nomen uocandum eſt noui Conſtantini, atque nouæ Helenæ nomine in uniuerſo orbe terrarum laudabiliter celebratum, per quos ſancta catholica eccleſia reuiuiſcat, præſertim in orthodoxa fide, & eccleſia Petri, & Pauli ſummorum apoſtolorum gaudeat, & glorietur quemadmodum priores Imperatores ante uos honore affecerunt uicarium eius, eumq́ toto corde amplexi ſunt, ueſtra diuinitus uobis conceſſa poteſtas, atque honore affecerit ſanctiſsimam Romanam eccleſiam ſupremorum apoſtolorum, quibus data eſt poteſtas ab ipſo Dei uerbo ſoluẽdi, & ligandi peccata in cælo, & in terra, ipſi defenſores erunt Imperii ueſtri, & omnes barbaras nationes pedibus ueſtris ſubiicient, & quocunq́ perrexeritis uictores uos facient. Ipſi enim proceres apoſtolorum, qui catholicam & orthodoxam fidem conſtituerunt, ſcriptis fidem ſuam promulgauerunt, quã omnes ſucceſſores retinerent qui in throno eorum ſeſſuri eſſent, atque in his permanerent uſque in finem. Atque ita retinet & obſeruat noſtra eccleſia, & honorat, ueneraturq́ eorũ imagines. Quocirca etiam uſq́ in hodiernum diem adornantur, & illuſtrantur eccleſiæ eorum imaginibus, quemadmodum beatiſsimus Papa Sylueſter teſtatur in principio orthodoxæ noſtræ fidei, cùm Conſtantinus diuino inſtinctu electus Imperator ad fidem conuerſus eſt. Nam cùm die aba-

cta, nox obumbrasset, silentiumque toto palatio esset, ipseque somno premeretur, ecce astiterunt ei sancti apostoli Petrus, & Paulus dicētes, Quoniam execratus es, ò Imperator, puerorum sanguinem effundere ob ægritudinem tuam, ecce missi sumus à Christo, ut tibi restituamus sanitatem. Audi igitur præceptum nostrum, & fac quæ tibi iusserimus, mittensque accerse Syluestrum Episcopum, qui fugiens persecutionem tuam latitat in mōte Soracte in speluncis cum clero suo. Ipseque tibi parabit piscinam pietatis, in qua baptizabit te, erisque sanus à lepra, omnibusque morbis. Quod beneficium con secutus, statim præcipe in omni loco Romani Imperii, ut ecclesiæ restaurentur. Tu uerò purus, ac mundus, omnem idolorum cultum abiiciens, Deum solum, ac uerum adora, & secūdum uoluntatem eius incede. Experrectus autem Imperator conciliū totius palatii indixit, eisque somnium indicauit, statimque misit ad montem Soractem, in quo sanctus Syluester latitabat cum clero, uacans lectioni librorū. Cumque uidisset circum se exercitum, suspicatus se ad martyrium queri, dixit clero: Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Cui progresso dictum est à militibus quamobrem inquireretur. Cùm ad Imperatorē uenisset cum tribus presbyteris, & duobus diaconibus, uidissetque Imperatorē, dixit: Pax tibi, & uictoria de cœlo Imperator. Imperator alacri uultu, ac syncero corde amplexatus ea quæ ab illo dicebantur, quæcunque essent ei reuelata exposuit sancto Syluestro. Quibus expositis, interrogauit eum Imperator Constantinus, quos uidisset Petrum, & Paulum qui'nam Dii essent. Sanctus Syluester respōdit: Hi quidem Dii non sunt, sed serui, & discipuli domini no

ſtri Ieſu Chriſti, quos elegit ad cõuertendas omnes na-tiones, ut credant in eum. Hoc audito Imperator rurſum rogauit eum, num haberentur uſquam de eis hiſtoriæ, aut notiones. Tunc Sylueſter, miſſo diacono, iuſsit afferri imagines ſanctorum apoſtolorum, quos Imperator conſpicatus exclamauit, hos eſſe quos oculis, aut uiſione conſpexiſſet. Nec amplius dubius ſum, ait: fiat piſcina ſalutis meæ, eaq́ facta baptizatus eſt, ſubitoq́ ſanatus. Memorq́ quod beneficium eſſet aſſecutus, cœpit inſtituere eccleſias, erigens in eis ſacras imagines ad honorem, & recordationem domini noſtri Ieſu Chriſti, qui humanitatem noſtram aſſumpſiſſet, omniumq́ ſanctorum, ut omnes conuertantur ad religionem Chriſtianam, ad lumen, & ueritatem, ac deſiderium diuinæ pietatis, omnesq́ diſcedant ob idolatria gentium, ac dæmonum erroribus quemadmodum dixit Grægorius ſucceſſor apoſtolorum omnes homines illiteratos, & qui non poſsint legere contemplentur euangelicas hiſtorias in pictura, ac per eas agantur ad gloriam, & recordationem incarnationis domini noſtri Ieſu Chriſti. Hæc à multis in eo concilio. Locus igitur clarus, præclara, & inſignis autoritas, quæ rabida ora, atque omnium cerberorum latratus ſubito compeſcat. Sunt enim cùm concilium illud celebratum eſt plus octingenti, aut circiter anni. Conſiderentur queſo hæc à prudentibus, mecumq́ per omnes ætates decurrentes, rationes, argumẽtaq́ euoluant, quibus ueritas, quę ab improbis trahitur in tenebras, è manibus eorum erepta ad ſuum nitorem reſurgat. Tot annis antea celebris erat hiſtoria Syllueſtri, tempore Adriani Pontificis. Neq́ enim ab illo potuit cõfingi, cùm in conſeſſu

tot

tot doctiſsimorum, ſanctiſsimorumq́ue uirorum prolata ſit. Sin autem nulla ratione fieri poteſt, ut Adrianus eam confinxerit, non'ne putes ante eum, ut dixi, pluri-mis ſeculis celebrem fuiſſe? Neque enim ſapiẽs quiſquam ſibi perſuaſerit, ſummum Pontificem recẽtem fabulam in concilio prolaturum fuiſſe. Quòd ſi non erat tempeſtate Adriani noua, nuperq́ue conficta hiſtoria Syluestri, Adrianus autem floruit poſt Conſtantinum quadringentos plus minus annos, non'ne putes ante annos eius Põtificis eam celebrem, cognitamq́ue à ſummis Romanis Pontificibus, ſi per ætates aſcendas, attingere ad tempora Conſtantini? Ratio enim ſic euoluitur. Sunt octingenti anni cum floruit Adrianus, huius Pontificis tempore, hiſtoria Syluestri & Conſtantini non erat recẽs, ac noua. progrediebatur igitur ſupra annos Adriani: uериſimileq́ue eſt non paucos annos, neque enim eam protuliſſet, niſi quid uetuſtatis habuiſſet. Probabile igitur eſt eam progredi uſque in tempora Conſtantini. Minus etiam credibile proferendam à Pontifice in concilio fuiſſe, niſi pro comperto Romæ apud ipſos Pontifices, & in Romana eccleſia fuiſſet, rem ueram eſſe. Ac forſan extabant quod ipſe Adrianus monuit clara, recentiaq́ue monimenta baptiſmi Conſtantini, eccleſiarum ab eo conditarum, donati imperii, diſceſſus ex urbe. Neque enim hæc ſunt noſtræ ætatis ut potuerint à recentioribus pontificibus confingi. Ac niſi autoritatem habuiſſet, qua ab omni ſuſpicione falſitatis redimeretur, nunquam fuiſſet in concilio prolata. Ratio igitur clara ſuper hiſtoriæ uetuſtate, quoniam proferebatur, celebriſq́ue erat tempeſtate Adriani ſuperare eam octingentos annos, atque idcirco ſummę audaciæ homines appel-

landos,qui nō erubeſcāt eam dicere fabuloſam. Ego quidem arbitror,qui omnes pontifices, qui Adrianum anteceſſerunt adeat, agniturum ad tempora Conſtantini hiſtoriam attingere. Quòd ſi hoc cōceſſo,quoniam uitari non poteſt, refugis ad aliam calumniam : ueram quidem eſſe hiſtoriam, ſed donationem nō eſſe cum hiſtoria ſociatam : ſuper quo Laurentius imperite rhetoricatur, probatum eſt ſuperius nec ulla ratione negari poteſt, edictum donationis coniunctum eſſe cum confeſsione magni Conſtantini.Confeſsio autem refert totam hiſtoriam Syluestri, & Conſtantini. Si hiſtoria uera eſt, uera quoq; cōfeſsio, propterea quòd nō eſt aliud confeſsio,quàm totius illius hiſtoriȩ relatio,recenſente ſummo, ac ſancto imperatore, uelut Dauid prodigium mūdatæ lepræ. Hiſtoriam deſcribit,recenſetq́; lepram, uiſos Apoſtolos,accitum Syluestrum,baptiſmū, mundationem, pietatem à Conſtantino cōceptam, eccleſiarum ædificia:eadem ipſe imperator canit ore ſuo in confeſsione ſubiiciens hanc cauſam donati imperii,& quòd ex urbe ob eam cauſam cedere uoluerit, Chriſto, & Petro principatum Romani imperii relicturus.Quidquid igitur firmat,corroboratq́; autoritatem hiſtoriȩ Syluestri,& Conſtantini, conſtituit etiam cōfeſsionem atque edictum donationis. Quæ item apud Græcos habentur, ſimilia prorſus his, quæ retulit Adrianus de Syluestro, & Conſtantino, quanti roboris ſunt contra ueſaniam Laurentii, & eorum quibus eius maledicentia placuit?
55 Eſt apud priſcos cōſtantiſsima fama,Euſebium Cȩſarienſem uoluminibus,quas Enneadas appellabat, complexum eſſe uitas eorum, qui Apoſtolis ubiq; terrarum uſque ad ſua tempora ſucceſſerunt : & quoniam

Sylue

Syluester successor esset Petri, descripsit eius uitam, omnia complexus, quæ Romæ apud Latinos de Syluestro & Constantino circunferuntur. Percurre Vaticanam bibliothecam, uetustæ Lateranensis bibliothecę thesaurum, hic perspicuè nosces quæ de Syluestro, & Constantino feruntur, esse longe uetustissima, quorum uetustas facilè pudefaciat, si sciret erubescere, grammaticum: eiusq́ irrisiones, ac blasphemias, hominis delirantis, ac parum eruditi esse comprobet, cùm nebulonem, cùm furciferum uocat scriptorem illius historiæ, & edicti: cùm putat recētem aliquem, nostriq́ seculi hominem eam finxisse gloriatur, exultat impotenter. Scripta enim est ab Eusebio, illius temporis homine, tota historia, & cuncta quæ narrātur accidisse Romæ de Syluestro, & Constantino, de lepra, lauacro. Qui illius historiæ autorem nebulonem appellauit, ignarus erat, quibus argumentis, quam prisca, ac ueneranda autoritate teneretur: quorum, quàm doctorum atq; antiquorum hominum testimoniis comprobaretur. Si ueteres igitur ea prodiderunt de Syluestro, & Cōstantino cum quibus iuncta est confessio, & donatio: Cur non magis antiquis assentiamur, eorumq́, fidē, autoritatemq́ sequamur, quàm arrogantis, ac temerarii imperitis argumentis moueamur? Sunt aliæ apud Græcos historiæ 56
de Syluestro, ac Constantino, de baptismo, de lepra abstersa, hęcq́ interiecta sunt inter historias priscorum sanctorum, ut est quam titulo describentes, sic præferunt, βίος καὶ πολιτεία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν συλβέστρου πάπα ῥώμης. Vita, ac mores patris nostri Syluestri Papæ Romæ. Quæ historia complectitur omnia quæ de Syluestro superius protulit Adrianus. Multaq́ pręterea quę leguntur

tur apud Latinos: ac præter alia eſt, quam perſecutionẽ imperatore Cõſtantino, qui nuper ſuffectus in imperio eſſet, exercent: atq; idolorum ſtatuarumq́; cultũ ubiq; ingerente: Sylueſtrum, qui inſaniæ cedendum arbitraretur, ad Soracten montem confugiſſe: ſed Deum uolentem aliquem uexationũ finem Chriſtianis eſſe, ulcere peſsimo Imperatorem percuſsiſſe à pedibus ad caput, totumq́; corpus fœda contagione fuiſſe maculatũ, cui nullis remediis, neq; medici occurrere poſſent, neq; uenefici, aut excantatores ullam poſſent opem afferre, etiam ex Perſide Magis accerſitis. Itaq́; ſalute deſperata, ſacerdotes piſcinam cruoris infantiũ perſuaſiſſe: ſed Imperatorem facinus execratũ, protinus in regiam iter auertiſſe. Reliquaq́; quæ ſuperius propoſuit Adrianus. Atque inter alia eſt Imperatorem rogaſſe Sylueſtrum εἴ τινες ὑμῖν θεοὶ πέτρος καὶ παῦλος θρησκεύεται. Num nobis ulli Dii colantur nuncupati Petrus, & Paulus, Reſpondiſſe Sylueſtrum, Vnum ſingularem Deum colere Chriſtianos, qui cœlum, & terram creauerit: hos autẽ non Deos eſſe. οὓς δὲ αὐτὸς ὠνόμασας, οὐ θεοὶ, ὑπηρέται δὲ θεοῦ καὶ διάκονοι, οἱ πανταχοῦ τὸ τοῦ Χριστοῦ κατήγγειλαν ὄνομα, καὶ τέλος ὑπὲρ ἐκείνου τεθνήκασι τοῦ ἐξαρίστου Νέρωνος ἀνελόντος, καὶ ἄμφω διὰ σωτήριον κήρυγμα. Quos autem ipſe nominaſti Deos, non Dii, ſed miniſtri Dei ſunt: qui per uniuerſum terrarum orbem, nomen Chriſti promulgauerũt, demumq́; pro eo à ſcelerato Nerone interfecti ſunt, uterq; ob illam ſalutarẽ prædicationem. Quod hiſtoria hæc, ut ipſe loquar de prædicatione magnorum Apoſtolorum refert: audi ut Lactantius ei conſentanee ſcribat, ut hiſtoriæ ueritatem, ac uetuſtatẽ agnoſcas. Quæ Petrus, inquit, & Paulus Romæ prædicauerunt, & ea prædicatio in memoriam ſcripta

pta permanſit: in qua cùm multa alia mira, tum etiam hoc futurum eſſe dixerunt. Hæc de illa prædicatione Lactantius libro quarto ſcribens quemadmodum hiſtoria eos à Nerone interfectos fuiſſe. Ex hac hiſtoria quoque reiicitur, diſſoluitur calumnia Laurentii ſuper edicto donationis, cùm in principio imperator ſanciendo diceret: Iuſtum iudicauimus cum omnibus proceribus, & ſatrapis noſtris. Quærit Laurentius, qui proceres, qui ſatrapę. in ſenatu etiam aſſerit neminem eo tempore fuiſſe Chriſtianum, at hiſtoria demonſtrat quicquid actum eſſet à Conſtãtino pro religione Chriſtiana, actũ eſſe, præſente, & aſſentiente ſenatu. Propoſita enim diſſertatione ſuper religione inter Chriſtianos, & Iudæos αὐτός τε ὁ εὐσεβὴς προὐκάθητο Κωνσταντῖνος καὶ τῆς συγκλήτου τὸ ἔνδοξον. Conſedit ipſe pius imperator, ac maieſtas totius Senatus: & cùm decerneretur de his, qui uiciſſent ταῦτα τοῦ βασιλέως εἰπόντος, καὶ τῆς συγκλήτου καταψηφισαμένης. His dictis ab Imperatore, & à Senatu decretis, Iudæi exorſi ſunt diſſerere. Cum his igitur omnibus iuſtũ iudicauit imperiũ ſacrare. Et cũ Iudęi nihil amplius haberent quod opponerent, propoſito à Sylueſtro de Trinitate exemplo, de purpura ἐπεκρότησεν ἐπὶ τούτοις ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ σύγκλητος. Appellauerunt his Imperator, & Senatus. Itemq́ cùm Iudæi obiicerent contra exemplum ἀντιφθεγγομένου δὲ πρὸς ταῦτα τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν συγκλητικῶν. Cùm ad hęc reclamarent Imperator, & Senatores. Ad poſtremum cùm diſſertatio ad finem deueniſſet, deiectis, ac profligatis Iudæis ὁ μὲν κράτωρ καὶ τὸ ἀκροατήριον ἅπαν ἐπεκρότησέ τε καὶ ἀνευφήμησαν. Imperator, & uniuerſum auditoriũ applauſerunt, & laudibus proſecuti ſunt. Vides igitur quorum in conſpectu prodigium mundatæ leprę, diſcepta-

tio de Trinitate, ac religione facta sit. Hi ſunt proceres, hi Satrapæ, quibus aſtantibus, & approbãtibus ſicut de Trinitate, ſanctisq́ mysteriis actum, & concluſum fuerat, ſic imperium eſt ſacratum. Mirabile quoq; argumentum ſuggerit hiſtoria contra ueſaniam Laurentii, qui non putat in ſenatu, ullos fuiſſe Chriſtianos, cũ imperium ſacratũ eſt. Editis enim miraculis coram Imperatore, & Senatu, abſolutis rationibus de Trinitate, ac religione Chriſtiana, reiectis Iudæis, nonnullisq́ ex his ad Chriſtianam religionem conuerſis, hiſtoria refert, βαπτίζει πρῶτον μὲν τὴν βασίλευσαν, ἐπὶ δὲ ταύτῃ καὶ πλῆθος ῥωμαίων οὐκ εὐαρίθμητον. Baptizat Syluester primum quidem ipſum Imperatorem, tum multitudinem Romanorũ non exiguam. Quoniã igitur hæc hiſtoria uetuſta eſt, eſt enim quam protulit in cõcilio coram imperatoribus Adrianus, certè quæ prodidit, pro ueris habẽda ſunt, multoq́ magis horum uetuſtas colenda, & amplexanda eſt, etiã ſi in ea quædam nimis dura uiderentur, quàm recentis hominis audiendæ contra eam uaniſsimæ rhetoricationes. Vt igitur inſpectante ſenatu, & omni Romana plebe, tot miracula edita ſunt à Sylueſtro non ſolum lepra mundata, ſed alia etiam quæ retulit hiſtoria, ſic commotus ad hæc Imperator, & ſenatus cum omni populo imperium religioni ſacrauerunt, ſeq́ Chriſto, & Petro penitus dediderũt. Nec in iniuria Imperator, & Senatus, omnisq́ Romana plebs exarſerũt accenſi pietate incredibili feruore concepto, ut qui inaudita prodigia uiderunt, qualia ferè Hebræi tempeſtate Pharaonis, qualia uiſa ſunt Apoſtolis, omnibusq́ Iudæis Chriſto cum hominibus uerſante. Audite igitur pietatem Imperatoris, ac Senatus, audite confeſsionem quæ ſequitur, annexaq́

nexaq́ue est cum historia, his scilicet quæ retulit histo- ria accidisse inter Syluestrum, & Constantinum præsen te Senatu.

Confeßio, cum edicto Constantini ex peruetustis, ac plurimis Græcorum exemplaribus, quæ nullis propè in bibliothecis non reperiuntur.

Præponitur primùm à Græcis titulus totius argumẽti.

ΔΌΓΜΑ ΒΑΣΙΛΙΚῸΝ ΓΡΑΦῈΝ, ΠΡΑΧΘῈΝ, καὶ δοθὲν, τῇ ἱερᾷ καὶ ἁγίᾳ καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ ἐκκλησίᾳ τῆς ῥώμης, παρὰ τοῦ μακαρίου Κωνσταντίνου τοῦ ἐν βασιλεῦσι πρώτου χριστιανοῦ.

Decretum inquit imperiale, scriptum, actum, cõcessum sacrosanctæ, & catholicæ, apostolicæq́ue ecclesiæ Roma næ à beato Constantino, qui primus omnium impera- torum fuit Christianus. Hæc prefatio decreti, & confes- sionis. Extant quidem hæc in antiquis Latinis exempla ribus, eaq́ue huc Latinè proferri poterãt, sed placuit pro- ponere Græcè quò maior fides his haberetur, cùm per- spicuũ extiterit, non Latinis modò, sed ipsis etiam pri- scis Græcis hæc habita pro ueris, ac sacrosanctis, quip- pe cunctis in ecclesiis, uenerantur, colunt, pieq́ue ac re- uerenter lectitant.

Ἐν τῷ ὀνόματι τῆς ἁγίας καὶ ἀδιαιρέτου τριάδος, τοῦ πατρὸς δηλαδὴ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος Βασιλεὺς Καῖσαρ Φλάβιος Κονσταντῖνος ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ ἑνὶ τῆς αὐτῆς ἁγίας τριάδος σωτῆρι δεσπότῃ καὶ θεῷ ἡμῶν, πιστὸς, πρᾶος, εὐεργέτης, ἀλαμανικὸς, γοτθικὸς, σαρματικὸς, γερμανικὸς, βριταννικὸς, οὐννικὸς, εὐσεβὴς, εὐτυχὴς, νικητὴς, θριαμβευτὴς, ἀειαύγουστος, τῷ ἁγιωτάτῳ, καὶ μακαριωτάτῳ πατρὶ πατέρων Συλβέστρῳ ἐπισκόπῳ καὶ πάπᾳ τῆς μεγάλης πόλεως ῥώμης, καὶ πᾶσι τοῖς αὐτοῦ διαδόχοις ἀρχιερεῦσι τοῖς ἐν τῇ καθέδρᾳ τοῦ μακαρίου πέτρου μέχρι τῆς τοῦ αἰῶνος συντελείας καθεδουμένοις, ἔτι τε πᾶσι τοῖς αἰδεσιμωτάτοις καὶ θεοσεβέσι καθολικοῖς ἐπισκόποις τοῖς ταύτῃ τῇ ἱερᾷ καὶ ἁγίᾳ ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ διὰ ταύτης τῆς ἡμετέρας βασιλικῆς καταστάσεως ὑποκειμένοις, χάρις, εἰρήνη, ἀγάπη, εὐφροσύνη, μεγαλοψυχία, ἔλεος, παρὰ τοῦ παντοδυνάμου θεοῦ καὶ πατρὸς καὶ Ἰησοῦ χριστοῦ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, μετὰ πάντων ὑμῶν τὰ ὑπὸ

τοῦ λυτρωτοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. ὅς ἐστιν υἱὸς τοῦ ὑψίστου πατρὸς διὰ τῶν ἁγίων ἀποστόλων αὐτοῦ Πέτρου καὶ Παύλου, μεσιτεύοντος τοῦ πατρὸς ἡμῶν Συλβέστρου τοῦ ἄκρου ἀρχιερέως, καὶ καθολικοῦ πάπα παραδόξως περὶ ἡμᾶς οἰκτιρμοῖς ἐκείνου γενόμενα. ἀριδήλῳ διηγήσει διὰ τῆς βασιλικῆς ταύτης ἡμετέρας γραφῆς τῆς καθεξῆς ἅπασιν, ἐσπουδάσαμεν παραδοῦναι πρὸς ἐπίγνωσιν πάντων τῶν ἐν τῇ οἰκουμένῃ λαῶν τῆς πραότητος ἡμῶν ἐπιφανείας ἔνδοθεν καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς καρδίας προϊούσῃ ὁμολογίᾳ πρῶτον μὲν, τὴν ἡμετέραν πίστιν προσενεγκούσης, ἣν ὑπὸ τοῦ προειρημένου μακαριωτάτου πατρὸς καὶ εὐχέτου ἡμῶν Συλβέστρου τοῦ καθολικοῦ ἱεράρχου δεδιδάγμεθα πρὸς οἰκοδομὴν τῆς διανοίας ἡμῶν πάντων, ἔπειτα καὶ τὸν ἐφ' ἡμᾶς ἐκχυθέντα τοῦ θεοῦ ἔλεον, πᾶσι διαγγελούσης. εἰδέναι γὰρ ἡμᾶς πάντας βουλόμεθα καθὼς διὰ τῆς προλαβούσης ἱερᾶς ἡμῶν πραγματικῆς διατάξεως ἡμῖν ἐδηλώσαμεν. ἡμᾶς τῆς τῶν εἰδώλων λατρείας τῶν ἀφώνων καὶ κωφῶν καὶ χειροποιήτων τῶν διαβολικῶν τε συνθηκῶν, καὶ πάσης τῆς τοῦ σατανᾶ πομπῆς ἀποπηδήσαντας καὶ πρὸς τὴν ἀκεραίαν τῶν χριστιανῶν πίστιν ἥ φῶς ἀληθινόν ἐστι καὶ ζωὴ αἰώνιος μετελθόντας καθὼς ἡμᾶς αὐτὸς ὁ ὑψωποιὸς καὶ ἄκρος πατὴρ ἡμῶν, καὶ διδάσκαλος ἡμέτερος Σύλβεστρος ἐνουθέτησεν εἰς θεὸν πατέρα παντοδύναμον ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων καὶ εἰς Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ τὸν κύριον ἡμῶν, δι' οὗ τὰ πάντα δεδημιούργηται καὶ εἰς πνεῦμα ἅγιον τὸ κύριον, καὶ ζωοποιὸν πάσης τῆς κτίσεως παραγγείλας πιστεύειν, ἡμεῖς τὸν πατέρα τὸν υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα οὕτως ὁμολογοῦμεν, ὡς ἐν τελείᾳ τριάδι καὶ πλήρωμα θεότητος εἶναι καὶ μονάδα δυνάμεως θεός ὁ πατὴρ θεός ὁ υἱὸς, θεός τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ οἱ τρεῖς ἕν εἰσί, τρεῖς τοίνυν αἱ μορφαὶ, ἀλλὰ μία ἡ δύναμις, συντελεσθεισῶν τοίνυν τῶν οὐρανίων δυνάμεων, καὶ πασῶν τῶν γηΐνων ὑλῶν φιλανθρώπῳ νεύματι τῆς αὐτοῦ σοφίας, πρῶτον ἐκ τοῦ τῆς γῆς χοὸς ἄνθρωπον πλάσας κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἑαυτοῦ, ἐν τῷ παραδείσῳ ἔνδον ἔθετο τῆς τρυφῆς, ᾧ φθονήσας ὁ ὄφις ὁ ἀρχαῖος ἐχθρὸς καὶ διάβολος τῇ πικροτάτῃ γεύσει τοῦ ἀπειρημένου ξύλου, ἐξόριστον τῆς εὐφροσύνης ἐκείνης πεποίηκεν. ἐκεῖνον τε ἐξώσας, οὐ παύεται τοῖς ἑαυτοῦ δηλητηριώδεσι βέλεσι πολυτρόπως τοὺς ἄλλους κατατοξεύων ἵνα ἐφελκύσας τῆς τῆς ἀληθείας ὁδοῦ τὸ ἀνθρώπινον γένος, τῇ τῶν εἰδώλων λατρείας τουτέστι τῇ τῆς κτίσεως, ἀλλ' οὐ τῇ τοῦ κτίστου δουλεύειν ἀναπείσειε πάντας. ὅπως οὓς οἷός τ' ἐγένετο ταῖς ἑαυτοῦ μηχαναῖς συμποδίσας, τούτοις τῇ αἰωνίᾳ παραδῷ βασανισθησομένους κολάσει. ἀλλ' ὁ θεὸς τοῦ ἰδίου πλάσματος οἶκτον λαβὼν, ἀποστείλας τοὺς ἁγίους αὐτοῦ προφήτας. καὶ διὰ τούτων τὸ τῆς ζωῆς φῶς τὴν παρουσίαν δηλαδὴ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ κυρίου δὲ ἡμῶν καὶ σωτῆρος καὶ θεοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καταγγείλας. ὕστερον ἀπέστειλε καὶ τὸν μονογενῆ αὐτοῦ υἱὸν καὶ λόγον τῆς σοφίας. ὃς κατελθὼν ἐκ τῶν οὐρανῶν διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν. καὶ γεννηθεὶς ἐκ πνεύματος ἁγίου, καὶ Μαρίας τῆς παρθένου λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνω-

σεν

σεν ἐν ἡμῖν οὐκ ἀποβαλὼν ὅπερ ἦν, ἀλλ' ἀρξάμενος εἶναι ὅπερ οὐκ ἦν. θεὸς τέλειος ὡς θεὸς θαύματα ἐπιτελῶν. καὶ ὡς ἄνθρωπος ἀνθρώπινα πάθη φέρων, οὕτω τὸν λόγον, ἄνθρωπον καὶ θεὸν λόγον, ἄνθρωπον καὶ θεὸν λόγον νοοῦμεν ταῖς διδασκαλίαις τοῦ ἡμετέρου πατρὸς Συλβέστρου, τοῦ ἄκρου ἀρχιερέως, ὥστε θεὸν ἀληθῆ, καὶ ἄνθρωπον ἀληθῆ τὸν αὐτὸν ὑπάρξαι, καὶ μηδαμῶς ἀμφιβάλλειν. προελόμενος τοίνυν δώδεκα ἀποστόλους, τούτων τε καὶ ἀναριθμήτων λαῶν ἔμπροσθεν, ὑπερφυέσι θαύμασιν ἔλαμψεν. ὁμολογοῦμεν αὐτὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν χριστὸν ἀποπληρῶσαι τοὺς νόμους, καὶ τοὺς προφήτας, παθεῖν καὶ σταυρωθῆναι κατὰ τὰς γραφάς, τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐκ τῶν νεκρῶν ἀναστῆναι, ἀναληφθῆναι εἰς τοὺς οὐρανούς, καθῆσθαι ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρός, ἐκεῖθεν ἥξοντα κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος. αὕτη ἐστὶν ἡ ἡμετέρα ὀρθόδοξος πίστις παρὰ τοῦ μακαριωτάτου πατρὸς ἡμῶν Συλβέστρου ἡμῖν προσενεχθεῖσα. νουθετοῦμεν τοίνυν πάντα λαόν, καὶ τὰ διάφορα τῶν ἐθνῶν γένη, ταύτην τὴν πίστιν κατέχειν, κηρύττειν. καὶ ἐν τῷ τῆς ἁγίας τριάδος ὀνόματι τυγχάνειν τῆς τοῦ βαπτίσματος χάριτος. καὶ τὸν κύριον ἡμῶν καὶ σωτῆρα Ἰησοῦν χριστόν, τὸν μετὰ τοῦ πατρός, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, εἰς ἀπείρους αἰῶνας βασιλεύοντα, προσκυνεῖν εὐλαβεῖ καρδίᾳ, ὃν ὁ μακαριώτατος πατὴρ ἡμῶν Σύλβεστρος ὁ καθολικὸς ἱεράρχης, κηρύττει. αὐτὸς γὰρ ὁ κύριος ἡμῶν, ἐμὲ τὸν ἁμαρτωλὸν ἐλεήσας, ἀπέστειλε τοὺς ἁγίους αὐτοῦ ἀποστόλους, ἐπισκεψάμενος ἡμᾶς καὶ τῷ φωτὶ τῆς αὐτοῦ λαμπρότητος, ἡμᾶς περιήστραψε καὶ τοῦ σκότους ἐφελκύσας πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν με μετελθεῖν κατηξίωσεν. ἐπὶ γὰρ ἰσχυρὸν αἶσχος λέπραν ἐπεπήδησεν, ὅλῃ τῇ τοῦ σώματός μου σαρκὶ πολλῶν τε ἰατρῶν ἐπιμέλεια μοι προσήγετο. καὶ τούτων οὐδενὸς σπουδῇ τυχεῖν ὑγίας οἷός τ' ἐγενόμην. ἐπὶ τούτοις, προσῆλθόν μοι καὶ ἱερεῖς τοῦ καπιτωλίου, δεῖν λέγοντες δεξαμενὴν ἐν τῷ καπιτωλίῳ γενέσθαι, καὶ ταύτην ἀθώου αἵματος καὶ θερμοῦ πληρωθῆναι, ἐκεῖ τε λουσάμενος, οὕτω καθάρσεως δυνηθῆναι τυχεῖν. κατὰ τὰς ὑποθήκας τοίνυν αὐτῶν, πολλῶν νηπίων ἀκάκων συναθροισθέντων καὶ βουλομένων τῶν ἀσεβῶν καὶ ἱεροσύλων ἱερέων αὐτοὺς ἀποσφάττειν, καὶ τοῦ ἐκείνων αἵματος πληροῦν τὴν δεξαμενήν, τοῖς δάκρυσι τῶν μητέρων ἐκείνων ἡ ἡμετέρα προσέχουσα γαληνότης, παραυτίκα τὸ ἀθέμιτον ἔφριξα, ἐκείνας τε ἐλεήσας, ταῖς μητράσιν ἀπεταξάμην ἀποδοθῆναι τὰ τέκνα ὀχήματά τε δοὺς καὶ δῶρα προσπαρασχόμενος, χαιρούσας εἰς τὰ ἴδια ἀπεπεμψάμην. ταύτης τῆς ἡμέρας παρελθούσης καὶ νυκτερινῆς ἡσυχίας ἡμῖν ἐπιγενομένης, καὶ πρὸς ὕπνου εὐκαιρίας ἐπελθούσης, παρέστην οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι Πέτρος καὶ Παῦλος, ἐμοὶ λέγοντες ἐπεὶ ταῖς ἁμαρτίαις οὐ συνεχώρησας προελθεῖν, καὶ τὴν ἔκχυσιν ἐβδελύξω τῶν ἀθέων αἱμάτων, παρὰ χριστοῦ τοῦ κυρίου καὶ θεοῦ ἡμῶν ἀπεστάλημεν διδόντες σοι βουλὴν καθ' ἣν τὴν ὑγίαν ἐπαναλήψῃ. ἄκουσον τοίνυν τῆς ἡμετέρας παραγγελίας, καὶ ποίησον ὅ σοι ὑποτιθέμεθα. ὁ τῆς πόλεως ταύτης ἐπίσκοπος Σύλβεστρος, τοὺς σοὺς διωγμοὺς φεύγων ἐν ταῖς ὀπαῖς τῶν πετρῶν μετὰ τῶν ἰδίων κρύπτεται κληρικῶν.

ἐν τῷ ὄρει σωράκτῃ. ὅνπερ πρὸς ἑαυτὸν μετακαλεσάμενος, ὑποδείξαντος ἐκείνου, μαθήσῃ τὴν ἀληθῆ τῆς εὐσεβείας δεξαμένην ἐν ᾗ τρίτον σου βαπτισθέντος, πᾶσα ἡ τῆς λέπρας ἰσχὺς καταλείψει σε. οὗ γινομένου ταύτην ἀμοιβὴν ἀντιμέτρητον τῷ σωτῆρι σου. ὥστε τοῖς προστάγμασι τὰς ἐν τῇ οἰκουμένῃ πάσας ἐκκλησίας ἀνακαινίζεσθαι. καὶ σὺ δὲ σαυτὸν ἐν τούτῳ τῷ μέρει καθάρειον ἵνα πᾶσαν δεισιδαιμονίαν εἰδώλων καταλιπὼν, τὸν μόνον ζῶντα καὶ θεὸν ἀληθινὸν ὃς μόνος ἐστὶ θεὸς ἀληθὴς, σέβοις καὶ προσκυνεῖς καὶ τὴν ἐκείνου πληροῖς θέλησιν. ἀφυπνισθεὶς τοίνυν ἐπὶ τὰ διατεταγμένα παρὰ τῶν ἀποστόλων διεπραξάμην. προσκαλεσάμενός τε τὸν ἐξαίρετον καὶ μεγαλοπρεπῆ πατέρα τὸν καθολικὸν πάπαν τὸν ἡμᾶς φωτίσαντα Σύλβεστρον, πάντας αὐτῷ τοὺς παρὰ τῶν ἁγίων ἀποστόλων ἐντεταλμένους μοι λόγους ἐδήλωσα, ἀνεζητησάμην τε παρ' αὐτοῦ οἵτινες εἶεν θεοὶ Πέτρος καὶ Παῦλος καλούμενοι. ἔφασκέ τε ἐκεῖνος, οὐκ ἀληθῶς θεοὺς τούτους λέγεσθαι: ἀποστόλους δὲ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν καὶ κυρίου Ἰησοῦ χριστοῦ εἶναι διισχυρίζετο. πάλιν ἠρξάμην ἐρωτᾶν τὸν μακαριώτατον πάπαν, εἴτινες φανεραὶ τούτων τῶν ἀποστόλων εἶεν εἰκόνες ἵν' ἐκ τῆς γραφῆς γοῦν δυνηθήημην διαγνῶναι εἰ δυνατὸν ἐκείνους εἶναι, οὓς παρὰ τῆς ἀποκαλύψεως δεδιδάγμεθα. τότ' ἐκεῖνος ὁ πάσης αἰδοῦς ἄξιος πατὴρ τὰς τῶν θείων τούτων ἀποστόλων εἰκόνας, ἐλεχθῆναι διὰ τοῦ ἰδίου διακόνου ἐπέταξεν. ἃς προσιδὼν, καὶ τὰς ὄψεις ἐκείνων οὓς ὄναρ ἑωράκειν ἐν ταῖς εἰκόσι καταμαθὼν, μεγάλῃ φωνῇ τῶν ἐμῶν σατραπῶν ἔμπροσθεν, ὡμολόγησα, τούτους ἐκείνους εἶναι, τοὺς ἐν τοῖς ὕπνοις ὀφθέντας μοι. πρὸς ταῦτα ὁ μακαριώτατος οὗτος πατὴρ ἡμῶν σύλβεστρος ὁ τῆς πόλεως ῥώμης ἐπίσκοπος, χρόνον ἡμῖν ὥρισε μετανοίας, ἐν ἑνὶ σάκκῳ ἔνδον τοῦ ἡμετέρου τῆς λατερανῆς παλατίου ἵνα πάντα τὰ ὑφ' ἡμῶν ἀνοσίως διαπραχθέντα καὶ ἀδίκως διῳκημένα, νηστείαις, ἀγρυπνίαις, δάκρυσι, καὶ προσευχαῖς, παρὰ τῷ δεσπότῃ θεῷ καὶ σωτῆρι ἡμῶν ἐξιλεωσώμεθα. εἶτα κληρικῶν ἐπιθέντων μοι τὰς χεῖρας μέχρι καὶ τοῦ ἀρχιερέως αὐτοῦ ἀφικόμην, αὐτόθι τε ἀποταξάμενος ταῖς τοῦ σατανᾶ πομπαῖς, καὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, καὶ πᾶσι τοῖς χειροποιήτοις εἰδώλοις: πιστεύειν εἰς ἕνα θεὸν πατέρα παντοκράτορα ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων, καὶ εἰς ἕνα κύριον Ἰησοῦν χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, τὸν μονογενῆ, τὸν κύριον ἡμῶν, τὸν γεννηθέντα ἐκ πνεύματος ἁγίου καὶ μαρίας τῆς παρθένου. ἑκουσίᾳ γνώμῃ παντὸς ἔμπροσθεν τοῦ λαοῦ ὡμολόγησα. εὐλογηθείσης δὲ τῆς κολυμβήθρας, ἐκεῖ με τρίτῃ καταδύσει τὸ σωτηριῶδες ὕδωρ ἐκάθηρεν. ἐν δὲ τῷ κόλπῳ τῆς κολυμβήθρας τεθεὶς, χεῖρα ἁψαμένην μου ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, τοῖς ἰδίοις εἶδον ὀφθαλμοῖς: ὑφ' ἧς καθαρὸς ἀναστὰς, παντὸς τοῦ ἀπὸ τῆς λέπρας ἄγους ἐμαυτὸν ἔγνων κεκαθαρμένον. ἐκκομισθέντα με δὲ τῆς σεπτῆς κολυμβήθρας, λευκοῖς ἱματίοις ἐνέδυσαν. τήν τε ἑπτάμορφον τοῦ ἁγίου πνεύματος σφραγῖδα παρείχετο τῇ τοῦ μακαρίου χρίσματος ἀλοιφῇ. καὶ τὸ σημεῖον τοῦ ἁγίου σταυροῦ, τῷ ἐμῷ μετώπῳ ἐχάραξεν εἰπὼν, σφραγίζει σε

ὁ θεὸς

ὁ θεὸς τῇ τῆς πίστεως αὐτοῦ σφραγῖδι. εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, πάστε ὁ κλῆρος ἀπεκρίνατο ἀμήν. καὶ προσέθηκεν ὁ ἀρχιερεὺς εἰρήνη σοι. τῇ τρίτῃ τοίνυν ἡμέρᾳ μετὰ τὸ λαβεῖν τὸ μυστήριον τοῦ θείου βαπτίσματος, καὶ μετὰ τὴν ἀπὸ τῆς λέπρας θεραπείαν τοῦ ἐμοῦ σώματος, ἐπέγνων μὴ εἶναι θεὸν ἕτερον πλὴν τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ὃν ὁ μακαριώτατος πάπα σύλβεστρος κηρύττει, τριάδα ἐν μονάδι, μονάδα ἐν τριάδι. πάντες γὰρ οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν οὓς ἄνωθεν ἔσεβον, δαιμόνια, ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων σαφῶς ἀποδείκνυνται. πρὸς τούτοις πόσην ἐξουσίαν αὐτὸς ὁ σωτὴρ ἡμῶν, τῷ ἰδίῳ ἀποστόλῳ τῷ μακαρίῳ πέτρῳ παρέσχετο ἔν τε τῷ οὐρανῷ, κἀν τῇ γῇ, σαφῶς ἡμῖν αὐτὸς ὁ τίμιος πατὴρ ἐξέθετο: ὅτε ἐκεῖνον πιστὸν εὑρὼν ἐν τῇ ἐρωτήσει εἶπε σύ εἶ πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι ᾅδου, οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. κατανοήσατε δυνάσται, καὶ τοῖς ὠσὶ τῆς καρδίας προσέχετε, τί ὁ ἀγαθὸς διδάσκαλος καὶ δεσπότης τῷ ἰδίῳ μαθητῇ συνῆψεν εἰπὼν, καὶ δώσω σοι τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, καὶ ὃ ἐὰν δήσῃς ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένον καὶ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. παράδοξος λόγος καὶ ἔνδοξος, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς δεσμεῖν τι καὶ λύειν, κἀν τοῖς οὐρανοῖς δεδεμένον εἶναι λελυμένον. ταῦτα τοίνυν τοῦ μακαρίου συλβέστρου διδάσκοντος γνοὺς, καὶ ταῖς εὐεργεσίαις αὐτοῦ τοῦ μακαρίου πέτρου ἀκεραιότατα τῆς ὑγίας αἰσθόμενος ἐπανελθούσης τῷ σώματι, δέον ἐκρίναμεν σὺν πᾶσι τοῖς ἡμετέροις σατράπαις.

LAtine ſic ſonant: In nomine ſanctę, & indiuiduę Trinitatis, Patris, & Filii, & Spiritus ſancti. Imperator Cæſar Flauius Conſtantinus in Chriſto Ieſu uno ipſius ſanctæ Trinitatis, ſeruatore domino, & Deo noſtro. Fidelis, trãquillus, beneficus, Alemanicus, Gotthicus, Sarmaticus, Germanicus, Britannicus, Vnnicus, pius, felix, uictor, triumphator, ſemper Auguſtus, ſanctiſsimo ac beatiſsimo patri patrum, Syluestro epiſcopo, & Papæ magnæ urbis Romæ, & omnibus eius ſucceſſoribus ſummis pontificibus, qui in cathedra beati Petri uſque ad mundi conſumationem ſeſſuri ſunt, omnibusq; uenerãdiſsimis, ac piis catholicis epiſcopis, qui huic ſacroſanctæ Romanæ eccleſiæ per hanc imperialem noſtram conſtitutionem ſubiecti ſunt gratia, pax, dilectio, alacritas, propitiatio, miſericordia ab omnipotenti Deo, &

Patre,

Patre,& Iesu Christo filio eius & Spiritu sancto,cum omnibus nobis. Quæ à redemptore, & seruatore nostro domino Iesu Christo, qui est filius altissimi patris, per sanctos Apostolos suos Petrum,& Paulum,mediatore patre nostro Syluestro summo pontifice, & uniuersali Papa prodigiose erga nos ex misericordia eius gesta sunt, clara enarratione per Imperialem hanc nostram scriptionem omni posteritati studuimus tradere, ad cognitionem, & scientiam omnium toto terrarum orbe populorum,penitus ab intimo corde progrediente nostræ claritatis, ac mansuetudinis confessione. Primum quidem nostram fidem efferimus,ac prędicamus,quam à supradicto beatissimo patre, & intercessore nostro Syluestro, uniuersali antistite edocti sumus ad ædificationem mentis omnium nostrum. Et in effusam super nos misericordiam Dei enuntiamus. Scire enim uos omnes uolumus, quemadmodum sacra nostra superius pragmatica institutione uobis declarauimus,Hos à cultu idolorum mutorum,& surdorũ, & manufactorum, nempe diabolicarum compositionum,& ab omni pompa satanę digressos,& ad puram Christianorum fidem, quę uera est,& uita ęterna,progressos: quemadmodum nos ipse mirificus, & supremus pater noster, & præceptor Syluester instruxit in Deum patrem omnipotentem,factorem cœli,& terrę uisibilium omnium, & inuisibilium, & in Iesum Christum filium eius unigenitum dominum nostrum per quem omnia facta sunt,& in spiritum sanctum dominum,& uiuificatorem omnis creaturę docens credere,patrem filium,& spiritum sanctum sic confiteri,ut in Trinitate perfecta & plenitudo diuinitatis sit, & unitas potestatis. Deus pater, Deus filius,

Deus ſpiritus ſanctus, & hi tres unum ſunt. Tres igitur perſonæ ſed una poteſtas. Perfectis igitur cœleſtibus uirtutibus, & omnibus terreſtribus materiis benigno ſapientiæ ſuæ nutu, cùm primùm hominem ex terreſtri limo finxiſſet ad imaginem, & ſimilitudinem ſuam, hunc in paradiſo delitiarum poſuit: cui cùm ſerpens antiquus hoſtis diabolus inuidiſſet amariſsimo guſtu uetiti ligni exulem ab illa felici uita egit. Illoq́ꝫ expulſo, non omittit letalibus ſagittis, diuerſis modis alios iaculari, ut deducat à uia ueritatis humanum genus, & idolorum cultui, nempe creaturæ, non creatori ſeruire perſuadeat omnibus: ut quos poſsit, ſuis artificiis irretitos æternis ſuppliciis tradat excruciandos. At Deus erga ſuum opificium miſericordia commotus, miſsis ſanctis prophetis, & per hos lumen uitæ, nempe filium ſuum dominum noſtrum ſeruatorem, & Deum Ieſum Chriſtum annuntians, poſtea miſit etiam ipſum unigenitum ſuum filium uerbum ſapientię. Qui deſcendens de cœlo propter noſtram ſalutem, conceptusq́ꝫ ex Spiritu ſancto, & ex Maria uirgine, uerbum caro factum eſt, & habitauit in nobis, non amittens quod erat, ſed incipiens eſſe quod non erat. Deus perfectus, ut Deus miracula faciens, ut homo paſsiones humanas perferens. Sic uerbum hominem, & Deum uerbum, hominem, & Deum uerbum ſentimus documentis patris noſtri Syluestri ſummi pontificis, ut Deus uerus, & homo uerus idem exiſtat, nulloq́ꝫ modo dubitetur. Electis igitur duodecim Apoſtolis in eorum conſpectu & innumerabilium populorum admirandis prodigiis inclaruit. Confitemur ipſum dominum noſtrum Ieſum Chriſtũ adimpleuiſſe leges, & prophetas: paſſum eſſe, & crucifixum

ſecundum ſcripturas, tertia die à mortuis ſurrexiſſe, aſſumptum eſſe in cœlum, ſedere ad dexteram patris, inde uenturum iudicare uiuos, & mortuos, cuius regni non eſt finis. Hæc eſt noſtra orthodoxa fides à beatiſsimo papa noſtro Syluestro nobis expoſita. Hortamur igitur, & monemus omnes populos, uariasq́ hominum nationes hanc fidem retinere, prædicare, & in nomine ſanctæ Trinitatis, baptiſmi gratiam ſuſcipere, & dominum noſtrum, & ſeruatorem Ieſum Chriſtum, qui cum patre, & ſpiritu ſancto in æterna ſecula regnat, adorare corde pio, quem beatiſsimus pater noſter Syluester uniuerſalis antiſtes prędicat.

Ipſe enim dominus noſter me peccatorem miſeratus, miſit ſanctos Apoſtolos ſuos, uiſitansq́ nos lumine claritatis ſuæ, nos circunfudit, abſtractosq́ è tenebris, ad ueritatis cognitionem dignatus eſt deducere. Poſtea quàm enim ualida turpitudo lepræ omnem corporis mei carnem inuaſiſſet, à multisq́ medicis curatio mihi adhiberetur, quorum ſtudio ſanitatem conſequi non poteram: in his ſacerdotes capitolii ad me uenerunt, oportere, dicentes, piſcinam in Capitolio fieri, & hanc innocenti, calidoq́ cruore repleri, ubi ablutus, expiationē, ac nitorem conſequerer. Iuxta igitur horum monita multis innocentibus pueris collectis, uolentibusq́ ſceleratis ſacerdotibus eos mactare, eorūq́ ſanguine replere piſcinam, lachrymis matrū, noſtra ſerenitas permota, eueſtigio exhorruimus execrandum ſcelus, easq́ miſerati imperauimus reddi filios, datisq́ inſuper uehiculis, ac multis muneribus, lætas ad propria domicilia dimiſimus. Hac die exacta, nocturnaq́ quiete ſuperueniente, ſomno nobis deditis, adſunt ſancti Apoſtoli

Petrus,

Petrus & Paulus mihi dicentes: Quoniam ſceleribus impoſuiſti modum, & effuſionem innoxii cruoris exhorruiſti, ecce à domino, & Deo noſtro miſsi ſumus daturi tibi conſilium, quo ſanitatem recipies. Audi igitur præceptum noſtrum, & fac quæ te monuerimus. Vrbis huius epiſcopus Syluester perſecutiones tuas fugiens in cauernis petrarum cum ſuis clericis delitescit in monte ſoracte. Hunc ad te accerſe, eoq́ docente, diſces ueram ueritatis piſcinam, in qua cùm ter demerſus fueris, omnis lepræ deformitas te relinquet. Quo facto, hanc remunerationem compenſa ſeruatori tuo, ut tuis imperiis & eccleſiæ per totum orbẽ reſtituantur. Et tu teipſum in hac parte emunda, ut omnem idolorum ſuperſtitionem relinquẽs, ſolum uiuum & uerum Deum, qui ſolus eſt uerus Deus, colas, & adores, & eius adimpleas uoluntatem. Experrectus igitur iuxta quæ fuerant imperata ab Apoſtolis feci, aduocansq́ eximium, & egregium patrem uniuerſalem Papam, qui nos illuminauit, Syluestrum, omnia quæ mihi mandauerant ſancti Apoſtoli ei expoſui: requiſiuiq́ ab eo, quinam Dii eſſent Petrus, & Paulus nuncupati. Ille dixit, eos non appellari uerè Deos, ſed eſſe Apoſtolos ſeruatoris noſtri domini Ieſu Chriſti. Iterum cœpi rogare beatiſsimum papam: Num quæ clarè horum Apoſtolorum haberentur imagines, ſi ex pictura ſaltem poſſem eos agnoſcere, quos ex uiſione didiceram. Tunc omnibus modis uenerandus ille pater diuorum Apoſtolorum imagines afferri per diaconum iuſsit. Quas ego conſpicatus, & eorum effigies quos in ſomno uidiſſem, per eas imagines recognoſcens, magna uoce coram ſatrapis noſtris exclamaui, hos eſſe quos uidiſſem in ſomnis. Ad

hæc beatiſsimus is pater noſter Syluеſter urbis Romæ Epiſcopus, tempus nobis pœnitentiæ præſcripſit in cilicio intra noſtrum palatium Lateranenſe, ut omnia à nobis impurè geſta, & iniuſtè perpetrata, ieiuniis, uigiliis, lachrymis, & precibus apud dominum ſeruatorem noſtrum delerentur. Exinde clericis imponentibus mihi manus, uſque ad ipſum ſummum pontificem perueni: ibiq́ renuntians pompis ſatanæ & operibus eius, & omnibus manufactis idolis, me credere in unum Deum patrem omnipotentem creatorem cœli & terræ, uiſibilium omnium, & inuiſibilium, & in unum dominum Ieſum Chriſtum filium Dei unigenitum dominum noſtrum, conceptum ex ſpiritu ſancto, & Maria uirgine, ſponte in conſpectu omnis populi confeſſus ſum. Benedicta piſcina, illic me terna immerſione ſalubris aqua expiauit. Cumq́ eſſem in ſinu piſcinæ, manũ tangentem me de cælo, propriis oculis uidi, & ab ea mundus exurgens omni lepræ fœditate me mundum cognoui. Elatum autem me ex ſacra piſcina, candidis ueſtibus induerunt. Septiformeq́ Spiritus ſancti ſignum indidit, beatæ unctionis contactu, ſignum ſanctæ crucis pater meæ fronti impreſsit, dicens: Signet te Deus ſigillo fidei ſuæ, in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti. Omniſq́ clerus reſpondit, Amen. Adiecitq́ ſummus antiſtes, Pax tibi. Tertia igitur die poſteaquam accepiſſem myſterium diuini baptiſmatis, & poſt lepræ curationem, cognoui non eſſe alium Deum, præterquam Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctum, quem beatiſsimus Papa Syluеſter prædicat, Trinitatem in unitate, & unitatẽ in Trinitate. Omnes enim Dii gentium, quos olim colebam, eſſe dæmonia, opera

manuum

manuum hominum, clarè probantur. Ad hæc quãtam autoritatem ipſe ſeruator noſter, Apoſtolo ſuo beato Petro tribuit in cœlo & in terra, apertè nobis ipſe eximius pater expoſuit, quando illum fidelem inueniens in interrogatione dixit, Tu es Petrus, & ſuper hanc petrã ædificabo eccleſiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduerſus eam. Conſiderate principes, & auribus cordis attendite, quid bonus pręceptor, dominusq́ ſuo diſcipulo donauerit dicẽs: Et dabo tibi claues regni cælorum: & quod ligaueris ſuper terram, erit ligatum & in cælis. Verbum ſtupendum, & admirabile, in terra ligare, & ſoluere: in cœlis ligatum eſſe, & ſolutum. His igitur cognitis beato Sylueſtro docente, ſentiensq́ beneficio beati Petri corpori meo redditam ſanitatem, dignum iudicauimus cùm omnibus ſatrapis noſtris.

Audiſtis confeſsionem, ac donationẽ, ſingulaq́ myſteria Chriſtianę religionis confitentem, explicantemq́ Conſtantinum, omnia præclara, & admiranda ex admiratione Chriſtianæ religionis, miraculorũq́ inſpectione, uentum eſt ad donationem, conſecrationemq́ imperii. Ex hiſtoria cognoſcitur confeſsio, eodem ordine, ac ſerie, ac conſecutione ab illo præclaro baptiſmo, prodigiisq́ ante ſenatum, populumq́ editis progreſſus eſt Imperator cum eodem illo ſpectatore ſenatu ad deuouendum ſe, ſuaq́ omnia ſummo Deo Chriſto, eiusq́ inſignibus Apoſtolis. Noſti eum non pręcipitanter, nõ temerè ad conſecrandum imperium deueniſſe: ſed prius Trinitatem myſteriaq́ religionis Chriſtianæ confeſſum, eorum ſe prudentem, ac penitus gnarũ, peritumq́ oſtẽdiſſe. Fatetur ſe à Sylueſtro eruditum fuiſſe. In ipſa confeſsione, ut cernitis, continetur tota hiſtoria quæ in

 conci

concilio fuit prolata. Quæ fides, quæ ueustas est histo-
riæ, eadem est cõfessionis. Omnia quæ protulit, legitq́;
Adrianus, Damasus, Gelasius, Nicolaus de Syluestro,
& Cõstantino expressa sunt in cõfessione de lepra mun-
data, de uisis Apostolis, eorũq́; imaginibus, de baptis-
mo. Additur à Constantino, cum baptizaretur, ui-
disse se manum è cælo corpus suum tangentem, macu-
lasq́; abstergentem. Eiusdem sunt ordinis omnia, eius-
dem uetustatis, cum confessione uides annexam conse-
quentemq́; donationẽ. unum est decretũ, unum edictũ,
quo hæc uniuersa continentur, ut in ipso exordio licet
conspicere. Inter alia est quod maxime conuincit Lau-
rentium, ἑκουσίᾳ γνώμῃ παντὸς ἔμπροσθεν τοῦ λαοῦ ὡμολόγησα. Spon
te mea, meo iudicio coram omni populo confessus sum
Christianę religionis mysteria. Isto populo & omni se-
natu pręsente, omnibusq́; proceribus astantibus, iustũ,
59 dignumq́; iudicauit omnia se Christo deuouere. Cu-
ius item sit uetustatis, cuius uenerationis apud Græcos
hoc decretum, aut edictum, eo fit perspicuũ, quod tum
in Italia literis uetustissimis Longobardorum scriptũ
reperitur, egoq́; ostendã uolenti, tum à Græcorum Im-
peratoribus insertum est inter alias leges, decretaq́; im-
peratorum. In libro iurium ecclesiasticorum, atque im-
perialium qui inscribitur Nomocanon, sic habet: ὅτι
πᾶσα ἐκκλησία ἀπὸ τοῦ πάπα ῥώμης δικαιοῦται ὡς ἐκ τῆς τοῦ μεγάλου
διατάξεως ἰδεῖν ἐστί. τῆς δὲ βιβλου ἡ ἀρχὴ ἐστὶ πείθεσθε τοῖς ἡγουμένοις
ἥ τις διαιρεῖται εἰς δέκα τέσσερα τίτλους. Quod omnis ecclesia à
Papa Romę ius accipit, quemadmodum ex edicto Con
stantini cernere licet. Huius libri initiũ est, obedite præ-
fectis, qui liber diuiditur in quatuordecim titulos. Hæc
apud Græcos in libro supra proposito. Vigesimo autẽ

capite

capite eſt, πᾶσα πόλις τὰ συνήθη παλαιᾶς ῥώμης ἀκολουθεῖν ὀφείλει. Omnis urbs ſequi debet conſuetudines Eccleſiæ Romanæ. Tum ſubiicit, οἷα δὲ εἰσὶν τὰ προνόμια τῆς παλαιᾶς ῥώμης ἁγίας ἐκκλησίας παρίστησιν ἡμῖν τὸ ἰσαποστόλου ἁγίου Κωνσταντίνου μεγάλου γεγωνὸν ἐγγραφὲν θέσπισμα πρὸς τὸν ἅγιον Σύλβεστρον τὸν τότε πάπα τῆς ῥώμης ὃ καὶ οὕτως ἔχει. Quæ ſint autē priuilegia antiquæ Romæ ſanctæ Eccl^eſiæ, exhibet nobis ſancti, magni, ęqualis Apoſtolis Conſtantini decretum, ſcriptum ad ſanctum Sylueſtrum tunc papam Romæ, quod hoc modo habet. Hucusq; illi. His clarum eſt quam fidem habuerint Græci decreto, ſiue edicto Conſtantini. Non contēpſerunt: ſed approbauerūt, amplexi ſunt: non crediderunt, quemadmodum uetuſtarum, recōditarumq́; literarum imperitus Grammaticus, eſſe fabuloſum.

Sunt alia apud Græcos, & Latinos præclara, ac peruetuſta monimenta, quibus quiſq; percipere poſsit, edictum donationis eſſe uerisſimum, à magno Conſtantino editum, ſi per omnes ipſius edicti partes animū uertens eas conferas cum his, quæ dixi monimentis. Velut quod Conſtantinus ſanxit, ut Eccleſia Romana, ſedesq́; Petri eſſet caput omnium Eccleſiarū, & ab ea totius religionis ordo dependeret, ab ea iudicium in cauſis fidei expectandum eſſe, eam eſſe in religione conſulendam.
Hoc ſciens, perceptumq́; habēs Carolus Magnus Impe 60
rator, eodem tempore quo Adrianus pontifex protulit in concilio hiſtoriam Syluestri, ſcribens & ipſe de Imaginibus cum imperaret Conſtantinopoli Cōſtantinus, & Irene mater, recipiens quæ magnus Conſtantinus ſtatuiſſet, ſic ſcribit libro primo capite ſexto: (eſt autē liber uetuſtiſsimus literis Longobardicis ſcriptus in bibliotheca Palatina, non credenti uidendi fiet poteſtas, Ante-

tequam, inquit, discutiendorum testimoniorum, quæ absurdè Orientales in sua synodo taxauerũt, syluam ingrediamur, dignum duximus, ut qualiter sancta Romana ecclesia cæteris ecclesiis à domino prælata est, & à fidelibus consulẽda est, sic prosequamur: præsertim cum non ab aliis scripturis, nisi ab his, quas illa inter canonicas recepit, testimonia sint sumenda. Hæc aliorum doctorum, nisi eorum, qui à Gelasio, uel à cæteris illius sanctæ sedis pontificibus suscepti sunt, dogmata sint amplectenda. Nec aliter, atque aliter pro cuiuslibet arbitrio, sed sanè, sobrieq́ꝫ quæ ab illis dicta sunt, sint intelligenda. Ait enim B. Augustinus cum institueret, quæ scripturæ essent recipiendæ, uel qualiter intelligendæ: Erit igitur diuinarum scripturarũ solertissimus indagator, qui primò totas legerit, notasq́ꝫ habuerit scripturas, & si nondũ intellectum, iam tamen lectione duntaxat eas, quæ appellantur Canonicæ. Nam cæteras securius leget, fide ueritatis instructus, ne præoccupẽt imbecillum animum, & periculosis mendaciis, atque phantasmatis eludentes, præiudicent aliquid contra sanam intelligentiam. In Canonicis autem scripturis ecclesiarum catholicarum quàm plurimum autoritatem sequatur. Inter quas sanè illa sint, quæ Apostolicas sedes habere, & epistolas accipere meruerunt. Nam cum hic cunctis per orbem cõstitutis sedibus, Apostolicas generaliter proferat sedes, multo magis illa omnibus præferenda est, quæ etiam cæteris Apostolicis sedibus prælata est.

Sicut igitur cæteris discipulis Apostoli, & Apostolis omnibus Petrus eminet: ita nimirum cæteris sedibus Apostolicæ, & Apostolicis Romana eminere dinoscitur. Hæc enim nullis synodicis constitutis cæteris eccle-

siis

ſiis eſt prælata, ſed ipſius domini autoritate primatum tenet, dicentis: Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam meam: & portæ inferi non præualebũt aduerſus eam: Et tibi dabo claues regni cælorum: & quodcũq; ligaueris ſuper terram, erit ligatũ & in cœlis: & quodcunq; ſolueris ſuper terram, erit ſolutum & in cœlis. Cui non incongruè beati Pauli doctoris gentium eſt attributa ſocietas, ut illius ſanctæ eccleſiæ omnino firmaretur autoritas. Quatinus altero ad piſcandas animas electo ex piſcatore, altero ad muniendam eccleſiã, ex perſecutore: ut in altero Dei filii uera confeſsio, in altero appareret diuini uerbi ſacra prædicatio: cum alteri conceſſerit idem Dei filius claues regni cœlorum, alteri clauem aperiendorum legalium uerborum. Vtriq; tamen uirtutem ſignorum, quo alter ad eum cruce, alter gladio pergens, fidelibus arrabonem corporalis ſarcinæ relinquentes, & exempli fulgore, & uerbi decore, & ſancto cruore ſupradictam eccleſiam Romanam ei dicarent, quam ſupra ſolidiſsimam petram fundatam, nec deſcendens pluuia, nec uenientia flumina, nec flantes uenti ruere compellerent. Hæc ergo ſanctæ fidei ſpiritalibus munita armis, & à fonte lucis, & origine bonitatis, ſalutaribus ſatiata fluentis, & horrendis atrocibusq; hæreſum obſiſtit monſtris, & melliflua prædicationis pocula catholicis per orbem miniſtrat eccleſiis. Nam beatiſſ. Hieronymus, uir diuinis legibus, & multarum linguarum peritia eruditus, dum Bethleemiticis moraretur in armis, & à beato Papa Damaſo Romæ poſito de difficilibus conſuleretur quæſtionibus, eum pro cauſis fidei uerſa uice conſuluiſſe dignoſcitur: & ſiue tacendarum, ſiue dicendarum hypoſtaſeon

uel quibus in Orientalibus partibus communicare debeat, humilibus apicibus, ut apices accipiat deprecatur. Mira res, & magnis prædicanda preconiis: interrogat, à quo interrogatur: consulit, à quo consulitur: qui magistrum se in interpretandis diuinis scripturis sentit, in causis fidei uenerandi pontificis se discipulum minime erubescit: & cui sacræ legis quæstionum nexus enodat, utrum hypostasis dicere debeat, quibus'ue in Oriente communicare efflagitat. Vnde datur intelligi sanctos, & eruditos uiros per diuersas mundi partes prædicationis, & scientiæ lampade coruscantes, non solum à sancta Romana ecclesia non recessisse, sed etiam tempore necessitatis ob fidei corroborationem, ab ea adiutorium implorasse: quod regulariter, ut præfati sumus, & exemplis docuimus, omnes catholicæ debent obseruare ecclesiæ, ut ab ea post Christum, ad muniendam fidem, adiutorium petant: quæ non habens maculam, nec rugam, & portentuosa hæresum capita calcat, & fidelium mentes in fide corroborat. À cuius sancta, & ueneranda communione, multis recedentibus, nostræ tamen partis nunquam recessit ecclesia, sed ea apostolica eruditione instruente, & eo à quo est omne donum optimum, & omne datum perfectum, tribuente, semper suscepit reuerenda charismata quæ dum à primis fidei temporibus cum ea perstaret in sacræ religionis unione, & ab ea paulò distaret in officiorum celebratione, uenerandæ memoriæ genitoris nostri illustrissimi, atque excellentissimi uiri Pipini regis cura, & industria siue aduentu in Gallias Reuerendissimi & sanctissimi uiri Stephani Romæ urbis antistitis, est ei etiam in psallendi ordine copulata, ut non

esset

eſſet diſpar ordo pſallendi, quibus erat compar ardor credendi. Et quæ unitæ erant unius ſanctæ legis ſacra lectione, eſſent etiam unitæ unius modulaminis ueneranda traditione. Nec ſeiungeret officiorum uaria celebratio, quas coniunxerat unicæ fidei pia deuotio. Quod quidem & nos collato à nobis à Deo Italiæ regno fecimus, ſanctæ Romanæ eccleſiæ faſtigium ſublimare cupientes. Et Reuerentiſsimi Papæ Adriani ſalutaribus exhortationibus parentes, ſcilicet ut plures illius partis eccleſiæ, quæ quondam Apoſtolicæ eccleſiæ ſedis traditionem in pſallendo ſuſcipere recuſabant, nunc eam omni diligentia amplectantur. Et cui adhæſerant fidei munere, adhæreant quoque pſallendi ordine. Quod non ſolum omnium Galliarum prouinciæ, & Germania, ſiue Italia, ſed etiam Saxones, & quædã Aquilonaris plagæ gentes per nos, Deo annuente ad ueræ fidei rudimenta conuerſæ, facere noſcuntur. Et ita beati Petri ſedem in omnibus ſequi curant, ſicut illò peruenire, quò ille clauicularius extat, deſiderant. Ad quam beatitudinem nos peruenire, & in ſanctæ eccleſiæ conſortio, & unione, ille nos faciat perſeuerare, qui eccleſiam ſuam in Petro dignatus eſt fundare, & ipſo interueniente cuius cathedrę ſumus ſequaces, regni cœlorum, cuius ille clauiger eſt factus, mereamur effici compotes.

Cernitis magni Imperatoris autoritatem ut aſſerat, confirmet quod magnus Conſtantinus edicto ſtatuerat. Dixerat Conſtantinus, καὶ τὸν κατὰ καιρὸς αὐτῆς τῆς ἱερᾶς καὶ ἁγίας ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας ὄντα ἀρχιερέα ὑψηλότερον εἶναι, καὶ ἄρχοντα πάντων τῶν ἱερέων τῶν ἐν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ, ἀλλὰ καὶ πάντα ὧν δεῖ φροντίζειν πρός τε τὴν θείαν λατρείαν ἢ τὴν στερεό-

τιτα τῆς τῶν χριστιανῶν πίστεως τῇ τούτου κρίσει οἰκονομεῖσθαι. Et qui pontifex per tempora futurus eſt in ſancta eccleſia Romana celſiorem eſſe, atque imperare omnibus terrarum orbe ſacerdotibus. Sed & omnia gubernare ſancimus, quæ ad religionem Dei ſtabilitatemq́ Chriſtianę fidei ſpectant, eiusq́ iudicio ſubiecta eſſe. Hæc Conſtantinus.

Carolus autem, qui hæc in eius edicto haberi noſſet, cōſentanee ſcripſit, Sancta Romana eccleſia cæteris eccleſiis à domino prælata. Et, Tēpore neceſsitatis ob fidei corroborationem ab ea adiutoriū, ſanctos, ac eruditos uiros imploraſſe. Et, quod primatū à Deo habuerit. Quæ Carolus magnus de teſtimonio diui Hieronymi ſuper Eccleſia Romana ſcripſit, quòniā præclarū eſt, & dignum quod ab omnibus ſapiētibus, ac uerè Chriſtianis conſideretur, ſubiiciam. Quandoquidē & magni uiri, ſummiq́ Theologi, necnō antiquitate cōſpicui, inter decreta, & compēdium ſacrorū inſtitutorum referre id uoluerūt, ſcilicet Anſelmus, & Iuo Carnotēſis. Scripſit igitur Hieronymus in hunc modū, cùm in Palęſtina degeret, Arriana hæreſi per totum Orientē omnia populante, ac deuaſtāte: cuius uocē hodiernā in religione ferocitatē audire oporteret, ipſumq́ Vallēſem ſceleratorū anteſignanū perpēdere docuiſſet, quid ueteres patres de ſede Petri prædicaſſent, tunc intellexiſſet piiſsimum Conſtantinū omnibus factis expreſsiſſe quod ſancti illi patres ſcribēdo aut loquēdo cōfeſsi eſſent, poſteritatiq́ reliquiſſent. Quoniā, inquit diuus ille, uetus oriēs inter ſe populorum furore colliſus, indiſciſſam domini tunicam, & deſuper textā, minutatim per fruſta decerpit, & Chriſti uineam exterminant, uulpes inter lacus contri-

tos qui aquam non habent, ut difficile ubi fons signatus & hortus ille cōclusus sit, posit intelligi. Ideo mihi cathedram Petri, & fidem, Apostolico ore laudatam censui consulendam, inde nunc meæ animæ postulans cibum, unde olim Christi uestimenta suscepi. Neque uerò tanta uastitas elementi liquentis, & interiacens longitudo terrarum, me à pretiosę margaritæ potuit inquisitione prohibere. Vbicunq; fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquilę. Profligato à sobole mala patrimonio, apud uos solos incorrupta patrum seruatur autoritas. Ibi cespite terra fœcundo dominici seminis puritatē centeno fructu refert, hic obruta sulcis frumenta in lolium, auenasq́; degenerant. Nunc in occidente sol iustitię oritur, in oriente autem lucifer ille qui ceciderat, supra sidera posuit thronum suum. Vos estis lux mundi, uos sal terræ, uos uasa aurea, & argentea: hi testæ, seu uasa fictilia, uirgam ferream, & æternum operiuntur incendium. Quanq; tui me terret magnitudo, tantum inuitat humanitas, à sacerdote, uictimam salutis, à pastore præsidiū, ouis efflagito. Facessat inuidia Romani culminis, recedat ambitio, cū successore piscatoris, discipulo Christi loquor. Ego nullum primum nisi Christum sequēs beatitudini tuæ, idest cathedræ Petri, communione consocior. Super illam petram ædificatā Ecclesiam scio. Quicunq; extra domum hanc agnum commederit, profanus est. Si quis in arca Noë non fuerit, perit regnante diluuio. Et quia pro facinoribus meis ad eam solitudinem commigraui, quæ Syriam cognomento barbariæ fine disterminat, non possum sanctum domini, tot interiacētibus spatiis à sanctimonia tua semper expetere: ideo collegas tuos Ægyptios sequor, & sub eorum parua na

 uicula

uicula delitefco. Non noui Vitalem, Meletum refpuo, ignoro Paulinum. Quicunq; tecum non colligit, fpargit. Hoc eft, qui Chrifti non eft, antichriftus eft. Hæc eximius ille theologus. Audis folum in Cathedra Petri incorruptam patrum feruari autoritatem: in occidente Solem iuftitiæ exoriri: hic lucem mūdi effe: fuper illam petram audis ædificatam Ecclefiam Chrifti: profanum effe qui extra domum hāc degat, ueluti qui in arca Noë mundante diluuio nō fuiffet, naufragari: Antichrifti figna fequi, qui non fequatur doctrinam, & fidem Petri.

Verum ut nofcas omnium fanctorum prifcorū theologorum eandem fuiffe fententiam, audi etiam ut diuus Ambrofius non fecus locutus fuerit, quàm diuus Hieronymus, uterq; Conftantini magni uicini temporibus. Hanc inquit folam Ecclefiæ nauem dominus afcendit, in qua Petrus magifter eft conftitutus. Quæ nauis in altum feculi iftius natat, ita ut pereunte mundo, omnes quos fufcipit, feruet illęfos. Sicut enim Noë arca, naufragante mūdo cunctos quos fufceperat incolumes feruauit, ita & Petri ecclefia, cōflagrante feculo, omnes quos amplectitur, repræfentabit illæfos. In urbe, inquit, Roma quæ principatum, & caput obtinet nationum, pafsi funt gloriofi Apoftoli: ut ubi caput fuperftitionis erat, illic caput quiefceret fanctitatis: & ubi gentilium principes habitabant, illic ecclefiarum principes morarentur. Sic diuus Ambrofius, qui clare eam priuilegii Conftantini periodon afferit, comprobat, qua magnus imperator, actus fpiritu diuino exclamauit: Iuftū non eft ut dominus terreftris imperet, ubi Deus conftituit principatum cœleftem. En Ecclefiarum principes, en cœleftis principatus, ut omnes mirificè confentiunt fuper re diuina,

uina, ac præcipua.

Eadem hæc uidit, notaq́ꝫ habuit sanctissimus Athanasius. Floruit enim eadem tempestate, uiditq́ꝫ ipsum Constantinum, eiusq́ꝫ filios: Niceno concilio interfuit, cum haberet percepta, quæ Constantinus Christi præcepta secutus illo edicto sanxisset, sic scripsit: Non erat copia exẽplaris Græci ex peruetusto Latino, quod erat in bibliotheca Palatina. Domino beatissimo Papæ, & honorabili sancto patri Felici. sanctæ sedis Apostolicæ urbis Romæ Papę, Athanasius, & uniuersi Ægyptiorũ, Thebaidorum, & Libyorum episcopi in sancta Alexandriæ synodo gratia Dei conuocati. Pater beatissime, quia semper antecessores nostri, & nos à uestra Apostolica sancta sede, auxilium hausimus, & nostri uos curam habere cognouimus, præfatam Apostolicam, & summam expetimus iuxta canonũ decreta, sedẽ: ut inde auxilium capiamus, unde prædecessores nostri ordinationes, & dogmata, atq́ꝫ subleuationes ceperunt. Ad eam quoq́ꝫ quasi ad matrem recurrimus, ut eius uberibus nutriamur: quoniam non potest mater obliuisci infantem suum. Sic & uos nolite nos obliuisci, uobis commissos, quoniam non leuibus nos inimici nostri implicuerunt, & quotidie facere moliũtur, afflictionibus, & apprehendere, ac ferreis nos constringere minantur, nisi eorum consentiamus erroribus: quod uobis incõsultis nequaquam agere præsumimus: Canonibus quippę iubentibus absq́ꝫ Romano nos de maioribus causis nihil debere decernere põtifice. Ideoq́ꝫ ad propositum currentes, & ad brauium properantes, uestræ Apostolicæ sedis implorarmus auxilium. Quia, ut credimus, non despexit Deus preces cum lachrymis sibi oblatas seruorum suorum:

rum: sed ob id uos, uestrosq; prædecessores Apostolicos uidelicet præsules in summitatis arce constituit, omniumq; ecclesiarum eis babere curam præcepit, ut nobis succurratis, nosq; tuentes, cui omne iudicium episcoporum est commissum liberare non negatis. Nam scimus in Nicena magna synodo CCCVIII. episcoporum, ab omnibus concorditer esse corroboratum, non debere absq; Romani pontificis sententia concilia celebrari. Hæc diuus Athanasius, multaq; præterea grauiora. Audis in summitatis arce constitutum Romanũ pontificem, omne iudicium episcoporum ei commissum, omnium eum ecclesiarũ habere curam, de maioribus causis ab ea sede iudicium expectandum. Ea uidelicet quæ sanxerat, promulgauerat in edicto Cõstantinus. Sed quid me piget, cùm præclara sint, & ad impietatẽ grammatici conuincendam maximè idonea, proferre quæ idem Athanasius proloquitur: Similiter, inquit, & à supradictis patribus est definitum consonanter, ut si quisquam episcoporum, aut metropolitanum, aut comprouinciales, aut iudices suspectos habuerit, uestrã sanctam Romanam interpellet sedem, cui ab ipso domino potestas ligandi, & soluẽdi speciali est priuilegio super alios concessa. Ipsa enim firmamentum à domino fixum, & immobile percepit, quoniam ipsam formam uniuersorum titulorum lucidissimam, dominus Iesus Christus uestram Apostolicam constituit sedem. Ipsa est enim sacer uertex, in qua omnes uertuntur, sustentantur, & releuantur: & sicut in Christo Christiani, ita in petra, idest Petro, Christi renouantur Ecclesię. Tu es enim, sicut diuinum ueraciter testatur eloquiũ, Petrus: & supra fundamentum tuum ecclesiæ columnæ, idest episcopi, qui ecclesi

ecclesiam sustinere, & propriis humeris reportare debent, tibi sunt cõfirmatæ. Tibiq́; claues regni cœlorum commisit, atque ligare, & soluere potestati tuæ, quæ in terra, & quæ in cœlis sunt promulgauit. Tu profanarũ hæresum, & imperitorum, atq; omnium infestantiũ depositor ut princeps, & doctor, caputq́; omnium orthodoxorum doctrinæ, & immaculatæ fidei existis. Igitur ne despicias patrum tuorum pater pietatẽ, bonamq́; intentionem, & sicut illi patres, & prædecessores à multis liberauerunt oppresionibus, & angustiis, ita nos liberare digneris. Nam semper fuit uestræ sanctæ, & apostolicæ sedi licentia, iniustè damnatos, uel excõmunicatos, potestati suæ, sua autoritate restituere, & sua eis omnia reddere, & illos, qui eos condemnauere, aut excommunicauere, Apostolico punire priuilegio, sicut etiam nostris, & anterioribus cognouimus actum temporibus.
Idem Athanasius: Antiquis enim regulis censitum est, ut quicquid quamuis in remotis, aut longinquo positis prouinciis insuper episcoporum querelis, aut accusationibus ageretur, non prius tractandum, aut accipiendum esset, quàm ad notitiam almæ sedis uestræ fuisset deductum, ut huius autoritate iuxta quã fuisset pronũtiatum infirmaretur, aut firmaretur. Indeq́; sumerẽt normam, unde ecclesiæ sumpsere pręedicationis exordium, ne passim ab insidiatoribus columnæ auerterentur ecclesiæ. Certum est enim, quòd eidem sedi uestræ in honore beatissimi Petri, patrum decreta peculiarem decreuere reuerentiam Dei, pro rebus inquirendis, atq; determinandis, quas sollicitè decet iusteq́; ab ipso præsulum uertice examinare Apostolico, cuius sollicitudo semper fuit, & est, tam mala damnare, quàm probare laudanda.

His Athanasii magni, ac sanctissimi theologi dictis, nemo erit tam uecors, tam improbo ingenio, qui non percipiat, ac persuaderi uelit, modò apud se sit, quoniã hæc dixit is, qui cõcilio Niceno interfuit, interfuit etiam Constantinus, ea quæ ipse magnus Imperator illo suo priuilegio edidit, redolere mentem ipsius concilii, uocem illam Constantini, esse uocem totius concilii, eodem tempore editam. Nihil aliud protulit, sanxitq́ꝫ Constantinus, quàm quod Athanasio teste totum concilium Nicenum definiuit, de magna Petri, ac principali maiestate, quæ transierit, perenniter ad successores. Hoc irrefragabile est testimonium super priuilegio Constantini, super antiquitate, ac ueritate. A' concilio Niceno natum est edictum illud, admirandumq́ꝫ priuilegium: didicit ab illis patribus uenerari Petri principatum Constantinus, à quo uniuersa regatur Ecclesia. Quid amplius est in priuilegio Constantini, quod non sit apud Athanasium de laudibus huius sanctissimi principatus? Quòd autem concilio Niceno ueluti primas interfuerit ipse declarat his uerbis.

Petitio Aegyptiorum episcoporum pro capitulis LXX. Niceni concilij ab autoritate sedis Apostolicæ.

Domino sancto, & Apostolici culminis dignitate uenerando, Marco sanctæ Rom. & Apostolicæ sedis, atque uniuersalis Ecclesiæ Papæ, Athanasius, & uniuersi Ægyptiorum episcopi. Nicenam synodum in contumeliam nostram, & omnium Christianorum, Arriani incenderunt. Quapropter precamur pater beatissime ut illa nobis exemplaria, quæ sanctæ recordationis prædecesso-

ri uestro Syluestro missa fuere, sub tuta mittatis stipulatione. Nam sub nostræ præsentiæ testimonio per beatos Victorem, & Vincentium presbyteros, & apocrisarios Apostolicæ sedis missa sunt prædicto Papæ Syluestro cum stipulatione subnixa, capitula L X X. Sanè pręsentibus nobis L X. in memorata Synodo capitula tractata sunt. Scilicet X X X. à Græcis, Græca lingua edita: & X X X. à Latinis, Latinè edita. Sed uisum est C C C. & X V I I I. patribus, ut decem capitula adunarentur in congruis locis, & ad formam L X X. discipulorum, uel totius orbis terræ linguarum. L X X. tanti, & tam excellentis concilii fierent capitula, quæ omnẽ Christianorum orbem in una fide firmarent. Nunc ergo optamus, ut à uestræ sedis autoritate, quæ est caput, & mater omnium ecclesiarum, ea ad correctionem fidelium orthodoxorum percipere per præsentes legatos mereamur.

Vt autem noscas uera esse quæ scripsit Carolus magnus, & quę magnus Constantinus, itemq́ Athanasius de sedis Romanæ principatu: audi quæ longe uetustissimus Pontifex Iulius primus, post Marcum Syluestri successor, scripserit orientalibus. His persuaderi facile poteris, uerè priuilegium à Constantino pio, sanctoq́ Imperatore editum fuisse: quippe qui complexus eo fuerit ea, quæ superiores theologi, & concilium Nicenum unanimiter confessi fuerant. Scribit ergo Iulius orientalibus: Venerabilibus fratribus uniuersis orientalibus episcopis Iulius. Porro dudum à sanctis Apostolis, successoribusq́ eorum in pręfatis antiquis decretum fuerat statutis, quæ hactenus sancta, & uniuersalis Apostolica tenet Ecclesia, non oportere præter senten-

tiam Romani Pontificis concilia celebrari, nec episco-
pum damnari, quoniam sanctam Romanam Ecclesiam
primatum omnium ecclesiarum esse uoluerunt: & sicut
beatus Petrus primus fuit omnium apostolorum, ita &
hęc ecclesia suo nomine consecrata domino instituente,
primatus, & caput sit cæterarum, & ad eam quasi ad
matrem, & apicem omnes maiores ecclesię, causæ & iu-
dicia episcoporum recurrant, eiusq́ iuxta terminum
sumant sententiam. Nec extra Romanum quicquam
ex his decerni debere pontificem. Hæc ille. Quibus
clarissimè probatur, cùm Cnnstantinus magnus eo-
dem ferè tempore floruerit, quo hæc scripsit Iulius,
tantopere suo illo ædicto hæc de principatu Romanæ
sedis prædicasse, quantopere reliqui theologi suis epi-
stolis, cæterisq́ scriptis idem prius asseruissent. Ip-
sumq́ Constantinum cum uetustis illis theologis, os
quoque suum super his summa pietate inflammatum
aperuisse. Quod & magnus Carolus pariter est inse-
cutus. Similia eisdem orientalibus prosequens Iulius
addidit, ut noscas ueterum patrum de sedis sancti Pe-
tri maiestate, ac primatu sententiam, qui quidem prin-
cipatus, ac maiestas, non nostris seculis exorta est:
sed à Christo profectam Apostoli, ueteresq́ theolo-
gi confessi sunt, posterisq́ scriptum, ac prædicatum
reliquerunt. Iulius reprehendens eosdem orienta-
les, quibus semper ferè mos fuit insolescere, audi
quid de Concilii Niceni decretis pro Romanæ sedis
excellentia scripserit: Quid Christus, quid Aposto-
li de ea statuerint: ut non sit mirum, eodem tempo-
re similia scripsisse, ac sanxisse Constantinum. Iu-
lius eisdem Orientalibus: Si quis ab hodierna die, &
dein

deinceps episcopum præter huius sanctæ sedis sententiam damnare, aut propria pellere sede præsumpserit, sciat se irrecuperabiliter esse damnatum, & proprio carere perpetim honore. Eosq́ qui absq; huius sedis sententia sunt eiecti uel damnati, huius sanctæ sedis sententia, uel autoritate, scitote pristinã recipere communionem, & in propriis restitui sedibus. Quoniam & prius, à tempore scilicet Apostolorum, hæc sanctæ huic sedi concessa sunt, & postea immemorata Nicena synodo propter prauorum hominum infestationes, atq; hæreticorum persecutiones, & insidiantium molimina fratrum, sunt concorditer ab omnibus roborata, ut magis singuli præuideant, nec talia audeant perpetrare, & caueant si non propter Deum, & honorem fraternum, tamen propter opprobrium hominum, & roborẽ suum, atq; canonicam ultionem. saltem hæc timore, & uerecundia compressa silentio comprimantur, amputato scilicet totius usurpationis excessu. Quia nullus debet prę sumere quæ sibi non uidentur esse concessa. Quã in culpam nullo modo potuissetis incidere, si unde consecrationem & honorem accipitis, inde legem totius obseruationis sumeretis. Et beati Apostoli Petri sedes quæ uobis sacerdotalis mater est dignitatis, esset & ecclesiasticæ magistra rationis. Vellem enim uos magis ad eam dictam canonicam uenire uocationem, ut corã uniuersali concilio redderetis rationem, cur synodum ad statum ecclesiarum, & fratrum in Antiochia subuertendum, & Niceni magni concilii destructionem fecistis. Aut cur nobis inconsultis episcopos in eam conuocastis, ad quã nec Maximus Hierosolymitanus uenit, nec nostra interfuit legatio? Canonibus quippe in Nicena

synodo iubentibus non debere præter sententiam Romani pontificis ullo modo cõcilia celebrari, nec episcopos damnari: cur in prædictorum locum fratrum, alios posuistis, antequã penes nos, aut nostros apocrisarios eorũ causa canonicè esset examinata, finemq́ perciperet rectum? Quibus ita gestis scripsi uobis, & omnibus qui in Antiochia contra Apostolicam, canonicamq́ regulam nobis inconsultis fueratis congregati, arguens uos primum de iniuriis literarum. Deinde cur Athanasium suosq́ consecratores ad uestrum concilium conuocassetis, omnibus scilicet præcipientibus nihil extra Romanum decerni pontificem, cui hæc, & maiora ecclesiarum negocia tam ab ipso domino, quàm ab omnibus uniuersorum cõciliorum patribus, speciali sunt, ut iam dictum est, priuilegio contradita. Vobis uerò refugientibus, & ad concilium totiens conuocatis adesse nolentibus, illis quoque in sua reclamatione, & iusta ratione persistentibus, uestraq́ cognoscentibus crimina, & illorum iustam examinantes rationem, omnesq́ eos Niceno concilio comperientes, & nostris Apostolicis iussionibus obtemperantes, uisum est nobis, ac uniuerso concilio, ut uos diuinis præceptis, & Apostolicis monitis informati, qui pro omnium ecclesiarum statu impigro uigilare debemus affectu. Si quicquam reprehensione usquam inuenitur obnoxium, celeri sollicitudine, aut ab ignorantiæ imperitia, aut à præsumptionis usurpatione reuocemus. His taliter consideratis, atq́ decretis, tanquam omnium curam gerentes, propter sedis propriȩ dignitatem, suscepimus eos in communionem, singulisq́ cum suis autoritate huius sanctæ sedis rebus propriis reddimus ecclesias. Quoniam huic sanctæ sedi

propter

propter prauorum hominum insidias, ipso domino instituẽte, & sanctis eorum successoribus per singula concilia roborantibus, hoc semper licuit, licebitq́ domino auxiliante in perpetuum. Vnde qui se scit aliis esse propositum, non molestè ferat aliquem sibi esse prælatum, sed obtemperantiam, quam ab aliis ipse requirit gratis, & ipse dependat. Quapropter increpando uobis scribo, quia non rectè tractastis uiros inculpatos, & à nobis minime examinatos, de suis ecclesiis communione priuatos pellentes, & ecclesiasticæ disciplinæ iniuriam irrogantes, constitutaq́ Niceni concilii minime seruantes, talia indisciplinatè agere non formidastis. Idcirco quoniam dudum uenire uocati renuistis, modò ad certum diem, id est quinto decimo Cal. Nouembris uos iterum regulariter literis misśisq́ euocemus, ut coram uobis ostendamus nos, iniustam in eos postulasse sententiam, & de cætero non talia esse passuros. Est enim in antiquis ecclesiæ statutis decretum, ut qui aliena inuadit, non exeat impunitus, sed cum multiplicatione restituat. Vnde & in Euãgelio scriptum est: Quòd si aliquid defraudaui, reddo quadruplum. In lege quoq; cautum est, Maledictus omnis qui transfert terminos proximi sui: & dicit omnis populus, Amen. Quare miror uos tam audaces esse, & tam imprudenter egisse, & terminos, ac iura beati Petri Apostolorum principis inuasisse. Sui enim, ut paulo superius prælibatum est, iuris erat ut absq; eius sanctæ sedis autoritate nullus deberet, aut concilia celebrare, aut episcopos ad synodum conuocare, uel eos dãnare, aut propriis pellere sedibus, aut alios in eorum loco ordinare. Quæ omnia uos temerare non timuistis. Quid rogo est aliud talis præsumptio, nisi quòd

quod Apostolorũ suorumq́ successorũ decreta transgredi, & maledictionem superius comprehensam, in lege cautam, quam omnis populus uno ore, consonaq́ responsione per Amen, idest, Fiat, confirmauit, suscipere non timuistis? Nam ut reor, talibus transgressionum funiculis constricti, nostrum ne uestra proderentur flagitia, examen declinastis, & ad sæpe dictam uocationem uenire distulistis. Sanè manifestũ est, suum eos confiteri crimen, qui totiens euocati, absq; ineuitabili causa uenire distulerint, & purgandi se uoluntate non utũtur. Regula uestra nullas habet uires, nec habere poterit, quoniam nec ab orthodoxis episcopis hoc concilium actum est, nec Romanæ ecclesiæ legatio interfuit, canonibus præcipientibus sine eius autoritate concilia fieri non debere. Nec ullum ratum est, aut erit unquam concilium, quod eius non fuerit fultum autoritate.

Mihi, cui uice principis Apostolorũ uniuersalis ecclesię cura commissa est, summopere prouidendum est, ne talia deinceps fiant. Quoniam ideo huic sanctæ sedi præfata priuilegia specialiter sunt concessa, tam de congregandis conciliis, & iudiciis, ac restitutionibus episcoporum, quàm & de summis ecclesiarum negotiis, ut ab ea, omnes oppresſi auxilium, & iniustè damnati restitutionem sumant, & talia ab improbis, nec præsumantur absq; ultione, nec exerceantur absq; sua damnatione.

Aspice etiam ut concilium Nicenum uoluerit autoritate Apostolica, quæ statuissent cõfirmari, omniaq́ hęc nouisse Constantinum.

Petitio Niceni concilij, ut ab Apostolica autoritate confirmetur.

Beatissimo Papæ urbis Romę Syluestro, Osius episcopus

pusCordubēsis prouinciæ Hispaniæ,& Victor,& Vincētius presbyteri urbis Romę,& cęteri episcopi CCC. & XVIII. salutem. Quoniam omnis corroborata est diuinis mysteriis ecclesiastica utilitas, & ea quæ ad robur pertinent sanctæ ecclesiæ catholicæ, & Apostolicæ, ad sedem tuam Romanam explanata de Græco in Latinum gesta sancti concilii scribimus. Itaq; censeat uestra gloria in uestræ Apostolicę urbis sinu episcopos uobiscum habere concilium sicut decet ut firmet uestrum sanctimonium gradus præfixos, uel textus ordinationis. Quoniam quicquid constituimus in Niceno concilio, precamur ut uestri oris cōsortio confirmetur. Oret beatitudo tua pro uniuerso concilio. Data VIII. Cal. Septembris, Paulino, & Iuliano consulibus.

Eandem edicti partem, ut penitus noscas, non esse fi- 62
ctitium, sed uetustissimū, & à magno Constantino prolatum, à doctissimis priscis Theologis confirmatum, Theodoritus, qui concilio Chalcedonensi interfuit, in libro suarum epistolarum in epistola ad Leonē expressit. Exemplar est in bibliotheca, ex uetusto exemplari exscriptum. Videbis ut omnes mirificè congruant super Romanæ sedis maiestate, laudibus summorū Apostolorum, eorumq; sepulchris Romæ. Vt in causis fidei ab ea sede sit auxilium expetēdum: ut ei nitatur tota religio, quæ superius Athanasius abunde cum magno Carolo, reliquis'ue theologis. Græca hæc sunt,

Λέοντι ἐπισκόπῳ ῥώμης.

Εἰ Παῦλος τῆς ἀληθείας ὁ κῆρυξ ἡ τοῦ παναγίου πνεύματος σάλπιγξ πρὸς τὸν μέγαν ἔδραμε Πέτρον ὥστε τοῖς ἐν Ἀντιοχείᾳ περὶ τῆς κατὰ νόμον πολιτείας ἀμφισβητοῦσι παρ᾽ αὐτοῦ κομίσαι τὴν λύσιν, πολλῷ μᾶλλον ἡμεῖς οἱ εὐτελεῖς καὶ σμικροὶ πρὸς τὸν ἀποστολικὸν ὑμῶν τρέχομεν θρόνον, ὥστε παρ᾽ ὑμῶν λαβεῖν τοῖς τῶν ἐκκλησιῶν ἕλκεσι θεραπείαν. διὰ πάντα γὰρ ὑμῖν τὸ πρωτεύειν ἁρμόττει. πολλοῖς γὰρ ὁ ὑμέτερος θρόνος κοσμεῖται.

πλεονεκτήμασι. τὰς μὲν γὰρ ἄλλας πόλεις ἢ μέγεθος ἢ τὸ πλῆθος τῶν οἰκητόρων κοσμεῖ, ἐνίας δὲ τούτων ἐστερημένας πνευματικά τινα λαμπρύνει χαρίσματα. τῇ δὲ ὑμετέρᾳ φορὰν ἔδωκεν ἀγαθῶν ὁ τῶν ἀγαθῶν χορηγός. ἡ γὰρ αὐτὴ πασῶν μεγίστη καὶ λαμπροτάτη, καὶ τῆς οἰκουμένης προκαθημένη καὶ τῷ πλήθει τῶν οἰκητόρων κυμαίνουσα. πρὸς δὲ τούτοις καὶ τὴν νῦν κρατοῦσαν ἡγεμονίαν ἐβλάστησεν, καὶ τῆς οἰκείας προσηγορίας τοῖς ἀρχομένοις μετέδωκεν. κοσμεῖ δὲ αὐτὴν διαφερόντως ἡ πίστις καὶ μάρτυς ἀξιόχρεως ὁ θεῖος ἀπόστολος βοῶν ὅτι ἡ πίστις ὑμῶν καταγγέλλεται ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ. εἰ δὲ εὐθὺς δεξαμένη τὰ τοῦ σωτηρίου κηρύγματος σπέρματα τοῖς ἀξιαγάστοις τούτοις ἐβεβρίθει καρποῖς, τίς ἀπόχρη λόγος τὴν νῦν ἐν αὐτῇ πολιτευομένην εὐσέβειαν εὐφημῆσαι; ἔχει δὲ καὶ τῶν κοινῶν πατέρων καὶ διδασκάλων τῆς ἀληθείας Πέτρου καὶ Παύλου τὰς θήκας, τῶν πιστῶν τὰς ψυχὰς φωτιζούσας. ἡ δὲ τούτων τρισμακαρία καὶ θεία ξυνωρὶς ἀνέτειλεν μὲν ἐν τῇ ἕῳ, καὶ πάντοσε τὰς ἀκτίνας ἐξέπεμψεν, ἐν δὲ τῇ δύσει προθύμως ἐδέξατο τὰς τοῦ βίου δυσμάς, κἀκεῖθεν νῦν καταυγάζει τὴν οἰκουμένην. οὗτοι τὸν ὑμέτερον περιφανέστερον ἀπέφηναν θρόνον οὗτος τῶν ἀγαθῶν τῶν ὑμετέρων ὁ κολοφών. ὁ δὲ ἐκείνων θεὸς καὶ νῦν τὸν ἐκείνων ἐλάμπρυνε θρόνον, τὴν ὑμετέραν ἁγιοσύνην ἱδρύσας ἐν τούτῳ τῆς ὀρθοδοξίας τὰς ἀκτῖνας ἀφιεῖσαν.

Si Paulus, inquit, præco ueritatis, tuba Spiritus ſancti, ad magnum Petrum accurrit, ut ab eo ſolutionē referret ſuper his dubitationibus, quæ Antiochiæ inciderant an uiuendum eſſet ſecundum legem: Multò magis nos abiectæ ſortis, & exigui homines, ad Apoſtolicū ueſtrum thronum recurrimus, ut à uobis medicinā ad ſananda eccleſiarum ulcera diſcamus. Veſtrum enim eſt in cunctis præeſſe, ac dominari, propterea quod ſedi ueſtræ omnium laudum excellētia data eſt. Nam reliquas urbes, aut magnitudo, aut pulchritudo, ſiue etiam habitatorum multitudo exornant, quaſdam his omnino carentes ſpiritalia quædam munera reddunt conſpicuas: At ueſtrę Vrbi, omnium bonorū copiā largitus eſt bonorū largitor. Hæc enim omniū maxima eſt, ac præclariſsima, præſidetq́ orbi terrarū exundans habitatorum multitudine. Inſuper hodiernū imperium ex ea pullulauit, ſuamq́ appellationē nō inuidet ſubiectis. In primis

autem

autẽ eam exornant fides, & teſtis locuples diuinus Apoſtolus exclamans, Fides ueſtra annuntiatur in uniuerſo mũdo. Quod ſi ſubito ſuſceptis ſalutiferę prędicationis ſeminibus, tam admirandorũ fructuũ edidit copiã, quæ certè ſufficiat oratio ad proſequendas religionis ac pietatis laudes, quæ hodierno tẽpore in ea floreſcit? Habet inſuper ſepulchra præceptorum ueritatis, patrumq́ totius orbis Petri, & Pauli, à quibus ad omnes Chriſtianorum animas lumen emicat. Quorũ beatiſsima, prorſusq́ diuina ſocietas nata eſt in Oriente, omnemq́ inde mundum radiis illuſtrauit: ſed in occidente occaſum uitæ promptè, & fortiter excepit, atque inde in totum orbem terræ ſplendorem demittit. Iſti ſedem ueſtram admirandam, clariſsimamq́ reddiderunt. Hoc bonorum ueſtrorum eſt ſupremum culmẽ. Eorum Deus etiã nunc ſedem eorum claritate conſpicuã reddidit, ueſtra ſanctitate ſuper ea collocata, unde ſanctæ ac puræ religionis radios diffundit.

Illa quoq; pars edicti, qua Conſtãtinus prætulit Romanam Eccleſiã quatuor ſummis eccleſiis, nominatim conciliũ Nicenũ hoc ſciens, & eodẽ tẽpore, atq; Cõſtantinus eadẽ cũ ipſo imperatore confirmans, ſanxit, decreuit Romanã Eccleſiã ante quatuor illas tenere primatum. Statuit etiam, ut audiſti, Athanaſiũ ſimiliter, atq; Conſtantinus, ut concilium ex ſucceſſoris ſancti Petri cogeretur uoluntate, ueluti principatum in omnibus ei permittens. Atq; id clariſsimum eſt. Nemini enim non perſpicuum eſt, id in concilio Niceno haberi. 63

Id quoq; non leue argumentũ eſt, quo decretũ Conſtantini probatur uerũ eſſe, ipſius ore prolatum cum de principatu Romanæ Eccleſiæ ſecutus Chriſtũ, totamq́ 64

ſuperioris Eccleſię quæ ueniebat à Chriſto traditionem ſanxit, quod Ioannes Pontifex ſcripſit Iuſtiniano. Ioannes urbis Romæ epiſcopus Iuſtiniano Auguſto. Inter claras ſapientiæ manſuetudinis ueſtræ laudes chriſtianiſsime principũ, puriore luce tanquã ſidus aliquod irradiat, quòd amore fidei, quòd charitatis ſtudio edocta eccleſiaſticis diſciplinis, Romanæ ſedis reuerentiã conſeruatis, & ei cuncta ſubiicitis, & ad eius deducitis unitatẽ, ad cuius autorẽ, hoc eſt Apoſtolorũ primũ, domino loquẽte præceptum eſt, Paſce oues meas. Quam eſſe omniũ eccleſiarum uerè caput, & patrũ regulę, & principum ſtatuta declarãt, & pietatis noſtræ reuerentiſsimus declarat affectus. Hęc pauca ex magna epiſtola.

Audis ſtatuta principum ante Iuſtinianũ, Romanã eccleſiã omniũ eccleſiarũ eſſe caput. Statuta ſcilicet, ſiue edictũ, ac decretũ primũ quidẽ magni Conſtantini, quẽ reliqui ſecuti ſunt. Scripſerat autẽ prior Iuſtinianus ipſi Ioanni ſummo põtifici in hunc modũ, ut in eius edictis, ſeu conſtitutionibus cernere licet. Victor Iuſtinianus pius, felix, inclytus, triũphator, ſemper Auguſtus Ioãni ſanctiſsimo Archiepiſcopo almæ urbis Romę, & patriarchę. Reddẽtes honorẽ Apoſtolicæ ſedi, & ueſtræ ſanctitati, quod ſemper nobis in uoto fuit, & eſt, ut decet patrem honorantes ueſtrã beatitudinẽ. Omnia quæ ad eccleſiarũ ſtatum pertinent feſtinamus ad notitiam deferre ueſtræ ſanctitatis. Quoniam ſemper magnũ nobis fuit ſtudium, unitatem ueſtræ Apoſtolicę ſedis, & ſtatũ ſanctarum Dei eccleſiarum cuſtodire, qui hactenus obtinet, & incommotè permanet, nulla intercedẽte contrarietate. Ideoq; omnes ſacerdotes uniuerſi Orientalis tractus, & ſubiicere, & unire ſedi ueſtræ ſanctitatis properaui

perauimus. Et in præſenti ergo hæc quæ mota ſunt quã-
uis manifeſta, & indubitata ſint, & ſecundum Apoſtoli-
cæ ueſtræ ſedis doctrinam ab omnibus ſemper ſacerdo-
tibus firmè cuſtodita, & prędicata, neceſſariũ duximus,
ut ad notitiam ueſtrę ſanctitatis perueniant. Nec enim
patimur quicquam quod ad eccleſiarum ſtatum perti-
net, quamuis manifeſtum, & indubitatum ſit quod mo-
uetur, ut non etiam ueſtræ ſanctitati innoteſcat, quia ca-
put eſt omniũ ſanctarum eccleſiarum. Per omnia enim,
ut dictum eſt, properamus honorem, & autoritatẽ creſ-
cere ueſtrę ſedis. Petimus ergo ueſtrum paternum affe-
ctum, ut ueſtris ad nos deſtinatis literis, & ad ſanctiſsi-
mum epiſcopum huius almæ urbis, & patriarcham ue-
ſtrum fratrem, quoniam & ipſe per eoſdem epiſcopos
Hypatium, & Demetrium ſcripſit ad ueſtram ſanctita-
tem, Feſtinans in omnibus ſequi ſedem Apoſtolicã bea
titudinis ueſtrę, manifeſtum nobis faciatis, quòd omnes
qui prædicta confitentur ſuſcipit ueſtra ſanctitas, &
eorum qui iudaicè auſi ſunt rectam denegare fidem con-
demnat perfidiam. Plus ita enim, & circa uos omnium
amor, & ueſtræ ſedi creſcit autoritas, & quæ ad uos eſt
unitas ſanctarum eccleſiarũ inturbata ſeruabitur, quo-
niam per uos didicerunt omnes beatiſsimi epiſcopi ho-
rum, quæ ad uos relata ſunt, ſynceram ſanctitatis ueſtræ
doctrinam. Petimus autem ueſtram beatitudinem ora-
re pro nobis, & Dei nobis acquirere prouidentiam. Di-
uinitas te ſeruet per multos annos, ſancte, ac religioſiſ-
ſime pater.

Non eſſe autem mirum Conſtantinum dediſſe eccle- 65
ſiæ Romanæ principatum, ſed id à maioribus poſitum,
ac conſtitutum didiciſſe, primum ab ipſo Chriſto, (quo

inſcitia Laurentii coarguitur, qui neget auſurum fuiſſe
hunc, eum ex ſuo pectore conſtituere principatum) de-
clarat, quod Anacletus antiquiſsimus pontifex, tertius
ſcilicet à Petro, ſcripſit his uerbis. Anacletus ſeruus
Chriſti Ieſu, in ſede Apoſtolica domino ſeruiens, epiſco
pis omnibus, & cęteris cunctis fidelibus, qui coęqualem
nobiſcum ſortiti ſunt fidem, Gratia uobis, & pax, atque
cõſolatio multiplicetur. Si difficiliores fuerint quæſtio-
nes ortæ, aut epiſcoporum, uel maiorũ iudicia, aut ma-
iores cauſæ fuerint, ad ſedem Apoſtolicã, ſi appellatum
fuerit, referantur. Quoniã hoc Apoſtoli ſtatuerunt iuſ-
ſione ſaluatoris, ut maiores, & difficiliores quæſtiones
ſemper ad Apoſtolicam ſedem deferantur, ſuper quàm
Chriſtus uniuerſam conſtruxit eccleſiam. Hæc priſcus
ille pontifex. Quid igitur mirũ ſi Conſtantinus, cui fue-
rant hæc à Syłueſtro, doctiſsimiſq; epiſcopis oſtenſa,
ſanxit, confirmauit edicto principatum Romanæ ſedis
ſucceſſorumq; Petri, totq; ei munera largitus eſt, qui ui-
deret uniuerſam eccleſiam huic fundamento niti id Chri
ſtum, id Apoſtolos ſtatuiſſe, eum eſſe totius Eccleſiæ
66 cõſenſum. Nec nouum edidit ipſe decretum. Illa quoq;
edicti pars, qua magnus imperator prædicat ſe frænum
equi ſancti Sylueſtri tenuiſſe, equumq; duxiſſe, in quo
noſcitur pedum deoſculatio, probatur uera eſſe, quòd
ſucceſſores imperatores non multò poſt tempore ſimi-
lia fecerunt. Nam ingrediente Pontifice Romano Con-
ſtantino, natione Syro, Conſtantinopolim, Iuſtinianus
Auguſtus Chriſtianiſsimus cũ regno in capite ſeſe pro-
ſtrauit, & pedes oſculans pontificis, deinde in amplexu
mutuo corruerunt. Item cùm Stephanus pontifex pro-
ficiſceretur ad excellentiſsimum Francorum regem Pi-
pinum,

pinum, aduerſus Aſtulſum regẽ Longobardorum auxilium poſtulans. Audiens autem idem Rex eiuſdem beatiſsimi põtificis aduentum, nimis feſtinanter in eius aduenit occurſum unà cum coniuge, & filiis, & primatibus, & ferè ad centum miliaria filium ſuum Carolum ei miſit cum aliquibus optimatibus, ipſe quoqꝫ in palatio, quod dicitur Ponticone, ferè ad trium miliariorum ſpatium deſcendens de equo ſuo, cũ magna humilitate terræ proſtratus, unà cum coniuge, & filiis, & optimatibus eundem ſuſcepit pontificem. Cui & uice ſtratoris uſqꝫ in aliquantum locum iuxta eius ſellam properauit, & cum gloria ad palatium duxit, & omnia, quæ ab eo pontifex petiit, impetrauit. Hęc uera hiſtoria prodidit, quam ego ad uerbum protuli ex Iuone Carnotenſi. Ille ut reor ex Anaſtaſio bibliothecario.

Vides tot annis antè ab hoc ſeculo uſqꝫ à tempeſtate Pipini, ſtratoris officiũ reges, & imperatores exhibuiſſe ſummo pontifici, iuxta uidelicet exemplum magni Conſtãtini, quod in edicto donationis ipſe memorauit. Hoc magni Conſtantini, aliorumqꝫ imperatorum exemplũ, cum Federicus ob ſuperbiã imitari noluiſſet, pedemqꝫ pontificis aſcendentis equum tenere more maiorum renuiſſet, atqꝫ ad oſculandum Adrianum tertium pontificem acceſsiſſet, nõ admiſſus, ſed reiectus eſt à pontifice, anno ab hinc quadringenteſimo plus minus. Verum à proceribus edoctus imperator, ueſtigatis ueterum monimentis, repertoqꝫ eam antiquiſsimam eſſe conſuetudinem imperatorum, cùm iterum occurriſſet põtifici, qui iam diſceſſerat, ex equo exiliens in conſpectu totius exercitus, quem prope urbem habebat, officiũ ſtratoris exhibuit, admiſſuſqꝫ eſt ad oſculum pacis à pontifice. Ille 67

igitur

igitur Romanæ ſedis principatus, quē confirmauit, corroborauit edicto Conſtantinus, non autem ex ſuo capite reperit, à Chriſto fuerat inſtitutus, quod pōtifices, qui Petrum uiderunt, & audierunt, perceptum habuerunt, memoriæ prodiderunt. Nam Anacletus, ut ſuperius oſtendi, ſeruus Ieſu Chriſti ait: Hæc ſacroſancta Romana & Apoſtolica eccleſia, non ab Apoſtolis, ſed ab ipſo domino ſaluatore noſtro, primatum obtinuit, ſicut beato Apoſtolo Petro dixit: Adhibita eſt & ſocietas in eadem Romana urbe, beatiſsimi Pauli Apoſtoli uaſis electionis, qui uno die, unoq́ tēpore glorioſa morte cum Petro coronatus eſt, & ambo ſanctā Romanam eccleſiam conſecrauerunt, aliisq́ urbibus omnibus in uniuerſo mundo, tam ſua præſentia, quàm uenerando triumpho prætulerunt. Hæc ſanctus, ac priſcus pontifex.

Idemq́ aſſerit, primam eſſe eccleſiam Romanam: ſecundam nomine beati Petri à ſancto Marco fuiſſe Alexandrię conſtitutam: Tertiam Antiochiæ eiuſdem beati Petri nomine. Hinc argumentum contra Laurētium, ordinem illum eccleſiarum à Conſtantino in edicto nominatarum fuiſſe prius in eccleſia catholica ab ipſo confirmatum. Addita eſt Conſtantinopolitana ſuo tempore. Legat qui uelit, qui codicem non habet, ueniat, & uideat. Quàm præclara ſunt illa, quamq́ admirāda, quàm corroborant teſtimonium Anacleti, & omnium antiquorum theologorum, qui de principatu Romanæ ſedis ſcripſerunt? Itemq́ ueriſsimum probāt decretum Cōſtantini, ea quę ſcripſit ſanctiſsimus, uetuſtiſsimusq́ poſt Apoſtolos theologorum Ireneus de principatu, ac maieſtate Romanæ eccleſiæ, in qua prędicat Apoſtolos uniuerſam fundaſſe religionem. Hic caput, atque arcem

totius

totius pietatis cõstituisse: hanc unam omnium ecclesiarum magistrã esse uoluisse. Hinc fontem per uniuersum orbem profluentis sanctitatis, ac religionis ab eis erupisse: hinc omnes erudiri oportere decreuisse: hinc manare ueram Apostolorum, quasi alterum Euangelium, traditionem: hic Apostolos inquam ipsos traditionem nõ scriptam reliquisse, quæ sit alterum quoddam amplissimum, uberrimumq́ Euangelium. Sic scribens aduersus hæreses libro tertio: Qui quidem, & omnes pariter, & singuli eorum habentes Euangelium Dei, ita Matthęus in Hebræis ipsorum lingua scripturam edidit Euangelii, cùm Petrus, & Paulus Romæ euangelizarent, & fundarent Ecclesiam.

Eodem libro.

Sed quoniam ualde longum est, in hoc tali uolumine omnium ecclesiarum enumerare successiones, maximæ & antiquissimæ, & omnibus cognitæ à gloriosissimis Apostolis Petro, & Paulo Romæ fundatæ, & constitutæ ecclesiæ, eam quam habet ab Apostolis traditionem, & annuntiatam hominibus fidem per successiones Episcoporum peruenientem usq; ad nos indicantes, confundimus omnes eos, qui quoquo modo, uel per sui placentiam malam, uel uanam gloriam, uel per cæcitatem, & malam sententiam, præterquam oportet, colligunt. Ad hanc enim ecclesiam propter potentiorem principalitatem, necesse est omnem cõuenire ecclesiam, hoc est, eos qui sunt undiq; fideles, in qua semper ab his qui sunt undiq;, conseruata est ea, quæ est ab Apostolis traditio. Fundãtes igitur, & instruentes beati Apostoli ecclesiam Lino episcopatum administrandę ecclesiæ tradiderunt. Huius Lini Paulus in his quæ sunt ad Timotheum epi-

ſtolis meminit. Succedit autem ei Anacletus: poſt eum tertio loco ab Apoſtolis epiſcopatum ſortitur Clemēs, qui & uidit ipſos Apoſtolos, & cōtulit cum eis, cum adhuc inſonantem prædicationem Apoſtolorum, & traditionē ante oculos haberet. Non ſolus enim, adhuc multi ſupererant tunc ab Apoſtolis docti.

Poſt pauca.

Huic autem Clementi ſuccedit Euariſtus, & Euariſto Alexander, ac deinceps ſextus ab Apoſtolis conſtitutus eſt Sixtus, & ab hoc Teleſphorus, qui etiam glorioſiſſimè martyrium fecit, ac deinceps Hyginius, poſt Pius, poſt quem Anicetus. Cùm autem ſucceſſiſſet Aniceto Soter, nunc duodecimo loco epiſcopatum ab Apoſtolis habet Eleutherius. Hac ordinatione, & ſucceſſione, ea quę ab Apoſtolis in eccleſia traditio, & ueritatis pręconatio peruenit uſque ad nos. Et eſt pleniſſima hæc oſtēſio, unam, & eandem uiuificatricem fidem eſſe, quæ in eccleſia ab Apoſtolis uſq; nunc ſit conſeruata & tradita in ueritate. Audis de principatu Romanæ ſedis admirandam uocem. Audis quid in hac maxima, atque antiquiſſima, omnibusq́; cognita, fundata, & conſtituta à duobus glorioſiſſimis Apoſtolis Eccleſia, traditum ab ipſis Apoſtolis fuerit. Audis traditionem, ac fidei prædicationem, quam Apoſtoli in hac ſede reliquerunt, quæ uſque ad ipſum Irenæum peruenit, qua confidenter omnes profanos, ac perperam ſentientes, omnes hæreticos cogeret erubeſcere. Ad hãc Eccleſiam, ubi ſit principalior principatus, uerumq́; religionis robur, omnem Eccleſiam oportere conuenire, omnes Chriſtianos, omnes ubique terrarum fideles, in qua conſeruata ſit ſemper traditio Apoſtolorum; ea ſcilicet quæ Carolus

lus magnus, cæteriq́ꝫ theologi dixerunt. Et ea quę complexus est edicto Constantinus de sedis huius principatu, ac summa ueneratione, ut omnes ei gentes, omnes Ecclesias subiectas esse oporteat: ad hunc fontem recurrere omnes, quoniam hic ueram sapientiam, ac sacrosanctum Euangelium Apostoli reliquerunt. Non sunt fictitia, ac tunc primum in capite eius nata, quæ magnus Constantinus tam mira de beato Petro & Paulo, de eorum sede prædicauit illo suo inclyto priuilegio, de principali ac magistra Ecclesia totius orbis. Sed hæc omnia uiderat, intellexerat prodidisse, ac summo consensu deprædicasse superiores theologos, qui usque à temporibus Apostolorum floruissent, aut ipsos Apostolos uidissent. Nam Irenæus discipulus fuit Polycarpi, Polycarpus autem Iohannis Euangelistæ. Ab his manauit ea prædicatio, horum erat certa scientia. Ecclesiam Romanam esse lumen orbis terrarum: hic esse magnum religionis principatum: huius Ecclesiæ sapientia, quæ fusa esset ab Apostolis: omnes hæreticos coarguendos, mittendos ad hanc sedem, unde fons Apostolicæ sapientiæ perpetua per omnes ætates successione scaturiet. Videndum quid hæc Ecclesia sentiat, quid in ea reliquerint Apostoli. Hæc omnia perspexit, prædicauit edicto suo Constantinus, admiratus est, suspexit hanc maiestatem, & quanto studio, quantis opibus potuit, ueneratus est: sese suaq́ꝫ omnia subiecit, repetens edicto, quæ maiores de hac principali sede prodidissent, eam habere super omnibus principatum. Hinc per successionem ab Apostolis manare ueram doctrinam, purumq́ꝫ religionis fontem: ordinem esse hic uenientis ab Apostolis per eorum suc-

cessores puræ sapientiæ, ac religionis. Atque obserua, dicere Irenæum hanc ostensionem esse plenissimam, uidelicet maximum argumentum ad probandam religionem Christianam, Euãgelicamq́ doctrinam, & ad conuincendos hæreticos, quòd ab Apostolis perueniens sapientia Christi, in hac ecclesia sit conseruata, & tradita in ueritate. Qua quidem ostensione posis omnes hæreticos coarguere, secus quàm hæc ecclesia doceat, sentientes. Hæc omnia uidit, admiratus est Cõstantinus, edicto cõmemorauit, sanxit, asseruit, roborauit autoritate imperiali, nõ quidem tunc primum nata, aut ab eo reperta: sed cùm essent antiquissima, usque à Christo, & ab Apostolis descendentia, admiratus, ac ueneratus: suum quoque super his, cum aliis theologis, suffragium tulit. Vidit hunc cœlestem principatum longè anteire principatum terrestrem. Quocirca proiecit regnum, ante pedes reginæ huius. Similia his scripsit uetustus scriptor Tertullianus, asserens quæ Irenæus prodidisset, aut ex fontibus eius delibans, admirandum certè testimonium, scribens de præscriptionibus aduersus hæreticos: Percurre, ait, omnes ecclesias Apostolicas, apud quas ipsæ adhuc cathedræ Apostolorum suis locis præsidentur, apud quas authenticæ literæ eorum recitantur, sonantes uocem, repręsentantes faciem: proxima est tibi Achaia, habes Corinthum: si non longe es à Macedonia, habes Philippos: si potes in Asiam tendere, habes Ephesum: si autem Italiæ adiiceris, habes Romanam, unde nobis quoque autoritas præsto est statuta. Fœlix Ecclesia cui totam doctrinam Apostoli cum sanguine suo profuderunt. Vbi Petrus passioni dominicæ adæquatur, ubi Pau-

lus

lus Ioannis exitu coronatur, ubi Apostolus Ioannes posteaquam in oleum igneum demersus nihil passus est, in insulam est relegatus. Hæc ibi. Aduersus autem Marcionem: Quid etiam Romani de proximo sonent, quibus Euangelium, & Petrus, & Paulus sanguine quoque suo signatum reliquerunt. Hæc omnia uetustus scriptor Tertullianus, quæ sunt in edicto Constantini. Id quoque siquis consideret magno argumento esse cernet eximios illos honores contulisse Constantinum Syluestro, quos ipse suo priuilegio memorat, quod ait Nicolaus primus, uetustus sanè pōtifex, scribens ad Michaëlem imperatorē: Quibus omnibus, inquit, ritè collectis satis euidenter ostenditur, à seculari potestate nec ligari prorsus, nec solui posse pontificem, quem constat à pio principe Constantino, quæ longe superius memorauimus, Deum appellatū: cùm nec Deum posse ab hominibus iudicari manifestum sit. Audis summum pontificem à Constantino Deum appellatum habitum pro Deo. Hoc uidelicet factum est, cùm eum præclaro illo edicto decorauit, adorauit uti Deum, uti Christi, & Petri successorem, diuinos honores ei quoad eius potuit, contulit, uelut uiuam Christi imaginem ueneratus est, totumque id habetur in priuilegio. Possent item pro- 68
ferri quæ ex parte prolata sunt in concilio Florentino, ut ea quæ scripsit diuus Cyrillus in libro thesaurorum: Christus, inquit, accepit à patre esse dux, & sceptrū Ecclesiæ gentium ex Israël egrediens, super omnem principatum, & potestatem, & super omne quodcunque est, ut ei cuncta genua curuentur plenissimam potestatem: sic & Petro, & eius successoribus cōmisit plenissime. Hæc Cyrillus Alexandrinus. At Cyrillus Hierosolymorum

patriarcha in persona Christi alloquēs Petrum, hæc ait: Tu cum fine, & ego sine fine, cum omnibus, quos loco tui ponam plene, & perfecte sacramento, & autoritate, cum eis ero, sicut sum tecum. Maximus item in epistola ad Orientales: Omnes, ait, fines orbis, qui dominum Iesum syncere receperunt, & ubiq; terrarum catholici fidem ueram confitentes in Ecclesiam Romanorū pontificum tanquam in Solem respiciunt. Hæc omnia à magnis, & priscis Theologis prolata, edicto Constantini continentur, eaq; contineri perspectum Theologis illis erat. Cyrillus item in libro Thesaurorum fatetur Apostolos in Euāgeliis, & epistolis affirmasse, in omni doctrina Petrum esse loco domini: & eius Ecclesiam, nempe Romanos pontifices, eius successores, ei dantes locum in omni populo, & synagoga, in omni electione, & confirmatione. Itemq; eodem loco. Cui nempe Petro omnes iure diuino, caput inclinãt, & primates mundi, tanquam ipsi domino Iesu, obediunt. Audis primates mundi, Petro uelut ipsi Christo, caput flectere? quod primus Cōstantinus fecit. Eodem libro autor idem: Vt membra, inquit, maneamus in capite nostro Apostolico throno Romanorum Pontificum à quo nostrū est quærere quid tenere debeamus. Audisti magistrū omnis religionis Petrum, & successores, quemadmodum pronuntiauit Constantinus. Hæc uniuersa sunt, quæ decreto fuerunt comprobata, & declarata, ab insecutis Theologis prolata, propterea quod scirēt, ea summum Imperatorē unà cum Niceno concilio edidisse, secutū Christum, & Apostolos. Hocq; perspicuo argumento est, magnum Constãntinum edictum illud donationis totum conscripsisse, de principatu Petri, &

successo

ſucceſſorum, de magnis ornamentis, quæ propter ſummum tanti capitis honorem, atq; reuerẽtiam adhibuit, quod Græci fatentur, cùm non ex ſuo capite id feciſſe, ſed quód intereſſe ſtuduerit magno Nicenæ trecentorũ decem & octo epiſcoporum concilio, atq; eodem ſpiritu plenum, ſedem Apoſtolorum principis, quemadmo dum à domino in Euangeliis didicerat, omni honore di gnam eſſe decreuiſſe. Ibi enim priuilegia dignitatũ eccleſiis per uniuerſum mundũ diſtribuentes, & ordinantes Eccleſiam Romanam caput eſſe omnium Eccleſiarũ ita dixiſſe: Sciendũ eſt ſanè ab omnibus catholicis, quoniam ſancta Romana Eccleſia nullis ſynodalibus decre tis eſt prælata, ſed Euangelica uoce domini, & Saluatoris noſtri primatũ obtinuit, cum Petro dixit: Tu es Petrus, & ſuper hanc petram, &c. Prima ergo ſedes eſt cæleſti beneficio Romanæ Eccleſię, quam beatiſsimi Apo ſtoli Petrus, & Paulus ſuo martyrio dedicauerunt. Hęc Nicenum cõcilium. Itemq́; in alio canone: Veneramur ſecundum ſcripturas, & canonum deffinitionem, ſanctiſsimum Romanæ, antiquæq́; Eccleſiæ epiſcopum primum eſſe, & maximum omnium epiſcoporum. Hoc autem eſt conſonum ſacræ ſcripturæ. quæ inter Apoſtolos Petro tribuit primum locum, tam in Euangeliis, quàm in actis Apoſtolorum. Non'ne uides igitur, ut ipſe loquar, quæcunq; Cõſtantinus de ſumma Petri ma ieſtate ſanxiſſet conſona eſſe concilio Niceno, aut inde, eum, ſanctionem illam didiciſſe, quandoquidẽ ipſe con cilio interfuit. Non'ne uides eodem ſpiritu actum impe ratorem, atq; ſanctos illos patres? Perſpexit à Chriſto Romæ religionis erectam eſſe maieſtatem, imperiũ ſacrorum, dominatum cœleſtẽ, cui parere terreſtrem dignum

gnum iudicauit. Potuit'ne tam cæcus, tam impius eſſe,
non dicam Romanus Laurentius, ſed aut Parthus, aut
Turca, Romano imperio, & religioni Chriſtianæ inimi-
ciſsimus, ut non uiderit donationem complecti conci-
lium Nicenum, fluere ab illo concilio, à ſpiritu ſancto-
rum illorum patrum totum illud edictum: illud, inquã,
decretum natum eſſe à ſpiritu, quo ſancti patres ageban-
tur. Qui hoc non uidit, atq; harum rerum ignarus, ſuæ
barbariæ crudelitatem in ſacerrimos uetuſtatis afflatus
effudit, quid aliud fuit quam monſtrum, audaciæ, ac te-
meritatis plenum? Cuius non poſſum ſatis admirari, di-
cam'ne ueſaniam, ac cæcitatem, an incredibilem impe-
ritiam, ipſius autem ueritatis inuictam poteſtatem, quæ
ſæpe eos cõtra ſeipſos eadem arma uertere adegit, qui-
70 bus eam delere paraſſent. Laurẽtius exiſtimat demũ
letale uulnus aduerſariis, qui donationẽ tuentur, ſe im-
preſsiſſe, atq; uno ictu totam eorum cauſam iugulaſſe,
prolata hiſtoria Melchiadis, qui proximè ante Sylue-
ſtrum floruit. Sed primùm profert, quod falſiſsimũ eſt,
Conſtantinum à puero cum patre Cõſtantio Chriſtia-
num fuiſſe. Quod multæ ueriſsimè hiſtoriæ falſum eſſe
probabunt, ut erunt quæ de eo dicet Iulianus Impera-
tor, & quæ reſpondit pręfectus Aegypti Artemius, qui
cũ ipſo Conſtantino domi, militiæq; uixerunt, qui eum
dicent à cultu Deorum diſceſsiſſe, quod cùm Iulianus
ſtultitiæ, & ſceleribus eius tribuiſſet: Artemius tribuet,
quòd ſignum crucis uiderit in cœlo. Eam ob cauſam
non erat Chriſtianus Conſtantinus, ſi quam cognitionẽ
huius religionis teneret. Quid quòd Lactantius ad eum
ſcribens, prædicat eum primum Romanorum principũ
errores repudiaſſe? Prius ergo inter errores uerſabatur.

Hoc

Hoc'ne eſt letale uulnus Laurenti, eſt certè, ſed in tuam uaniloquētiam. Venio ad Melchiadem, cuius dictis adeo non tollitur donatio, ut maximè confirmetur, ſtabiliatur, roboretur. Is ita ait: Eccleſia ad hoc uſq; peruenit, ut non ſolum gentes, ſed etiam Romani principes, qui totius mundi monarchiam tenebant, ad fidem Chriſti, & fidei ſacramenta concurrerent: è quibus uir religioſiſsimus Conſtantinus fidem ueritatis patenter adeptus, licentiam dedit per uniuerſum orbem, ſuo degentibus imperio, non ſolum fieri Chriſtianos, ſed etiam fabricandi eccleſias, & prædia conſtituit tribuenda. Denique idem præfatus princeps donaria immenſa contulit, & fabricam templi primæ ſedis beati Petri inſtituit, adeo ut ſedem Imperialem relinqueret, & beato Petro, ſuisq; ſucceſſoribus profuturam concederet.

Hæc pontifex: quæ etiam à Laurentio ad uerbū proferuntur. Quæ cùm putet ſibi adiumento eſſe ad euertendam donationem: non uidet ſtipes hinc maximè donationem confirmari? Non ſentis primum contra te dicere Melchiadem, Conſtantinum patenter adeptum eſſe fidem, quam ſcilicet prius non poſsideret: non ſentis eum teſtari ad fidem concurriſſe Romanos principes, nempe Conſtantinum? fidem patenter adeptum: nempe corā omni populo, quod ipſe in ſua confeſsione fatetur: fidei myſteria confeſſum, & baptizatum. Patenter, quid aliud, quàm Senatu, & omni Populo, Proceribus, & Satrapis expectantibus, & in cōſpectu totius urbis? Deinde ubi continetur, eum reliquiſſe Palatium, niſi in edicto, ſiue decreto donationis? Si uerum eſt decretum hac parte ubi teſtatur ſe palatium Lateranenſe, ſedemq; imperialem reliquiſſe, & donaſſe: cur

non eſt uerum in reliquis? cur abſcindis unam partem uti ueram, reliquam uis eſſe fabuloſam? In hiſtoria Syluestri non habetur, eum donaſſe palatium quod tu quoque fateris, ſed in confeſsione, & decreto donationis, ergo id argumento eſt, uerè fuiſſe decretum illud tempore Conſtantini ab ipſo Conſtantino editum, cùm Melchiades id teſtetur, qui his rebus gerendis non interfuit, ſed præfuit: non teſtis, ſed autor, ut ait Laurentius. Omnia quæ Melchiades dicit, habentur in edicto de fabrica templi primæ ſedis, de immenſis donariis, ut ſuperius uiſum, de relicto palatio. Cùm hæc igitur, quæ ſcripſit Melchiades, ſumpta ſint ex edicto de relicto palatio, & ſede imperiali, & Petro conceſſa, de fabrica templi, de eius ad fidem acceſſu, quæ potuit eſſe maior ſuper donatione, ſuperq́ edicto donationis comprobatio? Tum quid ſibi uult, Regalem ſedem eum reliquiſſe? Vrbem reginam, dominamq́ gentium Petro, & ſucceſſoribus uacuam dimiſiſſe, niſi totum imperium in manus eorum tradidiſſe? Nam qui dat potiora, dat etiam quæ minoris ponderis ſunt. Dedit caput, dedit ſedem imperii, quoniam reliqua dedit. Sedes, ac natales imperii Romani, eſt Roma, cum toto occidenti. Minus fuiſſet dediſſe regna, regnorum autem caput non dediſſe. Itaque qui caput dedit, quo nihil eſſet in omni mundo melius, qui dedit lucem orbis terrarum, ut ille inquit, uigorem, maieſtatem, uim totius orbis, & ut ait Ariſtides, τοῦ κόσμου ἐπιτομήν, mundum paruum, compendium mundi: certè uidetur totum ipſum mundum dediſſe. Quæ fuit igitur cauſa, cur Conſtantinus piiſsimus princeps, ſedem imperialem relinqueret, ad quam

totius

totius Italiæ, totiusq́ occidentis rationes, gubernatio-nesq́ redigebantur: nisi quod totum ipsum occidētem unà tradebat, relinquebat eidem, cui sedem imperialem relinqueret? Hoc letale uulnus est, quo furore prouectus, (uenerat enim contra ueritatem pugnaturus) Laurentius concidit. Quo ictu existimabat causam aduersariorum penitus collapsuram. Concidit ipse in seipsum per amentiam suis armis conuersis, suo se ipsum pugione transfodiens. Nolo alium testem donationis, extollit, admiratur, profert uti ueridicum scriptorem Melchiadem, qui rebus illis spectator, oculatusq́ testis interfuerit. Audi igitur illam edicti partem, & confer cum his quæ scripsit Melchiades. Constantinus: Quoniam ubi principatus sacerdotum, & Christianæ religionis caput ab Imperatore cœlesti cōstitutum est, iustum non est ut illic Imperator terrenus habeat potestatem. Idemq́ Imperator: Beato Syluestro, eius uicario, de præsenti tradimus palatium imperii nostri Lateranense. Hoc etiam testatur Melchiades fecisse Constantinum, autorq́ à Laurentio approbatur. Approbatur ergo edictum, donatio, decretum: & eodem argumento confirmatur à Laurentio, quo cadere putasset. Veluti qui in cœlum expuunt, in eos sputo reuersuro. Quid aliud scribitur in donatione, quàm quod dixit, asseruitq́ Melchiades, illius temporis autor, testis locupletissimus donationis? Sed uerior responsio contra Laurentium est, eum propter historiarum inscitiam, cæcumq́ iudicium, non potuisse percipere uerba, quæ Melchiadis esse feruntur, quæq́ ipse protulit, non esse Melchiadis, qui ad imperium Constantini non peruenit, ut quem historiæ ferant martyrio coronatum à

Maximino. Ac Melchiades fortaſſe nunquã uidit Conſtantinum, nec de eo, deq́; donatione eius ſcribere potuit, quæ poſt mortem eius multos annos acta eſt. Ob hanc cauſam uerum eſt teſtimonium Græcorũ, ab Arrianis confictum eſſe, Conſtantinum dediſſe Melchiadi, neſcio quas conſtitutiones. Quod falſum eſſe hiſtoſtoriæ probauerunt, palam oſtendentes, Melchiadẽ ad tempora imperii Conſtantini non perueniſſe, ſed à ſuperioribus imperatoribus fuiſſe martyrio coronatum. Lege Damaſum cum multis. Ab Arrianis ergo uerba illa Melchiadis, quæ protulit Vallenſis, ficta ſunt, unà cum illis conſtitutionibus. Hoc hominem feſellit. hic fuit incredibilis cæcitas, qui ex hiſtoriis doceri non potuerit, Melchiadem de fide, & religione, ac donis Conſtantini ſcribere, ac teſtari non potuiſſe. At miſer exiſtimat ſe rem obtinuiſſe, totamq́; Eccleſiam mendacem probauiſſe, quòd ex illis uerbis oſtenderit, quicquid Conſtantinus Eccleſiæ donaſſet, non Sylueſtri, ſed Melchiadis põtificatu factum eſſe, eamq́; ob cauſam totam hiſtoriam Sylueſtri falſam eſſe. Sed eum cæcitas, hiſtoriarumq́; inſcitia præcipitem egit.

Nunc ad noſtra reuertor: Gelaſius itẽ ſanè antiquus põtifex, lõge ante Adrianũ: floruit enim paulopoſt Cõſtãtinũ: quod in antiquo codice Iuonis Carnotẽſis, peruetuſti Theologi, profertur: neq; enim multifacio Gratianum recentiorẽ: In geſtis, inquit, beati Sylueſtri, quæ beatus papa Gelaſius in cõcilio ſeptuaginta epiſcoporũ à catholicis legi cõmemorat, & pro antiquo uſu multas hæc imitari dicit Eccleſias, in eiſdẽ ita legitur: Conſtãtinus Imperator quarto die ſui baptiſmatis priuilegiũ Romanæ Eccleſiæ põtifici cõtulit, ut in toto orbe Romano

ſacerdotes ita hunc caput habeant, ſicut omnes iudices regem. Superius prolata uerba (ut ego loquar) ſunt ut dixi Iuonis peruetuſti theologi. Non pudet autẽ inſolẽtem grammaticum, uocare impudentem fabulam, quæ tam uetuſta eſt hiſtoria, à tam magnis theologis probata, tot antiquorum pontificum teſtimoniis uera hiſtoria
iudicata? Nam etiam Nicolaus primus in amplißi- 72
ma epiſtola ad Michaëlem imperatorem: Conſonat, inquit, huic neceſſariæ ſententiæ ſanctus Syluester, magni Conſtantini Auguſti baptizator. Audis baptiſmũ Con
ſtantini per Syluestrum? Damaſus, itẽ qui fermè ſub 73
id tempus floruit, cùm de uitis pontificum uſq; ad ſua tempora ſcriberet, uentumq́; eſſet ad Syluestrum, ibi de baptiſmo Conſtantini ſcripſit, totumq́; edictum donationis explicuit. Et hæc ad ipſum Hieronymum ſcribẽs. Extat etiam in decretis, ſeu rebus geſtis diui Syluestri, quod apud ueteres theologos uidebis, hoc teſtimoniũ, ſeu locus ab his theologis prolatus ad quos priſcorum patrum ſcripta, nondum temporũ iniuria, ſublata peruenerunt, ſcilicet, Domino Conſtantino Auguſto, eodẽ tempore cum multi nobiles gauderent, quod Conſtantinus eſſet baptizatus à Syluestro epiſcopo urbis Romæ, & mundatus fuiſſet à lepra, per hoc beneficium, quod accepit à domino Ieſu Chriſto, per Syluestrum epiſcopum cœpit integre prædicare dominum Ieſum Chriſtum, & confiteri eius beneficia. Hæc illic. Horum igitur tam uetuſtorum autoritas nonne grammatici impudentißimæ temeritati præponderabit?

Summa igitur pietas, ac ſanctitas Conſtantini fecit, 74
ut ea corroborarentur, totumq́; per terrarũ orbẽ inuulgarentur, principio à Chriſto decreta, ab Apoſtolis, ab

antiquis patribus ubiq; tradita, & ad posteros deuoluta. Fuit enim uerè Constantinus eximia pietate, incredibili religione, ac sanctitate. Cui si quę calũniæ illatæ sunt à nonnullis scriptoribus, harum maxima pars profecta est à scelerato Iuliano imperatore, & ab his, qui in eius gratiam de Constantino falsa scripserunt. Atq; hic ego cõtrouersias illas à principio mihi commemoratas, uerissimis, & antiquissimis testimoniis dissoluam: eorum uidelicet, qui cuncta ea uiderunt, hisq́; interfuerũt: quarum historiarum, uerarumq́; cognitionum, suggessit copiam locupletissima in Vaticano bibliotheca. Artemius optimus, tum Christianus, tum etiam dux copiarum inuictus, summo loco natus, summæ apud magnũ Constantinum, & Constantium gratiæ, & autoritatis, qui in exercitu Constantini in eo bello, quod cõtra Maxentium gessit, primũ pilum ducebat, fuitq́; testis oculatus signi, quod in cœlo uidit Cõstantinus. Is, inquam, cùm ad tempora Iuliani deuenisset, atq; cum principatũ iniret Iulianus, ipse pręfectus esset Ægypti, cum impius Iulianus Christianos insectatus, adigeret ad supplicia parere recusantes. Ob eamq́; causam diuinus Artemius hæc cernens ingemisceret, nec crudele spectaculum ferre posset, in Iulianum necessariò destomachatus est. Quod Iulianus admiratus, auditoq́; eum esse Christianum, multò magis exarsit: sed eum blandis uerbis, ut solebat, aggressus, conabatur ei probare, Constantinum, qui primus Romanorum imperatorũ religionem Christianam suscepisset, fuisse imperitum, barbarumq́; hominem, crudelem, ac nefarium in totum genus. Ad quæ necessariò magnus Artemius respõdit, quæ cum coram imperatore ab eiusmodi uiro prolata fuerint, qui uidit,

& interfuit, facilè omnes calumnias cõtra magnum imperatorem diluent. Iuliano igitur qui de Constantino oblocutus erat respondit Artemius, ut in eius historia, rebusq́ gestis licet conspicere. Ac primum Iulianus:

ἀλλὰ Κωνσταντῖνος οἰκτρότατοι νεωτερίσας διὰ τὰς φίλας αὐτῷ ἀνοσιουργίας ἀπέστη τῶν θεῶν ὑφ᾽ ὑμῶν Γαλιλαίων ἐξαπατηθεὶς, ἅτε δὴ καὶ παιδείας ἀμέτοχος καὶ μήτε τοῖς ῥωμαϊκοῖς ἐμπεδευθεὶς, μήτε τοῖς ἑλληνικοῖς νόμοις, καὶ ἔθεσι, ἐγὼ δὲ ἀνόσιε τῆς ἑλληνικῆς τε καὶ ῥωμαϊκῆς παιδείας εἰς ἄκρον ἐπειλημμένος, καὶ ταῖς τῶν παλαιῶν ἀνδρῶν θεολογίαις Ἑρμοῦ τε φημὶ καὶ Ὀρφέως καὶ Πλάτωνος ἐξησκημένος, οὐκ ἥκιστα δὲ ταῖς ἰουδαϊκαῖς γραφαῖς διωμιληκὼς καὶ τὴν τούτων τερθρείαν ἐξουθενηκὼς, πάλιν πρὸς τὸ πατροπαράδωτον καὶ ἀρχαιότατον καὶ θεοφιλὲς, τοὺς ἀνθρώπους ἔθος τε καὶ σέβας ἀνατρέχειν διακελεύομαι.

At Constantinus ò inimicissimi, propter scelera ei domestica desciuit à Diis, à uobis Galilæis deceptus, utpote imperitus, qui neque in Romanorum, neque Græcorum ritibus, ac moribus satis cõsisteret. Ego uerò ò impie, qui Græcas, & Romanas disciplinas apprimè calleo, in ueterum theologia, Mercurii, & Orphei, ac Platonis, literis item Iudæorũ diu, multũq́ uersatus, quiq́ eorum superstitionem cõtempsi, rursus ad uetustam, ac patriã pietatem, religionemq́ iubeo homines reuerti. Hęc Iulianus. Denuo coram Artemio sic oblocutus est:

ὁ γὰρ Κωνσταντῖνος ὥσπερ οὐδὲ αὐτὸς ἀγνοεῖς εὐεξαπάτητος ἀνδρῶν, ἀμαθής τε καὶ ἀνόητος ὢν, περὶ τὴν θρησκείαν ἐνεωτέρισε καὶ τοὺς ἑλλήνων ἀθετήσας θεοὺς, ἐπὶ τὸν Χριστιανισμὸν ἐξέκλινε, τὰς ἀνοσίους αὐτοῦ πράξεις ἐπαισχυνόμενος, καὶ ὅτι οἱ θεοὶ αὐτὸν τῆς ἱερᾶς αὐτῶν καὶ παναγεστάτης θρησκείας ὡς ἐξάγιστον καὶ πονηρὸν πόῤῥω που καὶ μακρὰν ἀπώσαντο. ἅτε καὶ ὁμογνιοὺ αἵματος γενόμενον ἄιτιον. τούς τε γὰρ ἀδελφοὺς ἀπέκτεινεν οὐδὲν ἄτοπον εἰργασμένους καὶ τὴν γυναίκα Φαῦσταν καὶ τὸν αὐτοῦ ὑιὸν Κρίσπον, χρηστόν τε καὶ ἀγαθὸν ἄνδρα τυγχάνοντα.

Constantinus, inquit, quod tu quoq́ nosti, cùm is esset, qui facilè deciperetur, imperitus, ac stolidus, ad nouam religionem animum adiecit: Diisq́ Græcorum contemptis, delapsus est in Christianismum; tum quòd ob sua

scele

ſcelerata facta erubeſceret, tum quòd eũ Dii uelut, ſceleratum, & impurum à ſanctiſsima religione ſua, à ſacris, & ceremoniis procul abiecerunt, ut qui ſeſe ſanguine domeſtico cõmaculaſſet. Nam fratres, qui nihil indignum admiſerant, interfecit. Vxorem quoq; Fauſtam, & filiũ Criſpum, uirum bonum, ac probum. Hæc criminatus eſt Iulianus. Artemius igitur ad ea animosè reſpondit, ſingulas eius calumnias refellens: ὅτι δὲ τὸν μακάριον Κωνσταντῖνον πάντων βασιλέων ὑπέρτερον καὶ τὸ τούτου γένος ἐνόμισας ἐχθρὸν καὶ ἀπόπτυστον τοῖς σοῖς ἀποκηρύξας θεοῖς, πρὸς ἔτι δὲ καὶ μανιώδη καὶ φονικὸν, ταῦτά σοι ὑπὲρ ἐκείνου ἀπολογήσομαι. ὅτι ὁ σὸς πατὴρ Κωνστάντιος, καὶ οἱ αὐτοῦ ἀδελφοὶ προκατῆρξαν ἀδικήματος, φάρμακον αὐτῷ δηλητήριον κερασάμενοι μηδὲν ἄδικον ὑπ' αὐτοῦ πεπονθότες, ἐκεῖνος δὲ τὴν γυναῖκα Φαῦσταν καὶ πάνυ δικαίως ἀπέκτεινεν, ἀπομιμησαμένην τὴν πάλαι Φαίδραν καὶ διαβαλοῦσαν τὸν τούτου υἱὸν Κρίσπον ὡς ἐρωτικῶς αὐτῇ διακείμενον, καὶ πρὸς βίαν ἐπιχειροῦντα κατάπερ κἀκείνη τὸν τοῦ Θήσεως Ἱππόλυτον. καὶ δὴ τὸν οὕτως μητρὶ ἐπιμανέντα ὡς οἱ αὐτῆς ἐβούλοντο λόγοι πατὴρ ὢν ἐκεῖνος ἐκόλασε. ὕστερον μέντοι γνοὺς ψευσαμένην καὶ αὐτὴν προσαπέκτεινεν, δίκην ἐπ' αὐτὴν δικάσας πασῶν δικαιοτάτην. ἀπέκλινεν μὲν πρὸς τὸν Χριστὸν οὐρανόθεν ὑπ' ἐκείνου κληθεὶς, ὅτε πρὸς τὸν Μαξέντιον δυσκατάμαχητον διηγωνίσατο μάχην. ἐφάνη γὰρ αὐτῷ τότε καὶ τὸ τοῦ σταυροῦ σημεῖον μεσούσης ἡμέρας ὑπὲρ τὸν ἥλιον ταις αὐταῖς ἐξαστράπτον καὶ γράμμασιν ἐξ ἀστέρων διασημαῖνον τὴν τοῦ πολέμου νίκην. ἡμεῖς τε γὰρ αὐτοὶ τὸ σημεῖον ἐθεασάμεθα καὶ τῷ πολέμῳ παρόντες καὶ τὰ γράμματα ὑπέγνωμεν. ἀλλὰ καὶ τὸ στρατόπεδον ἅπαν τεθέατο καὶ πολλοὶ τούτου μάρτυρες ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῷ σῷ τυγχάνουσι. Quę ſunt: Quod autem in beatũ Conſtantinum, omnibus imperatoribus ſuperiorem, totumq; eius genus cõuitia dixiſti, dicens eum inimicum, inuiſumq; Diis tuis: inſuper inſanum, ac ſanguinarium: hæc tibi pro eo reſpondebo: Potius pater tuus Cõſtantius, fratresq; eius ſceleris principes fuerũt, qui ei mortiferum uenenũ miſcuerunt, nullam ab eo iniuriam perpeſsi. Fauſtam quidem uxorem iuſtiſsime interfecit, ut quæ imitata antiquam Phędram accuſauit Criſpum filium, quòd eam deperi

deperiret,& quod uim ei afferre conatus esset , sicut illa Hippolytum filium Thesei. Itaq; in hũc modum in matrem, ut illa calumniabatur insanientem pater eum interfecit. Postea cum deprehendisset eam mendacem, iustissimam in eam tulit sententiam. Adhęsit Christo , ab eo uocatus è cœlo, cùm contra Maxentium bellum difficillimum aggredienti signum crucis apparuit in cœlo media die supra solem radiis corruscans , literis sidereis uictoriam prænuntians . Nos enim , qui bello interfuimus , signum uidimus , literasq́; legimus , Totus item exercitus spectator signi fuit. Multiq́; hodie testes sunt in exercitu tuo . Hæc diuinus, ac magnus Artemius: cuius in his, quæ ad Cõstantinum attinent, autoritate nulla maior esse potest, nullum ualidius testimonium . His fit perspicuum quæ de Cõstantino magno aduersa prædicantur, maxima ex parte ab impio Iuliano , & ab his philosophis , historicisq́; quos ille alebat , ac fouebat profecta. Hæc satis expurgant quæ de Crispi, & Faustæ cæde feruntur: quanquam sunt, qui negent Crispum interemptum fuisse . Exorta enim est in Constantinum à Cõsanguineis persecutio, tum quòd iam imperatorium genus à prisca bonitate degenerauerat, omnia ciuili sanguine , qui regnare cupiebant, complentibus , & in mutuas cędes conspirantibus, ut sunt humana ingenia: tum ob eam causam , quòd tantopere Christianæ religioni faueret, quod cæteri, quibus ueteres superstitiones magis probarentur , ferre non poterant. Diluta est igitur calumnia de Crispo, & Fausta, de cædibus domesticorum. De matre quoque similis responsio est, atq; superius. Fuit enim calumnia Iuliani imperatoris , Christianis inimicissimi , quod eadem historia testatur , qui

genus ſuum efferens, ſeq; ortum ex Conſtantio. Ipſum autem patrem ex Theodora filia Maximini prædicans, de Conſtantino dicit, ὁ δὲ Κωνσταντῖνος ἐξ Ἑλένης φαύλης τινὸς γυναικὸς καὶ ἀσήμου. Conſtantinus uerò ex Helena natus eſt, ignobili, & uili fœmina. Eiuſmodi igitur calumniæ ab inimicis proferebantur, ut ſolitum eſt inimicorum genus omnia maledicendo deprauare. Reſpondit igitur ad hæc etiam Euſebius in Encomio, oſtendens filii, & matris ſingularem ſanctitatem, & filii erga matrem incredibilem pietatem. Gerunt igitur mentem Iuliani, cuiuſmodi fuit Laurentius, qui Cõſtantino detrahunt, qui cœleſtem eius bonitatem, inauditam pietatem non agnoſcunt. De conuerſione eius ad Chriſtianam pietatem cùm duæ cauſæ ferantur, quod ſignum crucis uiderit in cœlo, aut quod lepra infectus, baptiſmo maculas deleuerit, non ſunt hæ contrariæ: ſed cùm hiſtoriæ non omnia complexæ eſſent, uno tantum commemorato,
75 alterum reticuerũt: eſtq; clariſsimum exemplum. Nam Euſebius in Encomio cùm de ſigno crucis uiſo à Conſtantino, deq; his quæ mox profligato Maxentio geſſit, ſcripſiſſet, reliquamq; hiſtoriam proſequeretur de Conſtantino iam Conſtantinopoli regnante, nihil de tranſitu eius ad eam urbem ſcripſit, nec ſcilicet diſceſſum, nec cauſas diſceſſus commemorauit. Similis fuit reliquorum, qui aut tempore Euſebii, aut poſt eum quoſdam hiſtorias conſcripſerunt ſilentium, ut Socratis, Sozomeni, & Theodoriti. Nihil igitur mirum ſuper lepra multos tacuiſſe, qui ne de diſceſſu quidem Conſtantini ab urbe quicquam ſcripſerunt, ſed poſt Maxentii bellum, ſubitò in Græciam ex Italia ſcriptores auolauerunt. Fuit igitur primum quidem ſpectacu-

lum

lum crucis in cœlo, paucis autem annis interiectis, fuit lepra. Nam Conſtantinus tametſi in cœlo conſpicatus 76
eſſet crucem, nondum tamen perfectè Chriſtianus, ſed uelut paganus erat. Adhuc monetæ eius imaginibus Deorum exprimebantur, quarum eſt ingens Romæ copia: ut hæ ſunt, quæ habent Solem quadrigis inuehentem, & inſcriptionem, SOLI INVICTO COMITI. Adhuc Chriſtianorum perſecutiones à præfectis exercebantur. Omnia penè ueteris ſuperſtitionis monimenta reſtabant. Cuius ad alia perſpicuum iudicium eſt, quòd arcus Conſtantini Romæ, in quo uictoria contra Maxentium impreſſa eſt, neque picturas ullas Chriſtianorum, aut crucis habet, neque in literis ulla fit mentio uel ſigni uiſi, uel cuius auxilio uictoria ſit potitus: ſed tantum diuinitatis inſtinctu iuſtis armis ſe Rempub. ultum eſſe. Nam columna quam commemorat Euſebius multo poſt erecta eſt. At in arcu Titi, & Veſpaſiani, quo triumphus captorum Hieroſolymorum exprimitur, uideas candelabrum, arcam, cæteraq́; myſteria capti templi. Itaque poſt uictum Maxentium, poſt uiſum crucis ſignum, non ſubito ſyncerè Chriſtianus fuit Conſtantinus: acciditq́; ut aliquot annis poſt lepræ contagione macularetur. Quod præter alia teſtimonia etiam Græcorum hiſtoriæ comprobant, recenſentes poſt profligatum Maxentium, cognomentum Flauii Conſtantinum accepiſſe: poſtea lepræ contagione maculatũ fuiſſe: καὶ φλάβιος ὠνομάσθη ἐκ κακοχυμίας δέ τινος λελεπρωμένος καὶ δεινῇ τινὶ λώβῃ προσεοικὼς νεοσφατῶν νηπίων αἵματι λούσασθαι τῶν ἐν τῷ καπιτωλίῳ εἰπόντων θεραπείαν συνέθετο ἀ καὶ παλλὰ ἀθροισθέντα οἰκτείρας ἀπέλυσεν, πρὸς δὲ καὶ χρήματα πολλὰ ταῖς μητράσιν καταθέμενος πρὸς δὲ τὸν ἱερέα Σύλβεστρον ἐξ ἐπιφανείας Πέτρου καὶ Παύλου τῶν ἀποστόλων δραμὼν καὶ βαπτισθεὶς ἄνεσιν ἐκ

ἐκ κολυμβήθρας ὅλ☉ ὑγιής. Flauius, inquit, cognominatus
eſt, ſed cùm lepra attactus eſſet, fœdiſsimum'q; eſſet
ſpectaculum, ſacerdotibus Capitolii ſuadentibus laua-
crum ſanguinis puerorum, aſſenſus eſt, ſed multos eo-
rum congregatos miſeratus dimiſit, inſuper donatis ma
tribus. Cum'q; ad Sylueſtrum accurriſſet, propterea,
quòd ei Petrus, & Paulus Apoſtoli apparuiſſent, atque
ab eo baptizatus eſſet, totus ſanus è lauacro egreſſus
eſt. Is igitur ſecundus fuit, & quidem uerus ſtimu-
lus, quo penitus impelleretur ad Chriſtianam pietatem
Cõſtantinus. Nihil ego nunc morabor quid Hierony-
mus in chronicis ſcripſerit, quem auſim dicere nihil ueri
de Conſtantino retuliſſe. Cùm eũ crudeliter dicat inter-
feciſſe Criſpum, cùm cauſas relictæ urbis nullas afferat,
cùm dicat ab Arrianis eum fuiſſe baptizatum, quæ te-
ſtimonio antiquorum, multorum'q; theologorũ nullo
modo uera eſſe probantur. Perſpicuum'q; eſt res Con-
77 ſtantini parũ ei notas fuiſſe. De baptiſmo igitur, cùm
magna ſit controuerſia, audiamus priſcos patres quid
exclamauerint: Fieri'ne poſse, ut tam diu Conſtantinus
baptiſmum diſtulerit, ut extremo uitæ tẽpore baptiza-
retur? Eum'ne ſanctos patres in concilio Niceno ſedere
paſſuros fuiſſe nõ baptizatum, ſed quaſi paganũ? Ille'ne
tam ſacras, tam pias epiſtolas, quæ ſunt apud Euſebium
de religione Chriſtiana ſcripſiſſet non baptizatus? tam
pręclara opera peregiſſet? cõcilia cõuocaſſet? ad hęreſes
tollendas tãtopere animũ adieciſſet nõ baptizatus? tãto
Chriſtianæ pietatis ardore flagraſſet? Et qui pro Chriſti
gloria nihil nõ conaretur, unã totius pietatis fundamen
tum, rẽ per negligẽtiã in eam longũ tẽpus reieciſſet? Cũ
in numerũ dãnatorũ à doctiſsimo uate aſcribatur, qui

Diſtulit

Distulit in seram commissa piacula mortem.

Hæc patres exclamant, non ferunt ad ultimam uitæ metam prædicari baptismum à Constantino fuisse dilatũ. Quid quod alii ferunt, eum ab hęreticis baptizatum? at Eusebius, & Ambrosius, à catholicis. Quæ indignitas, si non fuit ab hæreticis baptizatus, eam notam à scriptoribus tam pio Imperatori inustam fuisse? Ipsa igitur 78
dissensio probat falsa esse, quæ de illo in limine uitæ baptismo prędicantur, ac forsitan erroris apud historicos duas habuit causas, quòd tum Constantius filius scribitur supremo uitæ tempore baptizatus. Nam Constantius ut res gestæ Artemii testantur cùm quadraginta annis cum patre, & solus imperasset, posteaq́; in morbũ incidisset, qui ei uideretur incurabilis, statim accito episcopo Antiochiæ Euzoio, iussit se baptizare, pauloq́; post excessit, ὡς δὲ φαύλως ᾔσθετο ἔχων ἤδη καὶ οὐκ ἂν βιωσόμενος τὴν ταχύστην, τὸν Ἀντιοχείας ἐπίσκοπον Εὐζώϊον μεταπεμψάμενος βαπτίσαι αὐτὸν ἐπιτρέπει. καὶ δὴ βαπτισάμενος καὶ μικρὸν ἐπιβιοὺς αὐτόθι προλείπει τὸ ζῆν. Potuit igitur fieri, quod sæpe apud historicos accidit, ut cùm scriptores liquido rem perceptam non haberent tribuerent patri, quod accidit filio.

Altera potuit errorem fecisse causa, quod scriptum reliquit Damasus de Constantino filio, quem memorię prodidit ab Arrianis fuisse rebaptizatum. Hæc clarior erroris causa propter unum, idemq́; patris, & filii nomen. Tres enim ut notissimũ est filios suscepit magnus Constantinus, Constantinum, Constantium, Constantem. Constantinus maior natu, cui Italia, Gallia, Britãnia, atq; alpes obuenerũt, fuit improbus, qui fratri Constanti bellum indixit, in quo cecidit, atque in Arrianorum dogma delapsus, ab eis, ut dixi, denuo baptizatus

 est:

eſt : quod Damaſus, ſcribens de Felice ſummo pontifi-
ce, cum multis aliis teſtatur: quæ etiam in Eccleſia legun
tur, adiuncta neſcio qua de cauſa cum martyrio Simpli-
cii, Fauſtinæ, ac Beatricis. De Felice igitur hiſtoria ad
hunc modum prodidit: Felicem ſub Conſtantino filio
Eccleſiæ præfuiſſe. Is, inquit, Conſtantinus Auguſtus
concilium hæreticorum, ac Valentis, & Vrſacii, & Ar-
rianorum approbans, qui & ipſe Arrianus erat, ab Euſe
bio Nicomediēſi rebaptizatus, eiecit ſanctum Felicem
urbis epiſcopum de ſede epiſcopatus ſui. Ob hæreſim
enim Felix eum anathemate percuſſerat. Sic quoque
potuit dici à nonnullis, patrem Conſtantinum ultimo
uitæ tempore fuiſſe baptizatum, quod filio euenit. In
quo complures errauerunt. Quandoquidem de bapti-
zato ab Arrianis patre Conſtantino grauiſsimi ſcripto-
res ſcribentes peccauerūt. Quàm facile igitur fuit quod
toties apud hiſtoricos fit ut tribueretur patri quod filiis
euenit, uel maxime ubi nominum erat ſimilitudo, ut ſcri
beretur ab Arrianis pater Conſtantinus baptizatus,
80 quod filius Conſtantinus peccauit. Illud quoqꝫ ope-
ræpretium eſt noſſe baptiſmum magni Cōſtantini, quē
ſcripſit Euſebius in Encomio fuiſſe potius balneum ca-
lidarum aquarum, ad quas æger Conſtantinus ſanitati
81 conſulens acceſsit. Collectis igitur unà omnibus ra-
tionibus, relinquitur, Non fuiſſe baptiſmum Conſtan-
tini ad ſupremum uitæ tempus dilatum: ſed uerum, ac
ſanctū baptiſmum eius fuiſſe, cùm Trinitatē, omniáqꝫ
Chriſtianę religionis myſteria confeſſus, baptizatus eſt
à Syluestro. Cui Græcorum hiſtoriæ cunctis locis aſſen
tiuntur, etiam teſtimonium proferēres ipſum baptiſmi
locum, quem ſuis ubiqꝫ hiſtoriis cō celebrant cognitum

eis

eis olim atq; admirationi habitum: multò magis, quàm nostra tempestate, qua multa rerum sanctarum, atque antiquarum uestigia Romæ interierũt, nobisq; propter consuetudinem multa uilescere ceperunt, eaq; admirari, ac contemplari desiimus. Audi igitur testem su- 82
per hoc Theophanem historiæ scriptorẽ peruetustum. Sunt enim septingenti anni, ac supra, cùm historiam ab orbe condito cõscripsit, res uniuersi æui complexus.

Τούτῳ τῷ ἔτει ὥς φασί τινες, Κωνσταντῖνος ὁ μέγας σὺν Κρίσπῳ τῷ υἱῷ αὐτοῦ ἐν Ῥώμῃ ὑπὸ Συλβέστρου ἐβαπτίσθη ὡς οἱ κατὰ τὴν πρεσβυτέραν Ῥώμην μέχρι σήμερον τὸ βαπτιστήριον ἔχουσιν εἰς μαρτυρίαν ὅτι ὑπὸ Συλβέστρου ἐν Ῥώμῃ ἐβαπτίσθη μετὰ τὴν ἀναίρεσιν τῶν τυράννων. οἱ δὲ κατὰ τὴν ἀνατολὴν ἐν Νικομηδείᾳ κατὰ τὸν θάνατον ὑπὸ Εὐσεβίου τοῦ Νικομηδέως ἀρειανοῦ φασὶν αὐτὸν βεβαπτίσθαι, ἔνθα καὶ ἔτυχε κοιμηθῆναι. ἀναβαλλόμενος γὰρ ἦν φασὶν τὸ βάπτισμα, ἐλπίζων ἐν τῷ Ἰορδάνῃ βαπτισθῆναι ποταμῷ. ἐμοὶ δὲ ἀληθέστερον φαίνεται τὸ ὑπὸ Συλβέστρου ἐν Ῥώμῃ βεβαπτίσθαι αὐτόν. καὶ τὰς ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ φερομένας διατάξεις πρὸς Μελτιάδην πεπλασμένας εἶναι τοῖς ἀρειανοῖς, δόξαν ἐντεῦθεν περιποιῆσθαι σπουδάζουσιν ἑαυτοῖς ἢ καὶ τὸν εὐσεβῆ βασιλέα κοιμίζειν ἐθέλουσιν ἀβάπτιστον δεικνύασιν ἐντεῦθεν. ὅπερ ἄτοπον καὶ ψευδές. εἰ γὰρ οὐκ ἦν βεβαπτισμένος ἐν τῇ κατὰ Νικαίαν συνόδῳ, λοιπὸν οὐδὲ μετελάμβανε τῶν θείων μυστηρίων, οὐδὲ συνηύχετο τοῖς θείοις πατράσιν, ὅπερ ἀτοπώτατόν ἐστιν καὶ λέγειν καὶ φρονεῖν. ἄλλοι δὲ ἀρειανοὶ καὶ ἕλληνες ὡς νόθον διαβάλλουσιν τὸν μέγαν Κωνσταντῖνον, ψεύδονται δὲ καὶ οὗτοι. ἡ γὰρ γενεαλογία αὐτοῦ βασιλικὴ ὑπῆρχε καὶ πρὸ Διοκλητιανοῦ. ὁ γὰρ πατὴρ αὐτοῦ Κωνστάντιος θυγατριδοῦς ἦν Κλαυδίου τοῦ βασιλέως, καὶ ἐξ Ἑλένης τῆς πρώτης αὐτοῦ γυναικὸς ἔλαβε τὸν μέγαν Κωνσταντῖνον. εἶχεν δὲ καὶ τοὺς ἄλλους υἱοὺς ἐκ Θεοδώρας τῆς θυγατρὸς τοῦ Μαξιμιανοῦ τοῦ Ἑρκουλίου, ἀδελφῆς δὲ τοῦ Μαξεντίου τοῦ ἐν τῇ Ῥώμῃ τυραννήσαντος ὑπὸ Κωνσταντίνου περὶ Βουλαίαν τὴν γέφυραν, ὅτε καὶ τὸ τοῦ σταυροῦ σημεῖον ἐθεάσατο ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ Φαύστας τῆς γαμετῆς τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου. καὶ μηδεὶς θαυμαζέτω εἰ πρὸ τοῦ βαπτίσματος ἑλληνίζοντες δύο ἀδελφὰς ἔγημαν ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱός. εἰσὶ δὲ αἱ γενέσεις αὐτῶν ὡς ὑποτὲ ταῦτας.

Hoc anno, inquit, ut nonnulli ferunt, magnus Constantinus cũ Crispo filio Romæ à Syluestro baptizatus est. Quemadmodum hi, qui Romæ habitant, usq; ad hanc diem

diem in teſtimonium oſtendunt locum baptiſmi, ſiue baptiſterium, quòd Romæ ſit à Sylueſtro baptizatus poſt ſublatos tyrannos. At orientales ferunt eum ab Euſebio Nicomedienſi Arriano ſub extremũ uitæ tempus baptizatum, ubi etiam fato functus ſit. Ferunt enim eum diſtuliſſe baptiſmum, quòd ſperaret in Iordane flumine baptizari. Sed mihi uerius uidetur, eum à Sylueſtro Romæ fuiſſe baptizatum, & conſtitutiones, quæ nomine eius circunferuntur ad Melchiadem, fictas eſſe ab Arrianis, qui ſibi hinc gloriam aucupari ſtuderent, aut pium Imperatorem maculare niterentur, ipſum ſine baptiſmo fuiſſe aſſerentes. Quod planè abſurdum eſt, ac falſum. Si enim non erat baptizatus in concilio Niceno, ſupereſt ut neq; diuinorum myſteriorum fuerit particeps, nec orationes cũ diuinis patribus habuerit: quod dicere, & cogitare abſurdiſsimum eſt. Cæteri uerò Arriani, & pagani calumniantur uti ſpurium magnũ Conſtantinum. Qui & ipſi mẽtiuntur. Nam genus eius regium ante Diocletianum fuit. Siquidem pater eius Conſtantius ſororius erat Claudii Imperatoris. Et ex prima uxore Helena ſuſcepit magnum Conſtantinum: ſuſcepit etiam alios filios ex Theodora filia Maximiani filii Herculii, quæ ſoror erat Maxentii, qui Romæ tyrannidem exercuit, interfectusq; eſt à Conſtantino ad pontẽ Miluium, quãdo ſignum crucis cõſpexit in cælo. Soror item erat Fauſtæ uxoris magni Conſtantini. Neq; quiſquam admiretur, ſi ante baptiſmum cum adhuc eſſent pagani, duas ſorores accipiebant pater, & filius. Eſt autem genus eorum ad hunc modum.

Quàm ualidum eſt hoc teſtimoniũ ad mendacia multorum coarguenda, de baptiſmo Conſtantini, de conſtitution

tutionibus ad Melchiadem, qui antecesit Syluestrum, quas Laurentius uelut Arrianus protulit, ad euertendã donationem factam Syluestro. Qui etiam uelut paganus inuectus est in Cõstantinum, quem dixerit pesimè de Romano nomine meritum. At eum Thophanes testimonio suo reuincit. Audi hic sublatam cõtrouersiam de Melchiade, cui nihil donare Constantinus potuit, quippe qui à Maxentio, aut Maximino est martyrio coronatus, teste Damaso. Atq; ea quæ nomine Melchiadis uerba proferuntur de donatione Constantini constat esse falsa, ab Arrianis conficta: quod malignus Laurentius aut non potuit, aut noluit percipere. Ac uide, quàm fallaci coniectura uoluerit euersam esse donationem scilicet ex Melchiade, qui ea neque scripsit, neque scribere potuit.

Zonaras quoq;, historicus sanè quàm bonus, de ma 83
gno Constantino eadem scribit. Postquam, ait, multis uictoriis potitus esset Constantinus οὕτω δὲ μοναρχήσας ὁ Κωνσταντῖνος καὶ φλάβιος ὠνομάσθη καὶ οὕτω πως ἐχρημάτισε φλάβιος Κωνσταντῖνος καὶ ἐν Ῥώμῃ διῆγε. Τῆς μὲν τῶν εἰδώλων θρησκείας οὐκ ἀποστὰς, τὰ περὶ Χριστοῦ δὲ μυούμενος, καὶ ἤδη παραδεχόμενος. σώματος δὲ νοσεροῦ καὶ πλοῦ σαφύοντος ἐκ κακοχυμίας καὶ ὕλης μοχθηρᾶς ἐξανθήματα, ὡς λώβην. ταῦτα παρὰ τῶν ἰατρῶν ὀνομάζεσθαι καὶ λέπρα δὲ παρεικάζεσθαι, καὶ τὴν τούτων θεραπείαν ἀπαγορεύεσθαι εὗρε τοὺς ἱερεῖς τοὺς ἐν τῷ καπιτολίῳ διὸς οὐκ ἄλλως λέγοντας τεύξεσθαι θεραπείας αὐτὸν, εἰ μὴ ἐν παίδων νηπίων ἔτι ἀτμίζοντι λούσαιτο αἵματι. αὐτίκα τοίνυν ἐκ πάσης τῆς ἐκείνων χώρας συνῆκτο τὰ νήπια καὶ ἡμέρα ὥριστο τῆς τούτων σφαγῆς, καὶ ὁ βασιλεὺς ἀπῄει τότε τῷ αἵματι τῶν παίδων λουσάμενος εἰς τὸ καπιτώλιον. αἱ δὲ τούτων μητέρες προϊόντος αὐτοῦ γοερὰς ἠφίουν φωνὰς, καὶ ὠλόλυζον, ὧν ἀκούσας ἐκεῖνος ἤρετο τι τοῦ θρήνου τὸ αἴτιον, καὶ μαθὼν τὰς μητέρας θρηνεῖν τῶν βρεφῶν ὡς ἐκ μέθης ἀνεγρηγορὼς, τὸ μὲν τῆς πράξεως εἶπεν ἀνόσιον, πρόδηλον, ἄδηλον δὲ τὸ ἀποτέλεσμα. εἰ δὲ καὶ τοῦτο ἦν ἀναμφίβολον, κρεῖσσον πάσχειν ἐμὲ ταῖς νόσοις ταλαιπορούμενον, ἢ τοσούτων βρεφῶν καταψηφιεῖσθαι ἀπώλειαν, καὶ ῥομφαίᾳ λύπης τὰς τῶν μητέρων αὐτῶν διελάσας ψυχάς, καὶ ταῦτα εἰπὼν ἐπανῆλθεν, ἀποδοθῆναι ταῖς μητράσιν προστάξας

τὰ νήπια, καὶ χρήματα δὲ, δοθῆναι αὐταῖς, ἵνα αὐτίῤῥοπον ἐξοῦσιν, ἢ καὶ διπλασίονα τὴν χαρὰν, ὅτι τὰ ζῶντα τὰ ἔγγονα ἀπειλήφασι, καὶ ὅτι ἐπὶ τούτοις καὶ χρήματα προσειλήφασι. ταῦτα δὲ διαπραξαμένῳ νυκτὸς αὐτῷ ἐδοξάτην ἄνδρε παρεστᾶναι δίττω Πέτρος εἶναι καὶ Παῦλος λέγοντες οἱ ἀπόστολοι τοῦ χριστοῦ, καὶ εἰ σωματικῆς ἔλεγον, καὶ ψυχικῆς ὑγιείας βούλει τυχεῖν τὸν ἐπίσκοπον μετακάλεσαι Σύλβεστρον, κἀκεῖνός σοι καὶ τὴν λύμην ἀπώσεται τῆς σαρκὸς καὶ ζωῆς ἀνωλέθρου καταξιώσει σε. ἐπὶ τούτοις ὁ βασιλεὺς τοῦ ὕπνου ἀνενεγκὼν στέλλει τοὺς καταπεμψομένους σὺν αἰδοῖ τὸν ἐπίσκοπον, καὶ παραγενομένῳ τῷ ἱερῷ Συλβέστρῳ, εἰπέ μοι ἔφη ἐπίσκοπε θρησκεύονται παρ' ὑμῖν θεοὶ Πέτρος καὶ Παῦλος ὀνομαζόμενοι; ὁ δὲ, εἷς ἡμῖν θεὸς γιγνώσκεται ἀπεκρίνατο, Πέτρος καὶ Παῦλος θεράποντες ἐκείνου, καὶ ὑπηρέται εἰσιν. ἐξῆς οὖν ὁ βασιλεὺς διηγεῖται αὐτῷ τὸ ἐνύπνιον, καὶ τὸ καθ' ἡμᾶς παρ' αὐτοῦ μυεῖται μυστήριον καὶ βαπτίζεται, καὶ ἄνεισιν ἐκ τῆς κολυμβήθρας ὑγιὴς ὅλος καὶ αὐτίκα ἄδειαν τε κηρύττει Χριστιανοῖς, καὶ τοὺς ναοὺς σφίσιν ἀναπετάννυσι, καὶ νέους ἐφίησιν ἀνεγείρεσθαι. κλείει τοὔμπαλιν τὰ τεμένη τῶν ψευδωνύμων θεῶν, ἀδεῶς τε θεσπίζει προσιέναι τοὺς βουλομένους τῇ πίστει τοῦ Χριστοῦ, βιάζεσθαι μὲν γὰρ μηδένα ἔλεγε βούλεσθαι, τοὺς δὲ ἑκόντας προστιθεμένους τῷ Χριστῷ ἀποδέχεσθαι. ὁ μὲν οὖν οὕτω τῇ πίστει τοῦ Χριστοῦ προσελήλυθε. τὸ κήρυγμα δὲ ἐπλατύνετο καὶ παῤῥησία τοῖς Χριστιανοῖς ἐδίδοτο. Atq; in hunc modum, inquit, monarchiam adeptus Conſtantinus, Flauuius cognominatus eſt. Degebatq; Romæ nondum quidem à cultu idolorum abhorrens, initiatus tamen Chriſti religione. Ex malis autem humoribus, ac peſsima materia toto corpore oborta, ueluti florum copia, impetigine, quæ à medicis uocabatur contagio, ſimilisq; lepræ uidebatur, cuius curatio deſperata erat: inuenti ſunt ſacerdotes Iouis Capitolini, qui dicerent, non aliter eum poſſe ſanari, niſi calido infantium cruore ablueretur. Vndique igitur collectis pueris, decretaq; die, qua cædendi eſſent, ibat Imperator in Capitolium, illorum cruore lauandus. Sed matres puerorum Imperatore aduentante lugubres uoces mittebant exululantes. Quibus ille auditis, cauſam fletus ſciſcitatus eſt. Cumq; didiciſſet matres eſſe, quæ ob pueros interfic

terficiendos lugerent, uelut ex ebrietate euigilans, hanc rem præ ſe ferre certam, & indubitatã improbitatem, at incertũ euentum ſanitatis dictitans. Quòd ſi etiã certus eſſet euentus ſanitatis, prȩſtare tamen ipſum ȩgritudine confici, quàm tot pueros cædendos aſpicere, & gladio mœroris matrũ pectora tranſuerberare. His dictis abſceſsit, iubẽs matribus reddi pueros, eiſq́ insuper pecunias donari, ut gaudiũ maius perciperent redditis pueris, & pecuniis acceptis. His ad hunc modũ peractis, noctu uiſi ſunt ei adeſſe uiri duo dicentes, ſe eſſe Petrum, & Paulũ Apoſtolos Chriſti, qui ſi uellet animi, & corporis adipiſci ſanitatẽ, Syluestrum epiſcopũ accerſeret, qui ei labẽ carnis abſtergeret, & æternȩ uitȩ efficeret dignũ. In his Imperator è ſomno euigilans mittit ſtatim qui accerſerẽt cum honore epiſcopũ. Cumq́ ad eum Syluester acceſsiſſet, Dic, ait, epiſcope, coluntur'ne uobis Dii Petrus, & Paulus nuncupati? Nobis, inquit Sylueſter, unus duntaxat Deus agnoſcitur: Petrus autem, & Paulus ſerui eius, ac miniſtri ſunt. Enarrat deinde ſomnium Imperator noſtriſq́ myſteriis initiatur, ac baptizatur, & ex piſcina totus ſanus conſurgit. Statimq́ immunitatem, ac ſecuritatem Chriſtianis publicè concedit, eiſq́ templa aperit, noua attollere ſinit. Contra claudit fana dæmonum, quæ falſò Deorum ſibi nomen aſciuerant: omnes decernit poſſe ſecurè qui uelint accedere ad fidem Chriſti. Nolle quidem ſe cogere quenquam, exoſculari autem, qui ſponte ſe Chriſto dederint. Is igitur ad hunc modum ad fidem Chriſti acceſsit. Prædicatio autem diffundebatur, dabaturq́ audacia Chriſtianis. Hæc hiſtoria. In qua multa ſunt præclara ab excellentibus ingeniis conſideranda, ut cõgruunt omnes

maiorem in modum ſuper rebus geſtis Conſtantini, & Sylueſtri, ut quãquam uiderit in cœlo ſignũ crucis Conſtantinus, non tamen à cultu idolorum protinus deſciuerit: quo declaratur cauſa baptiſmi, fitq́ perſpicuum, non fuiſſe eum baptizatum, cùm uidit in cœlo ſignum crucis, totaq́ illa controuerſia diſſoluitur. Quibus uerbis facinus mactandorum infantium execratus fuerit. Multaq́ præterea. Is idem mirificè congruit cum Artemio ſuper cæde Fauſtæ & Criſpi: quod cùm ſit memoratu dignum, etiam hoc teſtimonium huc proferre uehementer operæpretium cenſui. Εἶχε δὲ καὶ ἐκ παλλακῆς ἕτερον υἱὸν Κρίσπον καλούμενον, τῶν ἄλλων νέων πρεσβύτερον, ὃς καὶ παρὰ τὸν πρὸς Λικίνιον πόλεμον πολλάκις ἠρίστευσεν. Τούτῳ ἡ μητρυιὰ Φαῦστα ἐπιμανεῖσα ἐρωτικῶς ἐπεὶ μὴ εὐπειθοῦς ἐκείνου ἐτύγχανε κατεῖπε πρὸς τὸν πατέρα ὡς ἐρῶντος αὐτῆς, καὶ πολλάκις βιάσασθαι ἐπιχειρήσαντος. διὸ καὶ θάνατον ὁ Κρίσπος παρὰ τοῦ πατρὸς κατεδικάσθη πεισθέντος τῇ γαμετῇ. ὡς δ' ἔγνω μετάπειτα ὁ αὐτοκράτωρ τὸ ἀληθές, καὶ τὴν γυναῖκα ἐκόλασε, διά τε τὸ ταύτης ἀκόλαστον, καὶ τοῦ φόνου τοῦ παιδός, εἰσαχθεῖσα γὰρ ἐν λουτρῷ ἡ Φαῦστα σφοδρῶς ἐκκαυθέντι ἐκεῖ τὴν ζωὴν βιαίως ἀπέρρηξε. Suſcepit, inquit, etiã ex pellice aliũ filiũ nomine Criſpũ, maiorẽ natu, qui in bello contra Liciniũ ſæpe uictor diſceſsit. In hunc nouerca Fauſta amore inſaniens, cũ eum ſibi renitentem reperiſſet, detulit ad patrem, quòd eam deperiret, & quòd ſæpius ei uim afferre conatus eſſet. Quam ob cauſam Criſpus à patre morte damnatus eſt, cùm uxori fidem habuiſſet. Sed poſtea ueritate comperta, Imperator uxorẽ ſupplicio affecit, tum propter eius intemperantiã, tum ob cædẽ filii. Iuducta enim Fauſta in balneũ uehementer calefactũ, ibi uitã uiolenter abrupit. Audiſti quæ ſuperius retulit diuus Artemius coram Iuliano. Hæc hiſtoria, quod non oportuit referre Artemium, expoſuit, quo ſupplicio nouerca Fauſta extincta eſt. Sed ego reuertor ad edictum, ſiue decretum

Conſtan

Conſtantini, probaturus eum nil aliud ſtatuiſſe ac confirmaſſe, quàm quod apud priſcos patres conſtantiſsimum eſſet, de principatu, ſummaq́; maieſtate Romanę ſedis: atque ea, quæ ipſe decreuiſſet, ab inſecutis theologis proceribus ſacroſanctæ theologiæ, ſummo aſſenſu fuiſſe confirmata, ob eamq́; cauſam probari poſſe uerè Cõſtantinum ea ſtatuiſſe, quòd tum apud maiores uſq; ab ipſo Chriſto manantia habebantur, tum à poſteris poſt ipſum imperatorẽ ſummo conſenſu celebrata, atq; aſſerta ſunt. Quod ergo magna motus pietate Conſtantinus pronuntiauit in edicto. Quoniam ubi principatus ſacerdotum, & Chriſtianæ religionis caput ab imperatore cœleſti conſtitutum eſt, iuſtum non eſt ut illic imperator terrenus habeat poteſtatem.

Audiuimus quo conſenſu theologi ferebant à Chriſto, & ab Apoſtolis fuiſſe decretum, quantopere Græci nõ minus quàm Latini aſſentirentur, illic religionis eſſe caput, principatumq́; ſacrorum, nec aliud Cõſtantinum quàm uniuerſæ Eccleſiæ, ſanctorumq́; theologorũ ſententiam edicto complexum eſſe. Igitur etiam diuinus 84
Chryſoſtomus non longe poſt Conſtantinum tempore ſcilicet Theodoſii de hoc principatu, Petro à Chriſto tradito, ſimilem cum reliquis theologis ſententiam tulit, cùm interpretaretur Euangelium Ioannis, ἐνεχείρισε μὲν τῷ Πέτρῳ τὴν πάντων τῶν πιστευόντων προστασίαν. εἰ γὰρ καὶ τῶν Ἱεροσολύμων Ἰάκωβος τὸν θρόνον ἔλαβεν, ἀλλὰ Πέτρος τῆς οἰκουμένης ἁπάσης. Tradidit inquit in manus Petri omnium credentiũ principatum. Nam etſi Iacobus Hieroſolymorũ ſedem accepit, at Petrus totius orbis terrarum. Hæc os aureũ haud 85
diſsimiliter Conſtantino. Vnum ferè utriusq; decretum, Petrum habere principatũ totius orbis terrarum.

Principatum inquam religionis, pietatis, ſacrorum. Quod animaduertẽs magnus Imperator, indignum, & iniuſtum cenſuit habere poteſtatem Imperatorem ter-reſtrem, ubi caput religionis præſideret, ne ordine falſo ſubeſſent cœleſtia terreſtribus. Flexi anima ratio plena rationis, ac prudentiæ cõſideratio. Chryſoſtomus item, δεῦρο φησὶ παράλαβε τὰ πρόβατα εἰς τὴν οἰκουμένην, ἔξελθε, ἀκολούθει-μοι ἐξάγοντί σε πρὸς κήρυγμα, καὶ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ἐγχειρίζοντι. Eia age, inquit, accipe pecudes, egredere in orbem ter-rarum, ſequere me deducẽtem te ad prædicationem, to-tumq́ terrarum orbem in tuas manus tradentem. Hæc aureus theologus. Quid igitur mirum hæc cognoſcen-tem, perceptaq́ Conſtantinum habentem, quem pieta-tis æſtus impelleret, decreuiſſe, atq; accellens edictum, ſtatuiſſe, de religionis principatu, excitatũq́ à Chriſto, uera maieſtate adornare uoluiſſe.

86 Eundem principatum, quẽ Conſtantinus admiraba-tur, ſuperius tempeſtate profanorum Imperatorum cę-teri theologi prædicauerunt: ne putes noua molitum Conſtantinum. Cyprianus magnus, ſanctusq́ Latinis theologus, in epiſtolis de hęreticis ex Aphrica Romam nauigantibus. Audent, inquit, nauigare ad Petri cathe-dram, & Eccleſiam principalem, unde totius fidei ordo, & unitas pendet. Cernis caput ordinis, unitatis religio-nis Chriſtianæ. Hoc Conſtantinus, magnus, & ipſe theo logus, nouit, cõfeſſus eſt, proſtrauit imperium, religio-nis capiti diadema regium ſubiecit. Audiat quoque Cy-priani uocem de ſede ſancti Petri hodierna gigantum au dacia, quibus quaſi fuit Vallẽſis anteſignanus. Deus in-quit unus eſt, & Chriſtus unus, & una Eccleſia, & cathe-dra una, ſuper Petrũ domini uoce fundata: Aliud altare

conſti

constitui,& sacerdotium nouum fieri, præter unum altare,& unum sacerdotium, non potest. Quisquis alibi collegerit, spargit, adulterium est, impium est, sacrilegium est, quodcunque humano furore instituitur, ut dispositio diuina uioletur. Inde schismata, & hæreses, obortę sunt,& oriũtur, dum episcopus, qui unus est, & Ecclesiæ præest, superba quorundam præsumptione contemnitur. Cernis ueluti prophetantem, ac spiritu quodã diuino pronuntiantem hodie unam hæresim, atque eius præcipuam causam ore prophetico prædicentẽ diuum. Qua septentrionalis superbia, summum sacerdotẽ contempsit, aliud altare sacerdotiumq́ cõstituit, idq́ humano furore, cæcitate, dementia, uiolatis ordinibus, institutisq́ diuinis. At Constantinus agnouit fundatam esse domini uoce uniuersam Ecclesiam super cathedra Petri. Eoq́ adorauit Petrum,& successores, se suaq́ obtulit. Hoc Cypriani testimonium protulit etiam Anselmus theologus apprimè bonus, ac sanctus, etiamq́ antiquus. Nec te pigeat item eundẽ audire Cyprianum longè antiquissimum theologum de capite & unitate Christianæ religionis, ut agnoscatur Constantinum haud ab re exarsisse stimulis cœlestibus actum ad religionem.

Ex epistola sancti Cypriani.

Loquitur dominus ad Petrum. Ego dico tibi quia tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Super unum ędificat ecclesiam,& quamuis Apostolis omnibus post resurrectionem suam, parem potestatem tribuat,& dicat: Sicut misit me pater,& ego mitto uos, Accipite spiritum sanctum. Tamen ut unitatem manifestaret, unitatis eiusdem originem ab uno incipiẽtem, sua autoritate disposuit. Hoc erant utiq́ cæteri

Apoſtoli, quod Petrus fuit, pari conſortio præditi, & honoris, & poteſtatis: ſed exordium ab unitate proficiſcitur, ut Eccleſia Chriſti una monſtretur, quam unam ecclesiam etiam in cantico canticorum ſpiritus ſanctus ex perſona domini deſignat, & dicit: Vna eſt colūba mea, perfecta mea, una eſt matri ſuæ, electa genitrici ſuæ. Hāc Eccleſiæ unitatem & beatus Apoſtolus Paulus docet, & ſacramentum unitatis oſtendit, dicēs: Vnum corpus, & unus ſpiritus, una ſpes uocationis ueſtræ, unus dominus, una fides, unum baptiſma, unus Deus. Quam unitatem tenere firmiter, & uendicare debemus, maximè nos epiſcopi, qui in eccleſia præſidemus, ut epiſcopatū quoque ipſum unum, atq; indiuiſum probemus. Nemo fraternitatem mendacio fallat, nemo fidei ueritatem perfida præuaricatione corrumpat.

His diuini theologi dictis cognoſcitur, antiquā fuiſſe, indubitatam'q; fidem, caput religionis eſſe ſanctum Petrum: nec uera eſſe: quæ noſtri temporis audacia conata eſt perſuadere, fuiſſe omnes Apoſtolos æquales, neminem plus cæteris habuiſſe, quicquid uni datū eſſet, hoc unicuiq; datum eſſe. En ſanctorum theologorū teſtimonium, à quibus uſque ad ſanguinis effuſionem defenſa eſt religio, inter Apoſtolos tametſi parem poteſtatem omnes à Chriſto Ieſu accepiſſent, caput tamen eſſe ipſum Deum decreuiſſe, ad quod omnia referrentur, à quo dependeret religio. Quare conticeſcat, erubeſcat'q; inſanorum temeritas. Ipſum autem Laurentium hominem bonarum rerum inſcientiſsimum pudeat, nō intellexiſſe quantos honores huic totius ſanctitatis capiti maiores exhibuerint, ſeſe'q; exhibere debere perceperint. Nec prodigioſum eſſe quod Conſtantinus feciſſet, cùm

omnis Ecclesia, omnes ab ortu, & occasu Christiani, Christianæq́ʒ sapientiæ eximii proceres id paribus oraculis efferrent, prædicarẽt, si uel ab ipsis Apostolis incipias. Hoc idem etiam diuus ille Nicolaus primus asseruit, qui floruit octingentis annis elapsis, etiam superiorum theologorum testimonio dicta sua suffulciens, his uerbis: Verùm & inter beatos Apostolos, sicut & prius sanctus Papa Iulius, & postea ille magnus, & sanctus Leo describit in similitudine honoris, Fuit quędam discretio potestatis, & cum omnium par esset electio, uni tamen datum est, ut cæteris præmineret. De qua forma episcoporum quoque est orta distinctio, & magna ordinatione prouisum est, ne omnes sibi omnia uendicarent: sed essent in singulis prouinciis singuli, quorum inter fratres habetur prima scientia. Et rursus quidam in maioribus urbibus constituti sollicitudinem in eis susciperent ampliorem per quos ad unam Petri sedem uniuersalis Ecclesiæ cura conflueret, & nihil usquam à suo capite dissideret. Quod si quidam ex uobis ullo interiori comprehendissent obtuitu nunquam Rothardum episcopum Suessionicæ urbis sine consensu nostro deponerent, sed reprehenderent, & in exilium pulsum monasteriali custodia manciparẽt. Quid rogo de presbyteris, & de inferioris gradus clericis ageretur, quorum apud nos quoque causa à Chalcedonensis concilii regulis cum ratio exigit, audiri iubetur, si episcopos tanta facilitate deponitis?

Posset quoque colligi argumentum super donatione, atque illius decreti ueritate ex palatio Lateranensi, 87
in quo proximè post discessum Constantini, pontifices habitare cœperunt. Si enim in decreto donationis con-

tinetur, Constantinum sua sponte, sua uoce donasse palatium Lateranense, & id à pontificibus cœpit mox habitari prisco illo tempore, ob hanc causam uerum est decretum à magno Constantino promulgatum, quia factū est quod dicit se fecisse, aulamq́ imperialem pontificibus tradidisse. Cur autem palatiū, imperatoriamq́ sedem Syluestro, & successoribus reliquerit, sapientibus, perspicuum erit, percipientq́ ueram causam fuisse, quod totum imperium substerneret, cederet Petro, Romanam maiestatem subiiceret Christo. Quis etiam, nisi demens, omniq́ iudicio destitutus, edictum aliqua parte cuius ueritatem effugere non posset, uerum esse prædicaret, sed inde abscinderet aliam partem, eamq́ falsam esse contenderet. Veluti si quis unam Ciceronis epistolam usque ad septem lineas contenderet esse Ciceronis, postea transgressus alias septem, quas Ciceronis esse nollet, reliquas ad eundem autorem reuocaret. Aut modò duas lineas illius autoris, modò duas alias alterius, rursus alias Ciceronis esse prædicaret, sicq́ totam epistolam discerperet. Ad hunc modum si uera est donatio cum loquitur Imperator de donato palatio Lateranensi, cur reliquam partem uis esse falsam? Cur non putas eiusdem autoris omnia? Cur fides, ac ueritas unius partis non firmat, corroboratq́ reliquas? Si uerum fuit, donatam fuisse imperialem aulam, quia pontifices antiquissimo tempore illic habitare ceperunt, & id habetur in decreto donationis: cur non existimes reliquum decretum esse uerum, ab eodem autore prolatum? Nisi planè malignus, atq́ hostis atrocissimus nemo ad hunc modum quempiam insectaretur, ut prolato testamento diceret duas, aut quatuor lineas testato-

rem

rem condidisse: reliquas falsas esse, non eiusdem autoris. Quod autem palatium Lateranense post Constantinum mox à pontificibus teneretur, declarat præter alia uetustissimus codex epistolorum Imperatorum, & pontificum, qui est in bibliotheca Palatina.

Est præter alia epistola Symmachi præfecti urbis ad Honorium Imperatorem, qui tunc erat Rauennæ, cùm post mortem Zozymi summi pontificis dissensio in clerum incidisset de successore eligendo: aliiq́ue Bonifacium, alii Eulalium probarent, ea de re scripsit Symmachus principi Honorio, atque inter alia: Verùm cùm uir sanctus Eulalius ad Ecclesiam Lateranensem de exequiis prioris episcopi à populo, & à clericis fuisset adductus: ibi per biduum cum maxima multitudine, & cum pluribus sacerdotibus remoratus est, ut expectaretur dies consuetus, quo posset solenniter ordinari. Cùm hoc ita esset, subitò aliquanti presbyteri cum Bonifacio eiusdem ordinis ad Theodoræ Ecclesiam collecto populo properarunt. Ibiq́ue habito tractatu ipsum ordinare episcopum uelle cœperunt. Quod ubi comperi omnes qui pariter erant ad me ut uenirent presbyteros depoposci. Hæc & alia. Ad Ecclesiam ad palatium Lateranense, de pontifice eligendo acclamatura plebs concurrerat, ubi defuncti episcopi corpus iacebat. In alia epistola ad Imperatores Honorium, & Theodosium iuniorem: Sed quoniam, inquit, Lateranensem Ecclesiam obtrusis penè omnibus ingressibus archidiaconus contemptus impie summi sacerdotis exequiis, diaconibus, & paucissimis presbyteris, ac multitudine turbatæ plebis obsederat: altero die ad eandem Ecclesiam ubi prius

ab omnibus fuerat conſtitutum habita omnium col-
latione properauimus, ibiq́ꝫ participato cum Chri-
ſtiana plebe conſilio, quem Deus iuſsit elegimus. Nam
uenerabilem uirum Bonifacium ueterem presbyterum
in lege doctiſsimum, ac bonis moribus comproba-
tum, & quod eum magis ornabat, inuitum, acclama-
tione totius populi, & conſenſu meliorum ciuitatis,
aſciuimus, diuinæ inſtitutionis ordine conſecratum.
Hæc & alia. Quibus docemur, non multopoſt Con-
ſtantini tempora ſolitos pontifices Lateranenſe pala-
tium tenere, ubi ipſis defunctis eorum funus celebra-
batur, ibiq́ꝫ nouus pontifex eligebatur. Hæc quidem
ratio ſuper uniuerſo decreto Hectorea mihi eſſe uide-
88 tur. Nicolaus quoque primus priſcus admodum,
optimusq́ꝫ pontifex, de Eccleſia Lateranenſi, quæ di-
cebatur Conſtantiniana, hæc ait ad collectos Conſtan
tinopolim: Collecta, inquit, Sancta Synodo in Eccle-
ſia Dei, in qua beatus Petrus Apoſtolorum princeps
corpore redolet, & uirtutibus emicat: deinde propter
frigiditatem loci in Eccleſia Lateranenſi, quæ ab autore
appellatur Conſtantiniana, & quæ prima toto terra-
rum orbe conſtructa eſt. Ibiq́ꝫ recitatio. Hæc apud
antiquum pontificem: cuius dictum mirum in modum
confirmat priuilegium donationis. Teſtatur ipſe fuiſſe
in palatio Lateranenſi Eccleſiam quæ ab autore appel-
laretur Conſtantiniana. Audi autem quid in priuile-
gio dicat Conſtantinus: ὡς ἡμεῖς ἔνδον τοῦ τῆς λατεράνης ἡμῶν
παλατίου ναὸν ὠγείραμεν, αὐτῷ σωτῆρι ἡμῶν καὶ θεῷ Ἰησοῦ Χριστῷ ἀπὸ
τῶν θεμελίων αὐτῶν μετὰ τοῦ βαπτιστηρίου.
Scire omnes uolumus, nos intra palatium noſtrum La-
teranenſe templum ſeruatori noſtro, & Deo Ieſu Chri-
ſto à

sto à fundamentis ædificasse cum baptisterio. Est itē apud uetustos sacrarum historiarum scriptores de Ecclesia Lateranensi hæc narratio. In nomine domini Dei, & Saluatoris nostri Iesu Christi. Imperantibus quoque Constantino, & Constante Augustis, Anno IIII. sub die VIII. Cal. Octobrium, Indictione VI. præsidente sancto, ac beatiss. Iulio Papa sedis Apostolicæ urbis Romæ præpositis sacrosanctis, & uenerabilibus Euangeliis in Ecclesia domini Dei, & Saluatoris nostri Iesu Christi, quæ uocatur Constantiniana: Residentibus etiā uiris uenerabilibus, pariterq́ꝫ cum eo audientibus Benedicto Aquiliense episcopo, Rufo sanctisimo Cartamano episcopo, Agapito Rauennatis ecclesiæ episcopo. Et reliquis cum eis episcopis. Sed esto etiam cla- 89
risima coniectura super edicti, siue donationis Constantini ueritate, id quod de principatu Romanæ sedis reliqui imperatores imitati Constantinum statuerunt, uidebis omnia ad ueritatem ostēdendam, & ad falsitatem conuincendā confluere. Imperator Valentinianus Augustus, omnibus sub imperio ęternę urbis Romę, ubiqꝫ terrarum degentibus. Certum est & nobis, & imperio nostro unicum esse præsidium in supernæ diuinitatis fauore, ad quem promerēdum præcipue Christianorum fides, & ueneranda nobis religio suffragatur. Cùm igitur sedis Apostolicæ primatum sancti Petri meritum, qui princeps est episcopalis coronæ, & Romanæ dignitas ciuitatis, sacræ etiā synodi firmet autoritas, ne quid præter autoritatem sedis istius illicita præsumptio attentare nitatur, tunc pax ecclesiarum ubiqꝫ seruabitur, si rectorem suum agnoscat uniuersitas. Hæc cum hactenus inuiolabiliter fuerint custodita, Hylarius Arelaten-

ſis, ſicuti uenerabilis uiri Leonis papę Romani fideli relatione comperimus, contumaci auſu illicita quædam præſumẽdo tentauit, & ideo tranſalpinas eccleſias abominabilis tumultus inuaſit, quod recens maximè teſtatur exemplum. Hylarius enim, qui epiſcopus Arelatenſis uocatur, Eccleſiæ Romanæ urbis inconſulto pontifice, iudicia, ſiue ordinationes epiſcoporum ſola temeritate uſurpans inuaſit. Nam aliquos inuitis, & repugnantibus ciuibus ordinauit. Quod quoniam non facile ab his qui non elegerant recipiebantur, manum ſibi cõtrahebant armatam, & clauſtra murorum in hoſtilem morem, uel obſidione cingebãt, uel aggreſsione reſerabãt, & ad ſedem quietis, pacem prædicaturos per bella ducebãt. His talibus, & contra Imperii maieſtatem, & contra reuerentiam Apoſtolicæ ſedis admiſsis, & per ordinem Vrbis Papæ cognitione diſcuſsis, certa in eum, & de his quos male ordinauerat, lata ſententia eſt. Et erat quidem ipſa ſententia per Gallias etiam ſine Imperiali ſanctione ualitura. Quid enim tanti pontificis autoritati in eccleſiis non liceret? Sed noſtra quoq; præceptio, ac ratio probauit, ne ulterius nec Hylario, quem adhuc epiſcopum nuncupari ſola manſueti præſulis permittit humanitas, nec cuiquam alteri eccleſiaſticis rebus arma miſcere, aut præceptis Romani Antiſtitis liceat obuiare. Auſibus enim talibus fides, & reuerentia noſtri uiolatur Imperii, nec oſculum quod eſt maximi criminis ſubmouemus. Verùm ne leuis ſaltem inter eccleſias turba naſcatur, uel in aliquo minui religionis diſciplina uideatur, hæc perenni ſanctione cenſemus, ne quid tam epiſcopis Gallicanis, quàm aliarum prouinciarum contra conſuetudinem ueterem liceat ſine uiri uenerabilis

Papæ

Papæ Vrbis æternæ autoritate temptare. Sed hæc illis, omnibusq́; pro lege ſit, Quicquid ſanxit, uel ſanxerit Apoſtolicę ſedis autoritas, ita ut quiſquis epiſcoporum ad iudicium Romani Antiſtitis euocatus uenire neglexerit, per moderatorem eiuſdem prouinciæ adeſſe cogatur, ſeruatis per omnia quæ diui parentes noſtri Romanæ eccleſiæ contulerint. Dat. VIII. Id. Iulii Romæ Valentiniano Aug.

Audiſti præclara, audiſti Valentinianum non ſecus quàm Conſtantinum de Petri, ac ſucceſſorum maieſtate & principatu prædicantem, ac ſtatuentem. Conſtantinus oraculum, ſiue conſtitutionem edidit, ut omnes Eccleſiæ, gentes, ac nationes omnes, hanc habeant ut caput, fontemq́; religionis. Idem ſcripſit, expreſsitq́; Valentinianus poſt Imperium Conſtantini paucis annis. Atq; obſerua quod ait ad poſtremum: Seruatis per omnia, quæ diui parentes noſtri Romanæ Eccleſiæ contulerunt. Qui ſunt enim diui parentes ipſius Valentiniani, cùm ante eum floruerit Iouinianus, qui duos menſes imperauit. Quid tam paucis diebus potuit conferre? Ante Iouinianum rerum potiebatur Iulianus Apoſtata Chriſtianæ religionis atrociſsimus hoſtis. Ante Iulianum Conſtantius, filius Conſtantini, penè Arrianus? Cadit igitur iſta appellatio DIVI PARENTES NOSTRI, duntaxat in Conſtantinum: is unus contulit omnia Romanæ Eccleſiæ, aſſeruit eius principatum. Reſpexit igitur edictum Conſtantini cùm hæc ſcriberet Valẽtinianus optimus princeps. Sed non'ne eadem reliqui priſci Imperatores, omneq́; Imperiale genus ſtatuerunt, piè, ac ſanctè, ſedem diui Petri uenerãtes, ac dictis Conſtantini ſubſcribentes? Nam quid Galla Placidia

dia maxima, ac piiſsima imperatrix ſcripſit? Galla Placidia Auguſta, Heliæ Pulcheriæ piiſsimæ Auguſtæ filiæ: Igitur tua clementia ſecundum catholicam fidem quod ſemper nobiſcum fecit, conſpirare dignetur, ut quicquid in illo tumultuoſo, miſerrimoq; concilio, id eſt Epheſino conſtitutum eſt, omni uirtute ſubmoueatur, & omnibus integris permanentibus, ad apoſtolicæ ſedis examen in qua primus beatus Apoſtolus Petrus, qui etiam claues regnorum cœleſtium ſuſcipiens, ſacerdotii principatum tenuit, epiſcoporum cauſa mittatur.

Adnotaſti uocem Imperialem conſonam oraculis Conſtantini, Sacerdotii principatum à Beato Petro Romæ poſitum, adminiſtratumq; fuiſſe: huc omnium Epiſcoporum cauſas mittendas eſſe? Quid aliud eſt apud Conſtantinum? Agnoſce ex ſimilitudine ſermonis inſecutorum Imperatorum, quid Imperator Conſtantinus ſit locutus.

Proſequitur in eiſdem Imperator: Domino meo Theodoſio glorioſiſsimo uictori ac triumphatori perpetuo Imperatori & patri Victor Valentinianus glorioſus ſemper Auguſtus, & filius. Fidem à noſtris maioribus traditam debemus cum omni competenti deuotione defendere, & dignitatem propriæ uenerationis Beato Petro Apoſtolo intemeratam in noſtris temporibus conſeruare: quatenus Beatiſsimus Romanæ ciuitatis epiſcopus cui principatum ſacerdotii ſuper omnes antiquitas contulit, locum habeat, ac facultatem de ſacerdotibus iudicare. Hęc quoq; quàm clara ſunt, quàm omnem uetuſtatem exhibẽt nobis? cùm adhuc eo tempore religio Chriſti, Apoſtolorumq; prædicatio, & cũ hominibus conuerſatio recens eſſet. Paucis antè annis

Petrus

Petrus ac Paulus Romæ populos erudierant. Reſtabat penè in auribus hominum uocis eorum imago. Audis Imperatorem, Fidem à noſtris maioribus traditã. Repete uelut ſuperius, rem altius. Qui ſunt maiores ipſius Valentiniani, niſi Conſtantinus, quod omne eius genus? Quid, teſte Valentiniano, maiores illi crediderunt, quam fidem poſteris tradiderunt? Nempe dignitatem, decus, principatum uenerationis, pietatis, obſeruantiæ, eſſe in diuo Petro: retinendumq́ eſſe ſumma opum ui. Retineri autem & conſeruari, ſi ſucceſſor eius habeat locum, facultatemq́ de cunctis ſacerdotibus, de tota religione iudicandi. Huic antiquitatem contuliſſe principatum ſacerdotii: Antiquitatem, nempe Conſtantinum, Cõcilium Nicenum, & ante hos, omnes qui in religione Chriſti floruerũt. Cernis inſecutos Imperatores conſtanter aſſerere, ac pro ſacroſanctis habere quæ Conſtantinus edicto decreuiſſet. Huc enim reſpiciunt Valentinianus, Gallaq́ Placidia, reflectentes aciẽ ad ea, quæ de maieſtate ac principatu Petri magnus Imperator cũ omni antiquitate cõſtituiſſet, prædicaſſetq́. Subiicit Galla Placidia: Domino meo uictori Theodoſio triumphatori ſemper Auguſto filio, Galla Placidia perpetua Auguſta mater eius: Arbitriũ unius hominis, qui in ſynodo Epheſinæ ciuitatis odium & contentiones potius exercuiſſe narratur, militũ præſentia & metu appetit Cõſtantinopolitanæ ciuitatis epiſcopum Flauianum, eo quòd libellum ad Apoſtolicam ſedem miſerit, & ad omnes epiſcopos harum partium per eos qui directi fuerant in concilium à reuerendiſsimo epiſcopo Romano, qui ſecundum deffinitionis Niceni cõcilii conſueti ſunt intereſſe, Domine ſacratiſsime fili, uenerabilis

Imperator. Hac itaq; gratia, tua mansuetudo tantis turbis resistens, ueritatem immaculatam fidei, & catholicę religionis seruari præcipias, ut secũdum formam ac diffinitionem Apostolicæ sedis, quam etiam nos tanquam præcellentem similiter ueneramur, in statu sacerdotii illæso permanente per omnia, Flauiano, ad concilii & Apostolicę sedis iudicium transmittatur, quam primus ille, qui cœlestes claues dignus fuit accipere, principatu episcopatus ornauit. Quem scilicet decet nos huic maximæ ciuitati, quæ domina est omnium terrarũ in omnibus conseruare. In his, ut cernis, prædicatur, declaratur principatus sacerdotii, ac episcopatus fuisse in diuo Petro, hacq́; maiestate ac præcellentia sedem suam, Romanamq́; ciuitatem eum ornasse. Ornauit teste Imperatrice sedem Apostolicam & Romanã Ecclesiam Petrus principatu ac maiestate episcopali, ut esset successor suus ceu Rex Imperatorq́; episcoporum, dominus religionis, princeps sacrorum. Hanc esse præcellentem in terris maiestatem, quam ipsi quoq; Imperatores uenerentur, adorent. Hanc maiestatem atq; excellentiam Petrum Romæ donasse: ut quemadmodum domina esset omnium terrarum, sic omni religioni dominaretur, omniaq́; eius nutu regerentur. Quid aliud locuta est Imperatrix, quàm Constantinus? Quo quidem uerisime probatur edidisse eum, priuilegium illud.

Ad postremũ proferre libet quod Imperator Eous cum Armenis, uniuersoq́; Oriente, ueteris Ecclesiæ consensum, & ipsius magni Constantini decretum confirmantes, in concilio Florentino unanimiter dixerunt: quæ cùm consentiant cum magna mirabilis illius edicti parte, profectò reliquam partem unius, eiusdemq́; au-

toris

toris esse cogimur asserere ὁρίζομεν τὴν ἁγίαν ἀποστολικὴν καθέδραν καὶ τὸν ῥωμαϊκὸν ἀρχιερέα εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην τὸ πρωτεῖον κατέχειν, αὐτόν τε τὸν ῥωμαϊκὸν ἀρχιερέα διάδοχον εἶναι τοῦ μακαρίου Πέτρου τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων, καὶ ἀληθῆ τοποτηρητὴν τοῦ Χριστοῦ, καὶ πάσης τῆς ἐκκλησίας κεφαλὴν, καὶ πάντων τῶν Χριστιανῶν πατέρα τε καὶ διδάσκαλον ὑπάρχειν, καὶ αὐτῷ, ἐν τῷ μακαρίῳ Πέτρῳ τὸ ποιμαίνειν, καὶ διευθύνειν, καὶ κυβερνᾷν τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν ὑπὸ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πλήρη ἐξουσίαν παραδίδοσθαι, καθ' ὃν τρόπον καὶ ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῶν οἰκουμένων συνόδων καὶ ἐν τοῖς ἱεροῖς κανόσι τὰ λαμβάνεται. Definimus sanctam Apostolicam sedem, & Romanum pontificem in uniuerso terrarum orbe habere principatum. Ipsumque Romanum summum sacerdotem, successorē esse beati Petri principis Apostolorū, & uerum Christi uicariū, & uniuersæ Ecclesiæ caput, & omnium Christianorū patrem, ac præceptorem existere. Atque ipsi in beato Petro à domino nostro Iesu Christo plenam potestatē traditam esse pascendi, regendi, gubernandíque uniuersalē Ecclesiam, quemadmodum & in actis uniuersalium conciliorum, & sacris canonibus cōtinetur. Neque uerò mi 91
rum posteriores Constantinopolis Imperatores unà cū uniuersa Gręcia decreuisse, confessósque esse hanc decreti Constantini partē, quandoquidem maiores non minus piè cōfessi sunt. Siquidem Andronicus Imperator, qui floruit anno domini millesimo ducentesimo septuagesimo primo, ab hinc ducētesimo septuagesimo sexto, tempore Ioannis uigesimi primi, cùm de religione disquisitio incidisset, cōcordiamque cum Romana Ecclesia super omnibus firmassent, præter cætera, hæc ipse Imperator in amplissima epistola, quæ est in bibliotheca Palatina, dixit, αὕτη ὡσαύτως ἡ ἱερὰ καὶ ἁγία τῆς ῥώμης ἐκκλησία ἄκρον καὶ τέλειον πρωτεῖον καὶ ἀρχὴν ἐπὶ πᾶσαν καθολικὴν κατέχει, ἣν ἐν αὐτῇ ἀπ' αὐτοῦ κυρίου ἐν τῷ μακαρίῳ Πέτρῳ τῷ τῶν ἀποστόλων ἄρχοντι ἢ τῇ κορυφῇ, οὗ ὁ τῆς ῥώμης ἀρχιερεύς ἐστι διάδοχος μετὰ πλήρους ἐξουσίας παραδέξασθαι ἀληθῶς καὶ ταπεινῶς ἀν ἀγνωρίζει, καὶ καθὼς

παρὰ τὰς ἄλλας κρατεῖται τῆς πίστεως τὴν ἀλήθειαν ἐκδικεῖν, οὕτω καὶ ἐάν τινες περὶ τῆς πίστεως ἀναφύωνται συζητήσεις τῇ ταύτης χρεὼν κρίσει διορίζεσθαι, εἰς ταύτην δύναται καὶ βαρυνόμενος ἕκαστος, τοῖς εἰς τὴν αὔλην τῆς ἐκκλησιάστικην ἀνήκουσιν ἐγκαλεῖν καὶ ἐν πάσαις ταῖς αἰτίαις, ταῖς πρὸς δοκιμασίαν ἐκκλησιάστικην ἀφορώσαις πρὸς ταύτας δύναταί τις ἀνατρέχειν τὴν κρίσιν, καὶ ταύτῃ πᾶσαι αἱ ἐκκλησίαι ὑπόκεινται.

Hæc, & plura alia, quorum ſenſus eſt: Hæc ſimiliter ſacroſancta Romana Eccleſia ſupremum abſolutumq́; principatum, poteſtatemq́; ſuper uniuerſam catholicã Eccleſiam habet: quam quidem poteſtatem in ſe ipſa iure, & humiliter agnoſcit eſſe, atque accepiſſe cum plena autoritate ab ipſo domino in beato Petro Apoſtolorũ principe, ac uertice, cuius Romanus pontifex eſt ſucceſſor. Et quemadmodum præter alias eccleſias habet poteſtatem de fide iudicandi: Sic & ſi quæ de fide ſubortæ fuerint quæſtiones, huius iudicio diſſoluendæ ſunt. Ad hanc unuſquiſq́; uexatus prouocare poteſt, & in omnibus cauſis, quæ ad examen Eccleſiaſticum ſpectent, ad huius iudicium poteſt quiſq́; recurrere: Et huic omnes eccleſiæ ſunt ſubiectæ. Hæc Imperator Andronicus, conſentiens cum ſuperioribus imperatoribus. Similiter patriarcha cum ipſo imperatore in ſua epiſtola ſcripſit, καὶ τὸ πρωτεῖον τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου ὁμολογοῦμεν, ἀναγνωρίζομεν, ἀποδεχόμεθα καὶ ἑκουσίως ὑποδεχόμεθα καὶ πρὸς τὴν αὐτοῦ ὑπακοὴν ἑκούσιοι ἐρχόμενοι στέργειν καὶ φυλάττειν ἀπαραποίητον ὑπισχνούμεθα καὶ διαβεβαιούμεθα. Paulopoſt. ὅτι δηλαδὴ ἡ αὐτὴ ἱερὰ καὶ ἁγία τῆς ῥώμης ἐκκλησία, ἄκρον καὶ τέλειον πρωτεῖον κατέχει καὶ ἀρχήν. Etiã principatum ſedis Apoſtolicæ confitemur, agnoſcimus, amplectimur, & uolũtariè ſuſcipimus: Et ad huius obedientiã uoluntarie uenientes, eam amplectimur, & inuiolabiliter ſeruare promittimus, & confirmamus. Hæc ſcilicet Romana ſacroſancta Eccleſia ſupremũ, abſolutumq́; habet principatũ ac poteſtatẽ. Et quæ ſequũtur unà cũ Imperatore.

ratore. Vt uerò reliquæ cõtrouersiæ principio commemoratæ dissoluãtur, omnibus modis falsum est, idq́ tibi, & Nicenũ conciliũ, & historiæ clarũ reddent, Concilium Nicenũ pręsidente Syluestro Ecclesiæ, non fuisse celebratum. Iulius enim post eum tertius floruit. Lege ipsum concilium. Fallitur q́ in eo historia tripartita, ex eoq́ error perspicuus, quòd scribat, eum concilio interesse præ senectute non potuisse. At eundem scribit post concilium quindecim annos uixisse. Hoc cum exiguo labore posit refelli, nec longiores probationes requirat, omittam. Nec uerum est, in principio Imperii Constantini Syluestrum Ecclesiæ habenas tenuisse. Quod si etiam uerum esset, cum uiginti quatuor annis præfuerit Syluester, potuit facilè unà cum Constantino ab initio principatus peruenire ad annos cõcilii: quandoquidem Constantinus triginta annos, Eusebio teste, imperauit. Inchoante igitur utroq; eodem tempore suum principatum, anno autem quintodecimo, uel circiter, Constantini concilio inchoato, nonne supersunt Syluestro nouem anni post concilium? Est etiam testimonium sextę synodi, actione octaua, Cum Arrius inquit diuisor atq; partitor trinitatis insurrexisset, continuo Cõstantinus semper Augustus, & Syluester laudabilis, magnam, atq; insignem contra eum in Nicea synodum cõgregauerunt. De discessu ex Vrbe cum ipse Imperator ueram, ingentem, maximeq́ impellentem causam reddiderit: quos alios nos audire fas est, eosq́ opponere uiuę uoci ipsius autoris? Cùm alioquin multos hostes Philosophos, & Historicos habuerit eo tempore Christiana religio, qui de ea multa cõtra uerum scriberent. Maximeq́ tunc ab inimicis recẽs, inualida, nondum regina oppugnaretur.

 Pronun

Pronuntiauit ergo Constantinus: Quoniam ubi principatus sacerdotum, & Christianę religionis caput ab imperatore cœlesti constitutum est: iustum non est, ut illic Imperator terrenus habeat potestatem. Quæ potuit esse maior causa? Si qua prolata, & existimata est alia discessus eius ex urbe, id factum est partim ab imperitis, & ignaris huius rei, partim ab inimicis Christianæ religionis, qualis fuit Iulianus, Porphyriusq́ eius familiaris, Libanius, multiq́ alii Philosophi, & Rhetores, quibus cum continentia bella Christianis intercesserunt. Quæ res impulit Lactantium, ut opus aduersus hostes conscribens, duas quasi acies instrueret, alteram contra philosophos, ex inani sapientia in Christum uirus effundẽtes: partim aduersus ineptè superstitiosos. Sed acrius bellum fuit cõtra philosophos. Quot scelera Zozimus aduersus Constantinum, simili atque Iulianus impulsus odio, conscripsit. Videbant eum templa Deorum euertentem, nouam religionem quam illi deridebant, barbaramq́ superstitionem appellabant, ubique erigentem, perq́ omnes nationes mirabiliter augentem. Partim igitur ignorabãt causam discessus ex urbe, profectionis in Thraciam: partim malignè supprimebant, aut uerã causam silentio prætergressi, aliam absurdiorem afferebãt. Idq́ etiam à nostris peccatum est, quale fuit à doctissimis proditum, cum filius Constantinus à Nicomediensi Eusebio fuerit rebaptizatus, patrem id fecisse. Similes igitur fraudes commẽti sunt, nescio qui scriptores ignobiles de eius discessu. Super quibus ego, ueluti falsis, atque explosis, nil amplius addam.

92 Quoniam autem superius eam edicti partem, argumenta, & testimonia ueterum Theologorum probabãt

à Con

à Constantino fuisse sancitam, ac ratã, qua maiestatem, principatumq́ꝫ cœlestis religionis Petro, & successoribus à Christo datam asserebat, & probabat: nunc aliis rationibus, & coniecturis probandum est, illam edicti partem, facile nos induci posse, ut credamus cõscriptam à magno Constantino fuisse, qua regna occidentalia, totumq́ꝫ ipsum occidentem Christo, & Petro, Ecclesiæq́ꝫ subiecit. Has siue rationes, & argumenta, siue coniecturas palam est Laurentiũ comitesq́ꝫ eius ignorasse: quippe quæ in reconditis, & interioribus literarum thesauris habeantur. Sed cum data esset hæc scribenti, diuino munere amplissima librorum Græcorũ, Latinorumq́ꝫ copia, unde & super hac re, & reliqua theologia flores, ac gemmæ colligerentur: hoc scilicet laborandum, atque omni studio contendendum erat, ut hæc præclaræ supellectilis facultas, ad honorem Dei, & Ecclesiæ ipsius præsidium proferretur.

Illa mihi uidetur clarissima coniectura super regnis 93 Ecclesiæ à Constantino donatis, super ea cœlestis decreti parte, qua subiecit Ecclesiæ totum occidentem, prima ex antiquissimis põtificum sanctionibus, siue epistolis, (uulgo registra uocãtur,) quas per uniuersum terrarum orbem ad reges, ac principes, uelut eorũ domini, transmittebant: eisq́ꝫ uti subiectis imperabant, eorum regna Ecclesiæ esse fatebantur. Atqꝫ hi libri uetustissimi sunt. Qualis est liber sanctionum, siue Epistolarum, siue registrum Gregorii septimi, qui floruit ab hinc nostra tempestate iam septingentos annos: cùm scribens regibus, ac principibus Hispaniæ, diceret: Vos scitis, quòd antiquitus regnum Hispaniæ est Romanæ Ecclesiæ.

Si quis igitur euoluat, ac pensitet, inueniet profecto eiusmo

eiuſmodi claram, perſpicuamq́; rationẽ. Quemadmodum noſtra tempeſtate non dicerẽtur antiqua, niſi quæ ſaltẽ quadringentos, aut quingentos annos ſuperarent: ſic antiqua fuiſſe tempore eius pontificis, qui tot annis ab hoc ſeculo elapſis floruit, quæ ſupra quadringentos, aut quingentos annos, nempe ultra milleſimum tenderent. Itaq; ſi rectè cenſeas, erant antiqua, tempore illius pontificis, quæ ferè ad ipſum Conſtantinũ attingebant, à quo ad Gregorium quingenti plus minus anni prǣterierunt. Si igitur & obedientiam ipſorum regum, ac principum, & ex uetuſtis monimentis argumenta cõtuleris, poterũt facilè tibi indicare, illas occidẽtales prouincias, ac regna à magno Imperatore, quemadmodũ habetur in edicto fuiſſe Petro conſecrata. Neq; enim nunc commemoro magnam Italiæ partem à Pipino, Carolo, Ottone donatam. Parte alia ſi contra reges ipſorum pontificum audaciam conſideres, id poterit indicio eſſe, non tam cœleſtem poteſtatẽ, gladiumq́; religionis hos animos eis dediſſe, quàm ſubſtratam, ac ſubactam pedibus eorum poteſtatem. Velut quod proditũ eſt de Agapito pontifice, qui profectus Conſtantinopolim, cùm cepiſſet ſuper religione altercari cùm Iuſtiniano imperatore, ei dixit Imperator: Aut conſenti nobis, aut exilio te deportari faciam. Cui alacriter pontifex reſpondit: Ego quidem peccator ad Iuſtinianum Imperatorem uenire deſideraui, nunc autem Diocletianum inueni: tamen minas tuas non pertimeſco.

Igitur quod de Gregorio ſeptimo prodidi, in eius uetuſtiſsimo, ac præclariſsimo regiſtro, ſeu codice uariarum eius epiſtolarum, ac ſanctionum, in hunc modum habet: Grægorius epiſcopus ſeruus ſeruorum Dei, Re-

gibus,

gibus, Comitibus, cæterisq́ principibus Hiſpaniæ ſalutem. Notum fieri uobis uolumus, quod nobis quidem tacere nō eſt liberum: uobis autem ad præſentem, & futuram gloriam ualde neceſſarium: uidelicet, Regnum Hiſpaniæ ex antiquis conſtitutionibus beato Petro, & ſanctæ Romanæ Eccleſiæ in ius, & proprietatem traditum eſſe. Quod nimirum hactenus, & præteritorū ipſorum incommoda, & anteceſſorum noſtrorum tacuit negligētia. Nam poſtquam regnum illud à Saracenis peruaſum eſt, & ſeruitium, quod beato Petro inde ſolebat fieri, propter infidelitatem eorum, & tyrannidem detentum ab uſu noſtrorum tot annis interceptū eſt, pariter etiā rerum, & proprietatis memoria delabi cępit. Verū quia diuina clementia conceſſa uobis in hoſtes illos, ſemperq́ concedenda, terram in manus ueſtras tradidit, ulterius uos cauſam hanc ignorare noluimus, ne quod ſupernus arbiter, legum, ac iuſtitiæ cōditor, de recuperanda iuſtitia, & honore ſancti Petri, eiusq́ ſanctæ, & Apoſtolicæ ſedis gloria noſtræ humilitati ad benemerēdum contulit, nobis, aut uobis ex taciturnitate in negligentiæ culpam, aut uobis ex ignorantia, quod abſit, ad detrimentum propoſitæ, & diuinitus oblatæ retributionis obueniat, &c.

Hæc pontifex ille in libro ſui regiſtri primo, qui erat in bibliotheca Lateranenſi, poſtea delatus in Vaticanū.

Cernis ut afferat, ex antiquis conſtitutionibus regna Hiſpaniæ eſſe ſedis Apoſtolicæ, etiam ante quam à Saracenis occuparentur. Quòd ſi retrocedens per annos, ante impetum Saracenorum in Hiſpaniam, perrexeris, inuenies rationem ferè deduci ad tempora Conſtantini. Hinc certè tot iam annis antè, ea regna ſedis

Apoſtolicæ fuerunt. A' tempore Cõſtantini, aut prope, ius, ac poteſtas hæc cœpit.

94 Eadem propè, aut ſimilis ratio eſt de regno Hungariç, de quo idem: Gregorius epiſcopus ſeruus ſeruorum Dei, Dilecto filio Salomoni regi Hũgariæ ſalutem, &c. Sicut à maioribus patriæ tuç cognoſcere potes, regnum Hungariæ ſacroſanctæ Romanç Eccleſię proprium eſt, à rege Stephano olim beato Petro cum omni iure, ac poteſtate ſua oblatum, & deuotè traditum. Præterea Henricus piæ memoriæ Imperator regnũ illud expugnans, uictoriam adeptus, ad corpus beati Petri lanceam, & coronam regis tranſmiſit, & pro gloria triumphi ſui illuc direxit inſignia. Quo principatum eius dignitatis attingere cognouit. Hæc & alia.

Noris de hoc regno, quòd cùm à Barbaris, Scythis, ac Pannonibus non Chriſtianis fuiſſet poſt Cõſtantini tẽpora occupatũ, ereptumq; Romano Imperio, cui Eccleſia hæres ſucceſsit, fuiſſe à Chriſtianis regibus Eccleſiæ Romanç, cui debebatur, reſtitutum. Quod de Hiſpania luce clarius eſt, quæ & ipſa à Barbaris occupata cùm eſſet, Eccleſiæ reſtituta à regibus eſt. Idem Gregorius de eodem regno ad Geuſam Hungariæ regem eodem libro, ſed non eodem capite: Notum uero tibi eſſe credimus, regnum Hungariæ, ſicut & alia nobiliſsima regna in propriæ libertatis ſtatu debere eſſe, & nulli regi alterius regni ſubiici, niſi ſanctæ, & uniuerſali matri Eccleſiæ Romanæ: quæ ſubiectos habet non ut ſeruos, ſed ut filios. Quod quia conſanguineus tuus à rege Theotonico, non à Romano pontifice uſurpatiue obtinuit: dominium eius, ut credimus, diuinum iudicium impediuit.

Audis

Audis quo dominatu imperet Ecclesia: nõ ut seruos, sed ut filios habeat subiectos sibi. Nõ deiicit reges possessione, sed sinit eos ut filios dominari, quibus dominãtibus etiam ipsa dominatur. Vult tamen agnosci regina, ac domina. Audis omnia nobilissima regna sedi Apostolicę subiecta esse? Et id scribebãt ipsis regibus, ipsisq́; ueteres constitutiones antiquum dominatum proferebant. Alioqui quæ audacia fuisset ea scribere, uel maximè priscos, sanctosq́; pontifices, à quibus iactantia, superbiaq́; & ambitio aberat. Vnde igitur hæc regnorum antiquissima possessio uenit ad Ecclesiam, nisi à magno Constantino, cùm ab urbe domina gentium cessit, eam alteri maiori imperatori relinquens. De eodem item regno ad eundem regem Hungarię sic scripsit idem summus, ac sanctus Pontifex, capite septuagesimo: Verùm ubi correpto dominio nobili, beati Petri Apostolorum principis, cuius regnum esse prudentiã tuam non latet, rex subdidit sese Theotonico regi, & regale nomẽ obtinuit. Dominus iniuriam suo illatam principi pręuidens potestatem regni suo ad te iudicio transtulit. Et ita cõsanguineus tuus si quid in obtinẽdo regno, iuris prius habuit, à se sacrilega usurpatione priuauit. Petrus enim à firma petra dicitur, quæ portas inferi confringit, atque adamantino rigore destruit, & dissipat quicquid obsistit. Hæc magnus ille pontifex.

Denuo cernis regnum illud beati Petri esse, id sępius, audacterq́; à Pontifice prædicari. Cernis Romanam sedem tametsi domina regnorum sit, pati tamen, & uelle reges suis regnare locis, reginam tamen uniuersalem agnoscentes. Quæso igitur unde profecta est ista sedis Apostolicæ magna, ac peruetusta dominatio? Qui sit

 alicuius

alicuius iudicii, quid aliud ſentiet quàm à priſco illo Cōſtantini tempore ueniſſe?

95 Similis ratio eſt de regno Anglorum quod antiquiſſimo tempore Eccleſiæ Romanæ fuiſſe ueterum monimenta teſtantur, etiam antea quàm ipſum regnum oblatum fuiſſet Eccleſiæ à rege Iohanne. In regiſtro Alexandri tertii, qui ſcribens Gulielmo Anglorum regi, hæc ait: Alexander epiſcopus ſeruus ſeruorum Dei, Dilecto filio Gulielmo regi Anglorum, ſalutem, & Apoſtolicam benedictionem. Nouit prudentia tua Anglorum regnum ex quo nomen Chriſti ibi glorificatum eſt ſub Apoſtolorum principis manu, & tutela extitiſſe, donec quidam membra mali capitis effecti, zelantes ſuperbiam patris ſui Satanæ, pactum Dei abiecerunt, & Anglorum populum à uia ueritatis auerterunt. Et paulopoſt: Nam ut bene noſti, Angli fideles erant, piæ deuotionis reſpectu, ac cognitione religionis annualem penſionem Apoſtolicæ ſedi exhibebant: ex qua pars Romano pontifici, pars Eccleſiæ ſanctæ Mariæ, quæ uocatur Schola Anglorum, in uſum fratrum deferebatur. Hæc pontifex priſcus ſanè, ac ſanctus, quod res eius geſtæ probant. Ex quo nomen Chriſti, inquit, auditum in inſula eſt, fuit inſula ſedis Apoſtolicæ, eo uidelicet tempore, cùm paulo ante deceſſerat Conſtantinus. Idem ſummus pontifex eidem regi Gulielmo, præter cætera ſcribit: In rebus uerò ſancti Petri, quæ in Anglia colliguntur, ſic te ut tuis inuigilare monemus, ſic liberalitati tuæ committimus, ut pium, ac propitium debitorem Petrum reperias, & eum tibi ex debito ſubuenire admoneas.

Hæc, ut ego nunc loquar, non'ne luce clarius cōprobant

bant

bant uetustissimum, uniuersalemque super regnis occidentis Romanæ sedis dominatum: quo liquidissimo perspicias, uerissimum fuisse Constantinum sua uoce sanxisse, sua manu scripsisse illam donationem. Hisque omnibus palam fit imperiti grammatici inaudita temeritas, qui sese contra firmissimã, antiquissimamque summæ sedis maiestatem, uelut à rege Turcarum ad eam euertendam missus opposuerit, ubique scommatis, & maledicentia grãmaticis usitata religioni insultans. Hoc quoque loco quæso omnes respiciant, atque altissimè in pectus recondant, quo dominatu se mater Ecclesia reginã regnorum agnoscat, fateatur, non uidelicet possessione suarum rerum dominis, ac regibus deturbandis: sed eos cupit, sinitque regnare, modo dominã, reginamque agnoscant. Cumque ab Hispanis, Gallis, pensionibus beato Petro persolutis uti regina consalutetur, adoretur: non'ne palã fatentur sese dominæ ac reginæ ea persoluere, Christum, & Petrum, ueluti magi muneribus allatis uenerantes? Hac ratione cœpit post Constantinum imperare mater, ab eo inducta in possessionem. Sed ego reliqua prosequor. Si quidem etiam regnum Danorum
est peculium & uectigal sacrosanctæ Romanæ Ecclesię, 96
quod eadem pontificum uetera monimenta testantur. Alexander, idem episcopus, seruus seruorum Dei, Dilecto filio Sueui regi Danorum, salutem, & Apostolicã benedictionem. Quapropter prudentiam tuam monemus, ut censum regni tui, quem antecessores tui sanctæ Apostolicæ Ecclesię persoluere soliti sunt nobis, & successoribus nostris transmittere studeas: ita tamen ut nõ sicut oblatio super altare ponatur, sed ut supradiximus tam nobis quàm successoribus nostris, ut certius appro

betur præſentialiter offeratur. Hucuſq; ille.

Regnum item Ruſciæ iuris, ac ditionis eſt Romanæ
97 Eccleſiæ, quod eadem priſca monimenta præſeferunt. Gregorius idē ſeptimus regi, & reginæ Ruſciæ ſcribēs, Dilectis, inquit, filiis Demetrio regi Ruſcorum, & reginę uxori eius, ſalutem, & Apoſtolicam benedictionem. Filius ueſter limina Apoſtolorum uiſitans ad nos uenit, & quod regnum illud dono ſancti Petri per manus noſtras uellet obtinere, eidem beato Petro Apoſtolo debita fidelitate exhibita deuotis precibus poſtulauit: indubitanter aſſerens, illam ſuam petitionē noſtro conſenſu ratam fore, ac ſtabilem, ſi Apoſtolicæ autoritatis gratia, ac munimine donaretur. Cuius petitionibus, quia iuſtæ uidebantur, tum ex noſtro conſenſu, tum ex donatione poſcentis, tandem aſſenſum præbuimus, & regni noſtri gubernacula ex parte beati Petri illi tradidimus, ea uidelicet intentione charitatis, ut beatus Petrus uos, & regnum ueſtrum ſua apud Deum interceſſione defendit. Hæc perantiquus pontifex. Animaduertiſti, ac clarè percepiſti, dono beati Petri regnū illud per manus pontificis tradi poſtulaſſe. Audiſti, Debita fidelitate beato Petro: itemq;, Regni noſtri gubernaculum ex parte beati Petri tradidimus. His perſpicuum fit, tametſi regna eſſent Eccleſiæ Romanæ ea tamen regibus petentibus tradere cōſueuiſſe. Tametſi illi regnarent, atq; in poſſeſsione conſiſterent: reginam tamen, ueramq; regnorum dominam, ac largitricem ſolitos agnoſcere. Nec repetit Romana ſedes hæc regna, regibusq; cupit eripere: ſed uult reges, imperatoresq; regnare, modo dominam, ac reginam quod toties inculco, agnoſcant, & fateantur.

Regnum

Regnũ item Croatiæ, & Dalmatiæ, Ecclesiæ Romanæ sunt, quemadmodum habetur in archiuio sacri palatii Lateranensis in registris Gregorii septimi, in quibus hæc de rege, & regno Dalmatiæ leguntur: 98

In nomine domini sanctæ, & indiuiduæ Trinitatis, Anno dominicę incarnationis millesimo septuagesimo sexto, indictione quartadecima, mense Octobris. Ego Demetrius, qui & Suinumir nuncupor, Dei gratia Croatię, Dalmatiæq́ dux, à te domino Gebizo ex Apostolicæ sedis legatione domini Papæ Gregorii, potestatem obtinens in Salontana Basilica sancti Petri, synodali, & concordi totius cleri, & populi electione & Croatorum, Dalmatinorumq́ regni regimine per uexillum, ensem, sceptrum, & coronam inuestitus, atq; constitutus rex, tibi deuoueo, & polliceor, me incommutabiliter completurum omnia, quæ mihi tua Reuerẽda iniungit sanctitas, ut in omnibus, & per omnia Apostolicæ sedi fidem seruem. Et quicquid hoc in regno tam Apostolica sedes, quàm legati sui sanxerũt, uel sanxerint, irreuocabiliter custodiam, iustitiam excolam, Ecclesiam defendã, primitiæ, decimæ, omniumq́ ad ecclesias pertinentium procurator existam uice episcoporũ, presbyterorum, diaconorũ, subdiaconorumq́, ut caste, & regulariter uiuant prouidebo. Pauperes, uiduas, atq; pupillos protegam: parentelæ illicitam copulã destruens, legitimam dotem anulo, sacerdotisq́ benedictione constituam, & constitutam corrumpi non permittam: hominum uenditioni contradicam. Atq; in omnibus, quæ ad rectitudinis statum congruunt, me æquum exhibebo. Ducentorum quoq; Byzantiorum tributum meorum omnium cõsultuum, primatuum sancto Petro per

singu

ſingulos annos in reſurrectione domini de mihi conceſſo regno perſoluendos ſtatuo. Et ut poſt me regnaturi, hoc idem perpetuò ſeruent, ſentio, corroboro, atque ſancio. Dono inſuper, concedo, atque confirmo Apoſtolicæ ſedi ſancti Gregorii monaſterium, cui Vrana eſt uocabulũ, cum omni ſuo theſauro, ſcilicet cum capſa argentea reliquias ſacri corporis eiuſdem beati Gregorii continẽte, cum duabus crucibus, cum calice, & patena, cum duabus coronis aureis, gemmis ornatis, cum Euangeliorum textu de argẽto, cunctisque omnibus ſuis mobilibus, & immobilibus bonis, ut ſancti Petri legatis ſemper ſit ad hoſpitium receptus & omnino in poteſtate eorum. Hoc tamen interpoſito tenore, ut nulli alii poteſtati detur, ſed omni tempore ſancti Petri ſit propriũ, & à me, meiſque ſucceſſoribus defenſum, atque ab omni homine liberum, atque ſecurum. Cuiuſcunque autem audacia, temerario auſu præfatum monaſterium ex aſsignato theſauro priuauerit, terribilẽ illam iudicis uocem, quam diabolus cum ſuis Angelis auditurus eſt, audiat. Præterea cùm Deo ſeruire, regnare ſit, uice beati Petri, ac domini noſtri Papæ Gregorii, atque poſt ſe ſucceſſorum in Apoſtolica ſede me tuis manibus committo, & committendo hanc fidelitatem iuramento ſtabilio. Ego inquã Demetrius, qui & Suinumir Dei gratia, & Apoſtolicæ ſedis dono, rex, ab hac in antea ſancto Petro, & domino meo Papę Gregorio, & ſuis ſucceſſoribus canonicè intrantibus ero fidelis: & ut ipſe, ſiue poſt eum futuri pontifices, ſiue legati eorum, aut membra perdant, aut capiantur, neque in conſilio, neque in facto ero. Et conſilium quod mihi crediderint ad illorum damnum, ſciẽti mihi intimabo. Regnum autem quod mihi per manũ tuam domine

domine Gebizo traditur, fideliter retinebo, & illum, ſuumq; ius Apoſtolicæ ſedi aliquo ingenio aliquando non ſubtraham, dominum meum Papam Gregorium, & ſuos ſucceſſores, atq; legatos, ſi in meam poteſtatem uenerint, honorificè ſuſcipiã, & honeſtè tractabo, & remittam, & undequaq; me inuitauerint, prout potero, ſimpliciterq; eis ſeruiã. Hucuſq; ille. Quibus omnibus, ſi rectè perpenderis, uidebis Eccleſiæ Romanæ eſſe regnum Croatiæ & Dalmatiæ, ut quod ipſe ſua uoce rex fatetur, inueſtitus, atque conſtitutus rex. Et quod ait, Quicquid ſanxerunt, uel ſanxerint hoc in regno legati ſedis Apoſtolicæ, Itemq; quod ait, De mihi conceſſo regno: & quod apertè, Dei gratia, & Apoſtolicæ ſedis dono, rex. Et illud, Regnum autem quod mihi per manum tuam domine Gebizo traditur fideliter retinebo. Quibus omnibus apertè perſpicitur, regnum illud eſſe ſedis Apoſtolicæ, donatum, ac traditum ipſi regi: ueram eius patronam eſſe ſedem Apoſtolicam. Quid igitur ſuper eſt in occidente, quod apertè non ſit ſedis Apoſtolicæ? 99

Clarius etiam perſpicitur, denuoq; confirmatur, regnum Aragoniæ eſſe ſedis Apoſtolicę, his quę ſubiiciã. Petrus rex Aragoniæ anno tertio domini Innocẽtii tertii Papæ uenit Romam ad eundem Innocentiũ, ab eoq; militiã ſolẽniter, ac honorificè accepit: obtulitq; ſponte totũ regnũ beato Petro, & ſacroſanctæ Romanæ eccleſiæ: ibiq; accepit in feudũ prædictũ regnũ. Itẽq; pro regno Sardiniæ certã pecuniæ ſummã cõſtituit ſe daturũ.

Itemq; regnum Portugalliæ, Eccleſiæ Romanæ eſt. 100 Nam Hildefunſus cum prius eſſet dux Portugaliæ, ſiue Luſitaniæ quod à priſco tẽpore nouerat eſſe ſedis Apo-

ſtolicæ obtulit ipſum, ſubiecit eidē, uectigalq́ꝫ cōſtituit. Deinde ab Alexandro tertio rex appellatus eſt, duasq́ꝫ auri Marcas cenſum ſingulis annis perſoluit.

101 Regnū quoqꝫ Boëmiæ uectigal pēdet Apoſtolicę ſedi, quod ſcriptum habebatur in bibliotheca Lateranēſi. Nā Spicionenus tunc dux Boëmiæ impetrauit à Nicolao ut mitrā ferre poſſet, cenſumq́ꝫ cōſtituit centū libras argenti. Exin à ſede Apoſtolica rex eſt declaratus.

102 Suetia quoqꝫ, & Noruegia ut ſubiectæ ſoluūt Romanæ Eccleſiæ uectigal, quod in antiquis ſummorum pontificum monimentis, & in antiqua bibliothæca Lateranenſi conſpicitur. Omnes enim domus Suetiæ ſoluunt cenſum Apoſtolicæ ſedi ſingulos denarios.

103 Regnum quoqꝫ Datiæ, ut ſubiectum, obnoxiumq́ꝫ Apoſtolicæ ſedi, quod apparet ex regiſtro Paſchalis, annuum uectigal perſoluit, Laterani datum edictū epiſcopis Datiæ.

Ianua quoqꝫ in Italia ſeparatim perſoluit cenſum ſedi Apoſtolicæ, Conſules ſcilicet & ciuitas pro medietate inſulæ Corſicæ. Sed quid ego cuncta cōmemoro quē cuncta recenſentem dies deficeret.

His omnibus fit perſpicua barbarica grammatici temeritas. Nam quid aliud appellem hominem pluſquā Turcam, & Saracenum, uetuſtiſsimę Petri maieſtati, & ſacroſanctæ matri Eccleſię detrahentem, qui librū peſsimæ maledicentiæ, arrogantiæ inauditæ plenum conſcripſit, literarum Græcarum ignarus, ueterum hiſtoriarū imperitus, & eorum quę neſciebat irriſor, ſibi ipſi uaniſſima illa loquentia mirificè placens?

Rex item inſularum de Maii recepit eas à ſancta Romana Eccleſia in feudum.

Quid

Quid igitur plura prosequar, ut hoc argumentorum genere comprobem uetustissimam, ac ferè omnipotentem Ecclesiæ Romanæ super omnibus regnis, ac regibus potestatem, atque eorum uetustissimam possessionem? Quando quidem plena sunt omnia pontificum prisca monumēta excelsæ potestatis, qua totum orbem terrarum imperiis moderabãtur, habenas omnium terrarum tenentes: hocq́, ut dixi, non nouum, sed longe uetustissimum est imperium. Quid euoluam Innocentii tertii edicta cœlestia, ad omnes occidentis, atq; Orientis, Septemtrionisq́ principes missa?

Sed quando proposita fuit ad comprobandam Constantini donationem ea moles argumentorum, quibus probabatur antiquissima Romanæ Ecclesiæ, firmissimaq́ regnorum possessio: nunc aliud argumenti genus nõ ineptũ erit ad probandã eam quã Cõstãtinus donauit, aut à Christo uenientem cõfirmauit Romanæ sedis maiestatem. Videlicet audacia, atq; intrepidus animus ipsorũ pontificũ aduersus principes, si quid grauius deliquissent, uelut qui eorũ domini essent, ipsi autem suæ potestatis conscii in eos suæ potentiæ arma uibrarent. 104.

In primis memoriæ proditum est, Felicē secundum, genere Romanum, Constantinũ filium magni Constantini, propterea quòd in Arrianorum dogma delapsus, ab Eusebio Nicomediensi fuisset rebaptizatus, excommunicasse, hæreticumq́ declarasse.

Innocētius autē primus, genere Albanus, nõ est ueritus Archadiũ Imperatorē excõmunicare, propterea quòd ab Eudoxia uxore impulsus Chrysostomũ è sua sede perpulsisset, qui uetuerat ludere puellas ante ipsius simulacrum, idolatriam id esse dictitans.

Nec non Anaſtaſius ſecundus Romanus ad Imperatorem Anaſtaſium Eutychis hęreſi maculatum, legatos miſit, monuitq́; ut reſipiſceret. Qui cùm legatos, nec audiſſet, nec uidere uoluiſſet, multaq́; indigna ipſi pontifici cõtra reſcripſiſſet, eum anathemate pontifex damnauit, Imperatorem contra pontificem frementem, fanda, atq; infanda canentem cœleſtis ira in ipſius palatio fulmine percuſsit.

At Conſtantinus Syrus ſummus pontifex Iuſtinianum Imperatorẽ anathemate perculit, quod Calinicum patriarcham excæcatum relegauit. Sed cùm poſtea Imperatorem ſceleris pœnituiſſet, deiectus una cum regno in terram, pontificem uenientẽ Conſtantinopolim adorauit, ueniamq́; impetrauit.

Gregorius quoq; ſecundus Romanus Leoni Imperatori aqua, & igni interdixit, quod imaginibus bellum indixiſſet. Itemq́; tertius Gregorius Syrus exemplum anteceſſoris ſecutus, denuo ob idem ſcelus eum excommunicauit, atque ab eius imperiis Romam, Italiamq́; auertit. Omnibus iuramento fidelitatis abſolutis. Coactaq́; Romæ ſynodo ferè mille epiſcoporum uenerationem imaginum reſtituit declarata contra uiolatores ſententia.

Zacharias autem Gręcus genere, Childericum Francorum regem regni gubernaculis uelut inutilem deiecit, omnibus à iuramento fidelitatis abſolutis: Pipinum eius fratrem aulæ regiæ principem inſtituit: eumq́; Stephanus denuo cum filiis Carolomano, & Carolo inunxit. Qui quidem Stephanus Romanus Imperiũ à Græcis tranſtulit ad Carolum Magnum, propterea quòd contra Aſtulfum Longobardorum regem, Eccleſiam

uexan

uexantem,ut opem ferret Imperator Conſtantinopolis imploratus rem neglexiſſet.

At uero Gregorius quartus Romanus Ludouicum regem Gallorum Imperio deiecit, contendentibus id proceribus.

Necnon Nicolaus primus Romanus duos Imperatores eadem tempore intrepide excommunicauit, Michaëlem Cōſtantinopolitanum, propterea quòd Ignatium ſine ipſius pōtificis autoritate ſede deieciſſet. Et itē Lotharium Imperatorem occidentis, propterea quòd Galdradem pellicem nollet dimittere.

Gregorius ſeptimus genere Tuſcus in Henricum Imperatorem, qui Eccleſiæ unitatem ſcindere tentaſſet, excommunicationis ſententiam protulit, eundemq́ nihil pœnitētem Imperio abdicauit: Rodulphusq́ Burgundiorum dux pōtifice iubente Imperator eſt declaratus.

Vrbanus item ſecundus Philippo Regi Franciæ ſacrificiis interdixit, propterea quòd ſuperinduxerat uxorem alterius uiuentis.

Adrianus autē quartus genere Anglus, Gulielmum Regem Sicilię excommunicauit, eundemq́ pęnitentem in ſua regna remiſit.

Alexander tertius Senenſis Federicum primum Imperatorem ſuperbiſsimum ſæpius admonitum, ſed minimè pœnitentem, in cœna domini publicè ſentētia excommunicationis percuſsit. Sed eum demum pœnitentem in Syriam ad locos ſanctos recuperandos miſit.

Innocentius tertius corona redemit Othonem quartum in baſilica ſancti Petri. At propter eius inſolentiam eum ſummus pontifex excommunicauit, omnesq́ ſubiectos à fide, & iureiurando abſoluit.

Honorius Romanus Fœdericum ſecundum, quem Romæ coronauerat, Eccleſiæ aduerſantem excommunicauit. Gregorius uerò nonus in eundem Fœdericum nimis ferocientem, nulliſq́ flagitiis abſtinentem animosè prolata ſententia excommunicationis ſuperbiam eius perfregit.

At Innocentius quartus Ianuenſis eundem Fœdericum in pertinacia ſceleris permanentem ueluti Eccleſiæ Dei, publicumq́ hoſtem condemnauit, imperioq́ deturbauit.

Clemens autem quartus, quia Siciliam, & Apuliam peculium beati Petri manu rapida occupauerat, Manfredum filium ſupradicti Fœderici excommunicauit.

Bonifacius octauus contra Philippum Gallorum regem, quòd contra Eccleſiā ſeſe extolleret, cùm ei pontifex uetera monimēta explicaſſet, quibus doceret, quod Romanæ Eccleſiæ & in ſacris, & profanis Gallia ſubeſſet, quo neceſſe eſſet pontificem uti dominum regni ſui, eum uenerari, & colere, Cum ille deſpiceret, eum excommunicauit.

Hęc, & id genus multa, ex immenſo oceano regiſtrorum, quæ quidem ego ſciens, & prudēs prætereo, quem adeo tardum, atq; hebetem non excitent, & ad cognoſcendam, ſuſpiciendamq́ cœleſtem ueritatem non prouocent ſuper uetuſtiſsima regnorum Romanę ſedis poſſeſsione ſuper excelſa eius in omni Romano Imperio, quod hęreditario iure ad eam deuolutum eſt maieſtate: qui regibus, & principibus perperam agentibus nō uererentur ſeſe opponere, eiſq́ & à Chriſto, & Petro delegatam, ab Imperatore autem Conſtantino ueluti non ſuam, nō Romanorum, ſed Chriſti, reſtitutam, ac ſacratam

tam Deo poteſtatem oſtẽdere. Nam quid ego nunc memorem, quoniam notiora, ac leuiora ſunt Pipini, Caroli, Ludouici, primi Otthonis, primi Henrici, in Italia donationes? Donauerunt enim hi non ſua, ſed quæ prius eſſent Eccleſiæ, à Barbaris autem occupata, ipſiq; Eccleſiæ erepta, reſtituerunt. Prius enim Eccleſia domina Italiæ, earumq; urbium fuerat, quàm eorum regum, atque Imperatorum nomen, ſuiq; generis fama his in locis audiretur. Et ad eos Imperium ab Eccleſia translatum eſt. Eos Eccleſia Imperatores, dominosq; Italiæ declarauit. Nam quòd illi non donauerint, ſed à Barbaris occupata reſtituerint, declarãt uerba ipſorum Imperatorum in eorum edictis. In edicto Ludouici filii Caroli Imperatoris hæc habentur: 105

Necnon Exarchatum Rauennatem ſub integritate, cum urbibus, & ciuitatibus, oppidis, & caſtellis, quę pię recordationis dominus Pipinus rex, ac bonæ memoriæ genitor noſter Carolus Imperator, beato Petro Apoſtolo cum prædeceſſoribus noſtris iamdudum per ordinationis paginam reſtituerunt. Hæc igitur non ſunt donata, ſed è manibus Barbarorum erepta, reddita ſunt Eccleſiæ. In eodem etiam priuilegio legitur: Necnon & cenſum, & penſionem, ſeu cæteras donationes, quæ annuatim in palatium regis Longobardorum inferri ſolebant. Hæc illic. Percepiſti Longobardos cõſueuiſſe in ſuum palatiũ inferre, quæ prius eſſent Eccleſiæ: ob quam cauſam Stephanus pontifex auxiliũ à Pipino implorauit. Et cùm in eodem priuilegio, ac Pipini, Otthonis, primiq; Hẽrici reſtituitur Eccleſię Thuſcia, Longobardorum, quæ ſcilicet à Longobardis occupata, ab eis nomen acceperat. Quod ſuperius de Hiſpania clariſsimum

riſsimum uidimus, quæ antea quàm à Saracenis occuparetur, erat Eccleſiæ Romanæ. Hæc enim perſpectiſsima ſunt. Totaq́ꝫ Italia eſt Eccleſiæ: quod ex parte declarant illis ſuis edictis Imperatores, cùm nihil ferè in Italia mõſtrant reliquum, quod non ſit Romanę ſedis, antequam imperatorium nomen transferretur ad ſtirpem Pipini.

Hæc igitur alia ſit ſapientibus de donatione Conſtantini coniectura, cùm Romana ſedes ante Regnum Longobardorum tot urbium, ac prouinciarum in Italia domina eſſet, quas ei Longobardi eripere conabantur, aut iam eripuerant, cum hoc tempus ſit antiquiſsimum, amplius mille annis uidelicet ante aduẽtum Longobardorum in Italiam, qui Iuſtiniano imperante è ſuis ſedibus exciti ſunt à Narſete Eunucho, requirendũ eſt, unde tantum imperium, tot prouincias uſqꝫ ab eo tempore poſſederit, quis eam in poſſeſcionem tot urbium induxerit. Deuenietq́ꝫ temporum ſupputatio, totaq́ꝫ ratio proxime ad tempora magni Conſtantini. Nam quod Romana Eccleſia ante aduentum Longobardorum in Italia dominaretur, ob quam cauſam à Longobardis tot prouinciis ereptis conſugere coacta ſit ad Reges Francorũ, declarat Adrianus in epiſtola recitata in ſynodo. Dominus, inquit, Carolus Rex Francorum, & Longobardorum, patritius Romanorum, noſtris obtemperans monitis, atqꝫ noſtram in omnibus adimplens uoluntatem, per ſua laborioſa certamina, eiuſdem Apoſtoli Eccleſię ob nimiũ amorem plura dona in perpetuo obtulit poſſidenda, tam prouincias, quã ciuitates, ſeu caſtra, & territoria, immo & patrimonia, quæ à perfida Longobardorum gente detinebantur, brachio forti, eiuſdem Dei Apoſtolo reſtituit, cuius & iura eſſe dignoſcebãtur. Sed

aurum,

aurum,& argentum quotidie pro luminariorũ concinnatione, ſeu alimoniis pauperum non deſinit offerre.

Hæc Adrianus.

Itemq́ Anaſtaſius Bibliothecarius transferens Græcam hiſtoriam Theophanis ſic ſcribit: Papa Stephanus ui preſſus, & crudelitate Aſtulphia coactus ſimul etiam ab ipſo adhortatus eſt ire in Frãciam,& facere quæcũq poſſet. Veniens Pipinum prouehit uirum in omnibus probatiſsimum, qui præerat tunc quoq rebus poſt regem,& debellauerat Arabes, & occidit etiã principem eorum Abderachman, & multitudinẽ haud facile memorabilem iuxta Rhodanũ fluuium,& amatur à gente, non ſolum propter hoc,ſed & propter alia pręcipua geſta,& pręficitur genti non ignobiliter primus. Soluente ſcilicet eum à periurio in regem cõmiſſo eodem Stephano. Qui & totondit deceſſorem eius regem,& in monaſterio cum honore & requie circunſcripſit.

Idẽ Anaſtaſius addit: Stephanus natione Romanus, abiit ad excellentiſsimum regem Francorum Pipinum aduerſus Aſtulphum regem Lõgobardorum auxilium poſtulans,&c.

Itemq́ ex rebus geſtis pontificum hæc ad uerbũ prolata ſunt: Adrianus natione Romanus,neceſsitate compulſus,direxit maritimo itinere ſuas Apoſtolicas literas Carolo excellentiſsimo regi Francorum: deprecans, ut ſicut ſuus pater ſanctæ memoriæ Pipinus,& ipſe ſuccurreret ſanctæ Dei Eccleſię aduerſus inſolentiam, & tyrannidem Deſiderii regis Longobardorum. Tunc ipſe à Deo protectus Carolus rex aggregans uniuerſam regni ſui exercituũ multitudinem,per ſex menſes obſedit eundem Deſiderium in ciuitate Papia.

C His

His teſtimoniis intelligi poteſt quæ Pipinus,& Carolus Eccleſiæ donarent, fuiſſe prius ipſius Eccleſiæ, à Longobardis occupata: atq; ea quidem Eccleſiã Romanam poſſediſſe antea, quàm Longobardi in Italiã euocarentur: quod tẽpus, ut dixi, deuenit fere uſq; ad imperium Conſtantini. Sic undiq; claris teſtimoniis, & coniecturis perſpicuum fit, uera eſſe quę Conſtantinus edicto illo ſuo præclaro ſtatuit, protulit, aſſeruit de maieſtate Eccleſiæ Romanę, de regnis, urbibus, prouinciisq; conceſsis. Hoc item clarius probatur his, quæ de Ariperto Lõgobardorum rege ſcribuntur in eorum rebus geſtis: Aripertus, inquit, rex Longobardorũ donationem patrimonii alpium Cottiarũ quę longa per tempora à iure Eccleſiæ priuata fuerant, ac ab eadẽ gente detinebantur, in literis aureis exarata iuri proprio beati Apoſtolorum principis Petri refermauit. Sic hiſtoria, ad alpes Cottias Eccleſiæ Romanę ius pertinebat, à Lõgobardis iam longo tempore occupatas. Nõ eſt igitur inſtituti mei ex edictis horum Imperatorum, quoniam recẽtiores ſunt, monſtrare quæ ſint Eccleſię, nominatimq; urbes, regiones, totamq; ferè Italiam Romanę ſedis eſſe oſtendere, ſed tantum his omnibus probare, uerisſimas offerri coniecturas ſuper donatione Conſtantini, quibus unà collectis, atq; ad ueritatem comprobandam coactis, irrefragabilis comprobatio efficitur ſuper donatione Conſtantini: inſignis autem deceptio, ſingularis audacia, demonſtratur eius, qui uetuſtatis neſcius, ut Thraſo prodiit in aciẽ, ut cũ Aloidæ manibus magnis reſcindere cœlum

Aggreſsi, ſuperisq; Iouem detrudere regnis.

Aut cùm Mezentius cõtemptor diuum ſuam dexteram Deum appellabat. Is autem ſuam uaniſsimam loquentiam

tiam uelut Deum habuit, qua ſeſe ueri Dei Eccleſiã ſter- 106
nere putaret. Audi igitur quæ ſcripſerit optimus, ac
peruetuſtus pontifex Nicolaus primus Michaëli Impe-
ratori de priuilegiis Romanę ſedis in ampliſsima epiſto
la. Si uerò noſſe paruipenditis, & ſolum contra priuile-
gia Eccleſię Romanę niſus ueſtros erigitis: cauete, ne ſu-
per uos conuertantur. Durum quippe eſt uobis contra
impetum fluminis reluctari, durumq́ue eſt contra ſtimulũ
calcitrare. Porrò ſi nos nõ audieritis, reſtat ut ſitis apud
nos neceſſariò, quales dominus noſter Ieſus Chriſtus
hos haberi præcipit, qui Eccleſiã Dei audire contẽnunt.
Præſertim cùm Eccleſię Romanæ priuilegia Chriſti ore
in beato Petro firmata, in eccleſia ipſa diſpoſita antiqui-
tus obſeruata, & à ſanctis uniuerſalibus ſynodis celebra
ta, atque à cuncta Eccleſia iugiter uenerata, nullatenus poſ
ſunt minui, nullatenus infringi, nullatenus commutari.
Quoniam fundamentũ quod Deus diſpoſuit, humanus
nõ ualet amouere conatus: & quod Deus ſtatuit, firmũ,
ualidumq́ue conſiſtit. Illeq́ue potiſsimũ peccat, qui Dei or-
dinationi reſiſtere tentat. Priuilegia iſtius ſedis, uel eccle
ſię, perpetua ſunt, impingi poſſunt, trãsferri nõ poſſunt:
trahi poſſunt, euelli non poſſunt: quæ ante imperium ue
ſtrum fuerunt, & permanent Deo gratias, hactenus illi-
bata, manebuntq́ue poſt nos, & quouſque Chriſtianum no
men prędicatum fuerit, illa ſubſiſtere non ceſſabunt im-
mutilata. Iſta igitur priuilegia huic ſanctæ Eccleſiæ à
Chriſto donata, ſynodis non donata, ſed iam ſolummo
do celebrata, & uenerata. Audis imperium, roburq́ue
ſedis Apoſtolicæ fuiſſe ante imperium terreſtre, antea-
quam tralatum eſſet imperium in Græciam. Imperium
inuictum, ſine fine, poſt nos, uſque dum Chriſtianum no-

men auditum fuerit,futurum,maius hoc imperiũ quàm ullum aliud toto orbe.

107 Vt autem clarius hæc cauſa cognoſcatur:& quàm facilè ſit homines in iudicando decipi,maximè qui ſibi uidentur aliquid,intelligatur, uiſum eſt aliquot exempla proponere,quibus fiat palam,quis ſtylus eſſet illius tẽporis,quo Conſtantinus, atq; inſecuti Imperatores loquerentur: atq; hinc clareſcat,non modò non adiuuari Laurẽtium ex ſtylo ad euertendam donationem,ut potius hoc in ſuam petniciem tẽdat,totumq́; eius iudicium inſanum cæcunq́; prorſus comprobet. Eſt autem idem ſeculum Conſtantini,atq; Imperatorũ,qui uſq; ad Honorium, & Archadium imperauerunt. In uetuſtiſsimo igitur codice epiſtolarum Põtificum,& Imperatorum, qui eſt in bibliotheca Vaticana, hæc habentur: ut ex his ſtylũ cognoſcas. De conſtructione baſilicę ſancti Pauli: Valentinianus, Theodoſius,& Archadius Auguſti,Saluſtio præfecto Vrbis. Deſiderantibus nobis contẽplatione uenerationis antiquitus iam ſacratę baſilicã Pauli Apoſtoli pro ſanctimonia religionis ornare pro quantitate conuentus amplificare,pro ſtudio deuotionis attollere,gratum fuit tuæ ſublimitatis officium, quod ad inſpiciẽda uniuerſa,ut res exigebat,detuliſti, & omnem ſitum locorumq́; faciem ſermonis cõgrui diligentia noſtræ ſerenitatis auribus intimaſti. Inſtructiores enim nos iubere decuit quę iubenda ſunt. Quare participato examine cum uenerabili ſacerdote: intimatiſq́; omnibus & magnificẽtiſsimo ordini, & Chriſtiano populo, quæ iubemus, ſublimitas tua rẽ diligentiore tractatu, & plenius rerum inſpectione diſcutiat. Ac ſi placuerit,tam populo, quàm ſenatui ut uetus quo Baſilicæ præterit

dorſum,

dorſum, quodq́ ripæ Tyberini amnis adiacet innouari. Ita ut præſens uia ſpatii futuri operis applicetur, eatenus per architectos futuræ baſilicæ diriget formam, quatenus ſe planities extructioni amica prætulerit, ne ulla inæqualitas ſplendorem fabricæ amplificentiorem ſublimet. Si quidem in omni mœnium facie decor ſummus eſt, quem ſeruari oportet prima ſtatim fronte magnarum ædificationum demonſtrat intentio. Iam illud ipſa res exigit, ut & Synopſis operis cõſtruendi, fideli tendatur examine, ſumptusq́ omnium iuxta pretia rerum, quæ in ſacratiſsima Vrbe prętaxatis plenius ordinetur, atq; ad noſtram clementiam debita maturitate referatur, ut communi omnium conſilio, noſtræ quoq; ſerenitatis nutus accedat, quo facilius id quod deuota mens ſtatuit, pro tantæ religionis meritis explicetur.

Et alia manu principis: Diuinitas te ſeruet per multos annos parẽs cariſsime, atq; amantiſsime. Hęc eſt epiſtola magnorũ imperatorũ: is ſtylus illius tẽporis. Simili ſtylo, atq; etiam clariore conſcripta eſt donatio.

Eat nunc ſuperciliοſus Laurentius, atq; inflatis buccis hæc quaſi moderna, quaſi noſtratia, quaſi ſermonem alicuius furciferi, aut nebulonis irrideat, ipſe potius uaniſsimus nebulo, imo uerò monſtrum arrogantiſsimũ.

Eſt alia quoq; epiſtola gratulatoria de ordinatione Papæ Syritii. Aue Pipiniane cariſsime, nobis populum Vrbis ęternę gaudere cõcordia, & optimũ eligere ſacerdotem, & populi Romani eſſe cernimus inſtituti, & noſtris gratulamur id euenire temporibus. Proinde quoniam religioſum Syritium antiſtitem ſanctitatis, ſic præeſſe ſacerdotio uoluerunt, ut Vrſinum improbum acclamationibus uiolarent, noſtro cum gaudio memo-

 ratus

ratus episcopus esse permaneat Pipiniane carissime, & iocundissime. Siquidem magnum innocentiæ, & probitatis exemplum est, in una acclamatione, & ipsum eligi, & alios improbari. Data VI. Cal. Martii, Mediolani. Videte quæso quis stylus illius seculi, quo conscripta fuit donatio Constantini, stylus inquam ipsorũ Imperatorum, non priuatorum hominum.

Est item alia epistola eorũdem Imperatorũ ad Prætextatum. Aue Prætextate carissime. Nobis licet iusta uideatur fuisse uindicta quæ illic turbulenter exercitam factionem coërcitione sedat, ubi maxima debet esse concordia scilicet in Ecclesia, uel sede, uel causa, quarum rerum utraq;, & modestiam possit, & cultũ. Tamen nos, omnes qui nuper propter illum tumultum deportatione damnati sunt, & propria lenitate naturę, & ipsius religionis, ac legis contemplatione miseremur, Prætextate carissime, ac iocũdissime. Cunctos igitur qui sunt eius, & sortis, & culpæ præcelsa sublimitas tua nostri autoritate iudicii liberabit. Hanc uerò formam tenebit in posterum, ut si idem pristino statu restituti, aliquid spiritu iterum gesserint inquieto, quo tranquillitas reformata turbetur, seuerissima in eos sententia proferatur. Nullam enim possunt ueniam promereri, qui non desinunt peccare post ueniam. Hæc Imperatores scripserunt ut Vrsinus, & qui cum eo essent, ab exilio relaxarẽtur: sic enim habetur in argumento epistolę. Hæc pauca è multis proposui, ut hinc prudentes intelligant, quo sermonis genere Imperatores postea quàm in Græciã abierunt, loquerentur. Quinetiam Romæ, & in omni Italia cultus orationis, proprietasq; Romana in desuetudinem eo tempore abierat. Vidimus etiam quemadmodum

dum locutus fuerit illius temporis homo Melchiades, ſi modo illius eſt quod prolatum eſt. Quid ego plura ex eiſdem epiſtolis exempla proponã, ut cum dicũt Vrbẽ ſacratiſsimam, Enixiſsimo ſtudio, In ęuum omne, Egregia ſublimitas tua, Spectata ſynceritas tua, Illuſtris autoritas tua: idq; genus alia, ad quæ Laurentius exclamaſſet. Reuiuiſce pauliſper Lactãti Firmiane. Imo ipſe ex alta imperitę temeritatis uoragine pedem referat, ſuã inſcitiã agnoſcat. Et ſi non agnoſcit ipſe, agnoſcant certè quos ille decepit. Stylus donationis quod ſimilis eſt ei ſtylo quo tunc loquerentur Imperatores, non infirmat donationem, probatq́; fictam eſſe, conſcriptamq́; à recentioribus: ſed potius probat priſco illo tempore ſcriptam ab Imperatore Cõſtantino. Non'ne igitur fieri potuit, ut uox barbara ſatrapa uſurparetur eo tempore, quemadmodum tam inſolenter, atq; inuſitate loquebantur, ut dicerent Synopſis totius operis, Antiſtes ſanctitatis, Religionis cõtemplatione, Sanctimonio religionis, Vrbem æternam, Noſtra ſerenitas, Manſuetudinis noſtræ ſenſibus, Naturæ noſtræ manſuetudine leuigati, Amplificatione morum, Suburbicarias regiones. Reſponſionem quoq; Imperatorum, appellabant Sacrum reſcriptum, Cœleſtem præceptionem. Ex uerbis quoque Melchiadis ſi modo illius ſunt, poteſt cognoſci, quemadmodum dixi, ſtylus illius temporis. Dicit, Patenter adeptum: dicit, Religioſiſsimus: &, Fidem ueritatis: &, Suo degentibus Imperio: &, Prædia conſtituit tribuenda.

His omnibus ad poſtremum intelligi poteſt impietas, ingratitudo, temeritas Laurentii, qui cùm aſſerat ueterum pontificum iniuriam eſſe de donatione Conſtan-

tini

tini quicquam prædicare omnibus potius argumentis ſuperius propoſitis fuit clariſsimum, ueteribus ſanctis pontificibus, omnibus item Græcis, ac Latinis Theologis maximã iniuriam facere, qui donationẽ, ſiue decretum Conſtantini pro falſo, fictoq́ꝫ habendũ prædicent.

108 Vt item clarius innoteſcat Laurẽtiana impietas, atqꝫ eorum Gigantea immanitas, qui ſummis pontificibus tam effrenatè maledicunt: audiant omnes, quid ſuper hoc antiquitas ſenſerit, iudicauerit: quod nos abundè docere poterit Nicolaus ille primus in epiſtola ad Michaëlem Imperatorem. Atque hinc facilè intelligemus, quid ueritatis ineſſe poſsit libro Laurentii, in quo nihil non contra ueterum patrum ſapientem ſanctitatem, ſanctamq́ꝫ ſapientiam ſcripſit. Tempore, inquit, Diocletiani, & Maximiani Auguſti, Marcellinus epiſcopus urbis Romæ, qui poſtea inſignis martyr effectus eſt, adeo compulſus eſt à paganis, ut templum eorum ingreſſus, grana thuris ſuper prunas poneret: cuius rei gratia collecto numeroſorum concilio epiſcoporum, & inquiſitione facta, hoc idem pontifex ſe egiſſe confeſſus eſt. Nullus tamen eorum ſententiam proferre auſus eſt, dum ei ſæpius omnes perhiberent, Tuo ore iudica cauſam tuam. Noli in noſtro iudicio, ſed in ſinu tuo collige cauſam tuam. Quoniam ex te, inquiunt, iuſtificaberis: aut ex ore tuo condemnaberis. Et item dicunt: Prima ſedes non iudicabitur à quoquam. Idem Nicolaus hæc inſuper addit: Cùm quidam tempore quodam, contra Sixtum papam tentaſſent quædam non boni rumoris obiicere, & in concilio, cui Valentinianus Auguſtus intererat, dictum fuiſſet, Non licere aduerſus põtificem ſententiam dare. Surrexit idem protinus Imperator, &

in arb

in arbitrio præfati pontificis tribuit iudicium ſuum.

Hæc diuus ille. Quo ueterum patrum exemplo iuniorum improbitatem detegere, atque eos cæcitatis arguere poſsis, qui tam facile ſummo capiti detrahunt, quem ne in idolatriæ quidem crimen lapſum uoluerit concilium condemnare: omnesq́ꝫ cõtinuerint os ſuum, uel Imperatores ſuper eo iudicando. At Laurentius ubique ſui ſimilis, expers, ubiqꝫ altioris ſapientiæ, nunquam ad ſacra Muſarum adyta admiſſus, his blaſphemiis librum ſuum referſit.

Addit item Nicolaus: In tantum autẽ hanc præſumptionem ſancti patres apud Chalcedona deteſtati ſunt, ut Dioſcorum Alexandrinum antiſtitem inter cætera idcirco potiſsimum ſine reſtitutione damnauerint, quia ponens in cœlum os ſuum, lingua eius tranſeunte ſuper terram, excommunicationem in ſanctum Leonem Papam dictauit. Ita ut in præſentia contra ipſum prolata hoc uideantur memorare præcipuè dicentes. Quoniam ſecundis exceſsibus priorem iniquitatẽ ualde tranſcendit. Præſumpſit enim excommunicationem dictare aduerſus ſanctiſsimum & beatiſsimum Archiepiſcopum Romæ Leonem. Nunquid ibi legitur inquiſitionem fuiſſe factam, utrum iuſtè, an iniuſtè Dioſcorus ipſam excommunicationem dictaſſet? Non planè. Sed abſqꝫ omni controuerſia hoc in eo ulti ſunt: quia cùm eſſet inferior, potiorem quibuslibet conatus eſt laceſcere iniuriis. Teſte Anatolio Conſtantinopolitano præſule, qui dicit: Propter fidem non eſt damnatus Dioſcorus: ſed quia excommunicationem fecit domino Leoni Archiepiſcopo Romæ.

Obſerua etiam quæ ſuper his ſtatuerit ſeptima Syno

dus: Dominicum, inquit, sermonẽ quem Christus suis Apostolis, & discipulis suis dixit: Quia qui uos recipit, me recipit: & qui uos spernit, me spernit. Ad omnes etiam, qui post eos secundũ ipsos facti sunt summi pontifices, & pastores, principes in Ecclesia catholica dictũ esse credentes. Diffinimus neminem prorsus mundi potentium, quẽquam eorum, qui patriarchalibus sedibus præsunt in honore, aut mouere à proprio throno temptare, sed omni reuerentia, & honore dignos iudicare. Præcipuè quidem sanctissimũ papam senioris Romæ: deinceps autem Constantinopoleos patriarchas, deinde uerò Alexandriæ, ac Antiochiæ, ac Hierosolymorũ, sed nec alium quemcunq;, scriptiones contra sanctissimum Papam senioris Romæ, ac uerba complicare, uel componere, sub occasione quasi diffamatorũ quorundam criminum, quod & nuper Photius, & multò ante Dioscorus. Quisquis autem tanta iactantia, & audacia usus fuerit, ut secundum Photium, & Dioscorum in scriptis, uel sine scriptis, iniurias quasdam contra sedem Petri principis Apostolorum moueat, æqualem, & eandem, quam illi condemnationem accipiat. Si uerò quis aliqua potestate fruens, uel potens, pellere temptauerit præfatum Apostolicæ cathedræ Papam, aut aliorum patriarcharum quenquam, anathema sit. Porro si synodus uniuersalis fuerit congregata, & facta fuerit etiam de sancta Romanorum Ecclesia quæuis ambiguitas, & controuersia, oportet uenerabiliter, & cum conuenienti reuerentia de proposita quæstione sciscitari, & solutionem accipere. Et aut prouectum facere, aut proficere. Non tamen audacter sententiam dicere contra summos senioris Romæ pontifices. Orientalium synodorum

dorum ſedium uicarii dixerunt: Sanctiſsimi uicarii ſenioris Romæ, ac nos, qui reliquarum ſedium uicarii ſumus, hæc omnia diſſoluimus hodie gratia Dei Ieſu Christi, qui dedit nobis ſummi ſacerdotii poteſtatem iuſtè, ac congruè ligandi, atq; ſoluendi: quoniam uiolēter, & coactè omnia facta ſunt. Ille enim Photius prænoſcens quod nō per hoſtium intrauit in ouile ouium, ſed aliunde aſcēdit, multitudinem epiſcoporum ad ſe per uarias machinationes attraxit, uidelicet chirographis, & iuramentis, quæ ipſe confecit. Opinatus per hoc incurſum ſe habiturum proprium præſulatū. Bachanis magnificus patritius dixit uicariis ſenioris Romę, & reliquarū ſedium: Induciis Photio datis iam completis, duximus eum rurſus ad hanc ſanctam ſynodum.

Audiſti antiquitatem, (ſunt enim ſeptingenti, ac plures anni, cùm ſeptima ſynodus celebrata eſt) quid cēſuerit de his, qui contra ſummum præſulem uenenatæ linguæ uerba effudiſſent. Non pudet autem minores, ſuorum maiorum ueſtigiis non inſiſtere, non eorum ſapientiam attendere? Non hinc ſuam impiam ſtultitiā agnoſcent, agnoſcentes execrabuntur? Quid ueri putes ineſſe impii grammatici libello, quem contrà quam, omnes uiri probi, quam Synodi, quam Imperatores faciendum ſenſiſſent, aduerſus religionis caput inſtituit, direxit, longe Photio, ac Dioſcoro deterior?

TESTIMONIVM IOANNIS IOVIANI PONTANI DE LAVRENTIO VALLENSI.

*

Libro eius primo, de ſermone capite, de Contentioſis.

109 LAVRENTIVS Vallenſis, in Grammaticis, Rhetoricis, Dialecticiſq́;, ita & ſcripſit, & diſputare eſt ſolitus, ut minime uideretur uelle pręcipere: nec appareret tam contendere illum de ueritate, proprietatéq; aut docere uelle, quã maledicere, obiectaréq; uetuſtis ſcriptoribus, atq; oblo qui. Itaq; Ciceronem uellicabat, Ariſtotelem carpebat, Virgilio ſubſannabat. Quippe qui propalam ſit aſſeue rare auſus ſiue Pindarus quiſpiam autor is nomine ſuo fuerit, ſiue alio (de hoc enim ambigitur) qui Homericę libros omnis Iliados non multos ad modum in uerſus contractos, Latinè cõuertit: qui propalam ſit, inquam, aſſeuerare auſus, Pindarum eum Virgilio anteferendũ. Eſt autem carminis illius principium,

Iram pande mihi Pelidæ diua ſuperbi,
Triſtia qui miſeris iniecit funera Graijs.

Tali igitur iudicio hominẽ, ingenioq́; tam ſiue retrouer ſo, ſiue præpoſtero (quippe qui maximis quibuſq; ringeret autoribus, uni tantum Epicuro aſſurgeret) quem, ob communem utilitatem contẽdere, aut cognitionem, dicas, atq; altercari? qui nec aliud uelit, curet, ſtudeat, quã ut detrahat, quibus minime par eſt, ac maledicat? Quando qui cum Laurentio familiarius uixerunt, affirmant illum eo nequaquam cõſilio in Grammaticis ſcri-

pſiſſe,

psisse, ac Dialecticis, quo doceret, disciplinasq́ ab ignoratione uindicaret, atq; à sorde, uerùm ut malediceret, obloquendoq́ detraheret de fama, atq; authoritate rerum scriptoribus, tum illis qui exemplo sunt ad scribendum aliis, propter antiquitatem, maiestatemq́ dicendi, ac præcipiendi, tum illis ipsis, qui tũc uiuerent: qui ne dubitauerit ipse quidem dicere, profiteriq́ palam, habere quoq; se in Christum spicula. Sed nobis propositum minime est detrahendi homini maximè studioso: quem senem adolescens ipse, cùm è Roma se Neapolim contulisset ad Alphonsum regem, & inuiserim etiam reuerenter pro illius, meaq́ ætate, & plures post congressiones maxime familiares ita ab eo discesserim uti ex eo, de me nisi pleno, atq; amico ore locutus fuerit nunquam. Sunt ex his igitur quos non tam contentiosos dicas, quàm insectatores cum singulorum, tum etiã humani generis, quod de Timone traditur, neq; ueritatis ipsius cultu, & gratia, sed quod ita quidẽ sint à natura instituti, atq; ab assuetudine confirmati, & moribus.

DE ROMA.

Ex præclaris priſcorum ſcriptorum monumentis.

110 SANCTA Romana Eccleſia & reuerenda, & amanda eſt, nõ quia Roma fundata eſt ſuper arenam per Romulum & Remum, profana ſacerdote, & quo neſcitur ſacrilego, editos, ſed quia ædificata eſt ſuper Chriſtũ per Petrum & Paulum. Neq; quia, illius fraterno primi maduerunt ſanguine muri: ſed quia poſtmodum fraterno agone fuerunt purificati: Cruce uidelicet Petri, & ſanguine Pauli: quos eadem fides, & deuotio, ac unius, eiuſdẽq́; diei paſsio, ueré germanos, & per omnia concordes, ad dominũ uirtutum pariter ſubuexit. Cùm ſpurios illos diſcordes perfidia, & ſuperbia ad fratricidium direxerit. Nec quia habuit infame aſylũ flagitioſorum, crimina ſua defendentium, non agnoſcentium: ſed quia poſt Deum facta eſt laudabile lapſorũ refugium, lapſus ſuos humiliter accuſantiũ, & ſcelera præcordialiter effugere quærentiũ. Nec quia inſtituit Senatum, & Curiam ciuilem, & quoddam uelamen ſuæ malitiæ, unam libertatem: ſed quia hactenus ſancit catholicam diſciplinam, & dirigit eccleſiaſticorum officiorum ordinarias dignitates, decernitq́; generales, & ſpeciales uniuerſitati Chriſtianæ leges diuini famulatus, ad ueram libertatem gloriæ filiorum Dei. Nec quia produxit Decios, natumq́; patremq́;, illuſtres bellis animas, acremq́; Camillũ, Et

Curios,

Curios,Syllam,uel nomina uana Catones,Paulos,Brutos,& popularia nomina Drusos, legibus immodicos, ausosq; ingẽtia Gracchos,Marcellos,Mariosq; truces, nudosq; Cethegos: Sed quia patronos sibi post Petrũ, & Paulum uendicat Clementem,Xistum,Laurentium, Cornelium,Pancratium,Syluestrum,Damasum,Celestinum,Leones,Gregorios,Bonifacios,Stephanos, Agathonem,Adrianum,Nicolaum, alios quoq; utriusq; sexus martyrum,& confessorum innumerabiles populos,iuuenum scilicet ac uirginum, senũ, atq; iuniorum. Ea quidem illorum improbitate,insanaq; patientia, ius suæ potentiæ, terra,mariq; protulit. Horum uerò modestia,& salutari disciplina non solum orbem terrarum regit,uerùm,& ipsum cœlorum regnum sibi præsumit, cui uiolentiam inferre non desinit. Hæc & si ex tyrannis & principibus suis, Babylon magna, mater fornicationum,& abominationum terræ, notari meruit: in ea tamen princeps Apostolorum Petrus Ecclesiam esse electam asserit. Hęc & si meretrix magna prius,& ebria sanguine martyrum Iesu, de uino prostitutionis suæ, idest idolatriæ potauit,& inebriauit omnes gentes calice aureo,eloquentia scilicet seculari,atque potentia:postmodum tamen desponsata uni uiro Christo, uirginem castam seipsam exhibet, atq; ab ipso introducta in cellam uinariam,omnibus gentibus præclaro salutiferæ confessionis poculo,musta nouæ gratiæ, ac uina ueteris acrimoniæ profert, quibus ipsa inebriata, inebriare quærit omnes. Nec solùm suæ septicollis arcis mœnia,subuersis delubris, dæmonumq; figmentis, & geniis, insignit Iesu domini cruce,sanctorumq; basilicis,iconiis,& titulis,uerùm & plenitudinem orbis. Quæ non tam ciuitas

homin

hominum, quàm martyrum dicenda est cœmiterium. In qua aut nil, aut minimum soli constat, quod sanctorum cruor inficiendo non possideat, balnea, propolas, meritoria, templa, theatra, turres, & cryptas, circos, madidasque popinas, arcus, & pontes, pomœria, rostra, forumque, Cum portis, domibus, thermis, stabulisque, cloacis. Sic sanguinem piorum, quẽ impia quondam, & crudelis passim uelut aquam effudit, nunc pia, & mitis ad tutelam sui uenerata suscipit. Et quid plura? Hæc regnũ terris, & famam terminat astris. Cui non magis terrenum regnum, quàm cœleste successit. Postquam enim lapis ille reprobatus, & probatus abscissus de monte sine manibus, regnum Romanorum, & in ipso Græcorum, Persarum, Babyloniorum, quæ in Daniele, bestiis crudelibus, & statuæ corruptibilium metallorum ad monstrationẽ principis huius mundi in eis tunc regnantis, contriuit funditus, & in fundamento Apostolicæ fidei fundatus, impleuit uniuersam terram, mons magnus est factus, fecit nos ex omni tribu, lingua, populo, & natione, regnum, & sacerdotes Deo nostro super terra, ut iam non regnet mundus in nostro mortali corpore ad obediendum concupiscentiis eius, sed iustitia sempiterna, quæ est Christus, per fidem habitet, atque regnet in cordibus nostris, nosque cum eo perpetuo regnemus.

AD PAVLVM III. PONTIFICEM MAXIMVM.

*

De reſtituenda nauigatione Tiberis à Truſiamno, agri Peruſini caſtello, uſq; Romam,

AVGVSTINI IGVINI BIBLIOTHECARII SVI ORATIO.

VT de nauigatione Tiberis ſcriberem, atq; eam tibi, maxime Paule, religionis Chriſtianæ Princeps, reſtituendam proponerem, mouit me cū amor quo Romam uti Patriam, & quæ me, te clemētiſsimo principe autore in hoc dignitatis gradu collocauit, amplector, ueneror, omnes ei priſtinas dignitates, copias, diuitiasq́; cupio, tum idē amor quo regiones has, quas Tiberis peruagatur uti alteram patriā diligo, eisq́; maximum commodum ex hac nauigatione profecturum, ingenti uoto deſidero. Deniq; mouit me pietas qua te principē, dominumq́; meum colo, ut quemadmodum Deus ſummus per te multa Eccleſiæ ſuæ ornamenta reddidit. Tu ſolus enim, ut mittam alia, inuicta animi magnitudine, rem antehac inuſitatam aggreſſus, ſanctū ſenatum,

natũ,cui ueluti cardini tota nititur Ecclesia, ex optimis quibusq;, atq; doctissimis uiris coëgisti, & Ecclesia, ut reflorescerent,autor fuisti. Sic tu prior esses,qui rem à superioribus Põtificibus,aut propter inscitiam, aut quòd tam salubria consilia animo minime agitarent, diuersa omnino quàm quę ad publicum usum spectent,cogitantes,intentatam perficeres,& te, atq; tuos hoc tam præclaro facinore apud posteros celebrẽ redderes. Essesq; de quibus doctissimus Vates,

Inuentas aut qui uitam excoluere per artes,
Quiq; sui memores alios fecere merendo.

In cõcilio Deorum collocat nobilissimus uates eos,qui fecerunt ut celebrarentur in posterum ob mortales beneficiis affectos:ostẽdens & in hac uita eis remanere laudem nominis sempiternam, & apud superos in cœtu Deorum sedes esse paratas. Noram quoq; te,sanctissime pater,ex his esse, quibus Hesiodus primũ in omni laude locum tribuit, qui ex seipsis quæ sunt optima noscant,in lucemq; edant. Deinde eis qui cæteros salubria suggerentes libenter audiant. Tu certè ille es,qui ex fœcundis pectoris tui thesauris optima quæq; depromas, tum libenter audias, qui salubria consulere uidentur. Scribam igitur ego salubria, laudata ei qui libenter audit. Scribam autem facilia,& quæ priscorum Romanorum, à quibus tu genus ducis, probati scriptores ostendunt fuisse. Atque spero me facile, quæ scribo, persuasurum:quòd ei scribo, qui rerum bonarum est cupidissimus:& consulo facilia,prona,quæq; solo Principis imperio nullis expensis fieri poterunt. Tum ea,quę ad sempiternum decus ipsius Principis pertineant: itemq; & Romæ, & omnibus prope finitimis terris utilia: fun-

gorq;

gorq́; hæc ſcribens multarum urbium quaſi legatione, quę ad me oratum uenerunt, ut hoc earum nomine à tua maieſtate ſuppliciter peterem. Ipſęq́; ad ſanctiſsimos iſtos pedes procumbunt, ut nauigatio Tiberis ab agro Peruſino, nempe à caſtro Truſiamno, qua multa flumina influunt in Tiberim, atque adeo augent, ut ſit nauigiorum capax, reſtituatur uſque Romam. Ab hoc caſtro, qua multa flumina in unum alueum coacta incurrunt, truduntq́; ſe in Tiberim, iam largus aqua, iam nauigiorum capax Tiberis uſque Romam nauigabatur. Hinc Romani, quorum omnis amor erga patriam, ut Vrbs omni commeatuum genere eſſet refertiſsima, & ut finitimæ regiones hoc commodo iuuarentur, ita fluminis alueum redegerant, intraq́; ripas aquam coëgerant, atque ripas extulerant, ut facilè multa nauigia flumen mercibus, rebusq́; ex uicinis agris onuſta, Romam deferret. Plenæ erant lintres uini, olei, fructuum, carnium, altilium, necnon lignorum ad ædificia, mercium quoque, quæ à ſupero mari eò iumentis traducta, hicq́; impoſita lintribus Romam traiiciebantur. Atque tanta ex hac nauigatione percipiebatur utilitas, ut magna uis mercium ex omni Germania, Anglia, partimq́; Gallia, reliquisq́; ſuperis regionibus, Rhauennæ nobiliſsimo eius tempeſtatis emporio, quemadmodum hoc ſeculo Venetiis expoſita, inde mari ad portus, Piſaurum, Fanumq́; traiecta, tum iumẽtis uſq; ad eum locum, quod iter breue eſt, delata, deinceps per Tiberim, Romam deferrentur. Nominauerunt Romani locum hunc, ubi merces exponebantur, unde libera Tiberis incipit nauigatio, Truſiamnum, quòd illic, ut ſuperius monſtrauimus multi amnes ſe trudunt in Tibe-

rim, quibus auctus nauigiorum eſt capax. Hanc ob cauſam, & ob hanc longam Tiberis nauigationem, reliquæ quoque finitimæ regiones, quædam ſua flumina ita redegerant, atque aptauerant, ut paruulis nauigiis, res ex agris in Tiberim deferrent, quæ maioribus nauigiis impoſita, Romam per Tiberim deueherentur. Ex omni agro Spoleti, Meuaniæ, Foriflamminii, omniū́q; uicinarum regionum per flumen Tiniam, ſiue ut hodie incolæ uocant, Timiam, quod exiguis nauigiis nauigabatur, in Tiberim commeatus deducebant. Influit autem Tinias in Tiberim paulo infra locum, quem ſuperius monſtrauimus Truſiamnum, profluit ex monte, qui Fulgineo, Spoletóq; imminet, medio fere itinere, & per fines earum urbium, itemq́; Meuanatum deuolutus, acceptisq́; nonnullis aliis fluminibus exonerat ſe in Tiberim. Hoc igitur memorans locupletiſsimus teſtis Strabo, qui non modo loca, ſed conſuetudines locorum ſui tēporis, fideliter deſcribit, ait de Meuania: παρ' ἣν ῥεῖ ὁ τινέας, καὶ οὗτος ἐλάττοσι σκάφεσι κατάγων ἐπὶ τὸν τίβεριν τὰ ἐκ τοῦ πεδίου. Iuxta Meuaniam fluere Tiniam, qui exiguis nauigiis res, fructusq́; ex regione campeſtri deducat in Tiberim. Non detuliſſent autem nauigiis res in Tiberim, niſi Tiberis quoque fuiſſet nauigabilis. Apparet hodie quoque flumen Tiniam poſſe exiguis nauigiis enauigari, ita alueus directus eſt plenus aquæ ad ripas. Regiones præterea, atque urbes Romæ propinquiores, Interamna, Narnia, Carſeolum, uicinaq́; oppida ſubuehebant res, mercesq́; ſuas in Tiberim, per flumen Narem, ipſum quoque nauigabilem, de quo idem Strabo νάρνα δι' ἧς ῥεῖ ὁ νὰρ ποταμὸς συμβάλλων τῷ τίβερι μικρὸν ὑπὲρ ὀκρίκλων. πλωτὸς δὲ οὐ μεγάλοις σκάφεσι.

Per Narniam fluere flumen Narē, qui paulo ſupra Ocriculos miſceatur Tiberi, ipſumq́ eſſe nauigabile nauigiis non magnis. En igitur Nar quoq nauigabilis, per quem finitimæ urbes, merces, resq́ omne genus traiectas in Tiberim, Romam maioribus lintribus deducerent. Tertius erat fluuius, quo Aethruria demiſſas omnium generatim rerum copias in Tiberim, Romam deferebat: cuius fluminis nauigatione uſq in Tiberim utebatur Arretium, Cortona, Cluſium, Vetulonia, omnesq́ uicinæ urbes, is dicitur Clanis, profluit ex paludibus, fontibusq́ Cluſinis haud ferè minor, nec ad ſuſtinenda nauigia minus aquæ ducens, quam Nar. De eo Strabo cùm copias rerum, quas flumina Romam trāſmitterent, & quibus è locis profluerent memoraret, recenſens in his fluuiis Clanim ſic perhibet, διὰ δὲ τῆς τυῤῥηνίας καὶ τῆς κλουσίνης ὁ κλάνις. Per Aethruriam, agrumq́ Cluſinum fluere Clanim. Quartus erat fluuius nauigabilis, quod & Plinius teſtatur, Anio, cuius nauigationem, tu ſanctiſsime Pontifex paucis ante diebus renouare exorſus es. Itaque propter præcipui, maiorisq́ fluminis nauigationem, hæc quoque nauigabantur, atque ab urbe uſq ad agrum Peruſinum à dextra, atq ſiniſtra fluminis, omne rerum genus cōfluebat in Tiberim, omnes regiones res ſuas uenales lintribus tranſmittebant Romam, utentes fluminis beneficio, diuino certè munere, quo ſimul magnas itinerum, expenſarumq́ difficultates uitabant, ſimul urbem omni rerum copia refertiſsimam reddebant, ſe quoq pretiis rerum uenditarum locupletabant. Atq ut Spoletum, Meuania, Forumflaminii, omnesq́ uicinę regiones, utebantur fluminis Tineæ nauigatione, in Tiberim copias inferentes, ſic ad

alteram Tiberis partem, Perusini, Tudertes, reliquæque ciuitates per totum ipsum Tiberim enauigabant, merces, resque uenales, in primis uinum, oleum, altilia, nauibus deferentes. Vt uerissimum sit quod de his fluminibus, quãtam, quamque admirabilem rerum copiam Romam transmitterent, scribit idem Strabo, describens urbis ubertatem, fluminibus illatam, præter inquit Romanæ regionis felicitatem: καὶ οἱ κατακομίζοντες ποταμοί, θαυμαστὴν παρέχουσιν ὑποχορηγίαν. πρῶτος μὲν ἀνίων ἐξ ἄλβας ῥέων τῆς πρὸς μαρσοῖς λατίνης πόλεως, καὶ διὰ τοῦ ὑπ' αὐτῇ πεδίου μέχρι τῆς πρὸς τίβεριν συμβολῆς. ἔπειθ' ὀνὰρ καὶ ὁ τινέας οἱ διὰ τῆς ὀμβρικῆς εἰς αὐτὸν καταφερόμενοι τὸν ποταμὸν τὸν τίβεριν, διὰ δὲ τῆς τυῤῥηνίας καὶ τῆς κλουσίνης ὁ κλάνις. Flumina quoque, quibus res subuehuntur admirabilem afferunt copiam. Primus quidẽ Anio, qui ex Alba Latina urbe iuxta Marsos profluens per campos, qui ei subiacent, usque ad confluentem Tiberis fertur: tum Nar, & Tinias, qui per Vmbriam in Tiberim deuoluuntur. Per Aethruriam uerò, finesque Clusinos fertur Clanis. Hos fluuios memorat Strabo nauigabiles in Tiberim, qui Romæ admirabiles copias suppeterent, ex omni regione finitima, res quibus mortales iuuantur, inferentes. Vt autem superius per flumẽ Tineam scripserat nauigiis in Tiberim deferri, τὰ ἐκ τοῦ πεδίου, ea quæ in campis Meuanatum nascũtur, nempe uinum, oleum, fructus: sic ex parte memorat, quæ reliquis fluminibus importarentur ad urbem. τίφοί τε καὶ πάπυρος, ἀνθήλη τὲ πολλὴ κατακομίζεται ποταμοῖς εἰς ῥώμην. Defertur Romam Papyrus, cremium, storea fluminibus, quæ lacus, & paludes profundunt in Tiberim. Ait flumina, paludes, lacusque emittere. Hæc inquit flumina deducunt eas res in Tiberim. Est igitur clarum, totum flu-

men

men usq; ad confluentem Tiniæ,& Tiberis, qui est paulo infra castellum Trusiamnum, in agro Perusino, cui res ipsa nomen dedit fuisse nauigabile,multis, prægrandibusq; nauigiis,quoad natura fluminis pateretur. Huc uelut ad portum confluebant omnes, res suas uenales flumini exponentes,Romamq; ducentes, semperq; deinceps Tiberis aliis in eum riuis, fluuiisq; defluentibus fit maior, & ad locum Trusiamnum,hac quoq; tempestate nauigio,nunquam prope uado transitur. Facile autem intelligi potest, posse ab eo loco, ut olim Tiberim nauigari: quandoquidem in Gallia Cisalpina uidemus hac tempestate minimum quemq; fluuiū, qui cum Tiberi non sit conferendus, cùm fluit ad Trusiamnum magnis nauigiis enauigari, cuiusmodi est Meduacus, qui à Patauio Venetias, & contra, nauigationem peragit,deferens grandia,multaq; nauigia, plena hominū, plena mercium,rerumq; uenalium. Talem fuisse par est nauigationem à Trusiamno ad urbem per Tiberim, agentem noctesq;, diesq; lembos, maioraq; nauigia, plena hominum,rerumq; uenalium. Sunt alia quoq; flumina, deductionesq; paludum in Gallia Cisalpina, longe Tiberi minores, magnorum nauigiorum capaces,quibus aut in Padum,aut mare deferunt incolæ res, omne genus. Factumq; in Gallia, hominum industria, ut omnis prope eorum regio riuos, siue ut ipsi uocant, canales habeat, per quos nauigiis onera in maiora flumina, inde in mare deducant. Nam nec Bononiæ, nec Mutinæ deest suus riuulus, quo non exigua nauigia ducunt in Padum: idem est reliquis urbibus usus. Quanto igitur facilius fieret id in Tiberi,longe latiore,atq; aqua uberiore? Pace superiorum principū dixerim, quos

ab amo

ab amore rerum publicarum priuatorum commodorum cogitatio abstraxit, fuit eorum & Romæ dedecus, non uti tam diuino fluminum beneficio, quæ natura ad dextram, sinistramq́ue fluminis ita posuisse uidetur, ut ne hoc quidem ad Romanam felicitatem deesset. Nam restituta Tiberis nauigatione, dabitur facultas, ut per totam Aethruriam, per flumen Clanim usque in mare, ad hostia Arni traiiciat nauigatio, quod superiores Pontifices tentasse ferūtur. Nam Clanis Alliam ingressus influit in Tiberim. Si per Tiberim ab urbe uersus Aethruriam ascendas, tum Clanim qua Tiberi miscetur, nauigio subeas, tunc finibus Clusinis superatis, quod Clanis ab altera parte uersus occasum propinquat ad Arnum: Arnus nauigium usque Liburnum, qua mare influit, adducet. Clanis uelut Amphisbena, propter longius, lateq́ue restagnantes fontes, ac paludes, alterum in Tiberim, alterum uersus Arnum caput effundit. Hanc ob causam Tiberio Principe, Cornelius Tacitus autor, actum in Senatu, ut totus Clanis propter Tiberis alluuiones, uerteretur in Aethruriam, Florentinis reclamantibus, his uerbis: Actum, inquit, deinde in Senatu ab Aruntio, & Ateio, an ob moderandas Tiberis exundationes uerterentur flumina, & lacus, per quos augescit. Auditæq́ue municipiorum, & coloniarum legationes, orantibus Florentinis, ne Clanis, solito alueo demotus, in amnem Arnum transferretur, idq́ue ipsis perniciem afferret. Hæc Tacitus. Audis Clanim transferri posse in Arnum? Per Tineam uero, atque Narem, partemq́ue Tiberis, maximam Vmbriæ partem licebit nauigio traiicere. Illud autem, quod scribit Plinius de Tiberi. E media fere longitudine Appennini, finibus Arreti

Arretinorũ profluit, tenuis primò, nec niſi piſcinis corriuatus, emiſſusq́ nauigabilis, ſicut Tinias, & Clanis influentes in eum. Nouenorum ita conceptu dierum ſi non adiuuent imbres, ſed Tiberis propter aſpera, & confragoſa, ne ſic quidem præterquam trabibus, uerius quàm ratibus longe meabilis fertur. Plinius hæc loquitur Tiberim ubi naſcitur tenuem eſſe, & per confragoſa, aſperaq́ delabi, inq́ his locis, ubi tenuis eſt non ita nauigabilem eſſe: quapropter incolas eorum locorum cogere in piſcinis, gurgitibusq́ aquam, per quam coactam rates, ſeu trabes per ipſum flumen agant. Hoc igitur refert Plinius de Tiberi, ubi oritur, ubi tenuis eſt, in finibus Arretinorum, atque Tifernatum: Nam his in locis tenuis eſt, & per confragoſa, aſperaq́ delabitur. Sed ubi ad Truſiamnum appropinquauit, delatus in planum, tum aquæ multitudine uehementer augetur, tum non amplius pedibus, ſed nauigio tranſitur, & deinceps uſque Romam ſemper per planũ fertur. Aſſerit quoque Plinius, quod ſuperius Strabo, Tiniam, & Clanim in ipſum influentes nauigabiles eſſe. Simili ſenſu intelligenda ſunt, quæ ſcribit Plinius Iunior in Epiſtolis de nauigatione Tiberis. Is ad Apollinarium deſcribens uillæ ſuæ amœnitatem, quę non procul ab Appennino in Thuſcia ad Tifernum ſita eſſet, hæc ait: Cuncta enim perennibus riuis nutriuntur, ibi aquæ plurimum, palus nulla, quia deuexa terra quicquid liquoris accipit, nec abſorbet, effundit in Tiberim. Medios ille agros ſecat, nauium patiens, omnesq́ fruges deuehit in urbem, hyeme duntaxat, & uere, æſtate ſubmittitur, immenſiq́ fluminis nomen arenti alueo deſerit, autumno reſumit. Hæc quidem Secundus. Principio

obſeruandum eſt, uillam, quam deſcribit, fuiſſe uerſus Appenninum, ubi fontes Tiberis ſcaturiunt. Meminit enim Appennini in Epiſtola, ad alia refert uillam à tergo habuiſſe Appenninum, licet longius. Ab Appennino quoque ſalubres afflatus in eam exhalari, alia Epiſtola prædia ſua uicina fuiſſe Tiferno. Erat igitur uilla ſupra aut infra Tifernum in Thuſcia, ut idem meminit, non procul finibus Arretinorum. His locis Tiberis erat nauium patiens, ſed hyeme, & uere duntaxat. Quamobrem hæc Secundus non ſcribit de Tiberi, ubi campos Peruſinos ſecat, multiſq́ fluminibus acceptis, omni tempore eſt nauium patiens: ſed ubi tenuis eſt, exareſcitq́ æſtate ſupra Tifernum infraq́. In campis autem Peruſinis ad Truſiamnum, ſemper largus aqua, quam è uiuis fontibus deuoluunt in eum multa flumina, à Meuania, à Foroflamminii, ab Iguio uenientia, nunquam nõ eſt nauium patiens, nullo tempore deficit aquarum ubertas, plus enim illa flumina portant aquę, quàm ſolus ipſe Tiberis. Quòd ſi locis illis, ubi Tiberis exareſcit, erat nauigabilis, quanto facilius ad eum locum, ubi flumina in eum ſe trudunt, reſtituetur eius nauigatio? Clare enim Plinius ſcripſit, omnes fruges ab illis locis in urbem deuehi, eodemq́ reſpicit uterque Plinius originem Tiberis deſcribentes, & his in locis unde profluit nauigabilem eſſe ferentes, difficili nempe nauigatione, hyeme, & uere duntaxat. Sed in campis Peruſinis ad Truſiamnum, pleno fluit alueo omni tempore. Quæ uerò ſcribit idẽ Plinius de nauigatione Clytumni, multo magis aſſerunt, corroborantq́ hæc, quę de nauigatione Tiberis ſcribimus. Nam Clytumnus eſt fons uberrimus qui ad mœnia Meuaniæ, Timia receptus

ceptus nomen ſuum amittit. Vbi profluit Clytumnus, ut ſuperius monſtratum eſt, appellatur. Fons ampliſsimus, pluribus uenis ſcaturiens, ſubitoq́ natus, ingens flumen, nauium patiens. Is, ut diximus, cum Tinia & Claſio Iguicio ad caſtrum Truſiamnum Tiberi miſcetur. Si igitur nauigabatur Clytumnus, quē Tiniam uocat Strabo, atq́ in Tiberim fruges deuehebat, certe ipſe Tiberis, in quem ſcaphas, & cymbas, lintresq́ tranſmittebat Clytumnus, ſiue Tinias, nauigabatur. De eo igitur idem Plinius in epiſtolis: Vidiſti'ne aliquando Clytumnum fontem? Si nondum, & puto nondum, alioqui narraſſes mihi: uide, quem ego (pœnitet tarditatis) proxime uidi. Modicus collis adſurgit antiqua cupreſſu nemoroſus, & opacus: hunc ſubter fons exit, & exprimitur pluribus uenis, ſed imparibus, eluctatusq́ facit gurgitem, qui lato gremio pateſcit purus, & uitreus, ut numerare iactas ſtipes, & relucentes calculos poſsis. Inde non loci deuexitate, ſed ipſa ſui copia, & quaſi pondere impellitur. Fons adhuc, & iam ampliſsimum flumen, atque etiam nauium patiens, quas obuias quoque, & contrario niſu in diuerſa tendentes, tranſmittit, & perfert, adeo ualidus, ut illa, qua properat, ipſe tanquam per ſolum planum remis non adiuuetur, idem ægerrime remis, contisq́ ſuperetur aduerſus. Iucundum utrunq́ per iocum, ludumq́ fluitantibus, ut flexerint curſum, laborem ocio, ocium labore uariare. Ripæ fraxino multa, multa populo ueſtiuntur. Quas perſpicuus amnis uelut merſas uiridi imagine adnumerat. Rigor aquæ certauerit niuibus, nec color cedit. Adiacet templum priſcum, & religioſum. Stat Clytumnus ipſe amictus, ornatusq́ prætexta. Præſens nu-

men, atq; etiam fatidicum indicant sortes. Sparsa sunt circa sacella complura, totidemq; Dei, sua cuiq; ueneratio, suum nomen, quibusdam uerò etiam fontes. Nam præter illum quasi parentem cæterorum, sunt minores capite discreti, sed flumini miscentur, quod ponte transmittitur. Is terminus sacri, profaniq;. In superiore parte nauigare tantum, infra etiam natare concessum. Balineum Hispellates, quibus illum locum diuus Augustus dono dedit, publice præbent, & hospitium. Nec desunt uillæ, quæ sequutæ fluminis amœnitatem, margini insistunt. In summa nihil erit, ex quo nõ captes uoluptatem: nam studebis quoq;, & leges multa multorũ omnibus columnis, omnibus parietibus inscripta, quibus fons ille, Deusq; celebratur. Plura laudabis, nonnulla ridebis, quanquam tu uerò, quæ tua humanitas, nulla ridebis. Vale.

Hæc Plinius de Clytumno, quæ de Tinia, siue Timia superius Strabo, Vnius fluminis duo nomina, quẽadmodum Ister, & Danubius, Tiberis, & Albula, siue Timia iuxta Meuaniam hodie quoq; ab incolis uocatur. Clytumnus ubi nascitur, à Clytumno Deo, cui templum est super ripis eius fluminis. Sed Tinia fluuius est Fulginatũ in quem ad Meuaniam sese Clytũnus effundit. Huius nauigationem, ut uidisti, copiose, luculenter enarrat, describitq; Plinius. Quod item prodidit Strabo Narem fuisse, quo tempore scriberet, nauigabilem.

Tacitus etiam Romanæ scriptor historiæ probauit, cum de Pisone ex orientis locis in Italiam reuertente, fugamq; accelerante ob suspicionem oblati ueneni Germanico, libro tertio scriberet. Ab Narnia uitãdæ suspitionis, an quia paui dis consilia in incerto sunt, Nare, ac

mox Tiberi deuectus auxit uulgi iras, quia nauem tumulo Cæſarum appulerat. Cernis ut aperte doceat, illum deuectum fuiſſe flumine Nare: & quoniam Nar influit in Tiberim infra Hortinos, Tiberi quoque deuectum eſſe, appuliſſeq́ nauim ad buſta Cæſarum. Quo nunc quoq; naues ex Sabinis, uicinisq́ locis adactæ, onera uelut in portu deponunt, è conſpectu Mauſolei Cęſarum, iacentis, fractiq́ obeliſci, qui cùm cæteris ornamentis, quæ Strabo deſcripſit, obibat Mauſoleum in Campo Martio. Cuius etiam loci meminit Virgilius de funere Marcelli,

Vel quæ Tiberine uidebis
Funera cum tumulum præterlabere recentem.

Conſtat igitur Romanos, quorum animi magnitudinē, ingentesq́ opes, cum uaria ubiq; terrarum monimēta, tum uero reperti paſsim in uiis, quibus itur ad urbem, pontes, arcus, ipſæq́ uiæ cæruleis lapidibus, aut glarea, uaſtisq́ ſaxorum molibus inſtratæ teſtantur, non modò facultatem terreſtris itineris euntibus ad urbē, cum ad Narem uentum eſt, paraſſe: ubi Flaminia uia ex Carſeolo ad hoc oppidum per pontem miræ magnitudinis ſuper Narem aſcendit, ſed etiam fluuio copiam nauigandi, uitato horrēdi montis tranſitu, præbuiſſe, perſpicuumq́ eſt, ſi qua ſaxa hac tempeſtate in eo flumine reſonantia, nauigationem impedire uideantur, ex adiacentibus montibus ea decidiſſe, facileq́ non nata, ſed aduentitia remoueri poſſe. Perſpiciendū nunc quàm facile, quàm nullo negotio, quàm nullis expenſis, hæc nauigatio poſsit reſtitui. Cuius rei exemplum erit, ut docuimus, Gallia omnis tranſpadana, ac ciſpadana, in qua nulla propemodum urbs eſt, quæ priuatis expenſis

non ſibi deductiones fluminū, aut paludum accommo-dauerit, quæ nauigiis tranſmittantur. Si una igitur urbs Bononia, Mutina, Patauiū, riuulos illos (ut ſic loquar) ita direxit, aptauit, collocauit, ut nauigarētur, quanto facilius eſſet ſummo, ac potentiſsimo principi, populis ſuis, qui Tiberim accolunt, imperare, ut flumen expurgent, alueū dirigāt, ripas propter alluuiones attollant, quod illi circūpadani Galli ubiq; ad ſua flumina quotidianis operis ſtudent? Id cū fecerint noſtri, eadē atq; illi commoda conſequētur. Nam, ut mittam nauigationis beneficium, maximum certè, ac diuinum, tum multum agri ubique lucrabuntur, quod Tiberis uagus, ac liber, nec intra ripas propter incolarum ſegnitiem coërcitus, alluit, ac populatur. Pluſquam decem millia paſſuum agri, Peruſini, atque Tudertes lucrabuntur, ſi ripas fluminis coarctauerint, direxerintq́;, atque marginem, aggeremq́; altius extulerint. Id facientes, tum aptabunt fluuium nauigiis idoneum, tum prohibebunt ne amplius agros alluat, quemadmodum infra Ocriculos uſque Romam, & oſtia fertur lateribus incluſus, ut quod perhibet Plinius, nulli fluminum minus liceat, incluſis utrinque lateribus. Id certe etiam in agro Peruſino, Tudertiq́; foret. Omnes igitur magna cum uoluptate, lætiſsimisq́; animis, hanc operam ſuſcipient, omnium aderit excellens ſtudium, unde tantum commodi, atque lucri conſequentur, nec laudes tuas Summe Pontifex, ullo æuo celebrare deſiſtent. Quin etiam ad me plerique rogatum uenerunt, ut his de rebus tecum ſumme Princeps agerem, ne omitteres eos hoc tanto beneficio afficere. Atque quod in Gallia fit, ut minora nauigia uſque ad ampliora flumina deducant. Inde maiores

iores lembi excipiant, fieri quoque posset in Tiberi, ut minora nauigia à Trusiamno ducerent, usque quo Clanis, aut Nar influunt. Hic maiora nauigia exciperent, nam illic quamlibet magnorum nauigiorum capax est Tiberis. Præstiterit igitur fidum, prudentem, beneuolumq́; hominem negotio præficere, qui iussu tuo populis imperet, circum Tiberim sedentibus, alueum fluminis dirigere, coërcere, arctioremq́; facere, aggerem attollere, & iuxta Gallicam consuetudinem salices, populos'que pro ripis plantare, quorum radicibus agger contineatur. Vidi ego longe difficiliora, propter utilitatem tamen à priuatis urbibus, hominibusq́; fieri. Inuenti sunt priuati homines, qui Rhauennę latissimas paludes auderent exhaurire, quas frumentis consererent. Bononienses immensas paludes, quas fluuius eorum Rhenus, Pado propinquus instagnat, superioribus annis exhauserunt, imperatis undique operis, qui cum fluminis aggerem altius extulissent, fecerunt, ut omnis ille propter alluuionem inutilis, paludosusq́; ager, optimus deinceps esset. Id fieri longe facilius ad Tiberim posset, propterea quòd latius duntaxat euagatur, paludes autem efficit nullas. Quid? nonne diuinos honores Principes illos meruisse fatemur, qui summo studio publica commoda iuuissent, qui paludes exhausissent, flumina direxissent, pontibus instrauissent, non'ne hoc uno Romanos admiramur, obstupescimus, magnitudinem animi eorum considerantes, cùm quædam adhuc tantæ magnitudinis uestigia uiatoribus occurrunt. Certè tu Summe Pater, qui sanguis eorum es, non potes, quod hactenus ubique præstitisti, eorum gloriam, magnitudinemq́;

animi non emulari. Atque illud quoque perſpiciendum eſt, quantum commodi non ipſis modò populis, quantæ copiæ prouenturæ ſint Romæ ex hac nauigatione: uerùm etiam quid quæſtus, quid lucri publico ærario, quantum uectigal: optime enim noſti Summe Princeps, quàm multa, quàm laudati uini genera fert omnis regio, quæ nauigatione fluminis uti poſſet: deferrent igitur Romam quicquid optimi uini apud eos naſcitur, atque omnis illa pecunia, quæ Corſicam, Regnumq́; Neapolis, uinis diuenditis importatur, in urbibus, regionibusq́; tuis remaneret. His populos tuos locupletares, quæ quãta ſint, uix enumerari poteſt. Adde, quod Vrbs cùm uini penuria maxime laboret, tunc eſſet refertiſsima. Quid, quòd ab eis regionibus magna uis altilium, quod hodie quoque difficile fit, Romam inferretur? Quid olei copiam memorem? quid carnes? plus enim unum nauigium adduceret: quàm quinquaginta iumenta, quicquid hodie multorum iumentorum dorſo, magno cum labore, ſummis expenſis Romam affertur, uno nauigio, uitatis expẽſis, afferretur. Multa quoque ſunt, quę dorſo iumentorum propter iacturam portari non poſſunt: mitto merces, mitto ueſtem, omneq́; cibariorum genus, nam unico uerbo Strabo ſuperius expoſuit, cum ſcriberet flumen afferre Romam θαυμαςὴν ὑποχορηγίαν copiam admirabilem. Quanta igitur erit urbium tuarum lætitia, quod gaudium hac nauigatione reſtituta? Neminem qui cum, hac de re ſum loquutus, inueni, qui non uotis intentiſsimis eam efflagitaret, ſupplexq́; oraret, tibi id faciendi mentem Deus aſpiret. Scio quidem non defuturos, qui uel tibi præclari operis, uel ei qui ſcripſit egregii propoſiti famam inuidentes,

tes,

tes, uel certè quòd in animos eorum, humilia semper, atq; abiecta spectantes, magnarum rerum cogitationes adhærere nequeāt, te quacunq; liceat eis ratione ab egregio facinore deterreant. Nullis enim seculis inusitato, atque admirando opere reperto, quod carperet, atque obrueret prȩsto non affuit inuidia, uti imperante Nerone scripsit Tacitus de Lucio Vero, Romanarum legionum in Germania Legato. Is cùm cerneret Mosellam, atque Ararim fluuios, quorum primus Rheno receptus influit Oceanum Germanicum: alter receptus Rhodano, deuoluitur in mare mediterraneum in meridiem, propinquas inter se habere origines: nempe in Celtis uidit fieri posse, ut interiecta fossa utraque flumina connecterentur, atque à mari mediterraneo per Rhodanum, tum per Ararim, exin per fossam in Mosellā copiæ subuectȩ hinc per Rhenū, in Oceanum inducerentur, sublatisq; itinerum difficultatibus nauigabilia inter se Occidentis, Septentrionisq; littora fierent. Huic igitur operi inuidisse scribit Selium Gracilem Belgicæ legatum deterrendo Lucium Verum, periculosum esse Romano Imperio, atq; ipsi Legato si Germanicas legiones insuefaceret Gallicas affectare copias, quæ hac nauigatione affatim suppeterent. Inuidiam igitur indicauit Tacitus, tectam quidem, atq; fucatam ratione. Multa enim commoda mortalibus abstulit inuidia, monstrumq; horrendum, quasi regia larua, rationis sumpta figura aggreditur principum animos, dolisq; fallacibus eos à uirtutibus auertit. At quibus est robur benefactorum laudem memoriamq; rerum præclarè gestarum omnibus præstare perspectum habentes, suaq; sponte honesti cupiditate flagrantes, quàm facile disipat Aquilo nubes tenebrosas

brosas reddita terris serenitate, tantopere animi sui magnitudine, illis insanorum hominum fabulis eiectis, sese à laude deduci, aut ullis sibi casibus, dedecus, nomenque eripi non sinunt, uanis persuasionibus ad aures aditum denegantes. Addidit ad postremum, ubi hoc cõmemorasset Tacitus, plerunque conatus honestos inuidia prohiberi, obiicere sese exaduerso uelut acerrimam inimicam, grauemque aduersariam conatibus honestis inuidiã, Certè igitur principibus maximè perspiciendum est, ne quemadmodum Cassandram Teucri, sic ipsi bona, utiliaque canentes audire contemnant. Quod si tu Romam uiis, plateisque patefactis, atque directis, ueterique ædificiorum deformitate deiecta, longe meliorẽ, pulchrioremque reddidisti: si propugnaculis, & ante hac inaudito muri genere muniisti, Principis Apostolorum inchoatum à superioribus Pontificibus ædificium templi, sed longo tempore intermissum, magno studio repetitum excitare cœpisti: si magnorum Principum inter se concilianorum causa, tantum itineris obiisti: longe autem maiora à te expectamus in dies. Certe & hanc tantæ laudis occasionẽ, tale, ac tantum uirtutis tuę testimonium pretermittere non debes. Omnium uerò in te laudes, acclamationesque confluent, uerum Pontificẽ, patrem patriæ celebrabunt, teque de stirpe Romana procreatum, Romanum facinus edidisse prædicabunt.

AVGVSTINI STEVCHI EVGV-BINI BIBLIO-THECA-RII

*

De Aqua Virgine in Vr-bem reuocanda.

VIRTVTE DVCE,

COMITE FORTVNA.

LVGDVNI APVD SEB. GRYPHIVM,

M. D. XLVII.

AVGVSTINI EVGV BINI BIBLIOTHECARII, DE REVOCANDA IN VR-BEM AQVA VIR-GINE.

ORBIS terrarum domina, mater omniũ gentium, bonarum rerum fœcunda parens, maieſtatem eius memoriæ repetẽti incredibile deſiderium accendit, ut eam, ſi non qualis, ac quanta fuit, quoddam certè tantę magnitudinis aliquando meis oculis uideam ſimulacrũ quod omnium gentium denuo in ſe oculos, atq; ora conuertat, communemq́; parentem omnes agnoſcentes ad inſtaurandam claritatem eius uniuerſos concurrere cernam. Atq; hoc meum deſiderium, neq; prodigioſum, inuſitatumq́; haberi poteſt, neq; earum rerum, quas naturæ facultas non admittat: ſed earum, quæ & naturam habeant, ut fieri poſsint, & quæ noſtris oculis facile conſpicerentur ſiqua publici commodi, ſolidæq́; gloriæ cupiditas, principibus noſtris ineſſet. Simul præteritos annos, totamq́; poſteritatem animo complectentes, quæ ſtudia hodiernam hanc amplitudinem Romæ conciliarint ſecum conſiderarent, quibus cauſis omnes nationes hanc ſedem uenerandam, colendamq́; ſibi maxime exiſtimarint. Quibus'ue pietatẽ, uenerationemq́; omnium gẽtium Roma aſſecuta fuerit. Tum quid aliud ſuperſtes fuerit his, qui olim rerum potirentur, aut poſ-

ſit eſſe quantas uelint, cumularint opes, patrimoniaq́ꝫ auxerint, ſuos in excelſo dignitatis gradu collocauerint, quam gloriam, famamq́ꝫ rerum geſtarum. Quarum rerum conſideratio, quid aliud agere cogat eos, qui rebus moderentur, quàm gloriæ ſummi Dei, atq; immortalitati ſuæ enixè ſtudere, quæ omnis in amplificatione publicę utilitatis perſpicitur? Cui ueteres pontifices omni conatu, totaq́ꝫ animi contentione incumbentes, dum nihil publica charitate antiquius habent, dum paterna beneuolentia cunctos generatim amplectuntur, fecerunt ut hunc locum omnes nationes ſacroſanctum habentes uelut pietatis domicilium uenerarentur, & ad hoc ſanctius ærarium pecuniam ſacram omnibus è locis mitterent quas optimi principes in publicos uſus tranſigerēt. Itaq; ſi parem gloriam, atq; immortale decus inſequuti principes adamaſſent, iam Romam ex toto orbe Chriſtiano, ſubſidijs huc confluentibus in priſtinum ferè decus reſtitutam conſpicari liceret, in quam plurimis abhinc annis tanta pecunię uis eſt illata, ut eæ res effici potuerint, quæ Romæ ueterem potentiam, magnitudinēq́ꝫ operum facile conſequerentur. Mirari certè neceſſe eſt, cùm tantus laudis campus pateat, cùm magnitudinem animi multis in rebus principes comprobare poſsint, quorum tanta ſit apud omnes nationes autoritas, quibus reges parere gaudeāt, quin ad hanc occaſionem excitati maximas res, ipſiq́ꝫ in primis urbi, tum uniuerſo Chriſtianorum generi profuturas animo concipientes, ſeſe ſimillimos Deo eximijs factis oſtendant. Quos uiuentes uniuerſi laudibus in cœlum ferant, fauſtis acclamationibus proſequētes, incolumitatem, ſalutemq́ꝫ eis optantes, defunctos ueluti Deos colant, eorum memo-

riam

riam cum admiratione repetentes. Quis autem non perſpicit quanta materia laudis conſequendæ propoſita ſit, cùm multa hinc inde iacentia, pietatem, charitatemq́; alicuius principis deſiderent, qui rerum reſtitutarum gloriam à cæteris neglectam ſibi præripiat, quam curis inanibus, celeriterq́; extinguendis, ac pernicioſis factis animos implicantes, cęteri nec ſenſu perceperunt, nec oculos in hanc meliorem partem conuerterũt, quorum dum uiuerent interitus ab omnibus expetebatur, defunctos contemnunt, execrantur. Eum certè, qui celſę huic religionis arci præſidet, conuenit eſſe, de quo prædicare ſolent philoſophi πειθαρχεῖν τῷ νῷ obtẽperare menti, & rationi, quem amore iuſtitiæ conflagrare norint omnes, quam iiſdem illi aſſerunt ueſpertinum, matutinumq́; ſidus claritate ſuperare οὔθ᾽ ἕσπερος οὔθ᾽ ἑῷος, οὕτω θαυμαστός. Neq; Luciferum aiunt, neq; ueſperum tantopere admirabilem eſſe. Romam igitur cum uetuſta religione, ac pietate, quam ſanguine ſuo illuſtres animæ peperere nobis, reflorentem, & ad cultum, ornatumq́; priſcum reſtitutam aſpicere cuperem, huc me demum multa colluſtrantem, ueteresq́; ruinas animo uerſantem, miſerantemq́; cupiditas deduxit, ut Aquam uirginem reuerſam in Vrbem, largiterq́; domos, ac paradiſos, ut quõdam, foraq́; influentem cernerem. Quam quidem meam cupiditatem, ne uana, aut impoſsibilia affectaſſe uiderer, non ipſa modo ratio, ac rei contemplatio, ſed item experientia, & uſus, probataq́; oculis res uehementius incendit. Omnium enim aquarum, quas olim Romani patriæ ſuæ, ac publicæ utilitatis amantes induxerant in Vrbem, quibus urbs omnis, teſte Strabone, uelut altero Tiberi largiſsime confluebat, una hęc in primis largior,

uberiorq́ omnibus, & ad hodiernam Vrbem accommodatior, minori diſpendio reuocari poſſet. Ortus autem huius aquæ à Iulio Frontino, exitus ex arcu, paſſimq́ per urbem memorijs intelligi poteſt. De toto autem aquæductu diſcere licet ſi per agrum Romanum ab ortu, atque exitu aquæ ueſtigia quæ nunc extant, & ſpiramenta in ſubterraneum aquęductum deſcendentia ſecutus, totum aquæ iter oculis complectaris. Sed finis Aquæ Virginis nemini non perſpicuus eſt, cum omnes qui campum Martium incolũt, quò nunc maxima pars Vrbis deducta eſt, hauriant ex fonte, inciſiq́ marmore tituli teſtentur, hanc eſſe Aquam Virginem. Eſtq́ porta Septorum, qua ſepiebatur, ſecludebaturq́ campus Martius à reliqua Vrbe, ad eius caput aqua tranſiens, tum per campum Martium delapſa pomaria, lucos, nec non lacum naumachiæ influebat. Hac porta tituli marmorei conſpicui teſtes ſunt inde tranſeuntis aquæ, cuius arcus uetuſtate collapſos, Titus Claudius Germanicus Cæſar reſtituerit. Nicolaus etiam Quintus, memoriam facti ſui poſteris relinquens inſcripſit marmori, quod omnes, qui haurirent, proſpectarẽt ſeſe fontem uirginem ſuis expenſis reſtauraſſe. Siſtus autem ſuperioris memoriæ Pontifex quod eius aquæductus detrimenta quædam ſarſiſſet, obtinuit ut à poëtis ei caneretur

Virgineam Triuij quod repararis aquam.

Nemo igitur eſt, cui non ſit perſpicuum, Fontem Virginem eſſe, quem nunc uulgo uocãt fontem Triuij, quod tituli priſcorum Imperatorum, & recentium Pontificum teſtantur. Sed maxima perturbatio, multiplexq́ inſcitia obiecta eſt, quòd ſi quis iter à campo Martio reflectat, manantis aquæ exordium ſcrutaturus, cùm ſeſe

in

in ſubterraneum iter mox aqua recondat, uix mille paſ-ſus egreſsis urbem ex puteis illis cognita, inde recedens ab oculis, nulliſq́; amplius indicijs perſpecta, quum e-tiam depreſsis uallibus occurrẽtibus, per quas in lucem prodire opere arcuato eam oportuiſſet, nulla eius ueſti-gia, nullos arcus, nulla omnino indicia cernas. At Iulius Frontinus docet octauo ab urbe milliario Aquam Vir-ginẽ in agro Lucullano, in locis paluſtribus uia Colla-tina concipi, tum totum iter aquæ explicans, maxima parte ſubſtructionibus, aut ſpecubus ſubterraneis, non-nullis autem locis propter demiſsiores ualles, opere ar-cuato, à cliuo ad alterum cliuum fluere monſtrauit. Sed cùm multas iuxta eam uiã aquas concipi uideas, nullas tamen hodierno tẽpore cernes, ſeu conſpicuis operis ar cuati ſtructuris, ſeu ſubterranea foſſa ad urbem delabi. Nec fortaſſe ad hanc uſq; ętatẽ repertus eſt, qui huc inge nium appuliſſet, cogitationẽq́; exacuiſſet, ut cum in urbe titulos marmoreos ãpliſsimos Virginis teſtes, ipſumq́; fluentem fontem habeamus, nullis tamẽ toto Romano agro colluſtrato locis, Aquam uirginem deſcriptã à Iu-lio, quæ hodie influat in urbem deprehendamus. Tum controuerſiam quis diſſoluat, quǽnam ſit exigua illa a-qua, quæ hodie ex Fonte Virginis hauritur, cùm Vir-go, quam deſcripſit Iulius, nõ ueniat ad Vrbem, & fons ipſe hodiernus cùm tenuis eſt, ut dixi, tum breue iter ex-tra urbem uix ad mille paſſus progreditur. Meo igitur opere, mea in hanc omnium gentium matrem, lucem orbis terrarum pietate, hoc omne patefactũ eſt, (ſi quem Deus demittat è cœlo, qui factum hoc immortale ſecu-tus, æternumq́; ſuæ bonitatis in urbe teſtimonium relin quens non leues illas Siſti, aut Nicolai ſuper hoc aquæ-

ductu

ductu minutias, ſed omne laudis tantæ corpus amplexus, totam ipſam aquã, tot annis à mœnibus urbis exulem, incredibile huic magnæ patriæ utilitatem, commodũq; allaturus reuocet. Quis enim uenerabili bonarum artium genitrici, omnium mortalium benefactrici, non omnia bona, omnem lucem, ornatũq; cupiat? Itaq; incredibili ſtudio (ferebar enim cupiditate inueniendi, quæ magno commodo clariſsimæ terræ futura proſpicerem, incẽdendiq; ad hanc laudem, quos Deus ad eam deſtinaſſet) reperta mihi eſt omnis ab ipſis largiſsimis ſcatebris ad urbem uſq; per agrum Romanum uaganti, illaq; ſpiracula ſequenti, uia non quidem nunc fluentis aquæ, ſed quæ felici priſcorum Romanorum ſeculo, forſan ad tempora Gottorum manabat in Vrbem, alluens, quemadmodum ſuperius docui, campum Martium, quem locum omnium toto orbe pulcherrimum, amœniſsimũq; fuiſſe ſcribit Strabo. Reperta eſt autem nec labore, nec tempore exiguo, cùm omnis penè aquæductus ab origine ſit ſubterraneus, omniaq; tanto temporis ſpacio uetuſtas miſcuerit in agris, ut cũ quatuor, aut ſeptem puteos introrſus iter aquæ monſtrantes repereris, hic neceſſario nullis amplius, uel multa indagine repertis, neſcius quam in partem ſpiramentorum ordo procurrat, incepto deſiſtas. Sed quid non ſtudio, atq; induſtria, opponat ſeſe difficultas omnis licet, mortales conſequuntur? Quo non aſpirat ardor, quem ſpeculando, mentemq; exercendo ſemel concepiſſes? Recte priſcis dictum eſt, DEVS ADIVVAT FACIENTES. Itaq; iuxta uiam Preneſtinã, & Collatinam ab urbe ſeptimo, aut octauo milliario, in locis paluſtribus, ſcatent uberrimi fontes, ijsq; nuſquã in omni agro

Roma

Romano pulchriores, aut largius, abundantiusq́ in lucem exilientes. Atq ex propinquis mõtibus, ut par eſt, ea liquorum copia in hunc locum cogitur, ut ómnia fontibus irrigua, largas undiq ſcaturigines manare cernas: ut recte ſcripſerit Iulius, locum eſſe paluſtrem, non quidem aqua ſegni, aut lacunis reſtagnantium aquarum, ſed multitudine, ac largitate gelidorum, ſalubriumq́ fontiũ. Ex his largus, ac perlucidus amnis coactus non procul inde recipitur Aniene, qui ex monte Tyburtino præcipitans, celeritatemq́ ruinæ ubiq demonſtrans, ſeſe Tiberi miſcere paulo longius properat. Hanc celeritatem, atq hunc Anienis iuxta fontium horum ſcaturigines præcipitem curſum conſtat Romanis indicio fuiſſe poſſe fontes hos licet accurrerent editi colles Romã deduci, quod deiectioribus locis, depreſsiorq́ ſit Roma, nempe campus Martius, ut ad quam Anio cum Tiberi citatus fertur. Itaq opere Signino circũiecto, quod ſolidiſsimum, & ad continendas aquas aptiſsimum eſt, coactisq́ in unum omnibus ſcatebris, atq his cliuis, qui occurrerent, quorũ plenus ager Romanus eſt ſuffoſsis, at cõuallibus circumacto ſemper per cliuos aquęductu uitatis, aut in his arcus attollentes, Romam in campum Martium, qui depreſsior locus eſſet, Roma autem in collibus habitaretur aquam deduxerunt. Hæc ueſtigia paſſim per agrum Romanum reperies, nunc uidelicet tumulos effoſſos, quod ordo frequentium, & inter ſe propinquorum ſpiramentorum demonſtrat, quibus dum erueretur aquæductus materiam effoſſam egerebant, deinceps autem ipſum aquæductum cum uſus poſceret expurgabant, aut in aliqua conualle, uideas nunc integros arcus, nunc eorum fragmenta. Ab ipſis autem fontibus,

quod demiſsiore loco exprimuntur in lucem, continuo per colles obiectos ſpecus agere neceſſe fuit, ac longiſsime per ſubterraneum meatũ iuxta uiam Præneſtinam, & Collatinam aquam deducere. Inde tribus, aut quatuor paſſuum millibus propter hanc uiam confectis, flectitur ad uiam Tyburtinam, reditura ad Anienẽ, quem à principio itineris reliquiſſet. Hunc in magna conualle per arcus, qui ripę fluminis imminent non procul à põte Nomentano, prętergreſſa redit in uiam Nomentanam, eaq́ per effoſſum collem traiecta, oblataq́ alia cõualle, atq arcus aſcendens, flectitur Romam uerſus ad uiam Salariam, ſeu Collatinam, Pincianam'ue: Exinde uineta ingreſſa, ac ueluti cubito ad ortum, & meridiem ſeſe retorquens, occaſu, & ſeptentrione relicto, inter portam Flaminiam, ac Pincianam ſubit mœnia urbis ſemper meatu ſubterraneo, donec ad radices collis in campum Martium egreſſa ſuper portam Septorum fundit ſe ſe per uicos urbis. Ipſę igitur uiæ indices ſunt itineris. Operępretium autem eſt noſſe, quę nunc in urbe ex fonte Virginis hauritur aqua, non eam eſſe, quæ locis paluſtribus ſeptimo ab urbe milliario, in agro Lucullano concipitur, autore Iulio: Sed cùm ipſe Frontinus in deſcriptione huius aquæ, aſſerat eam in illo ſubterraneo itinere multis acquiſitionibus creſcere, repertis ſcilicet dũ aquæductus ſeruili manu effoderetur, nonnullis aquæ uenis, hiſq́ aſſociatis, hæ ſunt uidelicet quæ hodiernum fontem conficiunt uix mille paſſus extra urbem ortum habentes. Non eſt igitur hæc principalis, ampliſsimaq́ illa aqua, uberrimi illi, illuſtresq́ latices, ſed tenues riuuli, non procul urbe naſcentes. Ipſa quin etiam aquæductus magnitudo indicat, non riuulis illis fuiſſe paratum.

tum. Pleno autem alueo fluxisse docent currentis aquæ in pariete dextra, læuáque impressa uestigia. Cùm igitur fons hodiernus ea tenuitate habitatoribus incredibilem alacritatem afferat, quid fore putes, si quantus est ad scaturigines afflueret? Medius fidius omnia fora, domos, palatia, hortos fontibus irrigua uideremus. Ipsam planè Vrbem huius aquæ commodo reflorentem, ingenti ad eam colonorum facta accessione spectaremus. Hos igitur admirandos, illustrésque fontes esse aquam Virginem omnibus poëtis, historijsque celebrem, cum totus aquæductus, quem indicibus spiramentis secuti uenimus ad urbem, tum uerò Frontini descriptio perspicuè comprobat, quod plenus scaturiginum, quod palustris hodiernus locus, quod spaciũ ab urbe ipsum est, & iuxta uiam Prænestinam & Collatinam, quod iter aquæ totum penè subterraneũ medijs effossis, penetratísque montibus, & quasi eorum uisceribus adapertis, ut uix mille passus super molibus arcuatis exeat in lucẽ, locis deiectioribus. Cumque spatium ab urbe ad fontes recto itinere ad septem millia passuum extendatur, propter inflexiones tamen aquæ quod Romani effodere montes, ac per aquam circumagere maluerunt, quàm in uallibus arcus attollere, nisi necessariò cogerentur, efficitur ut hoc spatium ad alia millia septem passuum augeatur. Hi fontes hodie uocantur Salones, omnibus notissimi, nisi quod ignotum erat hanc esse Aquam uirginem hos olim fontes in Vrbem solitos influere. Atque adeo res obscura fuit, ut etiam illustres Romanæ curiæ uiri, qui ad hanc aquam, uillas extruxerunt, inscripserint marmore, hanc esse aquam Appiam, quos apertè fefellit codex mendosus Iulij Frontini, quo describens aquam Appiam, dixit

eam concipi uia Preneſtina ſiniſtrorſus. Sed propter ſimilitudinem ſcriptionis ſiniſtrorſus, ac dextrorſus effectum eſt, ut de aqua Appia mendoſe ſiniſtrorſus ſcriberetur, quòd in alijs pleriſq; fit. Sed docere illuſtres illos uiros poterat reliqua pars deſcriptionis aquæ Appiæ, quam proſequitur Iulius, qua docuit caput huius aquæ eſſe ad Salinas, & ingredi urbem per portam Capenam, ſiue Appiam. Quod iter tenere non poſſe fontes Salonis, quod ager Romanus ad eam partem, nempe ad præcipitantem Anienem, maxime deprimitur, nemini non perſpicuum eſt. Exurgitq; agri Romani dorſum ad ortum æquinoctialem portasq; oriẽtales urbis. Quo quidem aſſurgere minime Salonis aqua potuiſſet. Sed quid moror? non'ne ipſi uulgo aqua Appia notiſsima eſt? ut quam ueteris appellationis remanente ueſtigio, uocant, Aqua d'Acio, quæ quidem eodem itinere quod Iulius docuit iuxta portam Appiam ſiue Capenam prolapſa, demum uiam Hoſtienſem interſecans deuoluitur in Tiberim ſemper ad meridiem: at Virgo in occaſum, & Septemtrionem. Ipſe quoq; Virginis aqueductus conſpicuis illis uiris index eſſe poterat, hanc Appiam eſſe non poſſe, quod eueſtigio iuxta fontes illos ingrediens terebratum collem, ac longiſsime per agrum Romanum circumacta tandem urbem influit in campo Martio, ubi marmorei tituli aquam Virginem demonſtrant.

Percepta igitur inſignis aquæ origine, deprehenſis, indicatisq; egregijs fontibus, nec non eorum itinere cognito, ac quanta futura ſit urbi ex aqua commoditas, omnibus perſpecto, iam certè perſpicuum eſt, quid laudis aſſecuturus ſit, quos titulos ſibi, tropheumq; erecturus, cui mentem ad hæc aſpirabit Deus, magnum ſuæ

laudis

laudis architectum eum constituens. Ac quanquam animi magnitudo ex difficilibus reddit facillima, ut si qua etiam grauior occurrat hoc in opere dfficultas, ea magnam mētem tanto commodo proposito deterrere non debeat, attamen eadem nos prudentia, & rerum comprobatio quæ fontium originem, iter, & omnem huius rei naturam indicauit, docuit item nullam obstare causam, quo minus iniuria temporum, grauissimarumq́ꝫ Italiæ calamitatum concursu collapsam sanctissimi facti memoriam restituamus, atqꝫ eam minus, quàm uideatur si nobiscum cogitauerimus labefactatam reparemus. Non enim proponitur nunc ut nouum aquæductum, quod fortasse opes hodiernæ præstare non possent, effodiamus, non ex longinquis spacijs aquam ad urbem euocamus, sed expectantem nostras manus, et ad se suas fontes implorantem reduci astare paratum non magnas expensas poscentem, exiguo labore refici posse inq́ꝫ eo omnia nobis fore procliuia prædicamus. Est integer totus, saxa illa, molesq́ꝫ tumulorum, efforata eadem sunt nullo labentis æui detrimento deleri, atqꝫ euerti potuerunt, ijdem collium situs, eadem locorum natura. Nihil ex pristina consuetudine ferè demutatum. Omnis enim aquæductus est subterraneus, non ut reliqui in altam Romam excelsis fornicibus aquam transportantes, quos senio, & Barbarorum iniurijs collapsos reficere nostræ opes forsan non possent. At paucis locis cogemur duntaxat meatu infernè perpurgato, arcus reficere, quorum num etiam fundamenta extant, nonnunquam substructiones, quæ supersunt redintegrare. Quæ omnis expensa ipsis architectis autoribus, qui ad hæc uisenda, solerterq́ꝫ perpendenda sæpius con-

uenere uix ad quindecim millium aureorum ſummam accedit, ſi quis modò rectam ſecum rationem inire inſi-ſtat, ſecumq́ꝫ cogitet, quantus operarum numerus omni ſubterraneo meatu expurgando ſufficiat, aut quid refi-ciendis paucis illis arcubus pecuniarum debeatur. O-ſtenſa quoqꝫ prudentibus, rerumq́ꝫ peritis ratio eſt eue-ſtigio recuperandarum expenſarum cum refecto aquæ-ductu, redditaq́ꝫ Vrbi uberrima aqua, qui Romanis o-lim mos fuit, idq́ꝫ nonnullæ Italiæ urbes retinent, ut a-quæ uolentibus in ſuas domos deducere uenundetur, quod pretium longe multiplex inita ratione futurum eſt, quàm expenſæ reficiendi aquæductus. Tanta autem hæc aqua eſt, ut uniuerſam urbem poſsit alluere uelut amnis decurrens, atqꝫ deprehenſum quoqꝫ architecto-rum ratione eſt ubi in Campo Martio ex ſpecubus illis prodit in lucem, cùm locus is ſit ad radices collis, reliqua deinceps hodierna urbs ſit plana per totum campum Martium, reliquamq́ꝫ planiciem, in qua publicæ operæ fuerũt, templa, theatra, thermæ, urbs autem in collibus habitaretur, hũc locum altiorem eſſe omni ipſa urbe, ut duci poſsit aqua per omnem. Primũ in foris uberes ſpe-ctare fontes, publiceq́ꝫ haurire licebit ante portã Flami niam, urbem ingreſsis, tum per omnem ipſam uiam ad forum ſancti Marci. Tum in foro Pantheon, in Campo Florę, demum per omnem urbem, omnibus illuſtriũ ui rorum domibus exiliente aqua Citriorũq́ꝫ lucos obeun te, non fontes ficticios, quorum iam ingẽs copia Romę eſſe cepit, ſed ueros naturalesq́ꝫ Latices fluere medijs in penetralibus aſpiciemus: quo ſpectaculo, quid iucũdius eſſe poſsit? Quis non laudibus in cœlum feret, diuini muneris autorem, quando Nicolaus, & Siſtus ſibi im-

morta

mortales titulos excitari uoluerũt, ob leues neſcio quas huius aquæ ſarctas iacturas, idq́ non per totum aquæductum, ſed ad caput tantum. Quis hodie uirorum prępotentum eſt, quin ſibi intra palatium quibuſuis expenſis paret hanc uoluptatem, ut quando ſalientis aquæ, uero q́ riuo decurrentis facultas denegata eſt, eam ſimulatis fontibus ſcatentem, murmurãtemq́ aſpiciat? Mitto ueriora, ſolidaq́ commoda. Aqua uenali ex Tiberi utitur Roma ſalubri quidem illa, quod ex montibus defluens, cruditates omnes multa ſpacia per ſaxa, harenamq́ deuoluta relinquit, aut quòd ſulfureus Nar excoquens redigit reliquam aquam ad naturam mitiorem. At illi fontes ſaluberrimi quoq; ſunt ex uicinis montibus longa ſpacia prolabentes, æſtate tactu gelidiſsimi, hyeme calidiores, quod ſalubrium aquarum indicium eſt. At quanta lætitia erit, quæ rerum exoptanda commutatio ab aqua uenali, cuius ſæpe inopia eſt, quam ex longinquo flumine allatam, eamq́ ſæpius limoſam, ac turbidam emere, ac ſubito bibere cogimur, uẽtum eſſe ad aquam omnibus expoſitam, ac paratam ad ueros, uberesq́ fontes, unde omnes ad ſatietatem hauriant, & commodè utantur? Quid aliud hoc planè futurum eſt, quàm ipſam denuo condere urbem. At quæ nam fraus, aut inuidia nunquam non conatibus honeſtis inimica, diſſuadensq́ utilia, nos deterreat ab incœptis, quibus proxime ad ſuperos accedamus, futuras ſcilicet has intolerabiles impenſas, aut cùm ſint inclyta, plenaq́ laudis, deijciat, ac deprimat, non eſſe tanti, ut huc aduertere mentem principes deceat. Iterum itaq; moneo debere nos huc omnem cogitationem, uimq́ animi conferre, intentè perpendere, num uera ſint quæ ſcribantur. An

reipub. tantopere interſit rationibus ſcribentis perſua-
deri. An uerè hæc ſit aqua Virgo, atq; his ex locis adue-
heretur urbem, an extet antiquus aquæductus integer
ferè totusquippe ſubterraneus intra montium, ſaxorũq;
duritiem cuniculis actis, tofoq; ſuffoſſo. An is uerus ſit
uirginis aquæductus, & an facile poſsit opus non ma-
gnis expenſis reſtitui. Magnas autem dico, quę ſuperent
opes hodiernas. At ego contendo multa quotannis ſoli-
tos facere pontifices longè maioris impendij. Quòd ſi
hæc refugiunt, nequid detrimenti publicum ærarium
patiatur, at populum, quoniam totius urbis hoc benefi-
cium eſt, in ſingula capita ad hoc opus concurrere iu-
beant. Nam neq; multum erit quod à ſingulo exigatur.
Sed hæc mihi facillima uidentur, ſi modò non deſit, aut
ſuccumbat animus, qui ſæpe ad bona, laudataq; frige-
ſcit. Nec ſubit uirtutis imago. Paucos enim euexit ad æ-
thera. Hoc me quidem omni ſpe deſtitutum ægritudine
conficit deuium iter noſtrum, ſecluſumq; à conſortio
Deorum aſpicientem, in cœlumq; auolaſſe, quæ terras
aſpectu iucundiſsimo ſolari conſueſſet, & crudelem in-
ter algores, noctemq; profundam nos deſeruiſſe, ut no-
uẽ exulare ſorores omniq; aditu prohiberi uideremus.
At erit cùm reflorẽtem urbem, cum uer antiquum re-
dijſſe lætabimur. Nulla noſtros oculos res exoptata diſ
fugiet, excuſſaq; hyeme terris irradians nouus ardor
afflabit. Et Charites manibus ſpargent lilia plenis. Quę
igitur, ut ad lymphas redeam, tam abiecta Italiæ urbs
eſt, (nam ſæpe parua magnis, ut ille inquit, rectè confe-
runtur,) quæ non etiam difficili tranſitu fontes, ſeu flu-
mina ad ſe deduxerit? Aliæ ſaxa inter ardua, & ſcopu-
los, pręruptas, aſperasq; rupes, iter fontibus aperientes,

nullis ſumptibus parcentes, qualem Iguuij patriæ meæ aquæductum ſuſpiciendo obſtupeſces, aut Peruſiæ longiſsimè petitam, & ex alto monte in infimas ualles tubis plumbeis ruentem, hinc tantundem in alterum collem reſurgentem, forumq́ꝫ urbis, quod altiſsimo in loco eſt, aſcendentem aquam aſpicies. Quę quidem & magna fuit audacia, & non credendis ſumptibus exacta. Brixia Cenomanorum urbs, tantum fructum ex aquæductu in eam procul deducto percipit, ut nemini non liceat, uel priuato, ac plebio emptam aquam deducere in atrium, pomarium, omnemq́ꝫ domum. Quid cæteras urbes memorem res omnium oculis expoſitas explicãs? Sola'ne regina orbis, principum incuria, ſuis in perpetuum commodis ornamẽtisq́ꝫ carebit? Non redibit, quæ facile redire poſsit, ad eã uetus pulchritudo? Quid autem ipſi principes morantur, an dum eos manibus prenſantes ad ipſas ſcaturigines per totũ aquæductum, ad poſtremos in urbe puteos, ac ſpiramenta deducamus, eisq́ꝫ dextra protenſa, effoſſos colles, uiãq́ꝫ ſectam intra ſupercilia, & interiorem laticis meatum oſtendentes, non fabuloſa, atq́ꝫ arbitraria, ſed maxime probata nos referre doceamus? Iterum edico oportere exhaurire aquæductum, terra, rebusq́ꝫ alijs egeſtis longo tempore eò deuolutis, ex quo uidelicet eſtracta ad ipſos fontes aquæductu, ſigninoq́ꝫ opere deleto, quo latices cogebantur, qui mox ſemitam illam ſubterraneã ſubibant, delapſi per planum ad Anienem redierunt relicto itinere ad Vrbem, ipſe autem interior meatus inde procurrens uacuus aqua media ſecat iuga, frequenti puteorum ordine ſupernè perſpectus, quos ſecutus primũ in uiam Præneſtinam ingredieris, eos ſemper habens à lęua mul

tis caprificis ad fauces enatis, ſed cum ad urbem propius acceſſeris, oblata ingenti ualle flectit iter à uia Præneſtina, uerſus ſeptemtrionem per agros, donec tranſgreſſus uiam Tyburtinam, ſemper in ſeptemtrionem uerſus Anienem deſcendit. Hoc autem inflexo itinere progreditur, quod ualles obſtabant, ac præſtare Romanis uiſum eſt per tofum inciſum, per ſpecus, aut cuniculos longiſsimè pertinentes quam opere arcuato niſi cum neceſſitas compelleret aquam ducere, cum in eo minores ſumptus fierent. Nam extruendo opere arcuato, calce, ſabulo, lateribus, tum ędificandi peritos adhibere opus erat, at effodiendis tumulis, ſeruorum multitudine res expediebatur. Fit quidem ut nonnullis locis cognitionem, indiciaq́ aquæductus amittas, neſciusq́ per agros circumuagari cogaris, ueluti ſi quis uenationi inſiſtat, ſed demum redit in lucem ſpiramentorum ordo. Quorum pleraq; agricolæ feruntur obſtruxiſſe propter crebros iumentorum caſus. Omnis autem hæc ſpiramentorum uia, facile perſpicietur, nullaq́ amplius obſcuriras ſcrutantibus offeretur ſi ſubeuntes operę meatum aquę perpurgando detexerint, iterq́ ante oculos apertum, expeditumq́ ad urbem uſq; tenere ceperint. Fieri autem id prędicant oportere non æſtate, propter algores interius à ſuperno calore refugientes hominibus intolerabiles. Hyeme autem ob diuerſam cauſam ſupernum frigus, ut in puteis, fontibusq́ fit, naturali calore non ferente calet intimus meatus. Supereſt igitur ut ſi cui noſtra ætate rem maximi commodi edendo ſeſe celebrē, & quod caput eſt, gratum, acceptumq́ ſuperis reddere propoſitum fuerit, huicq́ rei omnibus modis ſtudendum ſibi perſuaſerit: ſupereſt inquam ut tantę laudis comparandæ

dæ occaſionem elabi non ſinat, neu diutius amiſſorum fontium incommodum ueteraſcere, aut hanc aboleri memoriam patiatur, ipſumq; aquæductum, qui tametſi nonnullis iniurijs acceptis, effringi tamen, euertiq; non potuit, ſaltem ne ſenio, ac deſuetudine fatiſcens, funditusq; labefactatum amittamus, ut nulla poſthac hominum memoria poſsit reſtitui. Quam quidem iacturam haud inuitus fatear, futuram non mediocrem urbis calamitatem. Et quoniam ea temporum alacritas tenebris abactis renidere iam cœpit, ut in dies urbs ex fœdiſsimis miſerijs, quibus eſſet obruta paulatim reſurgat. Iam enim ſeditioſorum ciuium, qui quotidianis eam cladibus deuaſtabant, furor compreſſus eſt. Iam publicis uijs, aut in ſyluis inſidiari ſoliti latrones è medio ſublati ſunt, quorũ teterrima importunitas infeſta omnia itinera reddiderat, ipſa autem eorum latibula, denſiſsima nemora penitus patuere, omniaq; in agris aperiri cœperunt. Iam hi, qui ei nihil non iniuriarum ad omne tempus inferre parati eſſent, longius ſubmoti ſunt. In dies autem domicilijs, uiarum pulchritudine, tectorum uenuſtate, ad priſtinam magnificentiã illuſtratur, fitq; maior ad eam colonorum concurſus, tempus quoq; poſceret, ut hæc quoq; redditi fontis felicitas cæteris ad eam redeuntibus gratijs adderetur.